

SBORNÍK
Státního okresního archivu
Přerov

Přerov 2014

Sborník Státního okresního archivu Přerov.
Vydal Zemský archiv v Opavě — Státní okresní archiv Přerov.
Přerov 2014.
Odpovědný redaktor Jiří Lapáček.
Počet stran 200.
Sazba a tisk Miloslav Flašar, Elan spol. s r. o. Přerov.
Počet výtisků 400.

ISBN 978-80-87632-20-8
ISSN 1214-4762

Obsah

Jan Mikulík, Zdeněk Schenk Předmostí u Přerova. 120 let od objevu hrobového areálu lovců mamutů	5
Jiří Lapáček Kdy se narodil Karel starší ze Žerotína	13
Zdeněk Schenk, Jan Mikulík Zjišťovací archeologický výzkum zvonice v Dřevohosticích ...	16
Jiří Lapáček Církevní a školské poměry v Dřevohosticích ve starší době ...	30
Aleš Vohnický „Léta Páně koupil jest dům za sumu področní...“ Proměny ekonomických a sociálních poměrů obyvatel městečka Dřevohostice od konce 16. do začátku 18. století ...	49
Jiří J. K. Nebeský Interpretace erbů na souboru barokních soch v Hustopečích nad Bečvou	62
Miroslav Marada Moses Bruck a jeho místo v historii reformního judaismu	80
Jan Štěpán „Giganti“ nad Lipníkem v roce 1944	91
Petr Jirák Oběti Akce Kulak z blízkého okolí Kojetína	94
František Všeticka Přišel od řek babylonských	129
Milada Písková Ing. Jiří Lazebníček osmdesátiletý	131
Bohumír Kolář Český geograf a geomorfolog Ladislav Zapletal (11. 5. 1924 Přerov — 14. 5. 1999 Olomouc)	133
Jiří Lapáček Slavomír Kratochvil, první oběť domácího odboje za 1. světové války	142
O autorech	200

Jan Mikulík — Zdeněk Schenk

Předmostí u Přerova 120 let od objevu hrobového areálu lovců mamutů

V roce 2014 uplynulo již 120 let od události, která svým významem proslavila celosvětově archeologickou lokalitu v Předmostí. Odkryv pohřebiště s více jak dvaceti kosterními pozůstatky příslušníků populace lovců mamutů byl zcela mimořádnou událostí. Těla zemřelých zde byla pohřbena v období mladého paleolitu — gravettienu (30 000—20 000 let před současností), konkrétně v jeho specifické vývojové fázi označované na základě specifčnosti moravských nálezů pavlovien. Význam území Moravy té doby, spolu s přílehlými oblastmi Rakouska a Polska, byl zcela výjimečný a neotřesitelný. Na dlouhých 10 000 let se tento region stal díky souběhu přírodních a kulturních podmínek kulturním centrem světového významu. Vyvíjela se zde jedna z nejrozvinutějších loveckých kultur v historii a Předmostí tvořilo její nedílnou součást (Šída a kol., s. 68—70, 2007).

Světově ojedinělý nález kosterních pozůstatků člověka anatomicky moderního typu *Homo sapiens sapiens* v prostoru pod bývalou vápencovou „Skalkou“ ve dnech 24. 7. — 10. 9. 1894 odkryl a zdokumentoval významný badatel K. J. Maška (obr. 1, 2). Na ploše 4,0 m × 2,5 m bylo objeveno dvacet lidských koster většinou mladých jedinců. Popis učiněného nálezu zaznamenal Maška do svého deníku: „... objevené zbytky přináležejí alespoň 20 osobám, z nichž 15 osob se více méně úplnými kostrami reprezentuje, kdežto ze zbývajících 5 koster toliko jednotlivé části jsou zachovány. Z těchto 20 osob je 8 dospělých a 12 mladých, poněvíc dětí, z nichž to nejmenší sotva půl roku staré bylo. Kostry nalezeny zpravidla ve skrčené poloze vedle sebe, někdy i přes sebe ležíce... Ihned u člověčích kostí nalezeny byly zbytky diluviálních zvířat:

Obr. 1. Karel J. Maška se svým deníkem během výzkumu v Předmostí. V pozadí věž kostela. MZM Brno

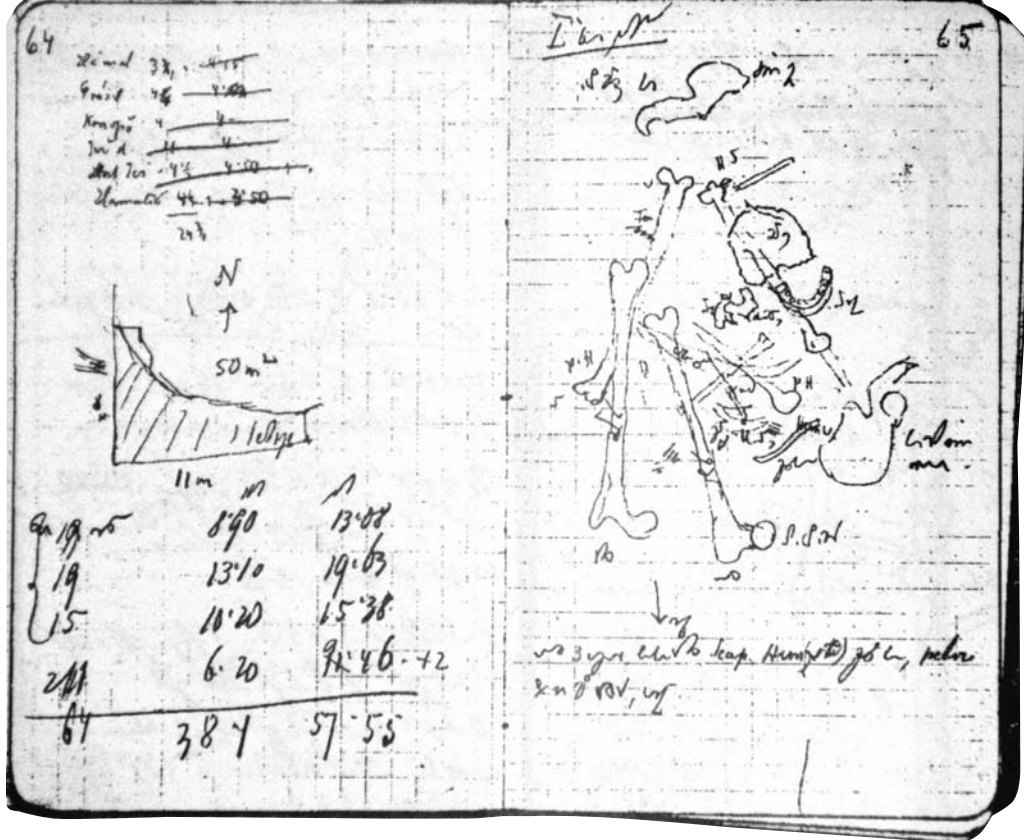

Obr. 2. Karel J. Maška na lokalitě v Předmostí v roce 1894. MZM Brno

mamuta, lední lišky, vlka, rosomáka, zajíce běláka, bobra a soba. Lebka lední lišky ležela na jedné kostře člověči. Dvě velké lopatky mamutí různé velikosti, z nichž jedna jest na spodní straně pazourkem poškrábána, omezovaly hrob na severozápadním a jihozápadním konci. Také několik úlomků pazourkových a kostěných uhlíčků leželo ve hrobě.“ (Svoboda 2000, 21,25). (obr. 3).

Objevitel označil nalezené kosterní pozůstatky lidí názvem „Homo predmostensis“, nebylo tím však myšleno stanovení případné nové rasy, ale jednalo se spíše o zdůraznění pozoruhodného lokálního a rodového vývoje společnosti lovců mamutů na předmostském návrší. Dodnes se jedná o největší objevenou akumulaci koster lidí anatomicky moderního typu z té doby — jen pro srovnání: nejvíce gravettských hrobů v Evropě pochází z Itálie, kde se dosud v 50 hrobech našlo celkem na 60 jedinců.

Pohřebiště zaujímal v původním terénu výraznou polohu. Nacházelo se při západním úpatí Skalky, která tvořila výraznou dominantu předmostského návrší s nabídkou širokého panoramatického rozhledu. Vápencová skála, připomínající tvarově homoli, zde vystupovala až do výše 17 m nad okolní terén. Dobové zprávy uvádějí, že ještě v první polovině 19. století byla vyhledávaným výletišťem přerovských měšťanů, kterým poskytovala „krásný výhled na půvabné prostranné údolí, od Lipníka a Hranic táhnoucí se k Hostýnu a odtud ku Kroměříži, k Tovačovu a Olomúci“. Samotná Skalka tvořila jižní výběžek severojižně probíhajícího hřebenu z devonského vápence ukončeného na severu dosud částečně zachovalým, zalesněným pahorkem Hradiska. Kolem vápencových skal se působením ostrých a větrných bouří za chladných period, zvláště poslední doby ledové, ukládaly několikametrové návěje jemného písku a prachu — spraší. Mohutný sprašový pokryv posledního výkyvu doby ledové nakonec překryl i sídlištní stopy lovců mamutů a vymodeloval konečnou podobu předmostského návrší.

Obr. 3. Předmostí. Faksimile deníku K. J. Mašky s původními skicami polohy lidských koster. Podle Svoboda 2000, 24

Nejedná se ale o podobu krajiny, která se před námi rýsuje v současné době. Bohatá zásoba vápence a kvalitní cihlářské hlíny — spraší, znamenala zkázu nejen výjimečné přírodní lokality, ale především zničení archeologického naleziště. Masivní průmyslovou těžbou zahájenou ve druhé polovině 19. století bylo vápencové jádro Skalky zcela odtěženo. Současně s těžbou vápencového kamene narůstal i odkop spraší po obvodu Skalky za účelem cihlářské výroby. O tom, že se jednalo o bohaté zásoby cihlářské hlíny, svědčí založení tří cihelen, které obkroužily předmostské návrší na přelomu 19.—20. století. Jen pro představu: kronikářské záznamy uvádějí v prvních desetiletích 20. století roční produkci čtrnáct milionů kusů cihel. Odtěženou lokalitu překryla v 80. letech 20. století panelová sídlištní zástavba.

Západní okraj původní Skalky vymezuje ponechaný zalesněný pás spraše „rohličkovitého“ tvaru. Severní okraj bývalé Skalky nám dosud připomíná vystupující vápencový blok v parku poblíž mateřské školy. Východním směrem zasahovala skála do míst současné panelové zástavby ulice Hranické.

Výškovou úroveň krajiny, na které se rozkládalo sídliště mladopaleolitické společnosti, nám přibližuje odkrytá terénní prezentace v Památníku lovců mamutů. Je zde patrné mírné stoupání terénu směrem od památníku ke Skalce. Z toho vyplývá, že úroveň terénu, na kterém se rozkládalo sídliště lovců, byla o cca 2—2,5 m výše než je současný povrch, s mírným spádem k západu. Předmostský hřbitov, jako jediný pozemek v centru Před-

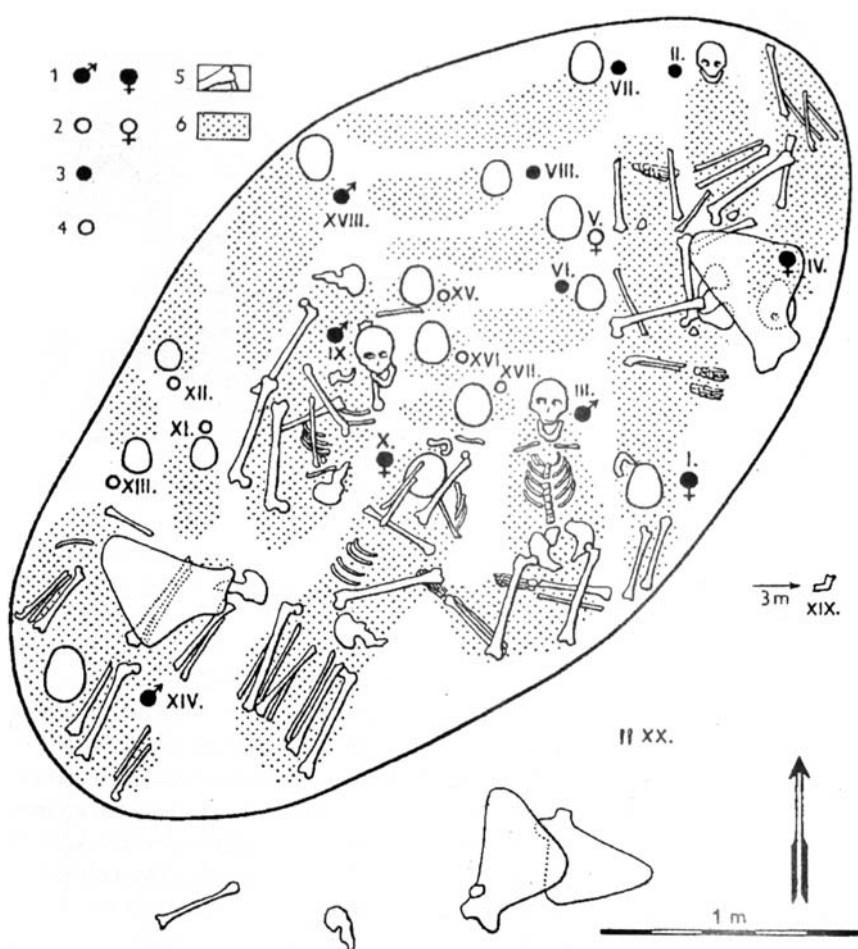
Obr. 4. **Předmostí. Pohled od západu na okraj jámy po vytěžené „Skalce“.** V pozadí vápencový blok. Stav lokality ve 20. letech 20. století. MZM Brno

mostí, představuje původní výškovou úroveň terénu před zahájením průmyslové těžby v druhé polovině 19. století.

V době prvních archeologických objevů byla již Skalka odtěžena do hloubky. K. J. Maška uvádí, že výzkum byl veden jen několik metrů od okraje hluboké jámy po vytěžených vápencích (obr. 4). Nejprve při severním okraji (tzn. poblíž vyčnívajícího vápencového bloku ve školní zahradě) zachytil skládku mamutích kostí. Některé byly odkryty ve svislé poloze a dosahovaly až výše 30 cm nad úroveň kulturní vrstvy. Spodní části byly zapuštěny do čisté spraše — v současné době se odborníci přiklánějí k názoru, že nálezovou situaci lze interpretovat jako zbytky budovaných přístřešků paleolitického sídliště.

Vlastní hrobová jáma byla mělce zahloubena pod úroveň okolní kulturní vrstvy s orientací jihozápad — severovýchod. Lidské kosti ji naplňovaly do výše 30 cm a v severní části byly překryty vápencovými kameny (obr. 5). Kosterní pozůstatky lidí nejevily žádné známky porušení úložných poměrů. Badatel se přiklonil k názoru, že se jedná o jednorázový pohřeb zemřelých, těla byla uložena spolu záměrně a tedy představují „hromadný hrob“ krytý kamenným záklopem. Několik kosterních artefaktů se nacházelo mimo hrobový areál, v místech kde chyběl kamenný záklop. Zřejmě se jednalo o rozvláčenou kořist drobných šelem (vlk, liška). K záklopu hrobu patřily také dvě symetricky uložené mamutí lopatky a dvě mamutí spodní čelisti a lopatky situované u jižního okraje hrobu. Nedaleko hrobu byly také zachyceny zbytky medvědí lebky. Lidské kostry ležely z větší části ve skrčené poloze, ale některé i přes sebe, převážně hlavou k severu. Zpravidla veškeré dochované jednotlivé kosti koster spočívaly v anatomickém pořádku, některé části ale byly odděleny a posunuty. Ani jedna lebka se nezachovala celá. Později se K. J. Maškovi podařilo při konzervaci sestavit deset téměř úplných lebek.

Obr. 5. **Předmostí. Rekonstrukce pohřebního areálu „lovců mamutů“.** Podle B. Klímy

Maška byl zkušený paleontolog a provedl i první antropologická posouzení. Jeho závěry potvrdil pozdější podrobný antropologický rozbor J. Matiegky, který vyšel pod názvem „Homo předmostensis“ jako dvousvazkové dílo v roce 1934 a 1938. Bylo prokázáno, že pohřbení příslušeli k typu *Homo sapiens sapiens*. Dosahovali vysokého a štíhlého vzrůstu a vynikali silou a obratností. Nejstarší muž dorostl do výšky 180 cm, nejvyšší žena do 160 cm. Lebky vykazovaly vesměs podlouhlý dolichocefalní tvar. Nad silně vyvinutými nadočnicovými oblouky se u mužů zvedalo nízké čelo, nos byl vycnělý, brada značně vystouplá. J. Matiegka usoudil, že kostry patřily jednotnému rodovému typu, v němž se odrážela i kmenová příslušnost. Vysvětloval tak některé zvláštní znaky na kostrách. Patřily k nim závažné detaily, jednotné vždy na několika lebkách, zvláště úplná absence temenních otvorů, jednotný průběh šipového švu, vybočení venosního sagitálního splavu do pravé strany aj. Podobné dědičné znaky se vyskytovaly i na ostatních částech koster.

V hrobové jámě nebyly nalezeny žádné ozdoby, pracovní výbava. Nebyly zjištěny ani stopy po červeném barvivu, které, jak známe z jiných nalezišť, hrálo důležitou roli v životě pravěkých lovců — symbolizovalo barvu krve a života. Stopy červeného barviva byly ale rozpoznány v kulturní vrst-

vě okolo, ať už v podobě pevných hrudek krevele či rozetřeného a rozptýleného barviva. Nepochybně již existoval zatím blíže neznámý, ale určitý jednotný způsob rituálního ukládání pohřbívaných jedinců. Například ve společném trojhrobu ze stejného časového období, odkrytém v Dolních Věstonicích, byly hlavy mrtvol obaleny zeminou promísenou práškovým červeným barvivem. Nepřítomnost červeného barviva v hrobové jámě spojoval objevitel K. J. Maška s náhlým tragickým úmrtím značné části obyvatel sídliště. Důležitým se jeví nález velkého kruhovitého terče se středovým otvorem, vyřezaného z deskovitého písčitého jílovce, učiněný ve východním sektoru hrobu. Jedná se nejen o doklad zvládnutí technologie zpracování kamene vrtáním, ale také patrně odkazuje na kultovní význam. Např. dva provrtané kamenné kruhy ze slínovce byly objeveny roku 1891 v hrobu muže — šamana, ve Francouzské ulici v Brně. V širším prostoru Euroasie se podobné kruhy používaly ke kultovním účelům ještě v historických dobách.

Mimo lidských kosterních pozůstatků nalezených v hrobové jámě bylo v průběhu let 1882—1895 nalezeno při výzkumech ještě dalších devět osamocených antropologických fragmentů. Ty byly roztroušeny v širším severozápadním pásu podél masivu Skalky.

Význam odkrytého hrobu spočívá především v mimořádné hodnotě kosterních pozůstatků samotných obyvatel sídliště. Umožňuje ve srovnávacích studiích dedukce o početnosti, skladbě a společenské organizaci obyvatel sídliště. Odborné antropologické rozborů vykreslují původní podobu, tělesné vlastnosti a znaky obyvatel sídliště lovců mamutů, zdravotní stav, úmrtnost aj. Ojedinelý nález je i po více jak sto letech v centru pozornosti vědců mnoha vědních oborů. Není už bohužel možno studovat originály. Ty zničil koncem 2. světové války požár mikulovského zámku, kde byly uloženy. Současná věda se soustředila na revizi náleзовé situace objevu koster za použití moderní metodologie. Podrobnou analýzou jsou zkoumány původní výkopové deníky K. J. Mašky, studie K. Matiegky a originální fotodokumentační materiál dochovaný na skleněných fotografických deskách. V plné míře jsou využívána analogická porovnání a metody prvním badatelům ještě neznámé (tafonomie, paleogenetika apod.).

Akumulace dvou desítek lidských koster, dospělých i dětí, na jediném místě je mimořádný jev. Zvlášť když si uvědomíme, že hroby s kosterními pozůstatky z tohoto období jsou poměrně vzácné. Navíc se jedná o hrob v otevřené krajině a nikoliv v jeskyni. Série z Předmostí představují největší „vzorek“ populace lovců mamutů nalezený v jedné lokalitě. Dnešní interpretace se přiklání více k alternativě postupného pohřbívání v relativně krátkém časovém horizontu — kosterní materiál pravděpodobně náleží jedné populaci. To by také vysvětlovalo určité narušení koster, neboť každé vložení nového těla deformuje situace předchozí. Připouští i možný rozptyl do okolí, kde byla lidská těla více či méně záměrně ponechána působení šelem, sesuvů a dalších přirozených faktorů. Tomu odpovídají jednotlivé lidské kosterní artefakty nalezené v širším okruhu. Rozptýlené lidské kosti v kulturních vrstvách mohou také znamenat, že zesnulí mohli být ukládáni na úrovni země nebo nad zemí a jen výjimečně pak jejich vybrané zbytky uloženy do země. Nebyl dokázán ani souvislý pokryv koster mamutími lopatkami. Spíše se jednalo o zakrytí několika koster v okrajo-

vých polohách pohřebního areálu. Totéž se týká kamenného záklopu, který se na místo dostal pravděpodobně přirozenými sesuvy ze Skalky. Masiv Skalky sehrál zřejmě určující roli při výběru pohřebního místa. I když přesně neznáme reliéf původní Skalky, lze dedukovat, že skála ozařovaná posledními paprsky zapadajícího slunce mohla ovlivnit výběr hrobového místa. Hypotéza hrobu s postupným pohřbíváním by navíc znamenala určitý předstupeň pevně lokalizovaného pohřebního areálu.

Sto dvacet let, které uplynuly od objevu hrobového areálu v Předmostí, znamenalo také značné proměny představ o kultuře, sociální struktuře a schopnostech mladopaleolitických loveckých společností. Stavbou těla to byli atletičtí lidé, nijak výrazně se neodlišující od současné populace. Na základě vyhodnocení nálezových okolností z Předmostí a obdobných lokalit si musíme také poopravit vžitou představu spoře oděných a zpustle působících jedinců, jak je známe z mnoha starších vyobrazení. Vysokou znalost šití oděvů z kůží dokládá mimo jiné četnost nalezených kostěných šidel.

Nálezy učiněné na archeologické lokalitě v Předmostí z období lovců mamutů svým významem nabyly světové proslulosti. Lze jen stěží pochopit, proč je dosud tak nevýrazně propagováno, a v samotném Předmostí chybí ucelená prezentace určená jak pro odborníky, tak pro široký okruh zájemců od nás i ze zahraničí. Přitom iniciativy směřující k vytvoření památníku, který by důstojně připomínal světově proslulou lokalitu, lze sledovat již koncem 19. století, kdy byla ukončena první etapa výzkumů. Unikátní objevy vzbudily velký zájem odborníků z celého světa i laické veřejnosti. K nejvýznamnějším nálezům lze přiřadit odkryv pohřebního areálu situovaného pod stěnou Skalky, který obsahoval pozůstatky dvaceti lidských koster, rytinu předmostské Venuše na mamutím klu, plastiku mamuta vyřezanou z mamutího klu, sošku rosomáka z hlíny, kosti zdobené rytinou, množství pazourkových a kostěných nástrojů atd.

První upomínkou bylo zřízení školní archeologické kabinetní sbírky v předmostské škole začátkem 20. století, která má své pokračování v podobě současného Malého školního muzea umístěného v prostorách ZŠ v Předmostí, a naučné stezky (Mikulík 2010).

Ve 30. letech 20. století krystalizovala snaha předmostského starosty Josefa Knejzlíka o vybudování Památníku pravěku, kde měly být vystaveny kopie nejvýznamnějších objevů s výjevy ze života diluviálních lidí. Zvýšenou iniciativu vyvolal obrovský zájem veřejnosti o kostru mamuta sestavenou z předmostských nálezů, která byla vystavena v roce 1928 v pavilonu Anthropos v Brně. Obsáhlý projekt památníku, nad jehož realizací převzalo záštitu ministerstvo školství a národní osvěty, zastavila německá okupace. Za zmínku stojí návrh geologa Karla Žebery z 50. let 20. století, který si představoval na vrcholku Hradiska v Předmostí betonového mamutu „zvící Stalinova pomníku na Letné“. V roce 1971 prováděl výzkum v Předmostí Bohuslav Klíma, který navrhl místo architektonického monumentu zakonzervovat a zpřístupnit zbytek kulturní vrstvy s odkrytými autentickými kostmi zvěře doby ledové. Dřevěná krytá expozice byla zřízena na rohu předmostského hřbitova (v těsné blízkosti současného památníku). Tato nedostatečně chráněná prezentace však byla po několika letech zničena. V rámci panelové sídlištní zástavby byla v roce 1989 instalována v blízkosti naleziště travertinová plastika nazvaná Sonda do pravěku.

Projekt památníku lovců mamutů, který by po vzoru zničené expozice vybudované B. Klímou představoval autentický výsek kulturní vrstvy období lovců mamutů, vznikal od počátku tohoto tisíciletí (Svoboda 2013). V létě roku 2006 proběhla vlastní realizace památníku situovaného u severovýchodního nároží hřbitova v Předmostí. Postupný odkryv prokázal, že zvířecí kosti jsou rozvečeny na mírném svahu ve směru od bývalé Skalky. Tato úroveň také určuje výšku terénu, na kterém se rozkládalo sídliště lovců mamutů. V ploše výrazně kumulují velké celé kosti mamutů, ojedinělé skelety a části skeletů středních a malých zvířat i drobné fragmenty kostí, částečně se stopami opálení. Část kostí je pořežána kamennými nástroji tak, jak člověk ulovené zvíře na místě zpracovával a zužitkoval. Podle počtu jedinců je nejvíce v prezentované ploše pavilonu zastoupen mamut (60 %) a kuň (8,5 %). Sob, zajíc, liška, vlk, lev, tuň a ptáci jsou zastoupeni jedním jedincem. Z hlediska věku lze např. konstatovat, že 11 mamutů bylo dospělých a 4 mláďata, u koně jeden jedinec dospělý a jedno nenarozené hříbě, ostatní zvířata byla dospělá. V kulturní vrstvě bylo nalezeno také menší množství pazourkových nástrojů. Odkrytá situace v pavilonu přímo v autentickém prostředí představuje unikátní pohled na okrajovou část sídliště lovců mamutů z doby před cca 27 000 lety, kde byl pohazován odpad ze zvířecích kostí. Rozbor kostěného materiálu, dle zastoupeného množství mamutích kostí, dokazuje nejen, jak významnou roli hrál ulovený mamut při přežití lovecké skupiny v drsných podmínkách, ale také představuje rozmanitost fauny doby ledové. Skutečnosti oprávněně naznačují, že se nejedná o sezónní sídliště, ale spíše průběžný celoroční pobyt lovecké skupiny v Předmostí.

Posledním návrhem, který čeká na svou realizaci, je zpracovaný projekt nazvaný „Svět lovců mamutů“. Jedná se o stavbu rozsáhlého areálu v reliéfní ploše Hradiska v Předmostí, kde byly archeologickým výzkumem doloženy důkazy o pobytu člověka neandrtálského v době před více jak 100 000 lety. Projekt provází návštěvníka krajinou lovců mamutů, kde se seznamuje s florou a faunou té doby a postupně je vtahován do loveckých, řemeslných, uměleckých a rituálních aktivit lovců. Jedná se o představení komplexního obrazu života našich dávných předků ve světle posledních vědeckých závěrů.

Literatura:

- Klíma, B., 1972: Tábořiště lovců mamutů v Předmostí u Přerova. In: Dějiny města Přerova, s. 7—72. Přerov.
- Klíma, B., 1990: Lovci mamutů v Předmostí. Praha.
- Matiegka, J. 1934, 1938: Homo předmostensis fosilní člověk z Předmostí na Moravě 1, 2, Česká akademie věd a umění, Praha.
- Mikulík, J., 2010: Učitelé v Předmostí — vlastivědná činnost a historie školní archeologické sbírky. In: Lapáček, J. (ed.), Sborník SOKA Přerov, Přerov, s. 83—119.
- Schenk, Z., Mikulík, J., 2013. Results of recent rescue excavation at Předmostí u Přerova. Potential of a Paleolithic site at the beginning of the 21st century. In: Svoboda (Eds.), Předmostí — Building an authentic museum. DVS19, Brno, pp. 45—64.
- Svoboda, J., 2000: Archeologické památky střední Moravy. Předmostí. Svazek I. Rosice u Brna. ISBN 80-85037-24-6.
- Svoboda, J., 2013: Location and history of Předmostí, spatial structure and overall stratigraphy. In: Svoboda (Eds.), Building an authentic museum. DVS19, Brno, s. 8—17.
- Šída, P. a kol., 2007: Lovci mamutů, Praha.

Jiří Lapáček

Kdy se narodil Karel starší ze Žerotína

V letošním roce jsme si připomínali 450. výročí narození Karla staršího ze Žerotína. Zatímco o přesném roku a měsíci narození není pochyb, konkrétní den není tak jistý. První Karlův životopisec vycházející důsledně z archivních pramenů, Petr rytíř Chlumecký, archivář, historik a politik, ve svém díle *Carl von Zierotin und seine Zeit*, vydaném v Brně 1862, uvádí datum 14. září 1564, a to podle Karlova deníku z cest, kde si ten k 10. květnu 1588 zaznamenal latinsky, co zde uvádíme v českém překladu: „*Ráno hustý déšť. Později jasné nebe. Přišel jsem do Brandýsa, otcovského městečka, kde je dvůr, v němž jsem se narodil roku 1564 14. září.*“ Dále Chlumecký uvedl, že den 14. září je podle starého kalendáře, den 24. září je podle nového kalendáře.¹

To byl ohlas té skutečnosti, že v roce 1582 byla přijata reforma označovaná podle papeže Řehoře XIII. a zaveden tzv. gregoriánský kalendář. Princip reformy spočíval v tom, že po 4. říjnu následoval hned 15. říjen, tudíž bylo z kalendáře ubráno deset dní. Na Moravě byl nový kalendář zaveden ze 4. na 15. října 1584.²

Ještě před Chlumeckým ale uvedl moravský osvícenec Josef Vratislav Monse v rámci edice některých Žerotínových dopisů, vydané v roce 1781, tuto skutečnost a doplnil ji dalším údajem, tentokrát z nápisu na rakvi Karla staršího ze Žerotína, který uvedl ve své práci Karl Joseph von Bienenberg: „*Léta Páně 1636. dne 9. měsíce Octobris vysoce urozený pán, pan Karel z Žerotína, pán na hradě Přerově a Brandejse nad Orlicí, J. Mil. Cís. rada a komorník, vykonav věku svého 72. léta a 15. dnův. Z života bídneho skrze smrt šťastně a blahoslaveně vykročivše odpočívá. Tělo pak od milých přátel v této schránce položené blahoslaveného vzkříšení očekává...*“³ Odečtením dostal datum 24. září podle nového kalendáře, odečtením dalších deseti dní se dostal k datu 14. září.⁴ Až do konce 19. století bylo za datum Karlova narození považováno 14. září. Toto datum nese i pamětní deska odhalená v roce 1897 na domě, který stojí v Brandýse nad Orlicí v místech, kde stálo panské sídlo, v němž se Žerotín narodil.⁵

1 CHLUMECKÝ, P. Ritter v.: *Carl von Zierotin und seine Zeit*. Brünn 1862, s. 131. Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc, fond Rodinný archiv Žerotínů Bludov, inv. č. 395, sign IV-2869, č. kn. 21, fol. 21b.

2 O zavedení reformy v českých zemích a na Moravě zvláště viz BLÁHOVÁ, M.: *Historická chronologie*. Praha 2001, s. 119–126; KOLLMANN, J.: *Zavedení gregoriánského kalendáře v českých zemích*. Sborník archivních prací, 1974, s. 3–41; ZMRZ-LIKOVÁ-BRETTSCHEIDEROVÁ, Š. M.: *Příspěvek k dějinám přijetí gregoriánského kalendáře na Moravě*. Zprávy Krajského vlastivědného muzea v Olomouci, 1963, č. 111, s. 14–18; *K historii proměny kalendáře Juliánského v Čechách*. Památky archeologické, 1863, s. 188.

3 BIENENBERG, K. J. von: *Versuch über einige merkwürdige Alterthümer im Königreich Böhmen*. Zweites Stück. Königgratz 1779, s. 52–53. Srovnej ŠEMBERA, A.: *Hrob Karla z Žerotína a krypta žerotínská v Brandejse*. Časopis českého muzea 1840, s. 182–186; DVORSKÝ, F.: *O hrobcích Žerotínův v Brandýse nad Orlicí*. Časopis Musea Království českého, 1878, s. 413–430; SEDLÁČEK, A.: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*. 1. díl. Chrudimsko. Praha 1882, s. 139–144; KOUŘIL, M.: *O pokusu přenést ostatky Žerotínů do V. Losin r. 1727*. Severní Morava, 1963, č. 9, s. 41–45.

4 MONSE, J. W.: *Caroli L. B. a Zierotin. Epistolae Selectae*. Brunae, per Joannem Siedier Factorem, 1781, fol. A2b–A3a.

VIII. 8. Id. Serena et amoena dies. Primus sum in pago Zbraslavica, Conavi Casla-
ma, obiit Sigelmus deca forisfimi et nobilitatis equitis, qui lay. curiam Clena
et repositum et in hac comunitate in dicitatem pueris sume coheruit, unde etus coedon his
se martius obiit.

IX. 5. Id. Coelum sub Ortum solis serenum, unde tenues pluvia sub vesperam etiam serena
Hoc ne subitit Pardubiz, et quod eo matius venisti, amem ^{indirem} ingressus sum. Coe-
nam mecum Profetes aris et dicitis Adelsbactius.

X. 6. Id. Mane ingens et densa pluvia, Postea coelum serenum. Veni Brundisium
oppidulum ditionis paterna ubi est praedium in quo ego natus sum anno 1564. Die 14 Sept.
Accepi lras a Balvano.

XI. Coelum frigidum pluvium et obscurum. Profectus sum Litomishion cum Schor,
cico nro. Vidit arcem Janis magnifice ornata. Post prandium Brundisium redy-
go eodem die adveniant Dnus Waneccius cum consugi, fratre meo, et Laurino.

XII. 4. Id. Coelum serenum. Veni huc meo visendi causa Dnus Zacharias Slavata
affinis meus, cum quo fere per septem annos integros uixeram sub uno preceptore, quem
nobis albas pater meus. Schouzenoug in Silesiam discessit.

XIII. 3. Id. Coelum serenissimum et amoensimum. Usus sum Phlebotomia. ¶

XIV. Pr. Id. Coelum mane serenum, post obscurum. Tocredet de factos epla Wensanti.
Lexinus Pragae profectus. Subdit Brundisium Somagium facient.

Stránka z deníku Karla staršího ze Žerotína. MZA Brno

V roce 1886 se v časopisu Zlatá Praha v článku o Karlu starším ze Žero-
tína objevilo bez bližšího vysvětlení datum 15. září, které pak opakoval
autor biografického hesla v Ottově slovníku naučném v roce 1908 Jan Sla-
vík. Všeobecné platnosti se pak tomuto datu dostalo po vydání první moder-
ní česky psané biografie z pera Otakara Odložilíka z roku 1936. Ani tento
autor ale neuvádí, jak dospěl k onomu datu narození.⁶ Ještě ale o rok dří-

ve František Hrubý v životopisné stati o Žerotínovi, uveřejněná ve sborníku Tvůrcové dějin, za datum Karlova narození uvádí 24. září 1564.⁷

Lze se domnívat, že k datu 15. září se autoři dopracovali zcela mechanickým odečtením 15 dní od 9. října (datum úmrtí), uvedených v nápisu na rakvi. Tím dostaneme vlastně datum 25. září (za předpokladu, že započteme i den 9. října). Odečtením dalších deseti dní se dostáváme k datu 15. září podle starého kalendáře.

Pochybnosti o datu narození má i uznávaný znalec života a díla Karla staršího ze Žerotína profesor Tomáš Knoz. Lze tak soudit z toho, že ve své knize Državy Karla staršího ze Žerotína uvedl: „Byla to ona zámecká budova, kde se o deset let později, údajně 15. září 1564, narodil Karel st. ze Žerotína.“⁸

Lze se domnívat, že správné je datum 14. září 1564, které uvedl sám Žerotín ve svém deníku a ve věku, kdy měl dobré povědomí o datu svého narození a již si byl vědom významu tohoto výročního dne. Na druhou stranu není jasné, kdo a kdy opatřil rakev se Žerotínovými ostatky nápisem s uvedeným číselným údajem 72 let a 15 dní, o němž nevíme, jak k němu autor nápisu došel. Abychom se dostali k datu 14. září, nezapočítáme pevný den 9. října a dostaneme se k datu 24. září dle nového kalendáře, jak ostatně učinil i František Hrubý.

5 Viz např. D'ELVERT, Ch.: *Die Žerotine*. In: *Taschenbuch für die Geschichte Mährens und Schlesiens*. Brünn 1826, s. 93—160, zvl. 125—126; BRANDL, V.: *Karel starší z Žerotína*. Moravská orlice, 6. 9. 1864, s. 1; *Spisy Karla staršího z Žerotína*. Brno 1866, s. VII; *Riegrův slovník naučný*, 1873, 10. sv., s. 487; JIREČEK, J.: *Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. věku*. 2. svazek, Praha 1876, s. 369; DUDIK, B.: *Karl's von Žerotín böhmische Bibliothek in Breslau*. Prag 1877, s. 3; HERBEN, J.: *Karel ze Žerotína. Vzpomínka na úmrtí jeho před 250 lety*. Praha 1886, s. 8; KADLČÍK, F. B.: *Děje i paměti Brandejsa nad Orlicí*. Praha 1886, s. 66; HERBEN, J.: *Karel z Žerotína*. Světozor, 8. 10. 1866, č. 44, s. 701—702; *Karel ze Žerotína*. Našinec, 8. 10. 1886, č. 119, s. 1.

6 *Karel st. ze Žerotína*. Zlatá Praha III, 1886, s. 698. Heslo *Karel starší ze Žerotína*. Ottův slovník naučný, 1908, s. 820. ODLOŽILÍK, O.: *Karel starší ze Žerotína 1564—1636*. Praha 1936, s. 13.

7 HRUBÝ, F.: *Karel starší z Žerotína*. In: *Tvůrcové dějin*. Praha 1935, s. 240.

8 KNOZ, T.: *Državy Karla staršího ze Žerotína*. Brno 2011, s. 51. Také v jeho poslední velké práci o Žerotínovi není přesné datum narození uvedeno. Viz KNOZ, T.: *Karel starší ze Žerotína. Don Quijote v labyrintu světa*. Praha 2008, s. 39, 110, 139.

Zdeněk Schenk, Jan Mikulík

Zjišťovací archeologický výzkum zvonice v Dřevohosticích

Objekt renesanční zvonice je situován na parcele č. 925, v blízkosti centrálního náměstí městyse Dřevohostice, na nevelkém prostranství východně od kostela sv. Havla (obr. 1). Jedná se o solitérní zděnou stavbu vystavěnou na čtvercovém půdorysu 6,45 × 6,33 m a dosahující v současné podobě výšky cca 24 m (obr. 2). Zvonice je památkově chráněným objektem a je zapsána v Ústředním seznamu nemovitých kulturních památek České republiky pod rejstříkovým číslem 40470/ — 402.

Přesná datace výstavby věže sloužící k umístění zvonů (obr. 4, 5), jejíž vznik je spojován s obdobím, kdy se v Dřevohosticích formovalo významné regionální centrum působení jednoty bratrské, není dosud uspokojivě vysvětlena. Starší vlastivědná literatura odkazuje nepochybně na rok 1521 v souvislosti s dochovaným záznamem „o pohnání Nahošovských k soudu, že nechťejí zároveň s jinými při stavbě věže robotovat“ (Peck 1892, 172). Tato interpretace byla podrobena kritickému rozboru historika F. Zapletala (1929, 226), který upozornil na Peckův chybný překlad německého slova „*wahrscheinlich*“ (pravděpodobně), jež užívá Řehoř Volný ve svém díle „*Kirchliche Topographie von Mähren*“ v souvislosti s rokem 1521. Ed. Peck použil slovo „nepochybně“ místo přesnějšího překladu „pravděpodobně“. Zmínka o neochotě Nahošovských robotovat při stavbě věže se vztahuje spíše k výstavbě věže radnice na náměstí (Zapletal 1929, 226). Nejnověji se rozbořem a překladem historických pramenů vztahujících se k datu založení zvonice zabývá historik Jiří Lapáček, který vychází z díla „*Apographa Moraviae sive Copiae variarum litterarum*“ Jana Jiřího Ignáce Středovského.¹ Zde je uvedena zásadní zmínka: „*V roce 1590 dřevohostičtí pikarté postavili věž mimo svou svatyni na hřbitově, kde pochovávali, která i dnes stojí osamoceně mimo farní kostel a má zvony.*“

Další důležité informace v uvedeném překladu se vztahují k suterénu zvonice „*Pod vzpomínanou věží se rozkládá krypta s klenutím, do které se vchází zvláštními kamennými schody od severu z pustého hřbitova, využívá se k pohřbívání dědičných pánů Dřevohostic. Dnes je zanedbaná a otevřená.*“²

Současná podoba zvonice vznikla pravděpodobně až v závěru 16. stol. a původně byla tato stavba asi završena renesanční atikou se střechou kryptou dřevěnými šindely. Prostor okolo byl v letech 1590—1640 využíván jako hřbitov.

Zvonice roku 1744 vyhořela a následně byl tento renesanční objekt opraven v barokním stylu. Zvonová dubová stolice pochází z roku 1745. Na

1 Jan Jiří Ignác Středovský (1679—1713), *Apographa Moraviae sive Copiae variarum litterarum*, X, s. 23—25.

2 Tento údaj Středovského se týká stavu krypty na začátku 18. století.

Obr. 1. Celkový pohled od jihozápadu z pravého břehu říčky Moščenky na kostel sv. Havla — bývalý bratrský sbor a zvonici. Foto: Z. Schenk, 2014

Obr. 2. Celkový pohled na objekt zvonice od východu. Foto: Z. Schenk, 2014

Obr. 3. **Pohled na Dřevohostice od severu. Výřez veduty ze 2. poloviny 18. století.** Kostel sv. Havla — bývalý bratrský sbor z roku 1579 (1), zvonice (2), věž radnice (3). SOKA Přerov

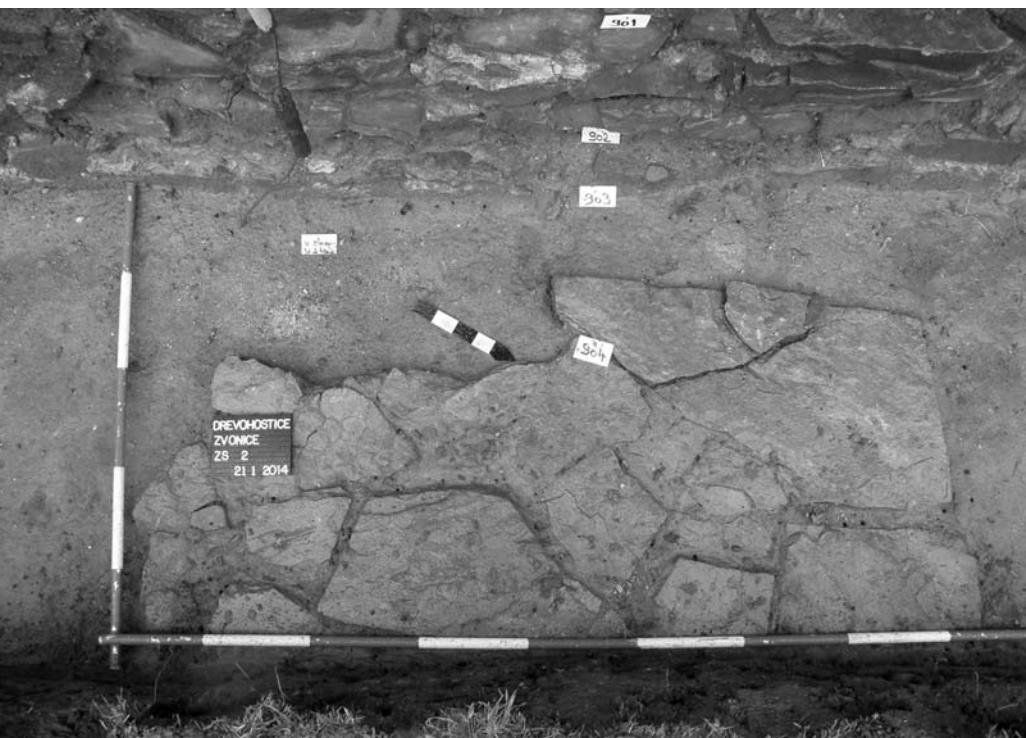
Obr. 4. **Pohled od jihozápadu na zvonové patro zvonice.** Foto: Z. Schenk, 2014

Obr. 5. Detail zvonové stolice a zvonu. Foto: Z. Schenk, 2014

Obr. 6. **Pohled od severu na dlážděnou cestu odkrytou ve zjišťovací sondě situované na východní straně objektu zvonice.** Foto. Z. Schenk, foto 2014

Obr. 7. **Detail dlážděné cesty odkryté v sondě položené při severovýchodní straně zvonice.** Foto. Z. Schenk, 2014

veduté Dřevohostic ze 2. poloviny 18. století patří zvonice spolu s kostelem sv. Havla a radniční věží na náměstí k hlavním dominantám obce (obr. 3). Pozdější novodobé úpravy jsou pouze drobnější a méně významné — např. vstupní dveře, střešní krytina, okenní žaluzie apod. (Smířický 1968, Hanák 2004, Kuča 2001, Kokajsllová 2012). Z kunsthistorického hlediska jde v případě zvonice o prostou hranolovou stavbu opatřenou hladkými fasádami bez patrných architektonických článků a umělecké výzdoby (Samek 1994, 423).

V rámci plánovaných hydroizolačních prací, spojených s celkovou opravou vnějšího pláště i interiéru zvonice, byl v lednu 2014 zahájen zjišťovací archeologický výzkum, prováděný pracovníky archeologického pracoviště Muzea Komenského v Přerově. Hlavním cílem bylo prozkoumání předpokládaných úrovní a skladby starších podlah a dále ověření případné existence krypty pod zvonici.

V rámci přípravných prací byla pracovníky obecního úřadu demontována stávající betonová podlaha a odstraněn štěrkový podsyp. Betonová podlaha zde byla položena v roce 1925, kdy byl také upravován vstup do věže ze západní strany a letopočet zanechali stavebníci vyrytý do schodišťového stupně.

Archeologický výzkum prokázal, že starší konstrukce podlah pod betonovou podlahou byly již v minulosti zcela odstraněny a podsypové vrstvy nasedaly na kamenné klenutí. Postupnou preparací této kamenné konstrukce byla v celé půdorysné ploše interiéru věže odkryta kamenná klenba (obr. 11). Konstrukce vystavěná z neopracovaných kusů lomového kamene je pojena velmi kvalitním vápenopísčítým pojivem s vyšším obsahem kouskového vápna a náběhy klenby jsou přizděny k jižní a východní linii základového zdiva věže. Nad vrcholem klenebního oblouku v severním zdivu zvonice je patrná vynášecí (odlehčovací) cihelná klenba s ojedinělým výskytem menších kusů lomového kamene ve výplni. Na jižní straně interiéru přiléhá oblouk klenby k obvodovému zdivu věže, od které je oddělen stavební spárou.

Z předběžného vyhodnocení vyplynulo, že se nepochybně jedná o stropní klenbu podzemní krypty s možnou existencí původního vstupu z vnější severní, případně jižní strany zvonice. Tomuto závěru odpovídaly výsledky provedené mikrosondy, vedené pojivem klenby. Ta prokázala existenci dutého prostoru, na což poukazyval sekundárně zazděný větrací komínek o rozměrech 15 × 15 cm umístěný ve vrcholu klenby a v mladší stavební fázi zabudovaný odlehčovací cihelný oblouk nad kamenným klenutím v severní pasáži obvodového zdiva zvonice. K zajímavým zjištěním lze přiřadit nález několika menších zlomků výdutí keramických nádob pravěkého stáří, vyvzorkovaných z původního zásypu prostoru, který vznikl mezi linií základového zdiva věže a východním náběhem klenby krypty. Jedná se o zeminu získanou výkopem základového zdiva, čímž došlo k porušení archeologických objektů dokládajících blíže nespecifikovatelné lidské aktivity spadající rámcově do období pravěku.

Na základě zjištěných skutečností bylo rozhodnuto položit archeologické zjišťovací sondy při jižní a severní vnější linii obvodového zdiva věže. V jižní pasáži nebyly po začištění odkrytého základového zdiva rozlišeny druhotné stavební zásahy, zdivo bylo v celé délce jednotné a realizované

Obr. 8. Celkový pohled od severu na zjišťovací sondu položenou u severovýchodní strany zvonice, v místě zazděného vstupu do krypty pod zvonici. Foto. Z. Schenk

Obr. 9. Pohled od severovýchodu na obnažené základové zdivo zvonice v místě, kde se v minulosti nacházel vstup do krypty. Foto. Z. Schenk, 2014

Obr. 10. **Pohled od východu na provizorní dřevěný přístřešek umístěný nad zjišťovací sondou při severozápadní straně zvonice.** V pozadí bývalý bratrský sbor přestavěný na kostel sv. Havla. Foto. Z. Schenk

Obr. 11. **Vypreparovaná klenba kryty odkrytá pod podlahou v interiéru zvonice.** Foto. Z. Schenk, 2014

Obr. 12. **Zazděný vstup do krypty.** Stav před otevřením.
Foto. Z. Schenk, 2014

známky jiného stavebního postupu — odlišná úroveň jednotlivých vrstev, použití rozměrově odlišných kusů lomového kamene, skladba použitého pojiva apod. S největší pravděpodobností se jednalo o stavební plombu v místě původního vstupu do krypty (obr. 8, 9). Po svolané konzultaci se zástupci památkové péče a zástupci městyse bylo rozhodnuto pokračovat ve výzkumu odstraněním stavební plomby v max. průměru 0,60 × 0,60 m.

Nad stavebním výkopem byl pracovníky obce vystavěn provizorní krytý dřevěný přístřešek (obr. 10) chránící výkop před nepřízní počasí a hrozícím nebezpečím možného podmáčení obnažených základů zvonice.³ Prolovení zdiva prokázalo, že se opravdu jedná o zazděný vstup do krypty (obr. 12). Za vnější zazdívkou dosahující tloušťky 0,45 m se vyrýsovalo dochované kamenné schodiště zabudované do hmoty základového zdiva (tři stupně šířky 0,30—0,36 m) s vnitřním kamenným armováním špalet vstupu (obr. 13). Odkrytý vnitřní prostor byl změřen v půdorysných rozměrech S — 3,45 m, V — 3,80 m, J — 3,95 m, Z — 3,60 m a je zaklenut kamennou

v jedné stavební fázi. Z vrstvy ulehle kamenité prachové hlíny, v hloubce cca 1,20 m od současné úrovně terénu, byl získán větší fragment okraje keramické nádoby z období pravěku (obr. 16), jak tomu bylo v případě nálezů keramiky u východní obvodové zdi věže.

Zcela jiná situace se vyskytla při hloubení zjišťovací sondy podél severní linie obvodového zdiva zvonice (obr. 6). Pod navážkovými vrstvami byl v hloubce cca 0,50 m od stávající úrovně zatravněné plochy zachycen a začištěn pozůstatek kamenného chodníku (obr. 7). Konstrukci chodníku tvořily desky lomového kamene střední velikosti kladené naplocho do hlinitopísčitého lože. Pod touto úrovní byl při dalším hloubení sondy v její východní a západní části nalézán fragmentární antropologický materiál z porušených hrobových uložení. Prostřednictvím detektoru kovů značky XP Deus byl v sekundární poloze nalezen rovněž mužský mosazný prsten a kovový zlomek výzdoby rakve.

Začištění odkrytého zdiva základového pasu jevílo ve střední části

3 Touto cestou by archeologové Muzea Komenského v Přerově rádi vyslovili dík našim dvěma spolupracovníkům z řad zaměstnanců Obecního úřadu v Dřevohosticích, kteří se na výzkumu podíleli a mimo jiné zajišťovali nutnou „logistiku“ zjišťovacího archeologického výzkumu.

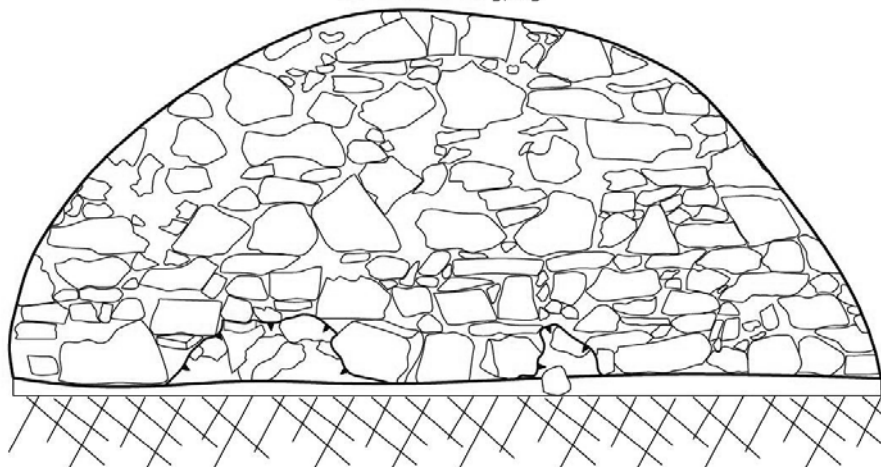

Obr. 13. Jihozápadní zadní stěna krypty. Foto. Z. Schenk, 2014

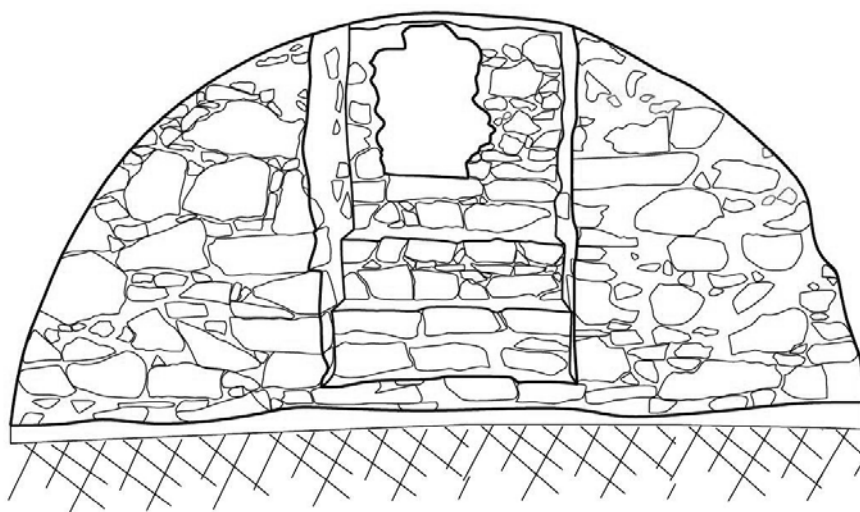

Obr. 14. Severovýchodní stěna krypty se vstupním schodištěm. Otvor v zadržce vchodu. Foto. Z. Schenk, 2014

JZ stěna krypty

SV stěna krypty

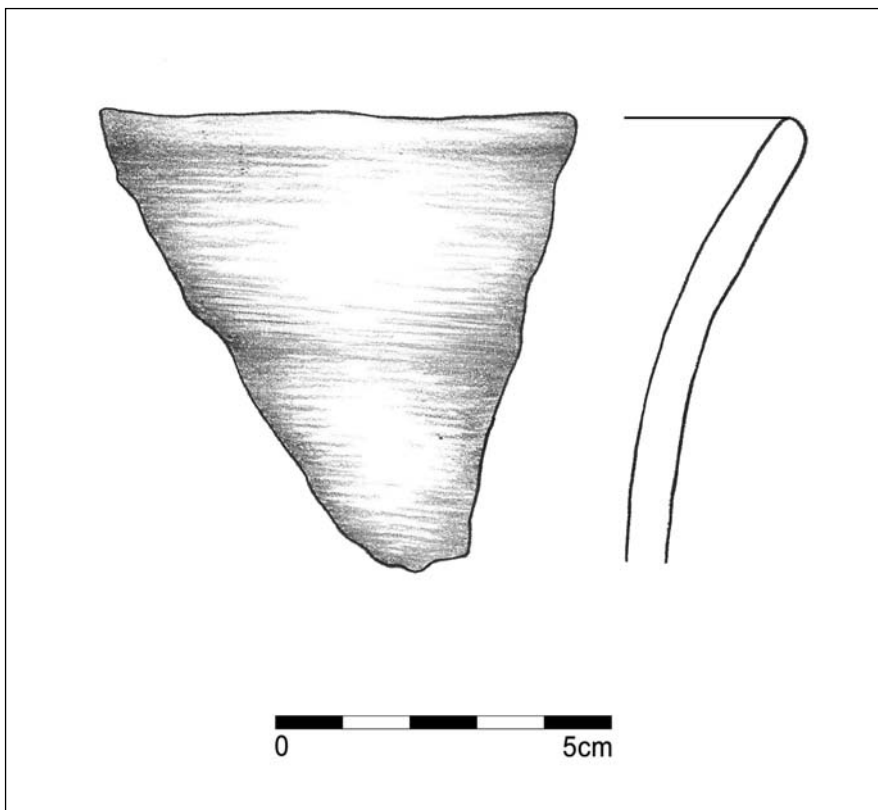
Legenda	
	kámen
	cihla

Muzeum Komenského v Přerově	
Dřevohostice	
Sonda/profil/půdorys klenba krypty (pod podlahou zvonice)	krypta pod zvonici
Vedoucí výzkumu: Mgr. Zdeněk Schenk	Měřítko: 1:20

Obr. 15. Jihozápadní a severovýchodní stěna krypty v zdigitalizované podobě

klenbou, dosahující ve vrcholu klenby výšky 1,70 m (obr. 14, 15). Jedná se o lícované, řádkované režné zdivo z lomového kamene. Dno je tvořeno jílovitopísčítým sedimentem svědčícím o častém zaplavitování podzemí krypty. V prostoru pod větracím komínkem, zatemovaným dodatečně menšími

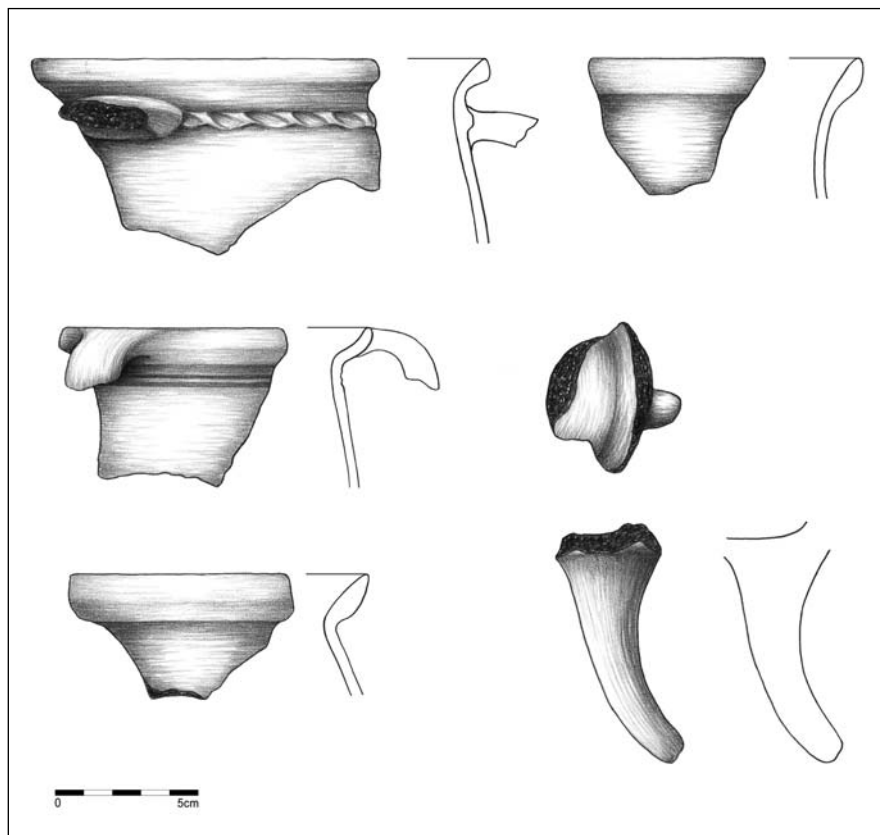
Obr. 16. Zlomek okraje nádoby z pozdní doby kamenné. Kresba: P. Holcová

zlomky lomového kamene, je vysypán kužel stavebních sutí, který sem napadal při stavebních úpravách interiéru věže.

V celé ploše podlahy se nacházelo větší množství zlomků převážně oxidačně pálené užitkové keramiky, vyrobené z jemně plavené hlíny, určené pro modelaci tenkostěnných nádob (obr. 17). Ze zjištěných keramických tvarů lze jmenovat hrnce, džbánky či talířovité misky. Nejpočetněji zastoupený tvar kuchyňské keramiky představovaly trojnožky. Nalezený soubor keramiky lze datovat do období raného novověku (17. století). Druhou nejpočetnější skupinu nálezů tvořily zlomky čelních vyhřívacích stěn kachlů polévaných zelenou glazurou, které lze rámcově datovat do průběhu 17. století (obr. 18). Ani podrobným průzkumem nebyla zjištěna přítomnost antropologického materiálu či jakýchkoliv zlomků dřevité hmoty, zbytků textilií, knoflíků, devocionálií apod., které by odkazovaly na existenci hrobového uložení.

Zjišťovací archeologický výzkum zvonice v Dřevohosticích potvrdil existenci zděné krypty v suterénu objektu s původním vstupem po kamenném a příkrém schodišti ze severní strany původního hřbitova, což zcela výmluvně koresponduje s popisem historika Středovského z počátku 18. století.

Se vstupem do krypty patrně souvisí odkrytý relikt přístupového chodníku z kamenných ploten. Prostor byl odvětráván svislým větracím komínkem vyvedeným v podlaze zvonice. Vzhledem ke skutečnosti, že ve vnitřním prostoru nebyly dochovány žádné důkazy o hrobovém uložení, zůstá-

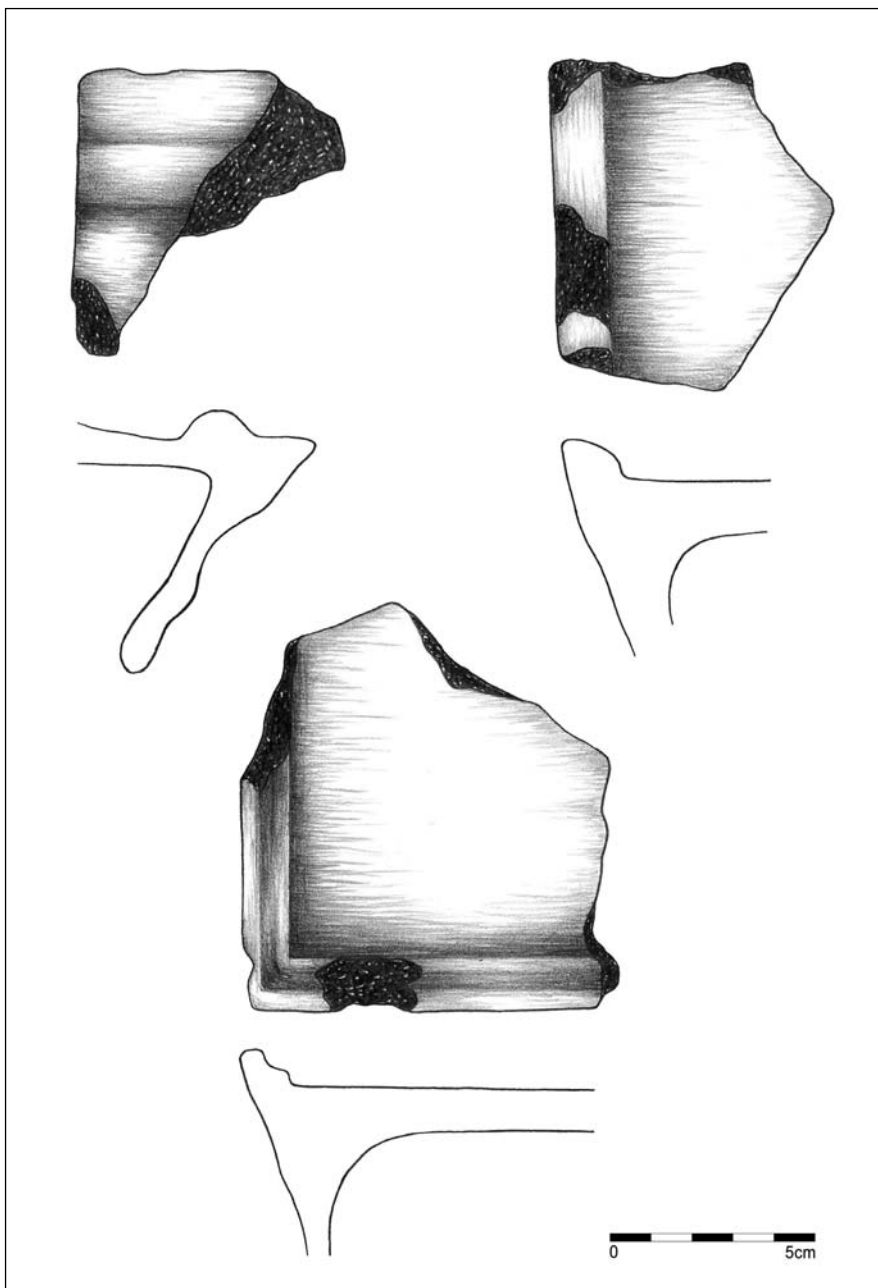
Obr. 17. Zlomky okrajů hrnců a džbánů z období raného novověku. Kresba: P. Holcová

vá nevyřešena otázka záměru jejího vybudování. Stavební fáze nasvědčují o mladším zabudování kamenné krypty do již vystavěného objektu zvonice. Pravděpodobně nedošlo ani k vyloupení krypty v souvislosti s válečnými událostmi v průběhu 17. století, neboť chybí jakékoliv konkrétní doklady, které by se případně promítly v archeologickém záznamu. Hypoteticky lze uvažovat, že případná rakev s ostatky některého z členů rodiny majitelů panství, či důležitého člena jednoty bratrské byla před hrozícími válečnými událostmi přenesena na bezpečnější místo. Přes existenci nekrolgia s konkrétními jmény nelze jednoznačně doložit, komu byl prostor určen.

Množství nalezených zlomků užitkové keramiky ze 17. století nasvědčuje, že prostor krypty mohl být druhotně využíván jako provizorní útočiště ve válečných obdobích, následně došlo na počátku 18. století k zazdění a zasypaní vstupu.

Literatura

- HANÁK, F.: *Zvonice a zvoničky v širším okolí Přerova*. Sborník SOKA 2004, 56—57.
 KOKAJSLOVÁ, R.: *Stavebně historický průzkum*. Dřevohostice — zvonice. Par. čís. 925 k. ú. Dřevohostice. Přerov 2012.
 KUČA, K.: *České, moravské a slezské zvonice*. Libri, Praha 2001.
 SAMEK, B.: *Umělecké památky Moravy a Slezska*, I. svazek. A/I, Praha 1994, s. 422—424.
 SMÍŘICKÝ, L. *Dějiny Dřevohostic*. Dřevohostice 1968.

Obr. 18. Zlomky čelních vyhřívacích stěn komorových zeleně glazovaných kachlů z období raného novověku, které byly nalezeny v úrovni podlahy krypty. Kresba: P. Holcová

STŘEDOVSKÝ J. J. *Apographa Moraviae sive Copiae variarum litterarum*, X, 23—24.

PECK, E. *Okresní hejtmanství holešovské*, 1892, 247 s.

ZAPLETAL, F. *Věž radnice v Dřevohosticích z r. 1521*, Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci, 41, 1929, s. 226—227.

Jiří Lapáček

Církevní a školské poměry v Dřevohosticích ve starší době

První zmínka o existenci kostela v Dřevohosticích je z roku 1371, když Drslav ze Šelnberka prodával majetky, které získal v roce 1358 od Sudka z Dřevohostic. Jednalo se o polovinu městečka Dřevohostice, tamní tvrz a patronátní právo ke kostelu.¹ Předpokládáme, že již tehdy stál kostel v centru městečka, v místech dnešního parku na náměstí. Farář Tomáš Mních, který v Dřevohosticích působil v letech 1815—1834, poznamenal, že za jeho času (1820) kostel ještě mnozí staří lidé pamatovali a uváděli, že měl úzká a vysoká okna, gotickou podobu, byl celý černý, pustý a bez klenutí, a byl obehnan zdi. U téhož kostela bývali až do roku 1786 pochovávaní zemřelí. Když se roku 1891 rovnalo dřevohostické náměstí, přišli na základy a dlažbu starého kostela a našli též jiné starožitnosti. V těch místech stojí socha sv. Floriana.²

Fara stála přes cestu v místech, kde je nyní na náměstí dům čp. 13. Farář Johannes Mathias Heintz poznamenal latinsky u výpisu z děkanské matriky k roku 1671: „*Fara byla v onom domě ve městě, který nyní obývá Jiří Dietmar, zedník, a nachází se hned vpravo vycházejce z městečka do Novosad, průčelí domu k severu do náměstí, dvůr, vlastně zahrada, je u uličky vedoucí z městečka k Novosadům a rozkládá se od domu jižním směrem až ke staré, opuštěné synagoze, která je nyní obydlím rektora školy.*“ Hřbitov se rozkládal tam, kde později stál panský mlýn, zvaný prostřední, čp. 76. Sousední zahrada v době před protihabsburským povstáním byla rozdělena na zahrady a bylo vybráno vhodnější místo tam, kde je hřbitov nyní.³

Doklad o zasvěcení svatému Havlu je pozdního data, teprve z roku 1671. Svatý Havel, který byl mnichem-poustevníkem, byl populárním světcem v období středověké kolonizace. Pokud by to bylo v případě dřevohostického kostela původní zasvěcení, mohli bychom z toho odvozovat, že ke vzniku vsi došlo v rámci kolonizace ve 13. století.⁴

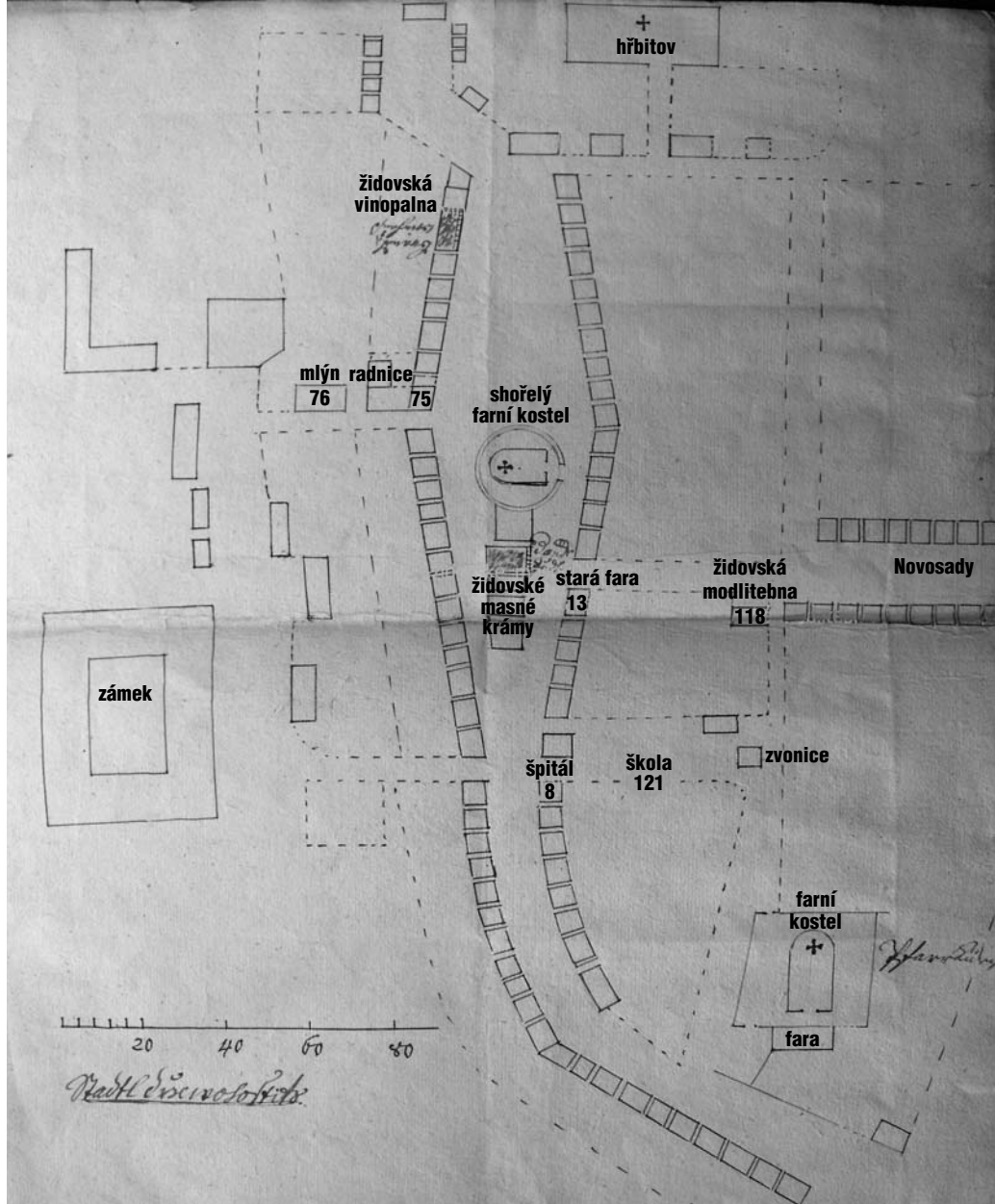
K dřevohostické farnosti patřily již v té době Nahošovice, Turovice, Radkova Lhota, Lipová a Křtomil. Z Dřevohostic pocházel Petr (Petrus de Drze-

1 Zemské desky olomoucké (dále jen ZDO) I, kn. II, s. 63, č. 95.

2 Římskokatolická farnost Dřevohostice, Farní kronika, s. 39. Srovnej PECK, E.: *Okresní hejtmanství holešovské*. Holešov 1892, s. 181.

3 Římskokatolická farnost Dřevohostice, Farní kronika, s. 9: „*Residentiam vero Parochi fuisse illam domum in Oppido, quam nunc inhabitat Georgius Dietmar murarius ut propriam, et manet immediate a dextris eunti alicui ex Oppido in Novam plateam, frontispicium domus huius ad septentrionem respicit plateam Oppidi, area vero (quae de facto hortellus est) penes plateam, qua ex oppido itur ad Novam plateam porrigitur a domo meridiem versus, usque prope Synagogam veteram desertam, quae nunc habitatio Ludj Rectoris est.*“ K situování starého hřbitova viz Středovský, *Apographa*, X, s. 23—25. Viz též SOKA Přerov, Archiv městečka Dřevohostice, inv. č. 34 (registra gruntovní), fol. 164—166. Grunt Jiřika Dubina, kerá slovie fara, kteráž skrz Jeho Milosti pána na místě bratrského zboru praemutirovaná. V roce 1679 byla budova staré vyhofelé fary odevzdána Jiřikovi Dybmayerovi, zedníkovi, když před tím na ni přenesl majitel panství platy, roboty a povinnosti od bratrského sboru.

4 Zemský archiv v Opatově, pobočka Olomouc, fond ACO, Děkanská matrika Holešov, č. kn. 183, fol. 50—53.

Plánek Dřevohostic z r. 1727 se zakreslenými objekty, o nichž je zmínka v příspěvku. MZA Brno

wohostic), pravděpodobně klerik, který je autorem rukopisu Nového zákona, který dokončil 14. května 1420 pro blíže neznámého pana P.⁵

Jiné zprávy o církevních poměrech až do začátku 16. století se nám nezachovaly. Teprve z roku 1513 je zpráva, že Mikuláš z Loukova odkázal dře-

5 TRUHLÁŘ, J.: *Catalogus codicum manu scriptorum latinorum... II*. Praha 1906, s. 178, č. 2120. Rukopis se poté podle další Truhlářem otištěné poznámky dostal do vlastnictví některého z klášterů františkánů observantů. XII. B. 15 Chart. a. 1420 ff. 220, 29,5 x 22 cm 1 m. Testamentum novum, f. 218 „Explicit liber, qui dicitur novum testamentum dom. P. de ... (nomen evulsu) scriptus per manus Petri de Drzewosticza a. 1420 finitus ter. III post festum Stanislai.“ Nota in operculo superiore: „Iste liber est loco istius, qui dicitur confessio s. Bernardi.“

vohostickému kostelu v poslední vůli 25 kop grošů, které jeho bratr a dědic Jošt ještě v roce 1516 nesložil, a proto byl poháněn u zemského soudu.⁶

Je velmi pravděpodobné, že po husitských válkách se obyvatelé městečka v převážné míře přiklonili k utrakvistu a římsí katolíci byli zastoupeni v mizivém počtu. Utrakvistické kněžstvo na základě basilejských kompaktát bylo podřízeno olomouckému biskupovi a pouze v naléhavých případech se některé záležitosti daly řešit i před utrakvistickou konzistoří v Praze. Taková byla asi záležitost dřevohostického faráře Matouše Moravce z Lipníku. Ten v roce 1545 složil traktát, jehož podstatou bylo, že Kristus Bůh a člověk není pravý, než pouhý člověk, a připsal jej bratru Matěji, správci boskovického sboru. Prostějovský farář Jan Zahrádka jej předložil konzistoři, která zahájila šetření. Spolu viněni byli kněz Bartoš z Biliiny, farář ve Veselí, a kněz Ondřej, farář v Znorově, že pomáhali knězi Matoušovi dotčený traktát sepisovat a skládat. To oni před konzistoří podobojí dne 8. listopadu 1546 odmítli a osvědčili svou pravověrnost. Kněz Matouš již o měsíc dříve, 27. září, vlastnoručním zápisem svůj blud odvolal, nad to pak své odvolání přednesl nejen v Praze v týnském kostele, ale i v Prostějově slavně před shromážděnou obcí. „*Druhé pod touž přísahou slibuji, že dokudž jsem nejdéle živ, těch a takových i k těm podobných bludných věcí u víře, jakž jsem předešle smýšlel, kterěz jsem i odvolal, nikdá více kázati, učiti, spisovati, ani žádným vymyšleným způsobem v lidi vkládati a vtrušovati nebudu.*“⁷

Podle Wolného v roce 1521 byla pohnána obec Nahošovice, protože nechtěla pracovat na věži jako ostatní lidé z vesnic. Wolný z toho dovozoval, že šlo o stavbu zvonice a dodával, že místo kolem patřilo kdysi židům a po jejich vyhnání sloužilo k pohřbívání členů jednoty bratrské, zatímco nekatolická vrchnost byla pohřbívána v hrobce pod věží. Dle soudobého opisu půhonu, v němž se objevuje datu 1529, ale nemusí se vztahovat přímo k textu, který nás zajímá, pohnal tehdejší majitel panství Bernard ze Žerotína a na Dřevohosticích Buriana a Jarolíma, bratry z Baště, že jejich podání v Nahošovicích odmítli pomáhat ostatním usedlým lidem, kteří příslušeli k dřevohostické faře, dělat zvonice a že bratři je k tomu nechtěli donutit. Nález panského soudu vyzněl ve prospěch Bernarda, který dokázal, že ves Nahošovice příslušela k dřevohostické faře a nahošovští lidé vedle jiných lidí k té faře příslušejících pomáhali u kostela. Proto byli povinni se podle starodávného obyčeje zachovat a Dřevohostičtí, když by chtěli jaké dílo, aneb opravy k tomu kostelu učinit, byli povinni Nahošovské spolu s jinými osobami k tomu obeslat.⁸ Florian Zapletal později uvažoval o tom, že mohlo jít o věž radniční.⁹

Ze zápisu je ale zřejmé, že šlo o povinnost farníků k faře. Muselo jít tedy o stavbu činěnou ve prospěch utrakvistického kostela. Z toho vyplývá, že se jednalo o věž stojící u farního kostela, dnes již neexistující, o níž se ale dochovaly zprávy z pozdější doby. V době vysvěcení faráře Tomáše Mnicha na kněžství (1793) stála ještě celá věž, na které býval umíráček, jenž po zboření věže roku 1793 byl zavěšen na zvonici. Dle poznámky v účetní knize roku 1789 získala zdejší vrchnost ze staré věže farnímu kostelu přínaležející na stavbu školy v Dřevohosticích 23 čtverečních sáhů dílem kamenní dílem cihel v úhrnné ceně 156 zl., a sice zadarmo dle vysokého nařízení zemské vlády ze dne 7. července 1789. Roku 1790 se účtoval příjem 37 zl.

25 kr. 2 denárů za shozenou střechu věže a za kamení prodané po stavbě školy. Roku 1791 odvedl zednický mistr František Letocha 75 zl. 19 kr. za odprodané kamení od staré kostelní věže a o dva roky později byla prodána zdejší obci zbylá stará věž v licitaci za 45 zl. Ještě roku 1796 odvedl stavitel Letocha za kamení od staré věže 12 zl. 56 kr. (a roku 1793 obnos 9 zl. 4 kr.).¹⁰

Nemohlo jít o stavbu dnes stojící zvonice, tu by nestavěli farníci mimo areál farního kostela, ani by ji nestavěli ve prospěch jiného vyznání, jímž byla jednota bratrská. Kromě toho je tato zvonice daleko mladšího data.¹¹

S Dřevohosticemi byl na čas spojen výrazný představitel protestantismu Tobiáš Závorka Lipenský.¹² Pocházel z Lipníku nad Bečvou, kde se jeho otec Jiří Závorka roku 1553 oženil s Markétou neznámého jména. Svatba se konala v Lipníku, někteří příbuzní pocházeli z Hranic. Hned příštího roku 1554 (nejzazší možný termín je počátek roku 1555) se narodil z tohoto manželství v Lipníku prvorozený syn Tobiáš. Jiří Závorka byl podle všeho bratrem, nebo vlašným utrakvistou jednotě nakloněným. V tomto bratrském prostředí vyrůstal i malý Tobiáš a získal i počátky vzdělání ve zdejší bratrské škole. Z nevlastních sourozenců z prvního otcova manželství byl Jan, který dlouho zápasil s nemocí, učil se řemeslu v Kroměříži a usadil se pak v Dřevohosticích. Když roku 1563 otec Jiří Závorka zemřel, zanechal vdovu s dvěma malými dětmi. Nevlastní bratr Jan Farářů si zakoupil roku 1564 grunt v Dřevohosticích a k němu se odstěhoval do učení i nejmladší sirotek Farářů Tomáš. Také malý Tobiáš Závorka se začal toho roku učit krejčovskému řemeslu u svého otčima Jakuba, a to od března 1564 do března 1565. V letech 1565—1568 byl častěji nemocen. Podle zvyku všech tovaryšů odešel též na vandr a pracoval do roku 1570 v hornoslezské Hlivi.

Nemocen se vrátil ještě roku 1570 do vlasti a usadil se v Dřevohosticích. Jeho nevlastní bratr Jan Farářů, zde usazený, zemřel již roku 1569 a vdova po něm Kateřina byla vdána za Matěje Pěkného. Patrně tu žil i druhý

6 WOLNY, G.: *Kirchliche Topographie von Mähren meist nach Urkunden und Handschriften*. III. Band. Brünn 1859, s. 280, zde odkaz na olomoucké půhony XIX. 82.

7 BOROVÝ, K.: *Jednání a dopisy konsistoře katolické i utrakvistické*. Praha 1868, s. 208—209. Srovnej BALETKA, T.: *Morava a nástup reformace. Obrazy a postřehy ze života kněžstva olomoucké diecéze v 1. polovině 16. století*. In: Korunní země v dějinách českého státu. IV. Náboženský život a církevní poměry v zemích Koruny české ve 14.—17. století. Praha 2009, s. 294—307.

8 WOLNY, G.: *Kirchliche Topographie von Mähren meist nach Urkunden und Handschriften*. III. Band. Brünn 1859, s. 279. MZA Brno, G 1, Bočkova sbírka, sign. 7793—7794: „O pomoc činění cizích lidí k opravě faře dřevohostické. Bernardt z Žerotína a na Dřevohosticích pohoním Buriana a Jarolima, bratří z Barště z dědin, ze 111 M kop grošů a 7 gr. w. d., že lidé jejich nahošovští nechť pomáhati lidem usedlým, kteříž k faře dřevohostické přísluší, zvonice dělhati a na něj nakládati, podle jiných a oni jsouce páni jejich k tomu jich držeti nechť, znají-li se.

Nález. Mezi panem Bernardtem z Žerotína a Burianem a Jarolímem, bratřím z Baště. N. poněvadž ves Nahošovice k faře dřevohostické přísluší a pan Bernardt provodí, že jsou lidé nahošovští podle jiných lidí k tej faře příslušejícím pomáhali u kostela právy činiti, povinni jsou podle starodávného obyčeje zachovati a Dřevohostičtí, když by chtěli jaké dílo, aneb opravy k tomu kostelu jednati, povinni jsou Nahošovské podle jiných osob k tomu obeslati. Relat. Pan Smil z Doubravice, pan Vilím Mládenec z Milíčína a z vladky Burian z Vlčnara.“

9 ZAPLETAL, F.: *Věž radnice v Dřevohosticích z r. 1521*. Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci, 1929, s. 226—227.

10 Římskokatolická farnost Dřevohostice, Farní kronika, s. 39.

11 ZAPLETAL, F.: *Věž radnice v Dřevohosticích z r. 1521*. Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci, 1929, s. 226—227.

12 INDRÁ, B.: *Tobiáš Závorka Lipenský*. Slezský sborník, 1948, s. 126—134.

Srovnej ZAPLETAL, F.: *Luterské kněžstvo na dřevohostickém panství za Karla ze Žerotína*. Vlastivědný sborník střední a severní Moravy, 1938/1939, s. 42—43, 57—59.

Pohlednice Dřevohostic

jeho nevlastní bratr Tomáš Farářů, o něco starší, který se učil u Jana řemeslu. S ním Tobiáš i později udržoval přátelské styky.

Spravedlnost z otcovského domu byla Tobiášovi zaslána z Lipníku do Dřevohostic. Téhož roku ve středu před sv. Kateřinou mu bylo posláno ještě 6 zl. „v nemoci a nůzi jeho“. Časté zmínky o nemoci nasvědčují, že Tobiáš neměl valné zdraví. V Dřevohosticích se usadil trvale. Podle zápisu v sirotčích registrech mu bylo příštího roku 1571 vydáno z Lipníku na jeho díl a na díl jeho zemřelé sestry v menších obnosech přes 200 zl. Tak např. v pátek po sv. Duše 1571 vydáno mu 36 zl., „když sobě dům v Dřevohosticích koupil“, pak několikrát menší obnosy, 50, 20, 30, 12 zl. „na živnost“ a najdeme i položku 12 zl. na kožich. Za vyplacení peněz se přimlouvala u lipnické obce častěji i Tobiášova vrchnost, dřevohostický pán Jan Pavlovský z Vitbachu. Závorka se tu patrně i oženil. V letech 1571—1572 potřeboval mnoho peněz, snad na založení domácnosti. Hned v pátek před Hromnicemi 1572 prodal zbytek svého i sestřina dílu 121 zl., který měl na otcovském domě k vybírání, nevlastnímu bratru Tomáši Farářů a maceše Anně Závorkové za pouhých 50 zl., hotově mu vyplacených. Také spravedlnost 40 zl. na bývalém otcově gruntě v Osecké ulici prodal roku 1572 za hotových 12 zl. Neměl tedy v Lipníku už nic k vybírání.

Vzkvétající bratrská obec v Dřevohosticích působila zajisté i na Závorku, který tu pobýval až do roku 1578. Přesto však někdy v letech 1572—1578 dosáhl ordinace na evangelického kněze a byl ordinován pravděpodobně ve Slezsku. Tento Závorkův životní krok lze vysvětlit hlavně jeho pobytem

v luterské Hlivicí a patrně na něho působil i příklad a podpora jeho švagra-kněze, který byl později farářem v Horní Moštěnici u Přerova.

Závorka působil nejdříve v Dřevohosticích, odkud odešel roku 1579 jako evangelický farář do Slavkova u Brna. Je autorem kancionálu *Písně chval božských*, tiskem vyšlo 1602, a *Pravidel služebností církevních* z roku 1607. Tobiáš Závorka zemřel v Doubravníku ještě před rokem 1614, neboť tohoto roku tu působil již jiný evangelický církevní správce. V letech 1614—1615 jím byl Jan Mathaei Šeda, syn dřevohostického faráře Matouše Šedy, pocházejícího z Lipníka. V jaké souvislosti byli Šedové se Závorkou, nelze zatím zjistit. V doubravnických účtech se uvádí Závorka nebožtíkem výslovně roku 1619.

Roku 1586 došlo k prodeji Jurkovského gruntu, z kterého utekl kovář Komárek, knězi Matoušovi, v ty časy dřevohostickému faráři.¹³

Ordinace nových kněží podobojí v konzistoři pražské byla konána v letech 1614—1618 dvakrát do roka, a to o sv. Jiří a o sv. Havlu. Byli k ní posíláni také kandidáti kněžství z Moravy. Dne 26. října 1615 byl v Praze ordinován na kněze Václav Somonides Drzevohosticenus. Roku 1620 se ženíl kněz Tobiáš Šumberský, církevní správce v nedalekých Domaželicích, bratr kněze Jana Šumberského, litenčického faráře u Zdounek. Nevěstou byla Zuzana, dcera nebožtíka kněze Karla Kapity, někdy správce církve soběchlebské severně od Dřevohostic. Mezi svědky na svatbě byl kněz Stanislav Molner, správce církve dřevohostické.¹⁴

Výraznou a poměrně četně zastoupenou vrstvou obyvatelstva byli v Dřevohosticích 16. století židé. Podle zjištění Miroslava Marady jich zde nejvíce bylo zřejmě ve druhé polovině 16. století, a vůbec nejvíc možná před rokem 1577, kdy vznikla dřevohostická gruntovní kniha, asi 14 až 15 rodin. Obecně lze pozorovat ubývání počtu židovských rodin, a to již před třicetiletou válkou, v jejím průběhu vymizeli zřejmě víceméně všichni. Po válce zde však několik židů přebývalo i nadále, ale již netvořili žádnou větší, pevnější komunitu — snad jen několik spekulantů (provoz palírny od roku 1673, obchod s kůžemi, úrokové podnikání).

Dalším zajímavým rysem bylo to, že v době největšího rozkvětu tvořili i místně uzavřenou komunitu. Jejich domy totiž stály na ploše vymezené dnešní ulicí Kostelní v napojení na náměstí a ulicí Novosady až po uličku vedoucí zpět kolem zvonice do ulice Kostelní. Na rohu náměstí a Kostelní ulice, v místě dnešního čp. 446 (původně 8) stál v 17. století špitál. O jeho vzniku se rozepsal farář Johannes Mathias Heintz v roce 1683 a bylo pak opsáno ve farní kronice. V tom místě byl prý kdysi židovský pozemek, tak jako i další pozemky v té ulici. Dům patřil jakémusi bohatšímu židu, o jehož bohatství svědčil ještě před 30 lety přenádherný kamenný sklep (cellarium). Po vyhnání židů protestanty se z toho pozemku stal hřbitov užívaný pikartskými kacíři (členy jednoty bratrské), obehnaný kamennou zdí od náměstí až ke zvonici, jak o tom až do jeho doby svědčily kamenné základy od budovy špitálu až ke věži. Protože však to místo bylo věnováno posvátné věci, nepřipustila zbožnost katolických pánů po vyhnání heretiků na základě císařských mandátů a po konfiskaci bratrských pozemků

13 Státní okresní archiv Přerov (dále jen SOKA Přerov), Archiv městečka Dřevohostice, inv. č. 34 (registra gruntovní), fol. 647.

14 ZAPLETAL, F.: *Ordinace kněží pod obojí z Pobečví v letech 1614—1618*. Záhořská kronika, 1940/1941, s. 64; ZAPLETAL, F.: *Luterské kněžstvo na dřevohostickém panství za Karla ze Žerotína*. VSSSM, 1938/1939, s. 42—43, 57—59.

přeměnit je v profánní prostor. Svolili k jeho využití pro účely sociální, proto zde byl postaven špitál a k němu připojena zahrada. Kdo první postavil budovu nad výše zmiňovaným sklepem, nebo kdy poprvé stála, nepamatoval již v Heintzově době nikdo ze starých lidí. Jako první si věčnou chválu u potomků zasloužila manželka Johanna Kaltschmidta, která když viděla špitál dříve existující příliš těsným pro chudé, nechala postavit v jeho sousedství druhý špitál kolem roku 1656. Když farář Johannes Knur psal v děkanské matrice z roku 1671, že v městečku Dřevohostice jsou dva špitály, byly to dva špitály v jednom na témže pozemku, či spíše dvojí parní lázeň, jedna pro muže, druhá pro ženy. Poté co bylo městečko spáleno ohněm se všemi svými ulicemi, kromě jedné uličky u horního mlýna v roce 1676, včetně obou špitálů, jeden byl péčí ctného pana Tobiáše Schwacha, zasloužilého faráře v Bystřici pod Hostýnem, opraven a pokryt, v němž pak žili společně muži se ženami. V místech dnešního domu čp. 118 stávala, jak již bylo naznačeno, budova sloužící židovskému kultu, dle tradice synagoga.¹⁵

V 16. a na počátku 17. století představovali vlivnou skupinou obyvatel v Dřevohosticích ještě členové jednoty bratrské. První zmínka v té souvislosti je z roku 1523, kdy podle bratrského nekrologia zemřel v městečku bratr Ondřej Andělíčka či Budilíčka. Bratr Jan Valoušek, správce sboru, kněz od roku 1534, umřel v Dřevohosticích 9. března 1555.¹⁶

Majitel panství Vilém ze Žerotína a na Dřevohosticích, kterého požádal tehdejší správce sboru, bratr Jan, osvobodil bratřím v Dřevohosticích listem z 15. února 1561 dům pod městečkem, jmenovitě sbor, v němž se scházeli k službám svatým a v němž bydlel také správce se svou čeládkou, i s příslušenstvím ve svých mezích a ohradě vůkol vsí zahrady, a osvobodil je od všelijakých platů, berní, šacunků, robot, hlásek, z povinnosti táhnout na vojnu i účasti ve světských úřadech. Zároveň jim daroval i kus rolí s loučkou proti Lipové. Vilém také povolil, aby bratrský správce mohl volně vykonávat řemeslo bez překážky cechů, aniž by pak vstoupil do cechu. Pokud by chtěl do něj vstoupit, měli jej připustit k cechovnímu tovaryšstvu jako jiného mistra a nenutit ho k ženitbě ani k cechmistrovství ani k chození na procesí ani k jiným mistrovským zaměstnáním. Bratrský správce si mohl s čeládkou navařit pivo bez překážky. Majitel také svolil, aby každý správce v tom bratrském domě mohl bez překážky učit pacholátka číst, psát a vychovávat všelijakým slušným a dobrým křesťanským obyčejům a vlídnostem, „*neb to znám býti za dobrou a právě užitečnou věc mým poddaným*“. Dal také správcům volnost kšaftovní. Správce dřevohostického sboru Jan Lítický zemřel roku 1575 v Tovačově. Z uvedeného vyplývá, že v té době ještě nestál bratrský sbor (kostel), členové jednoty bratrské konali své bohoslužby v domě (faře), kde zároveň bydlel správce sboru a jeho pomocníci, kde pracovali a kde také byla bratrská škola. Je pravděpodobné, že to již tehdy bylo v místech, kde dnes stojí římskokatolická fara.¹⁷

V Dřevohosticích v pátek před 2. nedělí adventní mezi 22. a 23. hodinou roku 1588 umřel bratr Jan Janeš Křežanovský a v pondělí zde byl pochován. V době smrti byl správcem sboru v Bezuchově. Na kněžství byl zřízen roku 1567 v Přerově. Z Dřevohostic pocházel také bratr Václav Halík, prostý, ale upřímný mladý kněz, zřízený na kněžství roku 1592 v Lipníku. Zemřel roku 1594 ve Voticích.

Víme z bratrského nekrologia, že v dřevohostickém sboru působili Jan Litický ze vsi Slatiny, prostý člověk, mnohými a rozličnými nemocemi velmi zbědovaný, i klesnutí rukou naň přišlo, však z toho vyšel, potom trpěl vodnatelností. Byl v kněžském úřadu okolo dvanácti let, zřízen byl na kněžství v Sležanech roku 1562. Byl postupně správcem v Podivíně, Dřevohosticích, potom v Tovačově, zde také zemřel 17. ledna 1575. Daniel Boreas, který zemřel roku 1592 v pondělí Reminiscere (po druhé neděli postní na den s. Matěje) umřel ve Slavkově, byl zřízen na kněžství léta 1581 ve Slavkově, do úzké rady byl povolán léta 1589. Nejprve byl správcem v Boskovicích, následně v Dřevohosticích, potom ve Slavkově a tu i zemřel.

Nejvýznamnějším představitelem jednoty v Dřevohosticích byl Jan Němčanský. Na kněžství byl zřízen léta 1584 v Slavkově na den svatých Petra a Pavla. Do úzké rady byl vzat roku 1589 v Lipníku, na biskupství v Přerově léta 1594 v sobotu po svaté Markétě již jako správce dřevohostického sboru. V biskupském úřadu pracoval čtyři roky a několik neděl. Byl člověk dobrého svědomí, učený, avšak velice se ponižující před Bohem i lidmi. V úřadu a v konávání svých povinností byl velice pilný, zvlášť v době, kdy měl lepší zdraví. Byl před smrtí těžce na nohy i na ruce poražený kontraktem, téměř půl druhého roku i více. Zemřel v místě v noci ze středy 16. září 1598 na čtvrtek ve 21 hodin. Posledním správcem v Dřevohosticích byl bratr Petr Kostický starší, již okolo roku 1606. Za pobělohorského pronásledování se uchýlil do Přerova a tam zemřel 1626. Z Dřevohostic pocházel naposledy Jan Dares, o kterém se uvádí v Gindelyho Dekretech na s. 227, že byl ke kněžskému úřadu ordinován v Lešně roku 1632 od bratra Erasta. V Polsku (Lešně) byl ale už roku 1629 jako duchovní rádce paní Mandaleny z Říčan, provdané Věžníkové. V korespondenci Karla staršího je zapsán jeho výhostný list datovaný v Prostějově 22. ledna 1628, kterým ho Žerotín propouští s manželkou a dítkami a se vším statkem ze své poddanosti a človečenství. V roce 1633 pak Žerotín psal Daresovi ve věci jeho pohledávky u Přerovských, kterou mu chtěl pomoci vymoci: „*Jakož bych pak rád pro Vás to učiniti a jim o tom poručiti chtěl, ale jest v tom dvojí překážka, pro kterou to uznávám, že by to poručení mé žádné platnosti Vám*

15 Viz poznámka č. 3. S tím souhlasí údaj ze Středovského: „*Judei olim Dřevosticij habebant Synagogam, quae pulsus iisdem multis annis mansit neglecta: ac demum concessione loci Domini Anno 1678 die 7. Septembris Dřevosticij data, a Parochianis pro domo Scholari est restaurata.*“ Středovský, Apographa, X, s. 23—25. Překlad: Židé měli kdysi v Dřevohosticích synagogu, která po jejich vyhnání zůstala po mnoho let prázdná a teprve rozhodnutím majitele panství ze 7. září 1678 v Dřevohosticích byla opravena farníky pro účely školy. Srovnej k tomu WOLNY, G.: *Kirchliche Topographie von Mähren meist nach Urkunden und Handschriften*. III. Band. Brünn 1859, s. 280: „*Das Pfarrhaus ist ebenerdig, und zwar das einstige Brüderhaus, welches der schon erwähnte Grundherr Kallschmidt v. Eisenberg, sammt der Schule, zu der wieder die leer stehende ehemalige Synagoge verwendet wurde, zu diesem Zweck gehörig herstellen liess, und auch in gutem Stand erhalten zu Allen 1676 ververrsirte.*“ O špitálu viz Římskokatolická farnost Dřevohostice, farní kronika, s. 12.

16 Kde není uvedeno jinak, jsou údaje o členech jednoty bratrské v Dřevohostic nebo v Dřevohosticích působících vzat z prací GINDELY, A., *Dekrety Jednoty bratrské*. Praha 1864; SPURNÝ, F. — ZEMEK, M.: *Archiv českých bratří a českobratrské nekrologium*. In: Jižní Morava, 1985, s. 131—203. Srovnej HREJSA, F.: *Sborové Jednoty bratrské*. V. Zprávy o sborech bratrských na Moravě. In: Reformační sborník. Svazek VI. Praha 1937, s. 27 a 111.

17 Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc, Sběrka matrik Severomoravského kraje, inv. č. 6279, sign. Hs V3, s. 361—362 (celý text viz příloha). Dále opsáno ve farní kronice, Římskokatolická farnost Dřevohostice, s. 26—27. Otištěno v PECK, E.: *Okresní hejtmánství holešovské*. Holešov 1892, s. 172—174. Srovnej *Privilegia českobratrských sborů z doby předbělohorské v moravských státních archívech*. In: Z Kralické Tvrze, 1989, s. 60—70, zde s. 63. V artikulích tkalcovského cechu z Dřevohostic, v článku 36 stojí, kdyby některý správce sboru byl řemesla tkalcovského, aby nebyval cechmistrem ani do častých schůzek nechočil, leč že by to byla vlastní potřeba cechmistra i jeho, že by se něco bez něj nemohlo konat. Mládeční sborníci nemusí zastávat cechovní úřady ani chodit na tovaryšské schůzky, „*neboť neberou záplaty za mzdu, než co jim správce sboru z dobré vůle dá.*“ PECK, E.: *Okresní hejtmánství holešovské*. Holešov 1892, s. 187—188.

nepřineslo. Jedno, že tíž Přerovští tak zadlužili sou a zapleteni v svých dlužích, že se o tom vypraviti dosti nemůže, odkudž jim nemožné jest pojednou a pospolu věřitele všechny spokojiti, nebo sám o tom vím, že z tak mnohých míst a stran upomínání sou, že se nevědí, kde prve placením obrátiti, odkudž i k tomu přišlo, že sou se již někteří na ně i s žalobou k J. Mti císa. utekli.“¹⁸

Dřevohostice bývaly i místem, kde se zdržovali významní představitelé jednoty. Tak o Velikonocích 1588 se zde nacházel Jiří Israel, biskup jednoty s určením pro Polsko. Byl tak slabý, že již nemohl chodit. Chtěl-li se „podívat na novou tvář země“, musel se nechat vynést ze svého pokoje na židli do zahrady. Jeho tělo ho bolelo tak, že již nebyl s to, delší dobu ležet na jedné straně. Šel vstříc svému vykoupení. Poslední Israelův dopis příteli Aeneasovi. „Data w Sareptě Morawské u Anny wdowy w Sobotu před Prowody 1588“ s podpisem „co pan Buh učinil při B. Izraelowi nemnoho před smrt jeho w Dřevohosticích o tom sám napsal B. Yessenó takh“. Dopis obsahuje mezi jiným sdělení, že Israel, leže v zahradě, našel pod svým tělem 4 zl. 16 gr. a 3 feniky, které chtěl dát svému chudému domácímu, který se právě nacházel ve velké bídě. Z Dřevohostic se vrátil do Lipníku a zesnul tam 15. června 1588 odpoledne ve čtyři hodiny ve stáří 83 let. O provázanosti jednotlivých bratrských komunit svědčí ve fondu Archiv městečka Dřevohostic se nacházející opis s odkazem, který pořídila dne 25. ledna 1622 Anna Bobálka (Bobálová), vdova po Janu Bobálovi, který vlastnil v Uherském Brodě „Světizubovský dům“. Anna Bobálka předně rozdělila tři sta dukátů, které byly dány do opatrování pomocníku při přerovském sboru Bratru Ondřeji Turýnovi, ovšem za podmínky, že se v těch pohnutých časech najdou. Péči o to svěřila Bobálka Janu Lanecioví. Prvou stovku věnovala svým přátelům, z nichž byl výslovně jmenován jen Jíra Rada. O něm víme, že bydlel v Dřevohosticích a v roce 1624 si vzal v Přerově za manželku vdovu po nebožtíku Floriánu Zámečnickovi Zuzanu. Druhou stovku rozdělila mezi bratrské kněží, mezi nimiž je uváděn i Jan Amos Komenský. Zvláštním odkazem bylo pamatováno na dceru dalšího bratrského kněze Jana Oriona, Annu. O Janu Orionovi víme, že se narodil v Ivančicích, začátkem 17. století působil jako správce sboru v Uherském Brodě, v roce 1605 se v Ivančicích oženil s Kateřinou Dřevohostickou a zemřel ve Strážnici ve věku 50 let v roce 1615.¹⁹

18 Viz poznámka 16. Ke Kostickému též LEVÝ, F.: *Přerovská Česko-bratrská církev*. Přerov 1909, s. 96, pozn. 94, a s. 103. O Kostickém po odchodu z Dřevohostic do Přerova viz též SNOPEK, F.: *Akta kardinála Ditrichštejna z let 1619—1635*. Časopis Matice moravské, 1915, s. 141—142. Měl syna Pavla, který byl ordinován na kněze roku 1632 a byl ustanoven za správce sboru v Břehu ve Slezsku k ruce biskupovi Jiřímu Erastovi. Pavel se oženil s Alžbětou Vizovskou, mladší sestrou paní Mandaleny Komenské, na den sv. Matěje apoštola 1628. Viz HRUBÝ, F.: *Moravské korrespondence a akta z let 1620—1636*. 2. díl. Brno 1937, s. 540. Srovnej LEVÝ, F.: *Přerovská Česko-bratrská církev*. Přerov 1909, s. 194 an. O Daresovi viz HRUBÝ, F.: *Moravské korrespondence a akta z let 1620—1636*. 2. díl. Brno 1937, s. 297, 452—455, 539

19 Národní archiv v Praze, fond Akta Jednoty bratrské (Acta unitatis fratrum) (bratrský archiv Herrnhut), XIII, fol. 371. Srovnej KRUSKE, R.: *Georg Israel, Erster Senior und Pastor der Unität in Grosspolen*. Ein Beitrag zur Geschichte der Reformation in Polen. Breslau 1894, s. 64—65. LEVÝ, F.: *Přerovská Česko-bratrská církev*. Přerov 1909, s. 67. Údaj z JIREČEK, J.: *Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. věku*. 2. svazek, Praha 1876, s. 282, o tom, že v roce 1588 pobýval v Dřevohosticích bratr Jindřich Švarc ze Semanína u Karla ze Žerotína, je zřejmým omylem, neboť Jindřich Švarc byl tehdy správcem sboru v Bechyni a Karel ještě nedržel Dřevohostice. Setkáváme se tu s označením Dřevohostic jménem města, které se objevuje v bibli. V 1. knize Královské je Sarepta zmíněna jako místo, kam šel Eliáš v době sucha za Achabovy vlády a kde vzkřísil syna vdovy, u níž bydlel. Obdobně je Přerov zván Hebronem, nebo Litomyšl horou Olivetskou a Mladá Boleslav Karmelí. O odkazu Zuzany Bobálové viz LAPÁČEK, J.: *Neznámý pramen k životopisu Komenského*. In: Sborník Státního okresního archivu Přerov. 5. Přerov 1997, s. 9—8. Pramen ve Státním okresním archivu Přerov, fond AM Dřevohostice, inv. č. 127, kart. č. 5.

Zvonice

Roku 1594 byl v Dřevohosticích pochován biskup jednoty bratrské Pavel Jessen, který zemřel 24. května v Bezuchově na své cestě z Lipníku nad Bečvou do Ivančic.²⁰

O poměrech v bratrských sborech v Přerově a Dřevohosticích nám dávají informaci zápisky deníku Ladislava Velena ze Žerotína, který v červnu 1594 cestoval po střední Moravě. Dne 10. července se zdržoval s Karlem ze Žerotína v Olomouci a byli spolu na návštěvě u Fridricha ze Žerotína. Odpodledne se spolu vydali do Přerova, patřícího Pernštejnům, který Němci nazývali Preer. Zde přespali a hned ráno příštího dne odjeli spolu do Dřevohostic, kde se v bratrském domě setkal Janem Efraimem, biskupem jednoty bratrské v Praze, Janem Stavonem, biskupem v Mladé Boleslavi, a Janem Němčanským, správcem sboru v Dřevohosticích. Pak šli do tvrze, která spolu s městečkem patřila Karlovi ze Žerotína. Dne 12. července po snídani šel opět v doprovodu Karla ze Žerotína do bratrského domu, kde Karel promlouval asi hodinu s kněžími. Obědvali mimo městečko v lukách. Následujícího dne se spolu s Karlem procházeli kolem tvrze, a 14. července přijeli znovu před polednem do Přerova a v bratrském domě se pozdravili se Šimonem Bohumilem Turnovským, správcem jednoty v Polsku se sídlem v Poznani, bratrem Pavlem Sperátem, správcem sboru ve Strážnici, a bratrem Martinem, který před tím byl v Podivíně. Navázal přátelství s Mikulášem Albertem z Kaménka, který měl sídlo v Hradci v Čechách. Po návratu z bratrského domu do hostince se rozloučil s Karlem ze Žerotína, který ho odevzdal Bohu a řekl, že Fridrich ze Žerotína jej požádal, aby jel do Náměště. Sám Ladislav Velen zůstal v Přerově do následujícího dne, ale hned ráno odjel do Napajedel.²¹

Zajímavé informace k námi sledovanému tématu poskytl Jan Jiří Středovský, katolický kněz, který působil od roku 1703 do své smrti 15. srpna 1713 jako farář v Pavlovicích u Přerova, které tehdy byly součástí dřevohostického panství. Znal tedy poměry v Dřevohosticích z vlastní zkušenosti a dostal se k pramenům, které se nám již bohužel nedochovaly. Ani on se ale nevyvaroval nepřesnosti a omylů, například když uváděl, že základní kámen bratrského sboru (kostela) a také poslední „*položil kacířský predikant, pikart, bratr Jan Blahoslav*“. Jako přesné datum uvedl pondělí velikonoční (20. 4.), podle starého juliánského kalendáře, roku 1579 a dostavěn byl do roka a do dne, totiž v pondělí velikonoční (4. 4.) 1580. Budeme-li věřit datu, pak Jan Blahoslav toho nemohl být účasten, neboť zemřel již v roce 1571.²²

Dobu výstavby sboru podporuje i to, že podle gruntovní knihy zakoupil Vilém Vanecký z Jemničky a na Dřevohosticích roku 1577 v pátek po neděli Reminiscere (8. 3.) za purgmistra Bartoše Krajíčka a jeho starších Skuhrovský grunt na sbor od Pavla Jurikova za področní sumu ve výši 130 zl. Hned zaplatil Pavlovi 15 zl., koupil od Jana Sochora z Přerova, co tu měl po ženě pohledávky ve výši 12 zl. za hotových 5 zl. a od Vaňka na tomtéž gruntě, co on tu vyplatil, částku 59 zl. Celkově tak zaplatil za grunt 86 zl. a zbývalo doplatit ještě 44 zl., které začal splácet při sv. Martině 1578 po 2 zl. 24 gr. Z toho se sráželo při placení po 1 zl. 6 gr., až se těch 12 zl. od Sochora koupených vrátilo v roce 1587. Následujícího roku měla jednota vrchnosti začít platit po 4 zl. v ročních splátkách z panských důchodů až do splacení celé sumy, což se stalo roku 1591.²³

Bratrský sbor byl vystavěn nákladem tehdejších majitelů panství Jana a Viléma Vaneckých z Jemničky. Jak vypsál Jan Matyáš Heintz z rukopisu Nikodéma Zwierky, kdysi dřevohostického obyvatele, mnoho příslušníků jednoty, obyvatel i lidí odjinud přispělo dobrovolně a zadarmo práci a přiváželi materiál ze vsi Šišma z tvrze, zbořené tábory, ve vlastnictví vzpomínaných pánů. Je otázkou, zda písmena J. B. A. na korouhvičce bratrského sboru lze vztáhnout k nějaké konkrétní osobě, která měla podíl na výstavbě.²⁴

Jan Jiří Středovský nám také poskytl informace o zvonici. Tu podle něj postavili dřevohostičtí pikarté v roce 1590 mimo svou svatyni na hřbitově, kde pochovávali. K významným představitelům jednoty bratrské, kteří byli pochováni v Dřevohosticích, patří bezesporu biskup Pavel Jessen roku 1594 a biskup Jan Němčanský o čtyři roky později. Je hodné zaznamenání, že prostor kolem věže byl kdysi před tím, než jej měla jednoty, židovským pozemkem. Po vyhnání židů z městečka byl pikartům pozemek pány toho místa připsán jako hřbitov, ve kterém pochovávali po mnoho let, a to až do doby, kdy začali mít rozepře s utrakvisty kvůli pomluvě. Když totiž kolem roku 1615 při pohřbu jakéhosi utrakvisty zvonily zvony ve farním kostele, kterási žena bratrského vyznání prý řekla: „*Dobrotivý bože, jak mnoho lidí jde tou cestou, která vede na šibenici.*“ Utrakvisté totiž pohřbívali na hřbitově mimo městečko v místě, darovaném v pátek před sv. Václavem (23. 9.) 1611 Karlem starším ze Žerotína, ležícím mezi městečkem a místem, kde stála šibenice. Když to, co bylo vyřčené, nemohlo vést ke smíru mezi obyvateli, byli členové jednoty bratrské potrestáni Karlem starším ze Žerotína zákazem pochovávat své mrtvé na hřbitově kolem věže. Tím byli nuceni chodit se svými pohřby tou cestou, která vede k šibenici a pochovávat na místě společném s utrakvisty. Od té doby zůstal bratrský hřbitov opuštěný a teprve v roce 1654 majitel panství Jan Kaltschmidt, kancléř olomouckého biskupa Leopolda Viléma, arciknížete rakouského, rozkázal strhnout zeď onoho hřbitova po celé délce od věže až ke špitálu.²⁵

Ve svém historickém pojednání ze začátku 18. století Jan Jiří Středovský zaznamenal, že pod vzpomínanou věží se rozkládala krypta s klenu-tím, do které se vcházelo zvláštními kamennými schody od severu z pustého hřbitova, využívala se k pohřbívání dědičných pánů Dřevohostic. Středovský ji znal jako zanedbanou a otevřenou. Stavební aktivity jednoty se děly za majitelů Vaneckých, ale Bartoloměj Vanecký zemřel 8. září 1589 a po něm se stal majitelem panství Karel starší ze Žerotína. Pokud bychom věřili údajům o tom, že krypta byla určena k pohřbívání vrchnosti, mohla být určena právě pro Bartoloměje Vaneckého, který také měl být prvním pohřbeným. Členové žerotínské linie, ke které patřil Karel starší ze Žero-

20 Viz pozn. 16.

21 Moravský zemský archív v Brně, fond G 10, i. č. 334 (Itinerarium Ladislava Veleny), fol.

22 Středovský, Apographa, X, s. 23—25.

23 SOKA Přerov, Archiv městečka Dřevohostice, inv. č. 34 (registra gruntovní), fol. 230—231.

24 Středovský, Apographa, X, s. 23—25. Viz ZAPLETAL, F.: *Památka na Jana Blahoslava v Dřevohosticích z r. 1579*. Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci. Olomouc 1929, s. 227—228. Roku 1595 byla Matějí Sabinovi, měšťskému písaři, svěřena stavba nového vrchu městského kostela v Drahotuších podle vzoru krásného sboru v Dřevohosticích. Měl také kostel vymalovat a zřídit i kazatelnu a svícen. Viz INDRA, B. — TUREK, A.: *Paměti drahotušských kronikářů 1571—1911*. Olomouc 1947, s. 10 (Snešení města Drahotuš z r. 1595).

25 Středovský, Apographa, X, s. 23—25.

Budova v místech, kde stála škola z r. 1678

tína, měli rodinnou hrobku v Brandýse nad Orlicí, kde byly nakonec uloženy ostatky Bartoloměje Vaneckého jako projev úcty tomuto pánu ze strany Karla staršího ze Žerotína. Dřevohostická hrobka pak zůstala prázdná.²⁶

Události třicetileté války těžce dolehly na Dřevohostice. Došlo ke změně v osobách majitelů panství, nastoupila rekatolizace. Například v roce 1631 vydal kardinál František z Ditrichštejna dekret, jímž zakázal Janu Jetřichovi Petřvaldskému z Petřvaldu, který se provinil účastí na protihabsburském povstání a byl nekatolického vyznání, pobyt na dřevohostickém zámku s čeládkou a dobyt看kem. Pobyt mu umožnil tehdejší majitel dřevohostického panství kníže z Lobkovic z toho důvodu, že u něj měl Petřvaldský nějaké finanční pohledávky, které chtěl Lobkovic splatit v naturáliích. Jiným projevem nastupující katolické reakce byl Ditrichštejnův zákaz z 16. dubna 1635, jímž reagoval na prosbu Jana Jetřicha Petřvaldského z Petřvaldu, aby mohl pochovat svou manželku v dřevohostickém kostele. Zdůvodnění znělo: „*Poněvadž pak dotčená katolického náboženství nebyla, nikoliv k tomu dopustiti nemůžeme.*“²⁷

V prosinci 1625 našli generální vizitátoři v Dřevohosticích velkou spoušť. Farost byla spravováno z Bystřice pod Hostýnem. Kostel byl zpusťošen ohněm a zcela vyloupen, až na jeden stříbrný kalich, křtitelnice byla hrnčírská práce, dva zvony. Bohoslužby se musely konat v zachované a pěkné pikartské modlitebně. Farníci, kromě sedmi nekatolíků, si stěžovali, že, ačkoliv zdejší fara je starší než v Bystřici, se tu nekonají mše tak často jako tam a nezpívají nešpory, což farář slíbil, když pro něj bude poslán kuň, pro-

Budovy školy z r. 1745

tože byl slabý na nohy. Fara byla malá a jeden lán pole k ní patřící byl ve vlastnictví vrchnosti.²⁶

Dne 23. dubna 1626 učinil Martin Haluzík z Pavlovic, ve věku 96 let, v dřevohostické radnici za přítomnosti purkmistra Martina Pospíšila, Mikuláše Střelce, Václava Janečky a Jana Zástěry svědectví o tom, že pamatoval za časů Karla staršího ze Žerotína v Pavlovicích luterské kněze Jiříka, kněze Pavla z Meziříčí, kněze Jana z Kutné Hory, u kterého také sloužil dvě léta. Po něm přišel kněz Andreas z Prostějova, který byl z Pavlovic vyhnán, když přitáhli Španělé. Po těch predikantech za pana Šterberského byly dřevohostická fara i kostel s celým městečkem vypáleny a kněz neměl v Dřevohosticích místa, kde by pobýval. Proto byl dosazen zatím do Pavlovic místo luterských kněží nějaký katolický kněz, kterého jmenovali Hloupý Polach. Ten se zdržoval v Pavlovicích jeden rok, po roce se dohodli svobodní pacholci a toho kněze Polacha vyhnali. Po něm, když ještě nebyly dřevohostická fara ani kostel vystaveny, zůstal v Pavlovicích nějaký kněz Petr, který spravoval Dřevohostice i Pavlovice dvě léta, potom odešel do Tovačova. Mezitím byla vystavena dřevohostická fara i kostel a na ni přišel hned nějaký kněz Pavel z Hlučína a držel Dřevohostice i Soběchle-

26 Tamtéž. Srovnej též WOLNY, G.: *Kirchliche Topographie von Mähren meist nach Urkunden und Handschriften*. III. Band. Brünn 1859, s. 279. O žerotínském hrobce viz BIENENBERG, K. J. von: *Versuch über einige merkwürdige Alterthümer im Königreich Böhmen*. Zweites Stück. Königgratz 1779, s. 52—53. Srovnej ŠEMBERA, A.: *Hrob Karla z Žerotína a krypta žerotínská v Brandejse*. Časopis českého musea 1840, s. 182—186; KOURIL, M.: *O pokusu přenést ostatky Žerotínů do V. Losin r. 1727*. Severní Morava, 1963, č. 9, s. 41—45.

27 HRUBÝ, F.: *Moravské korespondence a akta z let 1620—1636*. 2. díl. Brno 1937, s. 312—313, 502.

28 WOLNY, G.: *Kirchliche Topographie von Mähren meist nach Urkunden und Handschriften*. III. Band. Brünn 1859, s. 280.

by, Pavlovice pak držel osecký farář jménem Šťastný aneb Felix. Pavlovičtí si stěžovali, že do Oseka často nemohou kvůli velké vodě, proto byli zase obráćeni k Dřevohosticím.²⁹

Prvním samostatným farářem se stal asi Pavel Hlavnický od roku 1638, který, stejně jako následovníci až do roku 1681 administrovali farnost Pavlovice, která byla v květnu 1642 zrušena Pavlem Peškou.³⁰

V roce 1676 bylo městečko stiženo další pohromou. Pěkně je to popsáno v městských aktech: „*My purkmistr a rada městečka Dřevohostic známo toho nynějším i budoucím po nás potomkům tímto spisem činíme, kterak roku 1676, dne 30. aprila v dvou hodinách po poledni u Václava Pyšného u mostu z chalupy jeho vyšel nešťastný oheň, kterýžto celé městečko ano i Novosáda kromy čtyř chalup od Turovic, i chrám Páně s všemi ozdobami jeho v zkázu a popel jest obrátil, zvony skrze dolů z věže spadnutí zrozráženy byly.*

Podobně rathous a v něm jsoucí komnata klenutím dobře opatřena, v nížto jedno vědro prachu k střelbě a všelijakých od mnoha let schovaných právních a obecních spisů jest bylo, dostanoucím se tam ohněm oknem, pod kterým jmenovaný prach stál, vžňav se, hrozně a strašlivě s velkým hukem vzhůru do povětří vyhodilo a z gruntu též komnatu, jakož i taky sklepy v jeden rum obrátilo a cokoli tam bylo, spálilo a pryč rozmetalo. Zvláště co se spisů týkalo, znamení nenechalo a tak tím vše, cokoli tam bylo, ztraceno jest.“ Také z jiných pramenů vyplývá zcela jasně, že k požáru došlo v roce 1676, a ne o dva roky dříve, jak se uvádí ve farní kronice, odkud tento chybný údaj převzali někteří další autoři. Pisatele kroniky k tomu vedla ta skutečnost, že v kameni nad vstupními dveřmi do fary je vyryt nápis — Sub Patronatu Illustr. D. D. Joannis de Kaltschmidt L. B. de Eisenberg D. in Dřevohostitz, Plankenberg, Chorinii et Louczka. Anno 1675 erecta. Následně uvažoval kronikář tím směrem, že oheň musel vzniknout před tímto datem.³¹

Víme, že Jan Ignác Kaltschmidt, držící dřevohostické panství od roku 1649, podnikal rozsáhlé stavební úpravy na zámku. Svědčí o tom pamětní spis dřevohostických poddaných z roku 1717, ve kterém se uvádí: „*K milostivému vědomí podáváme přednášející, co tak od předkův a otcův našich častokrátě jsme slyšávali, kterak tvrza neb zámek, spolu s městečkem a ulicemi našimi někdejších časův a vtržení do Moravy vojenskýho nepřátelskýho španhelského lidu skrze od nich ohněm v prach a popel obráceno v zkázu bylo přišlo. Kdež potomně po prošlých mnohých letech, když jich zase něco k vystavení přišlo, tehdy slavné paměti a panování vysoce urozeného pana pana Jana Kaldšmida, nynějších pánův Kaldšmidů pana děda, táž tvrze — zámek zdejší začínal se zase spravovati a stavěti, ku kterému konci mnozí řemeslníci zavolaní byli. Tehdy zpřed oznámená vrchnost milostivá složila svou žádost na ubec městečka našeho, aby jemu v tej takové potřebě stavení toho také tuto pomoc učiniti odporní nebyli a něco pěšími robotami nápomocni byli, toliko tak, jak jednoho každého možnost stačovati mocti bude, co by hrotek vápna neb pár cihel k zedníkům donést a umociti mohl, na robotu vysílali...*“³² Kaltschmidt také dal zájemcům řadu pustých gruntů po shořelých domech na novou výstavbu. Je proto samozřejmé, že se staral i o opravu církevních budov. Oheň z roku 1676 jen urychlil definitivní rozhodnutí přenést církevní správu do budov vystavěných jednotou bratrskou, které nebyly požárem tak poničeny.³³

Obrátil se s žádostí na olomouckého biskupa Karla hraběte z Lichtenštejna, který souhlasil listem, daným ve Vyskové 14. srpna 1676, s tím, aby se bratrská modlitebna stala farním kostelem. Fara byla zřízena, jak již to měl Kaltschmidt v úmyslu dříve, z bratrského domu. V novém kostele měl farář Jan Knur (1670—1681) první kázání a kaplan Jan Kopáč první zpívanou mši svatou 7. srpna 1678, kdy byla právě neděle a svátek sv. Donáta.³⁴

Rozhodnutím majitele panství ze 7. září 1678 byla opravena farníky pro účely školy bývalá židovská modlitebna (dnešní čp. 118). Výstavba na prázdných místech ale pokračovala dále. Dne 21. června 1723 obdržel učitel Fridrich Jurášek na přímlovu dřevohostického faráře Václava Soukupa (inspektora špitálu) povolení postavit domek na tom místě (dnes čp. 121), které bývalo zahradou, kterou využívali špitálníci z čp. 8.³⁵

Když od domu Jana Malíka na Novosadech (dnes čp. 180) vyšel 1. července 1744 o 11. hod. před polednem oheň, zničil 42 domů, totiž 17 na Novosadech a od fary 25, k tomu zvonici, dvě stodoly a školu. O rok později byla na místě shořelého Juráškova domu (čp. 121) postavena budova školy a zároveň byla opravena v sousedství stojící zvonice.³⁶

Závěrem je možné říci, že náš pohled na historii Dřevohostic se mění, zvláště v oblasti topografie. V námi sledovaném období se v životě obce propojovaly celkem tři komunity, a to většinové obyvatelstvo utrakvistického vyznání, židé a členové jednoty bratrské. Spatřujeme poměrně časně a výrazné projevy utrakvismu, ale také bohatství a četnost (vzhledem k celkovému počtu obyvatel) židovských majitelů domů a pozemků, kteří si vytvořili celkem rozsáhlý areál, včetně modlitebny, kterou je třeba situovat do míst dnešního čp. 118. Zatím z neznámého důvodu, předpokládáme ale, že nejspíše z hospodářských důvodů, se židé z Dřevohostic vystěhovali, a to již v 2. polovině 16. století. Nelze mluvit o násilném vyhnání, jak se traduje v literatuře. Je zřejmé, že jejich místo zaujímali členové jednoty bratrské, jejíž vliv a bohatství kulminuje v 80. a 90. letech 16. století. Výraznou dominantou dneška a zároveň památkou na jednotu bratrskou je zvonice, jejíž krypta byla zřejmě zřízena k pohřbívání majitelů panství, ale nikdy tuto funkci neplnila, protože předpokládaný první nebožtík, Vanecký z Jemničky, byl pochován v žerotínské rodové hrobce v Brandýse nad Orlicí a noví majitelé panství o využití hrobky neměli zájem. Po bitvě na Bílé hoře přišla rekatolizace, která znamenala odchod jednoty bratrské. Velmi důrazně do života městečka zasáhl požár v roce 1676, po jehož ničivém působení došlo k přeložení farního kostela na původně bratrský sbor, včetně využití bratrského domu jako fary. Zároveň byla na místě židovské modlitebny postavena nová škola. Další požár z roku 1744 měl za následek to, že o rok později byla postavena nová školní budova v místě dnešního čp. 121.

29 Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc, Sběrka matrik Severomoravského kraje, inv. č. 6280, sign. Hs V 4, s. 208—209.

30 WOLNY, G.: *Kirchliche Topographie von Mähren meist nach Urkunden und Handschriften*. III. Band. Brünn 1859, s. 280.

31 SOKA Přerov, fond Archiv městečka Dřevohostice, inv. č. 144.

32 SOKA Přerov, fond Archiv městečka Dřevohostice, inv. č. 136.

33 SOKA Přerov, fond Archiv městečka Dřevohostice, inv. č. 142.

34 Římskokatolická farnost Dřevohostice, farní kronika, s. 23.

35 SOKA Přerov, fond Archiv městečka Dřevohostice, inv. č. 138.

36 SOKA Přerov, fond Archiv městečka Dřevohostice, inv. č. 35, s. 281. Tamtéž, inv. č. 127. Za informací o čp. 180 děkuji p. Kuželovi.

Přílohy

Privilegium Viléme ze Žerotína dřevohostického bratrského sboru z roku 1561

Památka starobylosti, z kteréž se poznati může, že ten nynější chrám Páně v Dřevohosticích byl již v roku 1561 zborem jednoty bratrské, ač ne v té ostavě, kterouž nyní má.

Já Vilím z Žerotína a na Dřevohosticích, pán a dědič městečka Dřevohostic a téhož panství dřevohostického, vyznávám tímto listem přede všemi, že jsem požádán od bratra Jana, správce na ten čas zboru dřevohostického, spolu i od bratří téhož zboru, podání mých věrných, mých milých, abych jim tu milost učinil a dům ten pod městečkem, jmenovitě zbor, kdež vedle náboženství Kristovy církve ku cti a chvále Boží a k službám svatým se scházející i budoucně scházeti budou, v němž také i řečený správce jejich s čeládkou svou nyní jest neb potom jiný bude, jsa tu řádně od starších jednoty bratrské milostmi některými obdaril, aby tu každý správce nynější i potomně z obecných povinností jsouce vyňati, tím volněji k službám spasitelným lidu se vydávati mohli. Kdež sem svrchu psaný Vilím k slušným jich žádostem jsa milostivě nakloněn a prohlédaje předkem k zvelebení cti božské i také k dobrému bratří a obce poddaných mých s dobrým rozmyslem a s zdravou radou jim bratřím i jejich budoucím na svrchu dotčený dům s jeho příslušenstvím tuto milost činím a tímto od sebe je i od erbů svých i od budoucích držitelů téhož městečka Dřevohostic a panství dřevohostického obdaruji, že jim ten dům, jakž jest nyní v svých mezích a ohradě vůkol vší zahrady, osvobozuji k vlastnímu i dědičnému pravému jmění a užívání a ze všelijakých platův, berní, šosů, šacuňků, vejchozí, robot, hlásek, na vojny tažení neb vypravování i úřadů světských vynímám tak, aby správce jich nynější i potomní řádně tu od bratří starších jednoty bratrské daný s pomocníky i s čeledí svou toho všeho z téhož domu prázdní byli před všelikým pánem i úřadem městečka, v tom od žádného nejsouce mimo to mé obdarování obtěžování, dokudž ten dům k tej potřebě, jakž se svrchu píše, od nich by držán i užíván byl, a jináče nic, aniž k jiným, mimo bratří držitelům toto mé obdarování, co se vztahovati má. A na takovýž způsob dávám jim i kus rolí s loučkou proti Lipové, aby od nich užívána byla vždycky za vlastní beze všech platův a jiných povinností.

Item i tuto milost činím, aby nynější správce i budoucí, tu řádně daný, mohli volně řemeslo dělati, které by koli uměli, beze vší překážky cechův a poddaných mých obce dřevohostické, by pak ani cechu nepřijali. Jestliže by pak který chtěl z nich cech přijati, aby též povinni byli cechové jeho připustiti k tovaryšstvu cechovnímu, tak jako jiného mistra řádného, a... nenutili k ženitbě, ani k cechmistrství, ani k chození za procesí, ani k jiným jakýmkoli cechmistrským a mistrovským zaměstnáním. A maje do cechu uveden býti, povinen bude dáti podle obdarování listovního přípočevně peněz a vosku a nic více. A oni cechové zase povinni budou je ochraňovati všemi věcmi náležitými i čeládky jejich, zvlášť učedníky řádně vyučené.

I tuto svobodu dávám jim, aby k potřebě své domácí s čeládkou mohli sobě piva naváříti bez překážky mé i jiných všech, budou-li chtíti kdy a potřeba jim bude to. K tomu i tuto milost činím, aby každý správce v tom domu bratrském mohl pacholátka učiti čísti, psáti a všelikým slušným a dobrým obyčejem křesťanským a vldnostem lidským, a v tom jim žádné aby nepřekážel, ani vrchnost světská, ani duchovní, neb to znám býti za dobrou a právě užitečnou věc mým poddaným.

Také toto znamenitě vymínuji a jim tu milost činím, aby bratr Jan i budoucí správce téhož zboru, jakýžkoli z darů Pána Boha stateček na penězích neb svrších měl-li by, ten mohl za zdravého života dáti neb poručiti aneb kšaftovati, řídit i stálé učiniti, vedle pořádku městečka neb před dvěma neb třemi osobami hodnověrnými, ano, by pak nekšaftoval kdo z nich, aby to zůstalo při řádu a obyčejí, kterýž bratří správcové mezi sebou mají a v těch věcech řídí, a mimo to já, a mimo to já, a dědicové a budoucí moji, ani žádný člověk jinej právem odmrtným jakýmkoli vymyšleným obyčejem na to sáhati nemáme.

Na jistotu toho všeho pro lepší stálost i utvrzení všech věcí svrchu psaných já Vilím z Žerotína pečet svou vlastní dal sem k tomu listu přivésti. A pro lepší toho vědomost připrosil sem urozených vladků pana Hynka Pavlovského z Widbachu a na Pavlovi-

cích, pana Jiřka z Zástřizl a na Veselíčku, pana Bernarta Šterna z Štarymberku a na Domaželicích, pana Komnaty — čili Kunaty — z Vrchlabí a na Čekyni, že sou pečeti své podlé mé k tomuto listu přidáviti dali, sobě a svým erbom bez škody.

Jenž jest psán a dán na Dřevohosticích v sobotu po svatým Valentinu. Léta Páně tisícího pětistého šedesátého prvního počínajíc.

(Farní matrika. Tuto památku nalezl jsem v zámku dřevohostickém v archivu, a jest rukopis na pergameni, kterýž jsem od slova k slovu odepsal. Pod Nro. XXVII. Mnich. Opsáno v roku 1826)

**Jan Jiří Středovský, O dřevohostickém kostele a zvonici,
Apographa, X, s. 23—25** (Muzeum umění Olomouc — Arcidiecézní
muzeum Kroměříž, zámecká knihovna)

Moderna Dřewosticensis Ecclesia in qua Catholici sua sacra Anno 1676 operari caeperunt, olim erat Picarditarum fanum, ejusque fundamentalis lapis positus fuerat a Praedicante haeretico Picardita Fratre Joanne Blahoslav Abbo 1579 in ipsissimis festis Paschalibus feria secunda Paschatis juxta Kalendarium vetus Julianum, aedificatumque fuerat integerrimo anno, ac revoluti anni tempore, nempe 1580 eadem feria 2 Paschatis, suprema eidem manus est imposita.

Fanum hoc ipensis propriis aedificarunt duo Fratres Germani, Dominus Joannes et Dominus Wilhelmus Waneczky de Jemniczka, Haereditarii Domini in Dřevostic etc. Multis interea ultronec et gratuito operam suam conferentibus ejusdem sectae incolis, et accolis, materialia advehentes ex pago Šišma, de ruinata ibidem per Taboritas arce propria memoratorum Dominorum. Haec excerpsit Joan. Mathias Heintz ex MSS Nicodemí Zwierek, Dřewosticensis olim oppidani.

Post pulsos sententia Ferdinandi II. caesaris Picarditas, mansit illud Fanum desertum usque ad an. 1676 quo die Inventionis S. Crucis, una cum Oppido et catholico templo, tunc in medio oppido sito conflavit.

Porro cum Dominus Joannes Kaltschmidt L. B. ab Eisenberg, Haereditarius Dominus Dřewohostitz, tanquam Ecclesiae Patronatur videret hoc fanum multo aepariis esse ipso ex isto templo Parochiali S. Galli petiit facultatem loco parochialis augusta Ecclesiae, hoc spaciosius restaurandi protuti etiam data est desuper ab Episcopos licentia cujus sequens est tenor.

Anno 1590 Picarditae Drzewosticensis extra suum fanum in Caemiterio ubi sepeliebantur, aedificaverunt Turrim, quae hodiedum extra septa Parochialis modernae Ecclesiae sola consistit, campanasque habet.

Observandum quod illa circa Turrim vaenitas olim ante sectas haereticorum fuerit fundus, et quisdem judaicus. Dein pulsus Judaei omnibus ex Oppido, praeteris fundis eorundem, hic a locis Dominis assignatus est Picarditis pro Caemiterio, in quo multis annis sepeliebantur. Usque dum disidia caeperunt habere cum Hussitis cujusdam causa Vetulini Scommatis.

Cum nimirum circa annum 1615 cuidam mortuo Hussitae campanae pubarentur in Parochiali Ecclesia tunc oppidi, quaedam e Picarditis mulier dichse fertur. Bone Deus, quam multi vadunt illa via quae ducit ad patibulum, quia videlicet Hussitae sepeliebantur in caemiterio extra oppidum ad illam plagam, quae est inter oppidum et Patibulum.

Cum dictum hoc ad plenam Incolarum pacem ex piari non posset, puniti sunt Picarditae interdicto a loci Domino Carlo Seniore de Žerotin, ne in suo hoc Caemiterio ad Turrim mortuos suos sepeliant.

Ex ita coacti sunt cum suis funebris eadem via, quae ad Patibulum ducit vadere, et in loco communi Hussitis sepelire. Interim usque in hodie, hoc caemiterium mansit desertum, nec ab illo tempore quisquam in eo sepultus est.

Et anno 1654 Illustrissimus DD. Joannes Kaldschmid, suae serenitatis Leopoldi Gulielmi Archiducis Austriae, Episcopi Olomucensis Aulae Cancellarius, murum eiusdem per telm longitudinem caemiterii a Turri, usque ad Domum hospitalem curavit demoliri.

Sub memorata Turri extat crypta cum suo formice ad quam ad extra intratur gradibus lapideis, ab aquilonari plaga ex caemiterio vetusto, in usum sepulturae Haereditariorum Dominorum in Dřewohostic: Hodie manet neglecta, et aperta.

Praeterea notandum, quod ante memoratas Haereses, Catholici suum caemiterium habuerint, ubi nunc stat Mola Domini, media mola dicta, ac ubi eidem defacto est hortus contiguus tempore antem haereseum ille locus in hortos transiit, et alius scior locus ab Haeredicis est electus ubi nunc existit: ubi usque ad an. 1645 Catholici cum haereticis promiscuae sepeliebantur. Judei olim Dřevosticii habebant Synagogam, quae pulsus iisdem multis annis mansit neglecta: ac demum concessione loci Domini Anno 1678 die 7. Septembris Dřevosticii data, a Parochianis pro domo Scholari est restaurata.

Český překlad

Současný dřevohostický kostel, ve kterém začali konat bohoslužby v roce 1676, kdysi byl pikartskou svatyní, jejíž základní kámen položil pikartský kacířský predikant, bratr Jan Blahoslav roku 1579 v pondělí velikonoční /20. 4./ podle starého juliánského kalendáře a dostavěna byla během roku a do roka a do dne, totiž 1580 v pondělí velikonoční /4. 4./ poslední kámen byl položen touž rukou.

Tuto svatyni vystavěli vlastním nákladem dva rodní bratři pan Jan a pan Vilém Vanečtí z Jemničky, dědiční držitelé Dřevohostic. Mnoho příslušníků oné sekty, obyvatel i lidí odjinud, přispělo dobrovolně a zadarmo práci a přivázeli materiál ze vsi Šišma z tvrže, zbořené tábority, ve vlastnictví vzpomínaných pánů. To vypsál Jan Matyáš Heintz z rukopisu Nikodéma Zwierky, kdysi dřevohostického obyvatele.

Po vypuzení pikartů na základě protikacířské vyhlášky Ferdinanda II. zůstala ona svatyně opuštěna až do roku 1676, kdy dne Nalezení sv. Kříže /3. 5./ shořela s městečkem a katolickým kostelem, stojícím tehdy uprostřed města.

Dále když pan Jan Kaltschmidt svobodný pán z Eisenbergu, dědičný pán Dřevohostic, jako patron kostela, posoudil, že ona svatyně je mnohem zachovalejší a po opravě prostornější, žádal o přenesení fakultu od farního kostela sv. Havla. Dáno biskupské svolení, jehož znění je...

V roce 1590 dřevohostičtí pikarté postavili věž mimo svou svatyni na hřbitově, kde pochovávali, která i dnes stojí osamoceně mimo farní kostel a má zvony.

Je hodné zaznamenání, že prostor kolem věže byl kdysi před tím, než jej měly kacířské sekty, pozemkem židovským. Po vyhnání všech židů z městečka byl pikartům pozemek pány toho místa připsán jako hřbitov, ve kterém po mnoho let pochovávali. Až do doby, kdy začali mít rozepře s husity kvůli pomluvě.

Když totiž kolem roku 1615 při pohřbu jakéhosi husity zvonily zvony ve farním kostele toho městečka, kterási z pikartských žen prý řekla: Dobrotivý bože, jak mnoho lidí jde tou cestou, která vede na šibenici. Husité totiž pohřbívali na hřbitově mimo městečko v místě mezi městečkem a místem, kde stála šibenice.

Když to, co bylo vyřčené, nemohlo vést ke smíru mezi obyvateli, byli pikarté potrestáni Karlem starším ze Žerotína zákazem pochovávat své mrtvé na hřbitově kolem věže.

Tím byli přinuceni chodit se svými pohřby tou cestou, které vede k šibenici a pochovávat na místě společném s husity. Od té doby až doposud zůstává ten hřbitov opuštěný a ani od toho času na něm nikdo nebyl pochován.

A v roce 1654 pan Jan Kaltschmidt, kancléř olomouckého biskupa Leopolda Viléma, arciknížete rakouského, rozkázal strhnout zeď onoho hřbitova po celé délce od věže až ke špitálu.

Pod vzpomínanou věží se rozkládá krypta s klenutím, do které se vchází zvláštními kamennými schody od severu z pustého hřbitova, využívá se k pohřbívání dědičných pánů Dřevohostic. Dnes je zanedbaná a otevřená.

Dále je třeba poznamenat, že před oním kacířstvím měli katolíci svůj hřbitov tam, kde nyní stojí panský mlýn, zvaný prostřední, a také po zmenšení jejich počtu byla sousední zahrada v době před herezí rozdělena na zahrady a jiné, vhodnější místo bylo kacíři vybráno tam, kde je nyní. Tam až do roku 1645 byli pohřbíváni katolíci spolu s kacíři. Židé měli kdysi v Dřevohosticích synagogu, která po jejich vyhnání zůstala po mnoho let prázdná a teprve rozhodnutím majitele panství ze 7. září 1678 v Dřevohosticích byla opravena farníky pro účely školy.

Aleš Vohnický

„Léta Páně koupil jest dům za sumu področní...“

Proměny ekonomických a sociálních poměrů obyvatel městečka Dřevohostice od konce 16. do začátku 18. století

Mezi nejčinnější prameny nacházející se v archivu městyse Dřevohostice patří nejstarší pozemková kniha městečka,¹ která primárně sloužila k evidenci držby nemovitostí zdejšími obyvateli. Není ani tak výjimečná svojí existencí — pozemkové knihy patří k typickým pramenům sloužícím k poznání života poddanských vrstev v raném novověku — jako spíše časovým a informačním záběrem. Na 843 foliích o formátu přibližně A3 (z toho je 751 popsanych) přináší poznatky nejen k samotné majetkové držbě, nýbrž také k ekonomickým, sociálním či rodinným poměrům dřevohostických obyvatel mezi lety 1577—1735.²

První vlna zájmu o pozemkové knihy jako zdroje informací k poddanským poměrům kulminovala v 60. letech minulého století, počátky druhé, která trvá dodnes, lze klást do let devadesátých.³ Pozemkové knihy bývají často nejobsačnějším a někdy v podstatě jediným písemným materiálem vypovídajícím o životě nepriviligovaných skupin obyvatelstva v předmoderní době. V tomto článku se podíváme na to, jakým způsobem se v obchodu s domy v Dřevohosticích odrážela společenská rozrůzněnost městečka či finanční a rodinná situace tamních hospodářů, a také na to, jak jejich životy ovlivnily události třicetileté války, jež se do historie zapsala jako nejničivější konflikt raného novověku.⁴

Prodej domů a společenská skladba městečka

Obchod s nemovitostmi probíhal v Dřevohosticích na konci 16. a v první polovině 17. století podle ustálených pravidel, již dříve popsanych na příkladu řady českých a moravských lokalit.⁵

1 Přestože název fondu ve Státním okresním archivu Přerov zní Archiv městyse Dřevohostice (dále jen SOKA Přerov, fond AM Dřevohostice), neboť v současné době mají Dřevohostice status městyse, přidružuje se následující výklad historického termínu „městečko“.

2 SOKA Přerov, fond AM Dřevohostice, inv. č. 34.

3 Z prací opírajících se o studium pozemkových knih je na tomto místě vhodné upozornit aspoň na ty základní. Právně historický rozbor pozemkových knih viz PROCHÁZKA, V.: *Česká poddanská nemovitost v pozemkových knihách 16. a 17. století*. Praha 1963. K možnostem pozemkových knih jako zdrojů informací k ekonomickému zázemí a společenské skladbě obyvatelstva vybraného sídla viz CHOCHOLÁČ, B.: *Selské peníze. Sonda do finančního hospodaření poddaných na Moravě koncem 16. a v 17. století*. Brno 1999. Za jeden ze zdrojů poznatků k demografické situaci v Čechách od 16. do 19. století slouží pozemkové knihy badatelům, kteří se zapojili do projektu *Soziale Strukturen in Böhmen*. Shrnutí viz ČERMAN, M. — ZEITLHOFER, H. (edd.): *Soziale Strukturen in Böhmen. Ein regionaler Vergleich von Wirtschaft und Gesellschaft in Gutsherrshalten, 16.—19. Jahrhundert*. Wien — München 2002.

4 Předkládaná studie vychází z autorovy bakalářské práce, která byla obhájena v únoru 2012 v Historickém ústavu Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně.

5 K tomu viz CHOCHOLÁČ, B.: *Selské peníze. Sonda do finančního hospodaření poddaných na Moravě koncem 16. a v 17. století*. Brno 1999, s. 46—50. K právním aspektům obchodu s nemovitostmi viz PROCHÁZKA, V.: *Česká poddanská nemovitost v pozemkových knihách 16. a 17. století*. Praha 1963, s. 308—327.

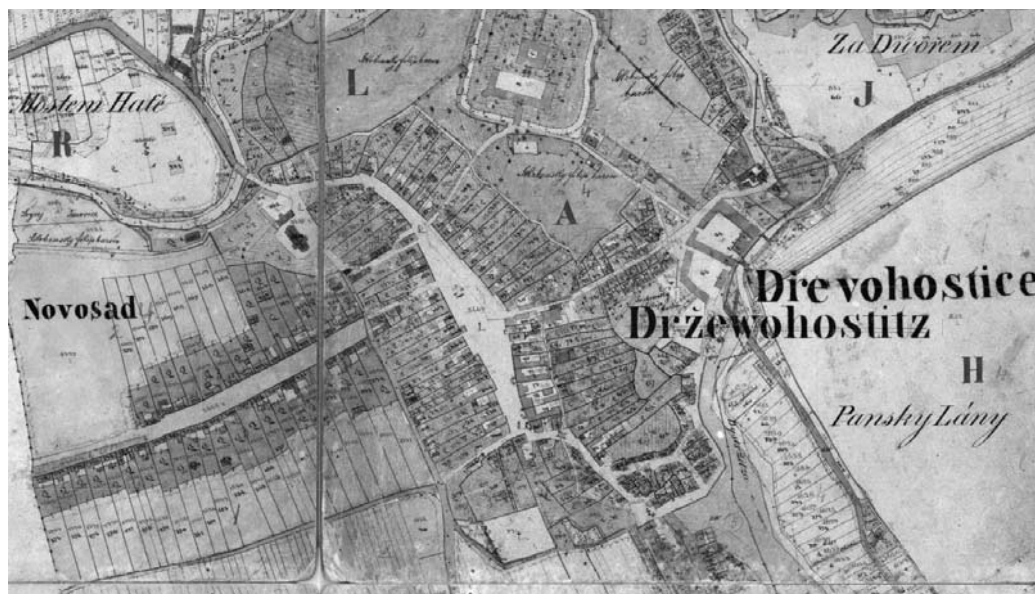
Quintus Gladus

... d' gesto ...
... d' gesto ...
... d' gesto ...
... d' gesto ...
... d' gesto ...
... d' gesto ...
... d' gesto ...
... d' gesto ...
... d' gesto ...
... d' gesto ...

Kupní smlouva k domu Víta Sládka z roku 1579, zapsaná v dřevohostické pozemkové knize. SOKA Přešov

Cena usedlosti vycházela z velikosti, typu a zachovalosti stavby a také z její vybavenosti, a to včetně připojených pozemků. Vrchnost panství dbala na to, aby se od usedlosti při jejich prodeji neoddělovaly zejména nemovité součásti a ony tak fungovaly jako neměnné hospodářské jednotky, jejichž majitelé budou schopni plnit příslušné poddanské závazky. Kupec bezprostředně po transakci zaplatil prodejci tzv. závdavek, představující první a největší splátku, zbytek ceny se zavázal odvádět v každoročních, tzv. vejrunkových splátkách. V Dřevohosticích se pro ně užívalo termínu „gruntovní peníze“. Vejrunky nepodléhaly úroku a jejich splácení se mohlo protáhnout do několika desetiletí, tudíž nebylo nijak výjimečné, pokud dům prodával člověk, který jej ještě sám nesplatil. Za této situace dostal část peněz vložených do nemovitosti prostřednictvím závdavku, na zbytek však musel čekat až do té doby, než došlo k uspokojení pohledávek všech předchozích majitelů. Mezitím ale mohl pobírat splátky za jiný, například po zemřelém otci prodaný dům. V úhrnu vznikala komplikovaná síť finančních závazků, jejíž evidenci si nelze představit bez dobře vedené písemné dokumentace a poměrně slušné úrovně finanční a matematické gramotnosti tehdejších lidí. Splátkový systém, vynucený nedostatkem hotovosti, umožňoval i méně zámožným lidem získat vlastní obydlí a vést samostatný život. Předpokladem ovšem byla stabilní hospodářská situace bez velkých zvratů a určitá minimální úroveň finančního zázemí obyvatelstva.

Za Karla staršího ze Žerotína, jenž byl vlastníkem dřevohostického panství mezi lety 1589—1617, se zdejším poddaným dařilo vcelku dobře.⁶ Vypovídají o tom kupní smlouvy na usedlosti, obsahující popis jejich vybavenosti, které odkrývají ekonomickou situaci dřevohostických hospodářů. Náměstí ulicového typu ohraničovalo 32 domů, dalších 89 stálo v okolních ulicích, z toho zhruba třetina na předměstí Novosady. Vedle toho byly v městečku provozovány čtyři mlýny, obecní lázeň a opomenout nelze ani budovy kostela, synagoga a zejména zámku.⁷

Indikační skica stabilního katastru Dřevohostice, 1830. MZA Brno

Obyvatelé náměstí byli společensky distingovanou a ekonomicky nejlépe situovanou skupinou. Prodejní ceny jejich domů se okolo roku 1600 pohybovaly od 100 do 1000 zlatých moravských (dále jen zlm), průměr činil zhruba 410 zlm. Podle urbáře z počátku 17. století jim byly vyměřovány nejnižší poplatky vůči vrchnosti, směli se vykupovat z vybraných robotních povinností a některé domy byly dokonce nadány výsadou šenkovat pivo a víno.⁶ K domům na náměstí patřilo nejvíce zemědělských pozemků (obvykle od ¼ do 1 lánu polí) a v jejich příslušenství se nacházelo veškeré potřebné zemědělské vybavení a poměrně velké množství domácích zvířat, stejně jako různé nástroje k řemeslnické činnosti, například zámečnické, kovářské či řeznické nářadí. Někteří lidé se věnovali obchodním aktivitám.

Nejdražší dům na náměstí obývala koncem 16. století rodina Mikuláše Fučíka. Když Fučík v roce 1599 zemřel a bylo zapotřebí učinit kupní smlouvu převádějící nemovitost na vdovu a jejího nového manžela Mikuláše Trávníčka, shledali městští radní, kteří v zájmu spravedlnosti při dělení majetku mezi pozůstalé prováděli oceňování nemovitého i movitého jmění, že k domu patřilo ¾ lánu polí, zahrada, louka, vozy, pluhy, brány, několik kusů koní a dobytek, včetně stáda čtyřiceti ovcí, velké množství obilovin, deset beček piva a jeden sud vína.⁹ Fučíkova pozůstalost nenabízí pohled

6 K poměrům v Dřevohosticích za Karla staršího ze Žerotína viz KNOZ, T.: *Državy Karla staršího ze Žerotína po Bílé hoře. Osoby, příběhy, struktury*. Brno 2001, s. 221—239.

7 Údaje o počtu budov čerpány ze studované pozemkové knihy a z opisu urbáře, který vznikl za třicetileté války, avšak popisuje stav mezi lety 1600—1602. Fotokopie urbáře, jehož originál se nalézá v rodinném archivu roudnických Lobkoviců, viz MZA Brno, fond G 160 — Sběrka fotonegativů, kart. 23, inv. č. 3647.

8 SOKA Přerov, fond AM Dřevohostice, inv. č. 3. Listina Karla st. ze Žerotína ze dne 16. 5. 1617, jež potvrzuje obyvatelům Dřevohostic předešlá obdarování a výsady.

9 Popis vybavení domu viz SOKA Přerov, fond AM Dřevohostice, inv. č. 34, fol. 498—499. Pozemky náležející k domu viz MZA Brno, fond G 160 — Sběrka fotonegativů, kart. 23, inv. č. 3647, fol. 7.

Dům se žudrem na dřevohostickém náměstí z poloviny 18. století. Foto A. Vohnický

na kulturu odívání, ale z jiných záznamů v pozemkové knize vyplývá, že nejbohatší měšťané se oblékali do honosných kožichů v cenách dosahujících až 30 zlm, měšťanky nosili šamlatové nebo barchetové sukně, méně obvyklou raritou bylo hedvábí. Cínové nádoby naproti tomu patřilo ke standardní jídelní výbavě.

Ceny domů situovaných mimo prostory náměstí byly ve stejné době podstatně nižší. Pohybovaly se od 40 do 350 zlm, průměr činil necelých 132 zlm. V těchto usedlostech žily převážně střední a chudší vrstvy obyvatelstva. K většině domů tady patřily jen zahrádky anebo menší políčka, která sama o sobě k obživě nestačila. Proto si tu lidé museli přivydělávat různými způsoby. Mohli například pracovat jako nádeníci a další sloužící u bohatších měšťanů nebo na panském zemědělském dvoře či přímo na zámku. Nejvíce z nich se ovšem věnovalo řemeslům, a to pod záštitou jednoho z místních cechů. Přibližně o sto let později, konkrétně v roce 1701, zhotovili vrchnostenský úředníci soupis obyvatel panství, který prozrazuje, že v městečku tehdy pracovalo 21 ševců,¹⁰ 18 tkalců, 8 řezníků, 6 kožešníků, 6 kovářů, 3 zedníci, 2 krejčí, 2 hrnčíři, 2 bednáři, 2 zámečníci a po jednom soukeníkovi, tesaři, stolaři, sklenáři a barvíři.¹¹ Podle nástrojů uváděných v kupních smlouvách na domy lze přepokládat existenci barvířů, mydlářů, krčmářů apod.

Střední vrstva dřevohostických obyvatel byla svým složením poměrně pestrá. V domě střední cenové kategorie žil například původem italský stavitel Andrýs Vlach, který pro Karla staršího ze Žerotína řídil přestavbu zdejšího zámku,¹² nebo žid Beneš, jenž společně se svojí ženou činil kůže, šil kožichy, prodával šaty z plátna a jiné zboží a také půjčoval sousedům menší obnosy peněz.¹³ Dobře zabezpečený byl místní švec Josef Špalek, který na přilepšení osíval menší políčko.¹⁴ V případě kupních smluv na nejlevnější usedlos-

ti ve městě pozemková kniha většinou jen stroze informuje o jejich chudé výbavě, k níž v lepším případě patřily aspoň malé zahrádky a drobnější zvířectvo. Někteří lidé z chudších vrstev si přivydělávali tkaním plátna a předením příže. Mnoho levných stavení obývali po různě dlouhý čas židů.

V době vzniku výše uvedeného soupisu obyvatel se ovšem životní poměry dřevohostických hospodářů znatelným způsobem lišily od podmínek, na které byli navyklí jejich předkové před sto lety. V první polovině 18. století se totiž domy okolo náměstí prodávaly za ceny okolo 60 zlm a ostatní usedlosti v městečku za zhruba poloviční sumy.¹⁵ Z toho ovšem nevyplývá, že by kupci dokázali takové částky splácet lépe než dříve, a je zapotřebí klást si otázku, proč došlo ke zchudnutí zdejších hospodářů a jaké to mělo následky.

Proměny splátkového systému domů

O finanční situaci kupce domu vypovídala výše závdavku, neboť se jednalo o částku, kterou byl prokazatelně schopen uhradit v hotovosti bezprostředně po transakci. Výše dohodnutých vejrunkových splátek zase ukazuje, jak hospodáři odhadovali svoje platební možnosti. Příložená tabulka znázorňuje průměrnou výši uhrazených závdavků a dohodnutých vejrunkových splátek pro období mezi lety 1580—1654. Dřevohostická pozemková kniha dobře podchycuje realizované prodeje domů zhruba od roku 1580. Roky 1620 a 1654 byly za mezníky zvoleny z toho důvodu, že Morava byla na rozdíl od Čech vojenskými střety třicetileté války zasažena až ve druhé polovině roku 1619 a podle dřevohostické pozemkové knihy byli místní obyvatelé s jejími přímými dopady konfrontováni až v roce následujícím. Naopak podpis mírových smluv ve vestfálských městech Münsteru a Osnabrücku v říjnu 1648 žádné okamžité změny nepřinesl, válečné události měly jistou setrvačnost. Například švédská vojenská posádka opustila nedalekou Olomouc až v létě roku 1650.¹⁶

Druh stavby	časové období							
	1580—1599		1600—1619		1620—1639		1640—1654	
	Z	V	Z	V	Z	V	Z	V
domy na náměstí	30,3	8,7	78,4	8,1	17,1	7,8	17,3	7,4
ostatní usedlosti	9,2	3,4	14,4	3,3	10,9	2,8	6,9	2,7
celkem	11,4	4,6	19,1	4,5	12,1	4,4	7,0	3,3

Tab: 1: Průměrná výše závdavků [Z] a vejrunkových splátek [V] při prodeji domů v Dřevohosticích mezi lety 1580—1654 (ve zlatých moravských)

10 Takto vysoký počet ševců je překvapující a nelze vyloučit, že panští úředníci mezi ševce zařadili zástupce vícera textilních povolání. Stojí však za zmínku, že podle G. Wolneho pracovalo v první polovině 19. století v Dřevohosticích dokonce 30 ševců. Viz WOLNY, G.: *Markgrafschaft Mähren. Topografisch, statistisch und historisch geschildert*. Brünn 1835, s. 111.

11 ZA Opava, pobočka Olomouc, fond Velkostatek Dřevohostice (dále jen VS Dřevohostice), inv. č. 2. V inventáři fondu je soupis poddanych datován do roku 1708, na základě komparace s pozemkovou knihou bylo ovšem zjištěno, že zachycuje stav k roku 1701.

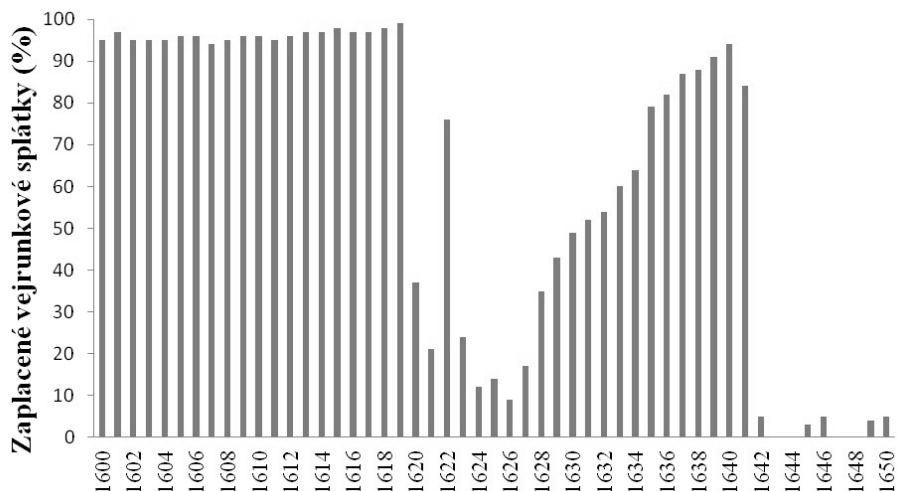
12 Dům Andryše Vlacha, oceněný na 120 zlm, stál v ulici Novosady. SOKA Přerov, fond AM Dřevohostice, inv. č. 34, fol. 660—661. K práci Vlacha pro Žerotína viz KNOZ, T.: *Karel starší ze Žerotína. Don Quijote v labyrintu světa*. Brno 2008, s. 149.

13 SOKA Přerov, fond AM Dřevohostice, inv. č. 34, fol. 173. Žid Beneš a jeho žena Beneška figurují na různých místech pozemkové knihy jako kupci rozmanitého zboží a zároveň jako osoby, jimž mnozí hospodáři dluží peníze.

14 SOKA Přerov, fond AM Dřevohostice, inv. č. 34, fol. 602—606.

15 Od druhé poloviny 17. století se v Dřevohosticích namísto počítání na zlaté moravské přecházelo ke zlatým rýnským. Zde je pro snazší srovnání hodnota zlatých rýnských převedena na moravské zlaté. K peněžním platidlům a početním jednotkám na tehdejší Moravě viz SEJBAL, J.: *Dějiny peněz na Moravě*. Brno 1979, s. 78—89 a 186—190.

Podíl zaplacených vejrunkových splátek za domy v Dřevohosticích mezi lety 1600—1650

Platební schopnosti dřevohostických hospodářů mezi lety 1600—1650

Ekonomické zázemí dřevohostických obyvatel se zlepšovalo až do začátku třicetileté války, která přinesla zásadní zvrát poměrů. Výše okamžité placených závdavků v jejím průběhu postupně poklesla pod hodnoty před rokem 1580, zároveň je patrné stírání rozdílů mezi nejzámožnějšími obyvateli domů na náměstí a ostatními hospodáři. Příčiny ekonomické nivelizace lze hledat v tom, že majitelé domů na náměstí nebyli při odvodech rychle rostoucích státních daní, potřebných na vyzbrojování vojska, na rozdíl od poplatků vůči vrchnosti nijak zvýhodněni, ba se od nich očekávalo, že zaplatí více než jiní.¹⁷ Dřevohostice neměly hradby a rabující vojáci jistě vpadli spíše do bohatých domů než do skrovných příbytků v postranních ulicích.

Následky třicetileté války byly pro Dřevohostice opravdu kruté. Jan Skrbenský z Hřístě, který dřevohostické panství v roce 1617 koupil od Karla staršího ze Žerotína, musel jako účastník stavovského povstání záhy po bělohorské porážce uprchnout do Slezska. Zemským tribunálem byl odsouzen ke ztrátě cti, hrdla a statků a jeho jméno bylo přibito na šibenici.¹⁸ V roce 1622 bylo zkonfiskované dřevohostické panství císařskou komorou prodáno Zdeňku Vojtěchu Popelovi z Lobkovic. Lobkovicové ovšem o malé moravské a válkou značně zdevastované panství nejevili přílišný zájem.¹⁹ V roce 1620 vypálili městečko polští kozáci táhnoucí na pomoc císařské armádě. Z protihabsburské strany se v následujících letech v okolí Dřevohostic pohybovali obávaní vojáci sedmihradského knížete Gábora Bethlena a oddíly Jana Jiřího Krnovského. Španělská vojska, mající za úkol likvidaci valašského povstání proti habsburské nadvládě a vnucené rekatolizaci, vypálili zámek i pivovar. Situace se relativně uklidnila až v roce 1626. To se na Moravě s výjimkou menších střetů přestalo válčit až do roku 1642, kdy do země vpadli Švédové, kteří zde zůstali do roku 1650.²⁰

Ani v klidnějších letech ovšem daňové požadavky státu příliš neklesaly. Mimo to podle soudobé válečné doktríny měli náklady na vyživování armády nést obyvatelé regionu, v němž měla právé ležení. Kolorit dlouhé války dokreslovalo vymáhání výpalného, rekvizice majetku, ale také znásilňování, vraždění a loupení. Lidé před blížícími se armádami prchali do hor, ani tam se ovšem neskryli před epidemiemi nemocí.²¹ Podobně jako řada dalších moravských měst a vesnic musely Dřevohostice ve čtyřicátých letech střídavě přispívat jak na císařskou, tak i na švédskou armádu. Například pouze za duben 1648 panství císařským vojákům odevzdalo „do magazínu kroměřížského, pro compagnii Pana nejvyššího wachmistra Salzhause... chleba dva tisíce osm set devadesáte šest, piva dva tisíce osm set devadesáte šest mázů, ova sedmdesáte dvě měřice, sena čtyřiceti osmi čtvrtí a slámy tři sta čtyřiceti otepí“.²² Když do Dřevohostic v roce 1657 přijeli zemští komisaři, aby připravili podklady pro tzv. lánové rejstříky, sloužící jako základ pro výpočet daně, shledali, že ve městečku je 31 % domů neobydlených. V rámci celého panství to bylo 23 %.²³

Zatímco výše závdavků během třicetileté války poměrně rychle klesala, vejrunkové splátky se snižovaly jen pozvolna. Ceny domů neklesaly téměř vůbec. Jelikož měli na domech nevyplacené pohledávky jejich starší majitelé, kteří o peníze nechtěli přijít, nebylo možné ceny nemovitostí a výši splátek ihned jen tak snížit, třebaže platební možnosti hospodářů upadaly a pohledávky byly fakticky nedobytné. Z výše závdavků a vejrunkových splátek je možné vypočítat průměrnou ideální dobu splatnosti domů, což je indikátor ukazující, za jak dlouho po uskutečnění prodeje by kupec teoreticky měl dům splatit.²⁴

Druh stavby	časové období			
	1580—1599	1600—1619	1620—1639	1640—1654
domy na náměstí	43,5	39,7	61,2	91,4
ostatní usedlosti	28,5	28,9	36,3	46,7
celkem	31,7	31,8	43,5	60,3

Tab. 2: Průměrná ideální doba splatnosti při prodeji domů v Dřevohosticích mezi lety 1580—1654 (v počtu roků)

16 K událostem třicetileté války na Moravě viz VÁLKA, J.: *Dějiny Moravy. Díl 2. Morava reformace, renesance a baroka*. Brno 1996, s. 90—115.

17 K daňové soustavě na Moravě za třicetileté války viz MATĚJEK, F.: *Moravské lánové rejstříky*. Sborník archivních prací, 29, 1979, č. 1, s. 122—123.

18 TUREK, J.: *Jan Skrbenský z Hřibů na Fulneku a v Dřevohosticích*. Naše Valaška, 6, 1940, s. 14—32 a 72—80.

19 K majetkovým převodům ve věci dřevohostického panství viz KNOZ, T.: *Državy Karla staršího ze Žerotína po Bílé hoře. Osoby, příběhy, struktury*. Brno 2001, s. 228—239.

20 K osudům Dřevohostic za třicetileté války stručně viz LAPÁČEK, J. — FIŠMISTROVÁ, V. — SEDLÁŘOVÁ, H.: *Dřevohostice. Historie městyse v datech*. Dřevohostice 2008, s. 11.

21 K životu obyvatel za třicetileté války viz KLÍMA, A.: *Dlouhá válka. 1618—1648*. Praha 2000, s. 121—151.

22 Jedná se o doslovný přepis záznamu z vyúčtování vojenských výloh dřevohostického panství z let 1647—1648. SOKA Přerov, fond AM Dřevohostice, kart. 6., inv. č. 129.

23 Lánové rejstříky se pro městečko Dřevohostice nezachovaly. Výpočet byl proveden podle pozemkové knihy, údaje pro panství jako celek jsou obsaženy v záznamu hraběte Rabatty, který se účastnil druhé lánové vizitace v roce 1675. ZA Opava, pobočka Olomouc, fond Soubor rukopisů metropolitní kapituly v Olomouci, sign. C. O. 548.

24 Ideální dobu splatnosti lze vypočítat tak, že se od ceny domu [C] odečte výše závdavku [Z] a zbylá cifra vydělí výší dohodnutých vejrunkových splátek [V]. Výsledek udává počet let, za který by kupec teoreticky měl dům splatit: $(C-Z)/V = [\text{počet let}]$. K tomu viz CHOCHOLÁČ, B.: *Selské peníze. Sonda do finančního hospodaření poddaných na Moravě koncem 16. a v 17. století*. Brno 1999, s. 106.

Výrazně klesající výše uhrazených závdavků a pomalu se snižující hodnota vejrunkových splátek způsobila v kombinaci s neměnnými cenami domů to, že ideální doba splatnosti nemovitostí se během třicetileté války prodloužila průměrně na 60 let a lidé prakticky neměli naději svoje příbytky splatit. Uvažovaná doba splatnosti navíc fungovala pouze v ideální rovině, v realitě byla ještě daleko vyšší. Všechny výše popsané průtahy armád totiž vedly k tomu, že lidé nedokázali našetřit ani několik zlatých na vejrunkové splátky, což je patrné z grafu, který ukazuje, kolik procent splátek z celkového množství bylo v daném roce uhrazeno.

Jestliže se splátkový systém domů v Dřevohosticích ještě dokázal po neklidných událostech dvacátých let částečně obnovit, po švédském vpádu na Moravu v roce 1642 už zkolaboval nadobro. V padesátých letech se vejrunkové splátky přestaly platit úplně. Jak katastrofální byla švédská etapa třicetileté války pro moravská města, lze doložit i tím, že některá z nich se s dluhy nedokázala vyrovnat do konce století.²⁵ Daňové požadavky státu neklesaly ani ve druhé půli 17. a v 18. věku, neboť habsburská monarchie potřebovala peníze na provoz barokního panovnického dvora ve Vídni, udržování rozmáhajícího se úřednického aparátu a na zabezpečení stále armády, nasazované hlavně na východní hranici proti Turkům. K přímým daním se přidaly i daně nepřímé. Mezi lidmi byly obzvláště neoblíbené tzv. masné krejcarý, uvalené na prodej masa.²⁶

Vedle státu, který odčerpával velkou část peněžních přebytků dřevohostických hospodářů, nelze opomíjet ani vliv barokní zbožnosti a zásahy nového majitele panství. Když v roce 1715 zemřel bez přímých potomků místní chalupník Jan Veselý, v závěti rozdělil mezi vdovu a dva bratry 35 zlatých rýnských, na opravu kostela věnoval 11 zlatých a 40 krejcarů a další 2 zlaté a 20 krejcarů odkázal náboženskému bratrstvu při premonstrátském klášteře Hradisko u Olomouce. Také nechal za svoji duši sloužit mši a při této příležitosti věnoval dřevohostické farnosti 7 zlatých.²⁷ Takto vysoké odkazy církevním institucím byly spíše výjimečné, v porovnání s daněmi se obvykle jednalo o nižší částky, nicméně jejich nárůst oproti době předbělohorské je v pozemkové knize evidentní. V této souvislosti lze zmínit, že dřevohostičtí obyvatelé se v dané době skládali na stavbu nového kostela sv. Havla a na tři zvony. Kostel byl postaven poté, co vyhořel starší svatostánek. Požár zachvátil Dřevohostice 30. dubna 1676, když „v dvou hodinách po poledni u Václava Pyšného u mostu z chalupy jeho nešťastný oheň, kterýžto celé městečko, ano i Novosáda, krom čtyř chalup od Turovic, i chrám Páně s všemi ozdobami v zkázu a popel jest obrátil.“²⁸

Jestliže státní daně a požár městečka měly na rozpočet dřevohostických hospodářů jednoznačně negativní dopady, úloha majitele panství Jana Kaltschmidta z Eisenberku, jenž Dřevohostice s pěti vesnicemi zakoupil koncem 40. let 17. století, byla při nejmenším rozporuplná.²⁹ U císaře Leopolda I. se v roce 1658 zasadil o obnovení práva pořádat v Dřevohosticích týdenní trhy a dva výroční jarmarky a dokonce městečku vymohl třetí jarmark, dva trhy na vlnu a jeden na koně a dobytek.³⁰ Také nechal na svoje náklady vystavět 19 chaloupek, do kterých ubytoval nově příchozí osadníky i několik starousedlíků, jejichž příbytky byly za války zničeny. Na druhou stranu utužil robotní povinnosti k zámku a panskému dvoru, k nimž

byli nově nuceni i měšťané z domů okolo náměstí, zvýšil povinné odvody pletené příze a vyžadoval, aby lidé chovali panské husy.³¹

Protože sporadické zápisy o pokládání vejrunkových splátek za domy mizí v pozemkové knize nárazové k roku 1655, je možné, že Kaltschmidt shledal splátkový systém zcela nefunkčním, a proto jej přerušil s tím, že pokud by se finanční situace zlepšila, měly být staré pohledávky doplacený. Z výše uvedených důvodů k tomu však již nikdy nedošlo. Od padesátých let platil kupec domu jen nevelkou sumu peněz předchozímu majiteli, který se potřeboval aspoň minimálně zajistit. Na dluhy vůči starším majitelům nebyl brán zřetel. Až do požáru městečka v roce 1676 museli do vrchnostenské pokladny na zámku svoje příbytky splácet ti hospodáři, kteří se ujali 19 zmiňovaných chalup, postavených za Kaltschmidtovy peníze. Stavby byly většinou oceněny na 67 zlm a splátky se po čase ustálily na částce 2 zlm ročně. I takto nízká suma ovšem činila některým lidem nemalé obtíže, a proto od svých hospodářství utíkali.

Splátkový systém za domy se výrazně zjednodušil tím, že se adaptoval na ztížené životní poměry, charakteristické pro období po třicetileté válce. Dopomohla k tomu i skutečnost, že dědici pohledávek z doby předválečné na svoje peníze po několika desetiletích marného čekání jednoduše rezignovali, pokud ovšem v Dřevohosticích nebo jejich okolí vůbec žili. Jen u naprostého minima zdejších rodin je totiž možné doložit spojitost mezi dobou předbělohorskou a poválečnou. Během války zaznamenala střední Morava více jak 30 % populační úbytek.³²

Rodinné vztahy a postoje lidí ke svým obydlím pod vlivem událostí třicetileté války

Proměny ekonomických poměrů a splátkového systému domů způsobené třicetiletou válkou se promítaly také do společenské situace a rodinných vazeb dřevohostických hospodářů. Názorně to dokumentuje tabulka ukazující frekvenci, s jakou se střídali majitelé domů — průměrnou délku období od koupě domu po jeho prodej cizí osobě nebo převod na příbuzného. Dílčí časové úseky jsou odvozeny od válečných událostí, změn splátkového systému a katastrofálního požáru městečka v roce 1676, jehož následky se podařilo odčinit až koncem století. Také se pokoušejí brát zřetel na životní cyklus jedné generace, který obvykle trval 25 až 30 let.³³

25 MATĚJEK, F.: *Morava za třicetileté války*. Brno 1992, s. 66.

26 K daňovým požadavkům státu viz BĚLINA, P.: *Česká města v 18. století a osvicenské reformy*. Praha 1985, s. 8—9 a 16—17. K daňové soustavě koncem 17. a v 18. století viz BĚLINA, P. a kol.: *Velké dějiny země Koruny České. IX. (1683—1740)*. Praha a Litomyšl 2011, s. 240—245 a 356.

27 SOKA Přerov, fond AM Dřevohostice, inv. č. 34, fol. 783.

28 SOKA Přerov, fond AM Dřevohostice, kart. 9, inv. č. 144. Záznam o požáru dochován v opise z roku 1911.

29 KNOŽ, T.: *Državy Karla staršího ze Žerotína po Bílé hoře. Osoby, příběhy, struktury*. Brno 2001, s. 280—284 a 296.

30 MZA Brno, fond G 2 — Nová sbírka, inv. č. 98/1, fol. 1—2. Opis listiny císaře Leopolda I. z roku 1658 ve věci dřevohostických trhových privilegií se nachází v seznamu výsad městečka, pořízeném roku 1856. Text vyzdvihuje Kaltschmidtovy zásluhy ve prospěch habsburské monarchie: „*Er in unterschiedliche Wege in politicis et militibus ... Geschicklichkeit nach nutz — undt erspriessliche Dienste oft undt vielmal erwiesen ...*“

31 Povinnosti vůči vrchnosti rozvádí zápis o jejich úpravách z roku 1694, který obsahuje výsledek jednání zástupců městečka s tehdejší majitelem panství, hrabětem Fridrichem z Oppersdortu, jenž Dřevohostice koupil od Kalschmidtových dědiců o rok dříve. SOKA Přerov, AM fond Dřevohostice, kart. 6, inv. č. 129.

32 MATĚJEK, F.: *Morava za třicetileté války*. Brno 1992, s. 389—400 a 409.

33 PETRÁŇ, J. (ed.): *Dějiny hmotné kultury. Díl II. Kultura a každodenní život od 16. do 18. století*. Praha 1995 a 1997, s. 165.

Druh stavby	časové období					
	1580–1619	1620–1654	1655–1675	1676–1695	1696–1715	1716–1735
domy na náměstí	13,5	13,7	20,0	21,6	22,5	28,4
ostatní usedlosti	7,6	11,2	23,9	24,1	29,5	35,6
celkem	8,8	11,9	22,6	23,4	27,7	33,4

Tab. 3: Průměrná frekvence střídání majitelů domů v Dřevohosticích mezi lety 1580—1735 (v počtu roků)

Na první pohled je patrné časté střídání majitelů domů v době předválečné. Vazba lidí žijících v domech na náměstí ke svým příbytkům byla o něco silnější než v případě ostatních usedlostí. Postoj majitelů levnějších stavení k otázce bydlení byl v podstatě živnostenský.³⁴ Neobávali se zřejmě dům prodat a přestěhovat se na vhodnější, k čemuž dopomáhal dobře fungující splátkový systém, zaručující, že za dříve vlastněné nemovitosti budou pobírat splátky. V průběhu třicetileté války se ovšem výrazným způsobem prodloužila průměrná doba splatnosti nemovitostí, a když následně celý splátkový systém zkolaboval, neměl prodejce prakticky žádnou šanci získat za dům tolik peněz, kolik do něj on či jeho předkové investovali. Během obtížné ekonomické situace ve druhé polovině 17. století se pomyslné nůžky mezi příjmovou a výdajovou složkou rodinných rozpočtů dřevohostických hospodářů rozevřely natolik, že lidé měli jen malou naději sehnat peníze na koupi jiného domu, o výstavbě nového ani nemluvě. Výsledkem bylo, že dřevohostičtí obyvatelé začali svoje příbytky vnímat jako životní jistotu, které nebylo radno se vzdávat.

Utuzení vazby mezi usedlostí a hospodáři ilustruje také statistika procentuálního zastoupení prodejů, respektive převodů domů v rámci rodiny. Nelze se přitom spolehnout na pouhou shodu příjmení či spíše příjmí, neboť ta nebyla až do roku 1780 pevně fixována a odvozovala se od vzhledu, vlastností, povolání a jiných charakteristik svých držitelů. Stávalo se také, že příjmí bylo vázáno k jedné usedlosti a měnilo se v případě stěhování.³⁵ Od druhé poloviny 17. století ovšem v pozemkové knize zápis o transakci výslovně zmiňuje, je-li nemovitost převáděna na syna, bratra, zetě či například vdovu.

Druh stavby	časové období			
	1655—1675	1676—1695	1696—1715	1716—1735
domy na náměstí	32,2	53,3	52,2	76,8
ostatní usedlosti	39,5	53,2	54,9	75,0
celkem	36,8	53,2	54,1	75,8

Tab. 4: Zastoupení prodejů dřevohostických domů mezi příbuznými mezi lety 1655—1735 (v %)

Přestože kupní smlouvy informaci o příbuzenských vazbách až do 50. let 17. století neobsahují, a tudíž nebylo možné do srovnání zahrnout první polovinu studovaného období, procentuální nárůst množství transakcí realizovaných po třicetileté válce v rámci rodiny je zcela zásadní. Zatímco v prvních dvou desetiletích po válce se to týkalo zhruba třetiny prodejů, na začátku 18. století už více jak tři čtvrtin.

Populační ztráty zapříčiněné válečnými událostmi se dorovnály nejpozději do konce 17. století a poté množství obyvatel dále narůstalo.³⁶ Nebylo však dále možné obydlovat za války opuštěná stavení a většina lidí nemě-

la dostatek prostředků k tomu, aby si postavila nový dům. Museli proto žít v podnájmu v obecních domcích či například u příbuzných jako tzv. podruzi, živit se jako čeledíni a děvečky apod.

Vedle hrstky nejšťastnějších, kteří sami nebo s pomocí rodičů nashromáždili dostatek peněz na výstavbu nebo zakoupení vlastního obydlí, byli ještě vcelku dobře situováni pronájemci malých obecních domků, které byly stavěny z rozpočtu městečka, do něhož plynula činže od jejich nájemníků. Soupis obyvatel panství z roku 1701 zmiňuje pro Dřevohostice teprve čtyři takové chaloupky,³⁷ obecní účty z roku 1735 třináct³⁸ a tereziánský katastr z poloviny 18. století už 17 domků.³⁹ Městečko pobíralo za každý domek nájem od jednoho do jednoho a půl zlatého rýnského, z čehož zhruba čtvrtina se vyčleňovala na jejich údržbu. Obecní domkáři se živil obhospodářováním menších políček, domácími řemesly či příležitostnou nádenickou prací.

Podruzi byli naproti tomu lidé, kteří obývali pouze jednu světnici nebo menší přístavek v zadním traktu domu a jejich rodiny ani nemusely být úplné. Podružské domácnosti často tvořili sourozenci majitelů usedlostí, kteří nedělili hospodářství po otci. Vedli si ovšem stále lépe než čeledíni a děvečky, jimž majitelé panství vzhledem k dobovým společenským normám, vycházejícím z praktických úvah, dokonce zakazovali uzavírat manželství. Jen nemnoho podruhů nebo čeledínů dokázalo sehnat tolik peněžních prostředků, aby se mohli osamostatnit.⁴⁰

Druh stavby	časové období			
	1655—1675	1676—1695	1696—1715	1716—1735
domy na náměstí	46,7	77,8	30,0	66,7
ostatní usedlosti	15,0	44,4	27,6	50,0
celkem	24,4	52,7	28,2	54,8

Tab. 5: Zastoupení ujednání o výměnku v kupních smlouvách na domy v Dřevohosticích mezi lety 1655—1735 (v %)

S rostoucím počtem nezajištěných obyvatel sílil tlak synů na své otce, aby jim předali rodinné hospodářství. Po třicetileté válce se synové mohli rozptýlit po vyliďněném okolí a usadit se na opuštěných hospodářstvích, to však okolo roku 1700 už tak snadné nebylo. Dům zdedil pouze jeden z potomků, ostatním byl vyměřen osud domkářů, podruhů nebo čeledínů. Podle dědicke praxe přitom až do roku 1787 přebíral usedlost po otci zpravidla nejmladší syn, který často ještě musel slíbit, že svoje rodiče nechá u sebe dožít na výměnku a zajistí jim patřičnou péči.⁴¹ V Dřevohosticích se mladý hos-

34 VÁLKA, J.: *Česká společnost v 15.—18. století. Díl I. Předbělohorská doba*. Praha 1972, s. 55.

35 Až do roku 1780 je na místo termínu „příjmení“ přesnější pracovat s označením „příjmí“, které vystihuje možnost jeho změny během života. K terminologii a tvoření jmen poddaných viz VANĚK, P.: *Tvoření jmen poddaných v 16. a 17. století pohledem pozemkové knihy vsí Skalce a Krhova na Boskovicku*. Vlastivědný věstník moravský, 52, 2000, č. 3, s. 275—282.

36 FIALOVÁ, L. — KUČERA, M. — MAUR, E.: *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. Praha 1996, s. 113—131.

37 ZA Opava, pobočka Olomouc, fond VS Dřevohostice, inv. č. 2.

38 SOKA Přerov, AM Dřevohostice, inv. č. 35.

39 RADIMSKÝ, J. — TANTÍREK, M.: *Tereziánský katastr moravský*. Praha 1962, s. 121.

40 Ke společenskému postavení podruhů a čeledí ve sledovaném období viz HORSKÝ, J. — SELIGOVÁ, M.: *Rodina našich předků*. Praha 1997, s. 80—82.

41 K dědicke praxi a smlouvám o výměnku viz VELKOVÁ, A.: *Krutá vrchnost, ubozí poddaní? Proměny venkovské rodiny a společnosti v 18. a první polovině 19. století na příkladu západočeského panství Štáhlavy*. Praha 2009, s. 190—212.

Zástavba v blízkosti dřevohostického zámku, současnost. Foto A. Vohnický

podář obvykle zavazoval, že je bude „*při svém stole až do smrti vychovávat, ano i ošacovati*“.⁴² Po válce se pozvolna zlepšovaly ekonomické podmínky a přibývalo potomků přebírajících otcovskou usedlost, kteří byli schopni se o rodiče postarat. Proto rostla ochota starých hospodářů předat dům synovi a odejít na výměnek, což dokládá i obsah výše přiložené tabulky.

V domech okolo náměstí byly výměnky zřizovány nejčastěji, což může souviset s tím, že v jejich případě byla vazba mezi domem a rodinou nejtěsnější. Dočasný pokles ujednání o výměnku koncem 17. století nelze přesvědčivě vysvětlit, na vině však může být požár Dřevohostic z roku 1676, po kterém někteří lidé z městečka odešli a uvolnili obydlí zájemcům o samostatné hospodaření, kteří tak netlačili rodiče k odchodu na výměnek.

Společenské a ekonomické poměry, jež po třicetileté válce formovaly vztah hospodářů ke svým obydlím a měnily podobu rodinných vazeb, vycházely namnoze z praktických potřeb a nemusely nutně vést k harmonii v rodinné pospolitosti. Také v Dřevohosticích vždy nepanovaly mezi sourozenci v podruží či výměnkáři na straně jedné a hospodáři na usedlosti na straně druhé právě idylické vztahy. Když například vdova Alžběta Střelcová převáděla v roce 1735 chalupu na syna Bernarda a sama odcházela na výměnek, prosadila do smlouvy klauzuli, že pokud by „*Bernard neb jeho manželka nějak s ní odporně zacházeli, tak že by skrze to s nimi obejvati nemohla, podle podstatného svému ublížení bude mít právo z uvážení ouřadu zase tej chalupy se ujíti... a to bez újmy spravedlnosti jedné i druhé strany*“.⁴³ Také Alžběta Střelcová kdysi přebývala v jednom domě s výměnkářkou, jak o tom zpravuje soupis obyvatel panství.⁴⁴ Rodina Střelcových patřila v Dřevohosticích na počátku 18. století k těm nejpočetnějším (obvykle v domě žily s rodiči dvě až tři děti). Na usedlosti Kašpara Střelce a jeho ženy Alžběty tehdy přebývala vdova na výměnku, mnoho dětí, dva synové se již oženili, jeden odešel na vojnu.

Životní poměry obyvatel Dřevohostic prošly mezi 16. až 18. stoletím poměrně výraznými změnami a dnešního čtenáře snad nejvíce překvapí, jak volný vztah měli zdejší hospodáři až do třicetileté války ke svým obydlím. Stejně těžko si dnes lze představit tehdejší mimořádně rozvinutý splátkový systém. Naopak úzká vazba mezi rodinným hospodářstvím a usedlostí, jež vznikla jako důsledek třicetileté války, je už výrazně podobná stavu, se

†

Kaspar Střelce, am 1710
 Caspar Střelce, soni wiii b.
 Am 1710: frountz, Caspar Střelce
 Jan Caspar Střelce
 Bernard.
 Caspar Střelce,
 frountz.
 Andreas.
 Caspar Střelce
 frountz.
 Liška
 Marijana
 In Wittibitz, Caspar
 am 1710.
 In Caspar Střelce, frountz
 am 1710, frountz
 frountz am 1710.

Rodina Kašpara Střelce v soupisu obyvatel panství z roku 1701. ZA Opava, pobočka Olomouc

kterým se setkáváme u našich předků v 19. století a v pozměněné podobě i v současnosti.⁴⁵ Na základě výše předložených faktů a úvah je také možné vyslovit domněnku, že životní podmínky lidí žijících v Dřevohosticích se na předbělohorskou úroveň vrátily snad až v první polovině 19. století.

42 Například viz SOKA Přerov, fond AM Dřevohostice, inv. č. 34, fol. 275.

43 SOKA Přerov, fond AM Dřevohostice, inv. č. 34, fol. 159.

44 ZA Opava, pobočka Olomouc, VS Dřevohostice, inv. č. 2, fol. 6.

45 S podobnými výsledky se lze setkat i v práci Alice Velkové, zapojené do projektu Soziale Strukturen in Böhmen. Viz pozn. č. 41.

Jiří J. K. Nebeský

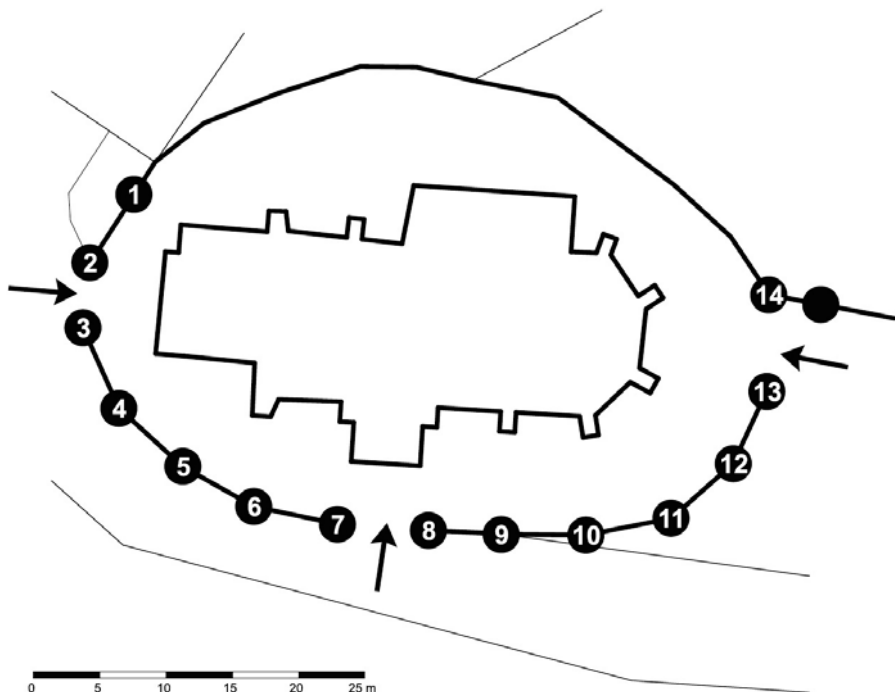
Interpretace erbů na souboru barokních soch v Hustopečích nad Bečvou

Soubor pozdně barokních či spíše rokokových soch na ohradní zdi kostela v Hustopečích nad Bečvou je regionálně známou a ojedinělou památkou, i když mezi klíčová díla moravského sochařství jistě nepatří. Publikované historické údaje o vzniku tohoto souboru jsou velmi sporé. Gregor Wolný v Církevní topografii Moravy uvádí: „*Kostel Povýšení sv. Kříže stojí takřka uprostřed městečka na bývalém hřbitově, který byl roce 1752 oběhnán nákladem tehdejšího majitele panství Jana Nepomuka Podstatského a dalších dobrodinců zdi, na níž bylo umístěno 14 poměrně kvalitních pís-kovcových soch světců, které byly v roce 1839 dalšími dobrodinci zcela obnoveny.*“¹ Zdroj svých informací Wolný nezmiňuje. Zdá se však, že se opíral o dnes již neznámou pamětní knihu hustopečské farnosti, kterou zmiňuje nepodepsaný článek publikovaný v letech 1904—1905. Ten ještě upřesňuje: „*Kostel po ohni z roku 1717 z polovice zbořený, dal roku 1752 obnoviti Jan Nepomuk Podstatský z Prusinovic a 14 sochami postavenými na zdi, již okolo kostela vystavěl, ozdobil spolu s přáteli svými.*“²

Tento text je vlastně jedinou skutečnou studií o památce, podrobným popisem i bystrou analýzou, jen na několika místech zatíženou omyly při identifikaci jednotlivých znaků. Zřejmě poprvé je zde také zmíněna místní tradice, „že veselice se hosté jeho někdy na zámku hrou, výhry své ukládali a pak je věnovali právě na pořizení“ soch. Pravděpodobně odtud si pak legenda našla cestu do krásné literatury — Čeněk Kramoliš (publikující ve stejném čísle sborníku) ji zbeletrizoval v povídce Kamenné sochy, otištěné v souboru Oživení mrtvých³ — a stala se tak neodmyslitelnou součástí takřka všech textů o tomto souboru soch. Údaje z široce beletrizované pověsti se dokonce staly předmětem historické analýzy,⁴ která samozřejmě dospěla k závěru, že Kramolišem uváděná jména donátorů-hráčů neodpovídají historické realitě a celkově lze pověst sotva považovat za věrohodnou.

Katalog: Nyní se seznamme se současnou podobou soch, resp. znaků, jimiž jsou opatřeny. Zatímco sochy jsou nejméně v devíti případech již jen kopiemi původních artefaktů, znaky na podstavcích jsou zřejmě originály (až na jediný případ) — většinou je zachován celý podstavec, v několika případech byl nahrazen kopií, do níž byly původní znakové desky znovu vsazeny. Určení jednotlivých světců, které poprvé uvádí zmiňovaný text z let 1904—1905, je dnes provedeno přímo na památce pomocí jmenných tabulek.⁵ Popis heraldické výzdoby doplňujeme genealogickými informacemi, jejichž celkové souvislosti osvětlíme následně. Pořadí soch od hlavního vstupu do kostela až k presbytáři:

Situační plán kostela Povýšení sv. Kříže v Hustopečích nad Bečvou se zakreslením jednotlivých soch na ohradní zdi hřbitova

1. sv. Antonín z Padovy (s Ježíškem) — současná socha je kopií, resp. novou realizací stejného námětu, z roku 1899.⁶ Mimořádně: co si máme přesně představit pod Wolného formulací o obnovení soch v roce 1839, není dnes jasné, vždyť i pořízení kopií z roku 1899 je Bartovským uváděno jako „obnovení“.

Podstavec je opatřen znakovou aliancí⁷ s hraběcí korunou. Vpravo kůl provázený dvěma korunami (pravá je níže než levá), vlevo čtvrcený štít, v 1. a 4. poli paroží, ve 2. a 3. červeném⁸ poli dvouocasý přivrácený lev.

- 1 WOLNÝ, G.: *Kirchliche Topographie von Mähren*. I. Abtheilung, III. Band. Brünn 1859, s. 343—344: „Pfarrkirche zur Erhöhung des hl. Kreuzes. Sie steht fast mitten im Städtchen auf einstigen Friedhöfe, welcher im J. 1752 mit einer Mauer auf Kosten des damaligen Gutsherrn Joh. Gf. Podstatsky († 20. Oct. 1758 und wurde, laut Aufschrift auf einem vor dem Haupteingange noch 1806 gewesenen Grabstein, ebendort bestatten) und anderer Wohlthäter umringt, wie auch mit 14 mitunter recht guten Sandsteinfiguren von Heiligen, welche 1839 ebenfalls Wohlthäter vollkommen erneuern ließen, versehen wurde.“
- 2 (nepodepsáno), Umělecké památky na Valašsku, in: Sborník Musejní společnosti ve Valašském Meziříčí, 1904—1905, č. 12, s. 42—47 (reprint Sborník Musejní společnosti ve Valašském Meziříčí, 2009, s. 454—459); z novější textové produkce na toto téma stojí za zmínku monografie GREGOREK, J. — VAHALA, V.: *Hustopečské barokní sochy — jak je známe i neznáme*. Hustopeče nad Bečvou, 2007, zejm. Článek Historie oprav soch, s. 51—56. Zde otištěný úryvek z restaurátorské zprávy dosud nejlépe identifikoval znaky na sochách. Digest monografie byl otištěn znovu v knize *Náš kostel Povýšení sv. Kříže 1611—2011*. Hustopeče nad Bečvou 2011, s. 35—60.
- 3 KRAMOLIŠ, Č.: *Oživení mrtvých — Veselé i vážné historické obrazy*. Olomouc, 1936, s. 31—47. Předtím též vlastivědný text Čeněk Kramoliš, Hustopečský pán, in: *Záhorská kronika*, VIII, 1925—1926, č. 4, s. 114—115.
- 4 KLECKEROVÁ, M.: *Skupina barokních soch v Hustopečích nad Bečvou*. Diplomová práce FF UP v Olomouci, 1973, částečně otištěno v knize GREGOREK, J. — VAHALA, V.: *Hustopečské barokní sochy — jak je známe i neznáme*. Hustopeče nad Bečvou, 2007, s. 69—70.
- 5 Ne všechna určení světců se dnes jeví jako jednoznačná, jedná se zejména o sochy č. 3, 7, 10 a 14. Svůj podíl na tom mají také částečně chybějící atributy.
- 6 BARTOVSKÝ, V.: *Hranický okres*. Brno, 1909, s. 196; Umělecké památky na Valašsku. In: Sborník Musejní společnosti ve Valašském Meziříčí, 1904—1905, č. 12, s. 45.
- 7 Znakové aliance jsou vždy tvořeny oválnými štíty.
- 8 Heraldická tinktura pole je na soše značena šrafováním.

1

2

3

4

Jedná se o znaky manželů Oty Amadea svobodného pána Skrbenského z Hříště (1720—1780) a Antonie hraběnky Podstatské z Prusinovic (1731—1773), svatba se konala 6. ledna 1757 v Hustopečích.

Ve znaku manželů evidentně chybí nad korunami ve štítě zrcadla, která se s korunami ustálila ve znaku Skrbenských z Hříště v 17. století.

Hodnostní koruna s devíti viditelnými perlami, která je použita u všech hustopečských znaků (s výjimkou sochy č. 10), odpovídá hodnostní koruně hraběcí, takže v případě této aliance jde o korunu nenáležitou (Skrbenští byli pouze svobodnými pány). V polovině 18. století však nebyla podoba hodnostních korun ještě ustálena a rozdílný počet perel je poměrně častý.⁹

2. Panna Maria Bolestná — socha je z pohledu figury umístěna na pravé straně vstupu ke kostelu. Podstavec neobsahuje heraldickou výzdobu, hlavním prvkem dekorativní výzdoby je mušle v kartuši.

3. sv. Marie z Magdaly — socha na levé straně vstupu ke kostelu, výzdoba podstavce je shodná se sochou č. 2.

4. sv. Šebestián — socha je kopií ze 70. let 20. století. Podstavec je původní a je opatřen znakovou aliancí s hraběcí korunou. Vpravo čtvrcený štít, v 1. a 4. poli paroží, ve 2. a 3. poli přivrácený dvouocasý lev, vlevo polcený štít, vpravo tři (0—3—0) doprava natočené srpy, vlevo korunovaná orlice. Jde o znaky manželů Julia Alexandra svobodného pána Podstatského z Prusinovic (1672—1758) a Anny Terezie Wagen svobodné paní z Wagenspergu (1681—1736), svatba se konala 3. března 1707 v Příboře.

Kvůli poškození kamenické práce není jednoznačné, zda orlice ve znaku Wagenů stojí na kopci, jak je někdy zobrazována, nebo nikoli.¹⁰

O hodnostní koruně platí, co bylo řečeno u sochy č. 1, k tomu dodejme, že Julius Alexandr Podstatský zůstal ve stavu svobodných pánů až do své smrti, zatímco jeho syn Jan Nepomuk byl v roce 1744 povýšen do českého hraběcího stavu. Dosavadní literatura usuzovala, že Julius Alexandr zemřel brzy po předání hustopečského panství synovi (1736), podle matričního zápisu však zemřel ve stejném roce jako syn, což mimochodem činí pochopitelným, že v roce 1753 mohl hustopečskému kostelu věnovat zvon.¹¹

5. sv. Vincenc Ferrerský — podstavec sochy je zdoben čtvrceným štítem, v 1. a 4. modrém poli paroží, ve 2. a 3. červeném poli přivrácený dvouocasý lev. Na štítě hraběcí koruna a na ní dvě korunované turnajské přílby, vpravo paroží, vlevo rostoucí dvouocasý lev.

Znak v této podobě obdržel Jan Nepomuk Podstatský z Prusinovic při povýšení do hraběcího stavu 28. listopadu 1744,¹² paroží bylo tehdy popisováno jako stříbrné a lev zlatý.

9 Srov. např. MÜLLER, K.: *Erbovní listiny v archivech Slezska a severní Moravy*. Opava, 2001.

10 KADICH, H. von — BLÁŽEK, C.: *Der Mährische Adel*, s. 169, tab. 120; bez kopce uvádí znak Ernst Heinrich Kneschke, *Deutsche Grafen-Haeuser der Gegenwart*, II. Band, Leipzig 1853, s. 610—611.

11 (nepodepsáno), Nápis na zvonech na Záhoří a okolí. In: *Záhorská kronika* 7, 1911, č. 3—4, s. 42; MLČÁK, L.: *Znaky a pečeti na zvonech severní Moravy*. In: *Sborník z II. setkání genealogů a heraldiků*. Ostrava, 1984, s. 45; SAMEK, B.: *Umělecké památky Moravy a Slezska*. 1. svazek (A—I). Praha, 1994, s. 578 (576—579).

12 DOERR, A. von: *Der Adel der böhmischen Kronländer*. Prag 1900, s. 231; SEDLÁČEK, A.: *Českomoravská heraldika. Část zvláštní*. Praha 1925, s. 50.

5

6

7

8

9

10

11

12

---

6. sv. Vendelín — těžko rozhodnout, zda atribut flétny (píšťalky) je na soše původní, nebo nahradil pastýřskou hůl, s níž bývá sv. Vendelín zachycován obvykle.

Na podstavci je štít s hraběcí korunou tak jako na soše č. 5, ovšem bez klenotů a umístěný do kartuše. Domníváme se, že jde o znak, který má reprezentovat Jana Ludvíka Podstatského (1737—1756), předčasně zemřelého syna Jana Nepomuka Podstatského.

7. sv. Valentin — socha se nachází na pravé straně boční brány, jedná se o kopii z roku 1985. Podstavec je původní, vidíme na něm znakovou alianci s hraběcí korunou. Vpravo čtvrcený štít, v 1. a 4. poli paroží, ve 2. a 3. poli přivrácený dvouocasý lev, vlevo dvouocasý lev se zavřenou korunou stojící na třech hůrkách.

Jde o znaky manželů Jana Nepomuka hraběte Podstatského z Prusinovic (1707—1758) a jeho druhé manželky Johany hraběnky ze Žerotína (1715—1769), svatba se konala 9. července 1736 v Hustopečích.

8. sv. Karel Boromejský — socha se nachází na levé straně boční brány, jedná se o kopii z let 1997—1998, podstavec je také kopií originálu, ovšem se vsazenými původními oválnými štíty.

Na podstavci se nachází znaková alianci s hraběcí korunou. Vpravo čtvrcený štít, v 1. a 4. poli paroží, ve 2. a 3. poli přivrácený dvouocasý lev, vlevo štít pokrytý postavenými routami.

Jde o znaky manželů Jana Nepomuka (tehdy ještě svobodného pána) Podstatského z Prusinovic (1707—1758) a jeho první manželky Anny Marie Barbory hraběnky z Königsegg (1698—1735), svatba se konala 7. února 1728.

9. sv. Anna (s Pannou Marií) — socha je kopií z let 1997—1998, z heraldického hlediska je kopie podstavce provedena ahistoricky, nese alianci s hraběcí korunou. Vpravo paroží, vlevo lev.

Jedná se o znaky Jana Nepomuka hraběte Pražmy z Bílkova (1726—1804) a Marie Anny Karoliny hraběnky ze Žerotína (1723—1786), sňatek se uskutečnil 6. května 1749 ve Frýdku.

Znak Žerotínů měl zřejmě původně podobu shodnou s provedeními znaku na ostatních sochách.

10. sv. Konstantin — jedná se o kopii z let 1997—1998, zatím původní podstavec nese kartuši s rostoucí věží s jedním oknem. Snad se jedná o znak obce Hustopeč nad Bečvou, v němž bývá věž obvykle provázena dvěma štítky se zavnutými střelami.¹³

11. sv. Josef (s Ježíškem) — jedná se o kopii z let 1997—1998, podstavec je taktéž kopií se vsazenými původními oválnými štíty. Znaková alianci s hraběcí korunou. Pravý štít prázdný, levý čtvrcený, v 1. a 4. poli paroží, ve 2. a 3. poli přivrácený dvouocasý lev.

Absence obsahu pravého znaku není dána zvětráním kamene, neboť štítek byl stejně jako v případě sochy č. 14 prázdný již na počátku 20. století.

---

¹³ ČAREK, J.: *Městské znaky v českých zemích*. Praha 1985, s. 163.

12. sv. Ludvík — jedná se o kopii z let 1997—1998, na původním podstavci se nachází znaková aliance s hraběcí korunou. Vpravo čtvrcený štít se středním štítkem s dvouhlavým korunovaným orlem, 1. a 4. pole polceno, vpravo dělené pole se dvěma (1—1) růžemi, vlevo korunovaný (zřejmě dvouocasý) lev, ve 2. a 3. červeném poli modré břevno, levý štít nese na třech hůrkách dvouocasého lva se zavřenou korunou.

Aliance představuje znaky manželů Jana Josefa Guyarda hraběte ze Saint-Julien a z Walsee (1704—1794) a Ludviky hraběnky ze Žerotína (1727—1754), sňatek se konal 22. dubna 1754 ve Vídni.

Znak hrabat ze Saint-Julien odpovídá obvykle zobrazované podobě, jen 2. a 3. pole bývá popisováno jako černé se stříbrným břevnem.¹⁴

13. archanděl Michael — socha stojí na sloupu, který je pravou částí zadní brány na hřbitov, jedná se o kopii z roku 1899, podstavec je původní a nese znak, provedený ovšem v jiném kameni než podstavec. Na štítě na třech hůrkách dvouocasý lev se zavřenou korunou. Nakloněný štít s přílbou a příkrývadly je umístěn do znakového pláště. Přílba je zřejmě převýšena zavřenou korunou, z klenoty je patrný rostoucí lev ze štítu. Jedná se o znak hrabat ze Žerotína, s největší pravděpodobností Michaela hraběte ze Žerotína (1719—1779).

14. sv. Barbora — socha stojí na sloupu, který tvoří levou stranu zadního vstupu na hřbitov. Značně poškozený podstavec se znaky nese alianci s hraběcí korunou. Vpravo prázdný štít, vlevo čtvrcený znak, v 1. a 4. poli paroží, ve 2. a 3. poli přivrácený dvouocasý lev.

Původní soubor čtrnácti soch doplňuje ještě dodatečně socha Panny Marie Bolestné, na jejímž podstavci vidíme kartuši s korunou a monogramem, jenž lze zřejmě číst jako písmena J a P (Jan Podstatský).¹⁵

Nedaleko od kostela stojí ještě kříž z roku 1848, provázený novodobými kopii soch sv. Jana Nepomuckého a sv. Floriána. Originály soch pocházely podle dnes neexistujícího chronogramu z roku 1742,¹⁶ jejich podstavce zdobí znakové aliance Jana Nepomuka Podstatského a jeho druhé manželky Johany ze Žerotína. Tyto sochy nejsou vzhledem ke sledovanému souboru zcela bez zajímavosti.

Skupiny soch: Podstavce soch lze podle výtvarné výzdoby rozdělit do tří kategorií:

- 1) Bez heraldické výzdoby — sochy č. 2 a 3 = celkem 2 sochy.
- 2) S aliančními znaky — sochy č. 1, 4, 7, 8, 9, 11, 12 a 14 = celkem 8 soch.
- 3) S jednotlivými znaky — sochy č. 5, 6, 10 a 13 = celkem 4 sochy.

14 KADICH, Heinrich von — BLÁŽEK, C.: *Der Mährische Adel*, s. 119, tab. 93; KNESCHKE, E. H.: *Deutsche Grafen-Haeuser der Gegenwart*. II. Band. Leipzig 1853, s. 640—643.

15 Autor textu Umělecké památky na Valašsku. In: Sborník Musejní společnosti ve Valašském Meziříčí, 1904—1905, č. 12, s. 45 čte dokonce písmena JNP (Jan Nepomuk Podstatský). Místní historická literatura uvádí, že socha stávala původně před kostelem, než byla nahrazena galerií soch, což by znamenalo, že jde o nejstarší sochu celého souboru, tedy vlastně ranější verzi téhož projektu. Proti tomu stojí tvrzení (Bohumil Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska*, 1. svazek. Praha, 1994, s. 578), že socha původně stávala před starou školou (čp. 10), hypoteticky lze uvažovat o jejím přemístění na dnešní místo v polovině 19. století při zrušení školy. K tomu je možné uvést, že přinejmenším podstavec sochy odpovídá ostatním podstavcům galerie a svědčí pro zhruba současný vznik děl. Pokud by se sochou bylo počítáno pro výzdobu ohradní zdi již při vzniku galerie, byl by duplicitní výskyt sochy Panny Marie Bolestné velmi zvláštní.

16 *Umělecké památky na Valašsku*. In: Sborník Musejní společnosti ve Valašském Meziříčí, 1904—1905, č. 12, s. 45.

13

14

Analýza dat: Provedená identifikace znakových aliancí už má sama charakter interpretace. Zkusme ji prohloubit hlubším porovnáním s genealogickými údaji, které jsou k dispozici. Osoba iniciátora projektu je z literatury známá a potvrzuje ji heraldická výzdoba soch, byl jím Jan Nepomuk Podstatský z Prusinovic, císařský skutečný komoří, královský rada a přisedící moravského zemského soudu, který byl za své zásluhy roku 1744 povýšen do českého hraběcího stavu. Budeme tedy sledovat genealogické vazby vzhledem k jeho osobě.

Nejstarší manželský svazek zachycuje socha č. 4 — jedná se o rodiče Jana Nepomuka, v roce 1752 ještě žijícího otce, ale již zesnulou matku. Zjevná je tu tedy snaha zachytit již nepřítomnou genealogickou skutečnost, která má ovšem pro iniciátora podstatný význam. Aliance na sochách 7 a 8, po stranách boční brány, která byla evidentně místem, kudy ke kostelu kráčival majitel panství z blízkého zámku, reprezentují dvě manželství Jana Nepomuka. V zachycení již bývalého prvního manželství nemusíme hledat snahu zachytit osobní historii donátora, spíš jen fakt, že z prvního manželství žila v době vzniku památky dcera Antonie (č. 1). Manželství s Johanou ze Žerotína (č. 7) bylo v té době obdařeno již třemi dětmi (č. 6, 11 a 14).

Několik dalších soch (č. 9, 12 a 13) se pak přímo váže k rodině Johany ze Žerotína.

Narodila se manželům Františku Ludvíkovi hraběti ze Žerotína z falckenberské rodové linie (1682—1731) a Ludvice Karolině taktéž rozené hraběnce ze Žerotína z linie losinské (1693—1738).¹⁷ Manželé po sobě zanechali pět žijících dětí, nejstarší z nich byla právě Johana, tehdy třináctiletá (již dva roky vdaná za Podstatského), nejmladší Ludvice bylo teprve jedenáct let. Snad se nedopustíme příliš odvážné spekulace, když právě v této skutečnosti budeme vidět příčinu silného sourozeneckého pouta, které se snad projevoilo při realizaci hustopečských soch.

Máme zde zastoupny tři Johaniny sourozence: Marii Annu Karolinu provdanou hraběnkou Pražmovou (č. 9), Ludviku provdanou hraběnkou ze Saint-Julien (č. 12) a bratra Michaela, nikdy se neoženivšího hraběte ze Žerotína (č. 13).

Poslední zaznamenaný sňatek (č. 1) se odehrál v roce 1757 — Antonie Podstatská si vzala Ottu Amadea Skrbenského. Další dva sňatky dcer Jana Nepomuka, k nimž došlo v roce 1760 (Karolina a Ludvík ze Žerotína a Ludvika a František Kořenský) a pro které byly evidentně přichystány sochy č. 11 a 14 s prázdnými štíty manželů, už nebyly na sochách zachyceny. Z jakého důvodu?

V té době byl již po smrti iniciátor projektu Jan Nepomuk Podstatský. Ten svou poslední vůlí z 18. září 1757 učinil dědičkami majetku své tři dcery. Jedinou majitelkou panství se pak 20. září 1760 stala nejmladší Ludvika s manželem Františkem hrabětem Kořenským. A ti jej již v roce 1763 prodali Pagatschům z Paburgu.

Zřejmě vlivem úmrtí Jana Nepomuka Podstatského a následných majetkových změn tedy jeho koncepce nebyla zcela dokončena, přestože Johana ze Žerotína — druhá ústřední postava souboru — byla na živu.

Koncepce souboru: Z těchto faktů vyplývá, že heraldická výzdoba soch zachycuje Jana Nepomuka Podstatského, jeho rodiče, obě manželky

a všechny děti a k tomu sourozence jeho druhé manželky Johany ze Žerotína (a jejich případné manželské partnery). Do této koncepce zcela zapadá deset soch.

Zbývá čtveřice soch má jiný charakter. Jde o dvojici významově nejvíce exponovaných soch (č. 2 a 3), které doplňují hlavní vstup do kostela a nenesou žádnou heraldickou výzdobu. To svědčí buď o tom, že vznikly o něco dříve a mimo koncepci, která je patrná u zbývajících souboru soch, nebo je absence heraldických znaků součástí celkového záměru. Nabízí se hypotéza, že vzhledem k umístění znaku Jana Nepomuka Podstatského na portálu kostela se zdálo být esteticky a významově nežádoucí tentýž znak opakovat na pohledově blízkém místě na podstavcích soch.

Další znak mimo uvedenou koncepci reprezentuje podle všeho obec Hustopeče nad Bečvou (č. 10), ať už jako spolufinancující subjekt nebo jako vstřícný výraz vrchnosti vůči její obci. Posledním znakem, který nelze vysvětlit v rámci navrhované koncepce, je hraběcí znak Podstatských (č. 5), jenž nemá protějšek v nějaké (nám známé) žijící osobě, ale použití úplného hraběcího znaku, uděleného Janu Nepomukovi Podstatskému v roce 1744, navozuje možnost, že podstavec sochy má reprezentovat právě toto důležité stavovské povýšení.¹⁸

Pokud jde o konkrétní umístění soch či spíše jejich podstavců, zřetelná je volba dvou manželských aliancí iniciátora projektu, které provázejí boční vstup do kostelního areálu, ostatní umístění znakových aliancí zřejmě nelze nějak logicky interpretovat, spíše odpovídá postupné realizaci, případně modifikacím původního záměru.

Rodinný památník: Pokud můžeme soudit z výzdoby podstavců, jednalo se o promyšlený plán, který neměl být v první řadě reprezentací urozenosti budovatele s důrazem na slávu rodu, pro což by se lépe hodily znaky přímých předků. Spíše šlo o jakýsi rodinný památník — zachycení jedné rodiny a nejbližšího příbuzenstva, při kterém hrály bezpochyby roli i osobní sympatie. Vždyť Jan Nepomuk Podstatský mohl dát stejně dobře prostor znaku své sestry Josefy, provdané svobodné paní z Minkwitzburgu — žila v nedaleké Skaličce a své děti nechávala křtít v Hustopečích. Neudělal to ovšem a dal přednost švagrům a švagrovým z manželčiny strany. Přítomnost znaků těchto příbuzných, starou češtinou „krevních přátel“, pak možná zavdala podnět k tradovanému příběhu o sochách pořizovaných „přáteli“. O vztazích mezi sourozenci Žerotínovými a manželi Podstatskými svědčí např. to, že sourozenci Michael a Ludvika ze Žerotína byli kmotry Ludviky Podstatské (1740), Michael ze Žerotína byl svědkem na svatbě Antonie Podstatské (1757), naopak Podstatský byl svědkem na svatbě Jana Pražmy a Marie ze Žerotína (1749) atd.

Datace: Údaje z literatury kladou vznik památky do roku 1752. Výsledky genealogicko-heraldické analýzy v žádném zjištěném údaji nejsou s tímto

17 Nejúplnější zpracování genealogie falkenberských Žerotínů má WELTZEL, A.: *Geschichte des edlen, freiherrlichen und gräflichen Geschlechts von Praschma*. Ratibor 1883, s. 123—127. Jen mimochodem zmíníme, že manželé František Ludvík a Ludvíka Karolína ze Žerotína patří k zakladatelům trinitářského kláštera v Zašově, v jehož kryptě se nechali pohřbiti oni i jejich dva synové, významným mecenášem kláštera byl také Rudolf hrabě Podstatský na Lešné (1689—1740), bratranec Julia Alexandra. Blíže viz František Šigut, *Poutní místo Zašová. Valašské Meziříčí*, 1942, zejm. s. 47—48.

18 Dodejme, že Jan Nepomuk Podstatský umírá bez mužských potomků a hraběcí titul zaniká s jeho dětmi, jiná linie Podstatských byla do hraběcího stavu povýšena již roku 1707 (a existuje dodnes).

tvrzením v rozporu. Data sňatků, jež lze spojit se znakovými aliancemi, sahají nejdále do roku 1757. Dvě sochy již nemají alianční znaky úplné — pokud jsou naše dedukce správné, mohly být v obou případech doplněny znaky manželů v roce 1760, což se ale nestalo. Vznik sochařské galerie můžeme tedy s jistotou klást do let 1752—1757. Pětileté časové období se zdá být počtu soch adekvátní.

V průběhu sochařské práce na souboru můžeme ovšem předpokládat jisté modifikace původní koncepce — 1755 umírá František ze Žerotína a „jeho“ socha v souboru chybí, ač bychom její přítomnost předpokládali,¹⁹ 1756 umírá Jan Ludvík Podstatský a „jeho“ socha č. 6 nese jen jeho znak, nikoli nedoplněnou znakovou alianci, kterou bychom u osmnáctiletého mladíka očekávali. Stejně tak nepřítomnost znakové aliance na soše č. 13 je zajímavá, když uvážíme, že Michael ze Žerotína neměl v té době ani čtyřicet let a byl tedy stále ve věku „na ženění“.

Vztah znaků a soch: Fakt, že znakové aliance byly či měly být alespoň v některých případech doplňovány dodatečně, svědčí o tom, že znaky *nevysvětlují pořizovatele* soch, byť samozřejmě nelze vyloučit, že v některých případech se nositel umístěných znaků podílel na financování sochařského díla. Z několika momentů však můžeme tušit, že do volby konkrétního světce jeho „nositel“ zasahoval, případně, že tato vazba mezi konkrétní sochou a znaky na jejím podstavci byla záměrným dílem pořizovatele. Kupříkladu:

- sv. Antonín (č. 1) nese znak Antonie Podstatské-Skrbenské,
- sv. Ludvík (č. 12), u nás poměrně vzácně zobrazovaný světec, nese znak Ludviky ze Žerotína, mimochodem provdané za šlechtice z původem francouzské rodiny,
- sv. archanděl Michael (č. 13) nese znak Michaela ze Žerotína.

Výběr světců byl samozřejmě ovlivněn řadou faktorů, např. socha iniciátorova patrona sv. Jana Nepomuckého byla již dříve realizována nedaleko od kostela, nebyla tedy logicky znovu umístěna na ohradní zdi. Stejně tak poměrně málo frekventovaná socha sv. Konstantina (pokud je určení soch správné) mohla být zvolena jako východisko z následující hypotetické situace: socha č. 10 byla uvolněna pro obec — jednoznačná volba, totiž sv. Florián, nebyla možná proto, že tento světec již sochu nedaleko kostela měl, byla tedy zvolena formálně velmi podobná socha, která ovšem představuje sv. Konstantina.

Podobných, více či méně opodstatněných hypotéz o vztahu soch a na nich umístěných znaků by bylo možno vytvořit více. Čeněk Kramoliš dokonce ve své povídce uvádí, že tváře soch odpovídaly hustopečským zámeckým hostům. Zřejmě se jedná pouze o literární fabulaci, nynější stav soch, z nichž je jen pět víceméně původních, však její potvrzení či vyvrácení zřejmě neumožňuje.

Shrnutí: Pokusili jsme se interpretovat soubor hustopečských soch jako svého druhu rodinný památník manželů Jana Nepomuka Podstatského a Johany ze Žerotína. O jeho jedinečnosti či typičnosti můžeme zatím jen spekulovat. Na základě shromážděných údajů jsme došli k závěru, že vznik díla spadá do let 1752—1757. Vlivem úmrtí iniciátora, jímž byl především Jan Nepomuk Podstatský, nebyla výzdoba některých soch zcela dokonče-

na, neboť dědicové v otcově (manželově) záměru nepokračovali. Hustopeče nad Bečvou pak brzy přecházejí do rukou jiných majitelů a rodinný památník se ocitá bez „své“ rodiny.

Příloha:

I. Genealogie Jana Nepomuka hraběte Podstatského (1707—1758)

Alexandr Julius Podstatský svobodný pán z Prusinovic, syn Julia Karla Podstatského svobodného pána z Prusinovic († 1714) a Marie Terezie svobodné paní von Brasican († 1709)

* 16. května 1672²⁰

† 20. (pohřben 25.) ledna 1758 v Hustopečích n/B

x 3. března 1707 v Příboře

Anna Terezie Wagen sv. paní z Wagenspergu, dcera Františka Adama Wagen svobodného pána z Wagenspergu († 1710) a Evy Kateřiny rytířky Halamové z Jičina (1647—1707)

* 1681

† 3. června 1736 (pohřbena 5. června) v Hustopečích n/B.

Děti Alexandra Julia Podstatského:

1. Jan Nepomuk Fortunatus František Josef Podstatský svobodný pán z Prusinovic

(28. listopadu 1744 povýšen do českého hraběcího stavu)

* 4. (pokřtěn 6.) prosince 1707 v Hustopečích

† 17. (pohřben 20.) října 1758 v Hustopečích

I x 7. února 1728

Anna Marie Barbora hraběnka z Königsegg, dcera Františka Maxmiliána hraběte von Königsegg-Aulendorf (1666—1710) a Marie Antonie hraběnky von Breunner (1669—1740)

* 11. dubna (srpna?) 1698

† 17. září 1735

II x 9. července 1736 v Hustopečích n/B

Johana hraběnka ze Žerotína (viz níže)

* 24. června 1715

† červenec 1769 ve Vídni

2. Josef Ignác Jáchym

narozen 19. března 1709 v Hustopečích n/B. (pokřtěn 21. března tamtéž v kostele)

pohřben 11. dubna 1710 v Hustopečích

3. (Josefa) Anna Terezie

* 22. (křest 24.) dubna 1710 v Hustopečích n/B.

pohřbena 23. srpna 1717 v Hustopečích n/B.

19 Stejně tak bychom mohli očekávat také nepřítomnost znaku Ludvíky ze Žerotína zemřelé roku 1754, ta je však zastoupena znakovou aliancí na soše č. 12, přičemž manželství s Janem Josefem Guyardem ze Saint Julien trvalo pouze od 22. dubna do 8. srpna 1754, kdy Ludvíka umírá — Adam Wolf (ed.), Aus dem Hofleben Maria Theresia's. Nach den Memorien des Fürsten Joseph Khevenhüller. Wien, 1858, s. 346—347. Lze ovšem namítnout, že František ze Žerotína byl dostatečně reprezentován sochou č. 13, kterou přisuzujeme jeho taktéž svobodnému bratru Michaelovi.

20 Kurzívou jsou uvedeny údaje převzaté z literatury, které se nepodařilo potvrdit v matrikách. Veškeré použité matriky pocházejí z fondů Zemského archivu v Opavě a jsou dostupné na adrese <http://matriky.archives.cz>. Genealogii Podstatských podává neúplnější PILNÁČEK, J.: Genealogie Podstatských z Prusinovic. Brno 1929, zjm. s. 16—17. Je třeba ale poznamenat, že zdrojem jeho genealogických informací nebyly v první řadě matriční zápisy, ale údaje ze šlechtických vývodů, mnohdy zatížené nejružnějšími omyly.

4. **Josefa Anna Terezie**

narozena (i křtěna) 11. června 1711 v Hustopečích n/B.

† (pohřbena?) 18. ledna 1758 v Zašově

x 4. června 1731 v Hustopečích n/B.

Kryštof Filip Konrád Erdmann Minkwitz svobodný pán z Minkwitzburgu, syn Jana Bedřicha svobodného pána Minkwitze z Mikwitzburgu (1659—1727) a Reginy Antonie svobodné paní Skrbenské z Hříště († 1715)

* 1690

† 1763

Děti Jana Nepomuka Podstatského:

1. **Antonie Marie Anna Terezie Josefa Juliana Barbora**

* 8. ledna 1731 v Hustopečích n/B. (13. křtěna)

† 17. září 1773 v Šenově u Frýdku-Místku

x 6. ledna 1757 v Zašově

Otto Amadeus Josef svobodný pán Skrbenský z Hříště, syn Karla Františka (1684—1768) svobodného pána Skrbenského Hříště a Heleny Markéty rytířky Skrbenské z Hříště (1693—?)

pokřtěn 15. dubna 1720 v Šenově

† 29. listopadu 1780 v Šenově

2. **Jan Ludvík Josef Valentin Julius Felix František z Pauly Fortunatus**

* 10. července 1737 (křtěn téhož dne) v Hustopečích nad Bečvou

† (14.) října 1756 v Hustopečích nad Bečvou

3. **Karolina Arnoštka Marianna Ludvika Kunegunda**

* 2. března 1739 (křtěna 4.) v Hustopečích nad Bečvou

† 29. dubna 1765 (pohřbena 1. května) ve Velkých Losinách

x 6. července 1760 na Svatém Kopečku u Olomouc

Ludvík Antonín hrabě a pán ze Žerotína, svobodný pán z Lilgenau (na Velkých Losinách), syn Jana Ludvíka hraběte ze Žerotína, svobodného pána z Lilgenau (1699—1761) a Marie Františky hraběnky z Herbersteina (1697—1763)

* 14. ledna 1722

† 26. července 1808 v Brně (pohřben 29. července ve Velkých Losinách)

4. **Ludvika Johana Juliana Michaela Nepomucena**

* 28. srpna (křtěna 30.) 1740 v Hustopečích nad Bečvou.

† 29. ledna 1792 v Olomouci

x 25. září 1760 ve Valašském Meziříčí

František Antonín Kořenský hrabě z Terešova, syn Ladislava Václava Kořenského hraběte z Terešova a Marie Josefy svobodné paní Šubířové z Chobyně (†1737)

* 1733

† 27. června 1790 v Dobromilicích

II. Genealogie Johany hraběnky ze Žerotína (1715—1769)

František Ludvík hrabě ze Žerotína, syn Siegfrieda Erdmanna svobodného pána ze Žerotína († 1708) a Anny Terezie svobodné paní Stillfriedové z Rattenitz (1640—1721)

* 3. září 1682

† 26. dubna 1731 v Olomouci (pohřben 28. dubna v Zašově)

x 1713 Ludvika Karolína Barbora hraběnka ze Žerotína svobodná paní z Lilgenau, dcera Jana Jáchyma hraběte ze Žerotína (1666—1716) a Ludviky Aloisie Vilemíny svobodné paní z Lilgenau († 1737)

* 1693

† 29. července 1738

Děti Františka Ludvíka ze Žerotína:

1. Johana

* 24. června 1715

† červenec 1769 ve Vídni

x 9. července 1736 v Hustopečích n/B

Jan Nepomuk Podstatský svobodný pán ze Prusinovic (viz výše)

2. Michael

* 1719

† 5. ledna 1779 v 60 letech ve Valašském Meziříčí

3. František z Pauly

* 3. ledna 1720

† 29. prosince 1755 ve Valašském Meziříčí

4. Marie Anna Charlotta

* 15. července 1723

† 7. prosince 1786 ve Frýdku

x 6. května 1749 ve Frýdku

Jan Nepomuk hrabě Pražma, svobodný pán z Bílkova

* 6. dubna 1726

† 28. ledna 1804 ve Frýdku

5. Ludvika

* 29. března 1727

† 8. srpna 1754

x 22. dubna 1754

Jan Josef Guyard hrabě ze Saint-Julien a z Walsee, syn Jana Albrechta hraběte ze Saint Julien (1681—1743) a Antonie Marie hraběnky ze Stubenbergu (1683—1741)

* 17. září 1704

† 5. ledna 1794 ve Vídni

6. Josef

* 1728

† 8. března 1732 ve Valašském Meziříčí

Miroslav Marada

Moses Bruck a jeho místo v historii reformního judaismu

Na přelomu 18. a 19. století začínají pod vlivem osvícenství v některých židovských komunitách západní a střední Evropy, především na německém území, zaznívat požadavky na reformu náboženského života, či přesněji celého nábožensko-právního systému judaismu. V průběhu následujících desetiletí tyto snahy vyústily v nový směr, zvaný reformní (též progresivní nebo liberální) judaismus, který se v řadě evropských zemí již v průběhu 2. poloviny 19. století výrazně prosadil vůči tradiční ortodoxii. Reformní judaismus, kladoucí důraz především na morální a etické základy židovství, se neomezil na pouhou vnější modernizaci bohoslužeb, nýbrž na základě kritického studia židovských dějin a nábožensko-právní tradice tuto důkladným způsobem přehodnotil a oprostil od mnoha po staletí zažitých rituálů a obyčejů.

Třebaže se reformní proud formoval během 1. poloviny 19. století především v Německu, získal řadu stoupenců i mimo německé území, také v zemích tehdejší rakouské monarchie, včetně Čech a Moravy. K jeho významným představitelům patřil z Hranic pocházející Aron Chorin (1766—1844), působící jako rabín v sedmihradském Aradu, který jako jeden z prvních předložil již ve 20. letech ucelenou koncepci náboženské reformy.¹ Chorin však nebyl jediným hranickým rodákem, který se zapsal do dějin reformního judaismu. Druhou, méně známou osobností, je více jak o generaci mladší Moses Bruck. Zatímco Chorinovi je věnována obsáhlá biografie sepsaná Leopoldem Löwem,² pokud jde o životopisné údaje Mosese Brucka, jsme doposud odkázáni, pomineme-li velmi stručné (a ne zcela přesné) biogramy v několika židovských encyklopediích, jen na krátký životopis, sepsaný na základě zpráv pamětníků a dnes patrně již ztracených dokumentů hranickým rabínem Jakobem Rabinowiczem a otištěný roku 1903 ve vídeňském židovském týdeníku Dr. Bloch's Oesterreichische Wochenschrift.³ Existující bílá místa a nepřesnosti v Bruckově biografii se pokusíme alespoň zčásti vyplnit tímto příspěvkem, těžším z dosud nepovšimnutých pramenů hranické patrimoniální registratury.⁴

Moses Löbl Bruck, jak je uvedeno v matričním záznamu,⁵ se narodil 2. srpna 1803 v hranické židovské obci jako druhorozený syn familianta

1 GOTZMANN, A.: *Jüdisches Recht im kulturellen Prozess: die Wahrnehmung der Halacha im Deutschland des 19. Jahrhunderts*. — Leo Baeck Institut Jerusalem — J. C. B. Mohr (Paul Siebeck) Tübingen, 1977, s. 166 n.

2 LÖW, L.: *Aron Chorin. Eine biographische Skizze*. In: *Gesammelte Schriften von Leopold Löw*. Herausgegeben von Immanuel Löw. II. Band. Szegedin 1890, s. 251—420.

3 RABINOWICZ, J.: *Moses Bruck: ein Gedenkblatt zum 100. Geburtstag*. In: Dr. Bloch's Oesterreichische Wochenschrift, 1903, Nr. 31, s. 494—495.

4 Zemský archiv v Opavě — pobočka Olomouc (dále jen ZA Opava), fond Velkostatek Hranice, karton 320—321; veškeré níže uvedené údaje o M. Bruckovi, týkající se jeho působení v Hranicích, vycházejí z tohoto zdroje, proto na ně nebude jednotlivě odkazováno.

5 Hranické židovské matriky dostupné online na www.badatelna.eu/fond/1073/.

Rabinische
Ceremonialgebräuche
in ihrer
Entstehung
und
geschichtlichen Entwicklung
dargestellt
von
Moses Brück.

Breslau 1827.

Bei August Schulz und Comp.

Das
mosaische Judenthum.

In einer Andachtsstunde als Predigt vorgetragen,

am Wochenfeste 5597.

und

durch Anmerkungen erläutert

von

M. Brück.

Exeget.

Frankfurt a. M.

J. G. Herrmann'sche Buchhandlung.

1837.

Jakoba Brucka (asi 1767—1840)⁶ a jeho choti Karoliny (Kattel), roz. Aglahrové (asi 1773—1834). Jakob Bruck, uváděný též s přídomkem Kanitz,⁷ byl synem Barucha Mosese a získal familiantské místo po Isaku Wolfovi, zemřelém v listopadu 1790. Kromě prvorozeného syna Gersona (nar. 14. října 1792) přibyla do rodiny ještě dcera Barbara (nar. 25. května 1798). Bruckové se v Hranicích usadili nejspíše během první třetiny 18. století, k jeho konci žilo ve městě již několik familiantů tohoto příjmení.⁸ Přerovský rodák Ignaz Briess, příbuzný s Brucky po mateřské linii, ve svých pamětech⁹ zmiňuje, že Bruckové jsou potomky jedné z osmi židovských rodin, které se po vypovězení z Vídně usadily roku 1670 s povolením olomouckého biskupa Karla II. z Lichtenštejna v Kroměříži a odtud se jejich potomci usadili v sousedních blízkých městech. Rodiny s tímto příjmením proto nacházíme v Prostějově, Přerově i v Hranicích. Věrohodnost Briessova tvrzení potvrzuje i Bernhard Wachstein ve své epigraficko-genealogické edici náhrobků vídeňského židovského hřbitova.¹⁰

U místa a data narození Mosese Brucka je nutno se ještě pozastavit. V několika starších encyklopediích se totiž jako jeho rodiště uvádí Přerov a rok narození 1812.¹¹ Tento údaj uvedla britsko-americká *The Jewish Encyclopaedia*,¹² jejímž editorem byl hranický rodák Isidor Singer, a odtud jej později převzaly *Winningerova Grosse jüdische National-Biographie*¹³ i *Magyar zsidó lexikon*.¹⁴ Správný údaj, ověřený podle matričního zápisu, přinesl až Rabinowicz ve výše uvedeném článku ke 100. výročí Bruckova narození, kde také zmiňuje, že původcem těchto údajů je Ludwig Venetianer, rabín v Újpesti, autor Bruckova biogramu pro *The Jewish Encyclopaedia*. Ve skutečnosti však údaj o přerovském původu Mosese Brucka zveřejnil již o tři desetiletí dříve výše zmíněný Leopold Löw (1811—1875), rodák z Černé Hory u Boskovic, proreformní rabín, působící od 40. let 19. století v Uhrách, který Brucka zcela jistě osobně znal. Zmiňuje se o něm v předmluvě ke svému spisu *Der jüdische Kongress in Ungarn*,¹⁵ kde rovněž uvádí, že vlastní některé Bruckovy spisy s jeho vlastnoručními poznámkami. Nutně se tak nabízí otázka, na kterou patrně již nedostaneme odpověď, kde získal Löw údaj o Bruckově přerovském původu. Díky Rabinowiczově článku ale již v roce 1904 uvádí ročenka *Hebrew Union College*¹⁶ v Cincinnati ve svém kalendáriu datum i místo narození správné, nicméně na údaj o Bruckově přerovském původu lze stále narazit i v současných zdrojích.¹⁷

6 V oddací matrice u záznamu sňatku (březen 1791) uveden věk 24 let, v úmrtní matrice se uvádí rok narození 1753.

7 Podle rozšířeného židovského způsobu připojovat za jméno osoby místo jejího narození nebo pobytu. Jakob Bruck tedy zřejmě nějakou dobu pobýval v Dolních Kounicích (něm. Kanitz).

8 V matrikách i patrimoniálních pramenech se příjmení vyskytuje ve tvarech Bruck, Bruk, Brück, Brik.

9 BRIESS, I.: *Ze židovské ulice*. Olomouc, Votobia 2001, s. 40.

10 WACHSTEIN, B.: *Die Geschichte des alten Judenfriedhofes in Wien*. 1. Teil 1540?—1670. Wien u. Leipzig, Braumüller 1912, s. 473; 2. Teil 1696—1783. Wien u. Leipzig, Braumüller 1917, s. 570.

11 V Přerově skutečně žil izraelita toho jména (zmiňuje ho Wachstein), ale narozený roku 1787.

12 *The Jewish Encyclopedia*. Vol. III. New-York — London 1902, s. 401 [heslo Bruck, Moses].

13 WININGER, S.: *Grosse jüdische National-Biographie*: mit mehr als 8000 Lebensbeschreibungen namhafter jüdischer Männer und Frauen aller Zeiten und Länder. Ein Nachschlagewerk für das jüdische Volk und dessen Freunde. Erster Band, Abarbanel-Ezobi. Cernauti: Orient, [1925], 639 s. [heslo Bruck, Moses, s. 468].

14 ÚJVÁRY, P. (ed.): *Magyar zsidó lexikon*. Budapest 1927, s. 153 [heslo Bruck, Mózes].

15 LÖW, L.: *Der jüdische Kongress in Ungarn, historisch beleuchtet*. Beitrag zur Rechts-, Religions- und Kulturgeschichte. — Pest, L. Aigner 1871, s. X—XI.

16 *Hebrew Union College Annual*. Vol. 77 [1904]. Cincinnati (Ohio), s. 361.

17 Např. v Bruckových biogramech na maďarské a německé Wikipedii.

Otec Mosese Brucka provozoval vetešnický krámeček (obchod s obnošeným šatstvem a se starým železem) v křesťanské části města v pronajatém „kvelbu“ v domě čp. 105, patřícím Tomáši Stáhalovi.¹⁸ Moses získal obvyklé sekulární vzdělání v triviální škole v hranické židovské obci a náboženské vzdělání v chederu. Pro své nadání se stal nejoblíbenějším žákem tehdejšího rabína Abrahama Trischeta,¹⁹ který působil v Hranicích v letech 1812—1827, a ten patrně ovlivnil jeho rodiče, kteří rozhodně nepatřili k zámožné vrstvě židovské obce, aby mu umožnili další studium na ješivě. O průběhu jeho studií nemáme mnoho zpráv, víme jen, že studoval v Praze, kde koncem 20. let získal způsobilost k výuce židovského náboženství i k výkonu rabínské funkce. V této době již v pražské židovské obci působili osvícenští vzdělanci²⁰ a není pochyb, že právě díky jejich vlivu se k reformním myšlenkám přiklonil i Bruck. Ten v Praze po studiích působil jako učitel a zde se také začal zabývat historicko-kritickým zkoumáním židovské nábožensko-právní tradice. Prvním výstupem jeho bádání byl hebrejsky psaný spis Hechal micvot, pro který, přes příznivé posouzení několika významnými pražskými učiteli (S. Landau, N. H. Homberg, L. Glogau, W. Maier), se však nepodařilo najít vydavatele.²¹

Roku 1836 odešel Bruck z Prahy do Německa, kde udržoval kontakty s předními osobnostmi tamního reformního hnutí, pokračoval v bádání a publikoval svá nejvýznamnější díla. Nejprve zaměřil do pruské Vratislavi (Breslau), kde roku 1837 vydal přes odpor tamního konzervativního rabína S. A. Tiktina²² spis Rabinische Ceremonialgebräuche.²³ Z Vratislavi odešel Bruck asi ještě téhož roku do liberálnějšího Frankfurtu nad Mohanem, kde mu počátkem roku 1840 vyšlo na předcházející spis navazující dílo Pharisäische Volkssitten und Ritualien.²⁴ Kromě tohoto spisu vydal pod názvem Das mosaische Judenthum text své přednášky, přednesené 10. června 1837 ve frankfurtské židovské škole. Jak názvy Bruckových děl napovídají, zabývá se v nich autor hlavními tématy reformního judaismu — návratem k etickým hodnotám a formám náboženského života původního „mojižského“ židovství a kritickým hodnocením všech později přijatých pravidel a zvyků. Bruck ve svých spisech odmítl a desakralizoval,²⁵ či jak emotivněji píše N. H. Roemer,²⁶ rozdrtil na prach prakticky veškerou pozdější rabínskou, především z talmudu vycházející halachickou tradici, na které stál po staletí svět židovské ortodoxie. Že jeho spisy nezapadly bez povšimnutí, dokazují nejen otiskčené recenze. Brucka cituje např. H. G. F. Löwe ve svém německém překladu Šulchan aruchu²⁷ a jeho díla byla vzácnými

18 ZA Opava, fond Velkostatek Hranice, kart. 438, sign. 508.

19 Rabinowicz, c. d., s. 495.

20 CERMANOVÁ, I.: *Židovské osvícenství v Praze*. In: *Židovská ročenka 5768 (2007/2008)*, s. 42—63.

21 O tomto rukopisu se Bruck zmiňuje v předmluvě ke svému dílu *Der mosaische Gesetzkodex*.

22 GEIGER, L.: *Abraham Geiger. Leben und Lebenswerk*. Berlin, G. Reimer 1910, s. 52.

23 Obsáhlou recenzi od A. Geigera přinesl *Wissenschaftliche Zeitschrift für jüdische Theologie*. Dritter Band. — Stuttgart, Fr. Brodhagsche Buchhandlung 1837, s. 413—426; krátkou zprávu nalezneme i v *Allgemeine Zeitung des Judenthums*, roč. 1837, č. 81, s. 324.

24 Recenzi otiskl ve Frankfurtu n. M. vycházející týdeník *Israelitische Annalen*. Ein Centralblatt für Geschichte, Literatur und Cultur der Israeliten aller Zeiten und Länder, roč. 1839, č. 49, s. 395 [číslo vyšlo až r. 1840].

25 GOTZMANN, c. d., s. 177 n.

26 ROEMER, N. H.: *Jewish Scholarship and Culture in Nineteenth-Century Germany*. Between History and Faith. Madison, The University of Wisconsin Press 2005, s. 43.

27 *Der Schulchan Aruch oder die vier jüdischen Gesetzbücher*. Viertes (letztes) Band, genannt Joreh Deah. Hamburg, Perthes-Beser & Maute 1840, s. 57.

Pharisäische
Volkssitten und Ritualien

in ihrer
Entstehung und geschichtlichen Entwicklung.

Dargestellt

von

M. Brück.

Frankfurt a/M.
Joh. Chr. Hermannsche Buchhandlung.
F. C. Schönbach.
1840.

Der
mosaische
Gesetzkodex

oder

die sämtlichen mosaischen Gesetze und Institutionen streng
systematisch geordnet, exegetisch-philosophisch erläutert und
motivirt.

VON

H. Brück.

Ofen

Gebruckt in der königlich ungarischen Universitäts-Buchdruckerei.

1847.

nazvána i po 80 letech od vydání v článku věnovaném založení berlínské akademie pro židovská studia, otištěném v časopise *Ost und West*.²⁸

V roce 1841 se Moses Bruck vrátil do rodných Hranic, k čemuž ho zřejmě vedly osobní důvody. Ještě za pražského pobytu totiž požádal prostřednictvím staršího bratra, který se v jeho prospěch svého nároku vzdal, hranický vrchnostenský úřad o udělení rodinného místa, tedy oprávnění oženit se a založit rodinu. Na každého „kontestanta“ byl v patrimoniální kanceláři veden tzv. klasifikační (vpravdě kádrový) spis, shromažďující údaje o jeho majetkových, morálních a dalších předpokladech pro udělení požadovaného místa. A jelikož míst byl neměnný systemizovaný počet a uvolňovala se pouze úmrtím některého familianta, byli několikrát upřednostněni jiní žadatelé. Bruckovy majetkové poměry totiž nebyly nikterak vynikající (vlastnil jen jistinu ve výši 308 zl. na domě č. 40 v židovské obci v Lipníku, mužské a ženské sedadlo v hranické synagoze v celkové hodnotě 140 zl. a ve vrchnostenské depozitní pokladně měl složenou hotovost 92 zl.) a vrchnostenský úřad projevil obavu, aby žadatel, sice s teologickým i filozofickým vzděláním, avšak nezabývající se žádnou obchodní či jinou produktivní činností, neupadl s rodinou do nouze. Ze strany představenstva židovské obce, jíž neodváděl pro nemajetnost žádné daně, sice proti udělení rodinného místa nebylo námitek, ale nebyla mu vyslovena ani přímá podpora. Familiantské místo získal Bruck až v roce 1843, více jak deset let od podání žádosti, po zemřelém Joachimovi Wolfovi z Krásna u Valašského Meziříčí, a ještě 28. prosince téhož roku se oženil s Marií Vogelovou z Hranic, o 20 let mladší, dcerou Josefa Vogela a jeho ženy Sary, roz. Ritterspohnové. V následujícím roce byli manželé obdařeni synem Jakobem, dítě ale po necelém roce zemřelo. Dalšího potomka, syna Ignatze (Isaka), rodiče uvítali v roce 1846, to se však již chystali Hranice opustit. Důvodem se staly Bruckovy předchozí vyhrčené vztahy s rabínem Jesaiasem Reinigerem a představenstvem židovské obce. Bruckův návrat z rušného Frankfurtu do konzervativních Hranic pro něj byl návratem do starého světa, o jehož změnu svými spisy usiloval. V obci vykonával povolání učitele náboženství a nutně se tak dostal do rozporu mezi ortodoxní tradicí a svým vlastním přesvědčením. Když se pak mezi příslušníky komunity snažil rozšiřovat brožurku *Das mosaische Judenthum*, nebylo již možné se střetu vyhnout. Rabín Reiniger, absolvent prešpurské ješivy Mosese Sofera,²⁹ jedné z nejuznávanějších ortodoxních autorit, proti šíření spisu veřejně zakročil v synagoze a záležitost se dostala k prošetření vrchnostenskému úřadu.³⁰ Úřad se v protokolárním šetření, provedeném s přizváním rabína a obecní rady (Abrahama Wolfa, Markuse Sterna a Mosese Benische) zaměřil na vyšetření těchto skutečností: v jakém rozsahu došlo k pokusu o šíření jmenovaného spisu, jak se projevovalo Bruckovo náboženské, morální a politické smýšlení dříve a nyní, a zda se jedná o téhož Löbla Brucka,³¹ který z důvodu svého pobytu v cizině zapříčinil rozsáhlá jednání kvůli prodloužení cestovního

28 *Die Akademie für die Wissenschaft des Judentums und ihre Aufgaben*. In: *Ost und West*. Illustrierte Monatschrift für das gesamte Judentum, XX. Jhrg., Heft 9/10, September—Oktober 1920, s. 233

29 BROCKE, M. — CARLEBACH, J. (eds.): *Biographisches Handbuch der Rabbiner*. Teil 1: Die Rabbiner der Emanzipationszeit in den deutschen, böhmischen und großpolnischen Ländern 1781—1871. München, K. G. Saur 2004, s. 740 [heslo Reiniger, Jesaias].

30 Dokumenty z šetření jsou součástí Bruckových osobních materiálů.

31 Pod tímto jménem je v některých vrchnostenských dokumentech veden.

pasu a umoření daňových restů. První otázka byla zodpovězena v tom smyslu, že obsah spisu byl shledán závadným jak z hlediska židovského náboženství, tak i z hlediska státního a že se včasným zakročením podařilo zamezit jeho rozšiřování ve větším rozsahu. Pokud jde o druhou otázku, byl Bruck charakterizován jako člověk již dříve přemrštěných názorů, z nichž nyní vycházelo i jeho náboženské smýšlení, po mravní stránce mu měla být na škodu skutečnost, že údajně přivedl nějakou ženu do jiného stavu³² a pouze z politického hlediska mu nebylo nic přičteno k tíži. U třetího dotazu bylo potvrzeno, že se jedná skutečně o jednu a tutéž osobu. Důsledkem provedeného vyšetřování pak bylo rozhodnutí zemského prezidia postavit Brucka jakožto stoupence „nového židovstva“ pod stálý dohled, zejména mělo být dbáno, aby se zdržel jakéhokoli nezákonného soukromého vyučování.

Je tedy pochopitelné, že se Bruck nechtěl cítit v Hranicích jako persona non grata a když se mu v roce 1847 podařilo získat učitelské místo v Pešti, odešel tam bez váhání i s rodinou. V Pešti se té době již formovala liberální komunita, z níž vzešel i radikální kroužek, tzv. Central-Reform-Genossenschaft, vedený Ignácem Einhornem,³³ pozdějším uherským poslancem a politikem, s nímž se Bruck pochopitelně sblížil. Některé názory, prosazované v tomto společenství, např. přesun sabatových bohoslužeb na neděli, přesahovaly až rámec judaismu, jak kriticky poukázal ve svém dobrozdání, určeném představenstvu peštské židovské obce, jinak umírněně proreformní vrchní peštský rabín, moravskokrumlovský rodák Löw Schwab, který také odmítl snahy spojovat náboženskou reformu s politickou emancipací židů.³⁴ V Pešti působil Moses Bruck asi půl roku a stačil zde (resp. v sousedním Budíně) vydat svůj další spis, *Der mosaische Gesetzbuch*. Poté získal místo kazatele ve Velikém Bečkereku (srb. Veliki Bečkerék, maď. Nagybecskerek) v Banátu,³⁵ kam s rodinou přesídlil a kde se také narodil jeho druhý syn Leopold. V Bečkereku vydal roku 1848 i své poslední dílo, *Reform des Judentums*, silně ovlivněné revoluční atmosférou doby, v němž rozvíjí ve 100 bodech zásady reformovaného náboženství, jehož podstatu vyjádřil v prvních dvou tezích: „*V pěti knihách Mojžíšových — pentateuchu — je obsažen Bohem zjevený zákon, jehož mravní podstata je věčná, ceremoniální podoba pak podmíněná místem i dobou. Mravní příkaz ‚Miluj bližního svého jako sebe sama‘ je základem i konečným cílem mosaismu. Vše ostatní je zčásti bližším rozvinutím tohoto zákona, zčásti místní a časové povahy, a tudíž zdokonalitelné.*“ Spis vydaný jistě v nevelkém nákladu a dnes dochovaný jen v několika málo exemplářích, nedostal ovšem již vzhledem k nastupujícím převratným událostem čas oslovit židovskou veřejnost. Po vypuknutí revoluce Bruckovi spolu s ostatními příslušníky židovské komunity Bečkerek v důsledku hrožících násilností opustili a přesídlili do Segedína. Moses vstoupil stejně jako několik tisíc dalších uherských izraelitů do Kossuthovy osvobozené armády,³⁶ v níž nejprve půso-

32 Protokol je datován 8. 10. 1844, vůbec se však v něm nezmiňuje skutečnost, že Bruck by měl být již ženatý, je tedy otázkou, zda skutečné vyšetřování neproběhlo dříve a nejednalo se o jeho budoucí ženu.

33 MEYER, M. A.: *Response to Modernity. A History of the Reform Movement in Judaism*. Detroit, Wayne State University Press 1995, s. 160—162.

34 SCHWAB, L.: *Gutachten an den Israelitischen Gemeinde-Vorstand zu Pesth, in Betreff der daselbst sich gebildeten, sogenannten Central-Reform-Genossenschaft*. [Pest], R. Eisenfels 1848. 14 s.

35 Dnes město Zrenjanin v Srbsku.

36 EINHORN, J.: *Die Revolution und die Juden in Ungarn. Nebst einem Rückblick auf die Geschichte der Letzteren*. Leipzig, C. Geibel 1851, s. 116.

REFORM

des

Judenthums.

In 100 Thesen dargestellt,

Original: Sabbithy / Kiew via
dieselben erläutert und motivirt

durch

M o s e s.

Nagy-Beeskerek,

Gebrüder Bettelheim'sche Buchhandlung.

1 8 4 8.

bil jako polní duchovní a později, v hodnosti nadporučíka (főhadnagy),³⁷ se stal velitelem zásobovacího oddílu. Během posledních operací před porážkou uherského povstání ho dostihla věrná průvodkyně všech tehdejších vojenských tažení — cholera, již v posledních červencových dnech roku 1849 v podlehla.³⁸ Pohřben byl s vojenskými poctami na židovském hřbitově v Hódmezővásárhely. Předčasná smrt tak ukončila svébytnou, a nikoli marginální roli tohoto muže v dějinách židovského reformního hnutí, vystupujícího jako smělý kritik všeho, co dle jeho mínění bránilo obrození židovství.

Jeho úmrtím však neštěstí rodiny neskončilo. Jeho žena Marie porodila nedlouho po jeho smrti holčičku, která brzy také zemřela. A když se s oběma syny vrátila do Hranic, dostihla zde 18. června 1851 smrt i ji. Osiřelých chlapců, jimž po matce zůstalo jen nevelké jmění,³⁹ se našťestí ujala i při svých pěti vlastních dětech jejich teta Betti Fröhlichová.⁴⁰ Starší Ignaz navštěvoval v letech 1858—1860 piaristickou nižší reálku v Lipníku. O obou bratřech nacházíme ještě záznam v materiálech sčítání lidu z roku 1869, kde je Ignaz uveden jako účetní v obchodě železem v Praze a Leopold jako komisionář téhož obchodu v Žatci.⁴¹ Zde ztrácíme poslední stopu vážící se k Mosesi Bruckovi a jeho rodině.⁴²

Seznam spisů⁴³ M. Brucka:

- 1 Rabinische Ceremonialgebräuche in ihrer Entstehung und geschichtlichen Entwickelung dargestellt von Moses Brück. Breslau, A. Schulz 1837, XL + 82 s.
- 2 Das mosaische Judenthum. In einer Andachtstunde als Predigt vorgelesen am Wochenfeste 5597 und durch Anmerkungen erläutert von M. Brück. Frankfurt a. M., J. Ch. Herrmann'sche Buchhandlung 1837, 82 s.
- 3 Pharisäische⁴⁴ Volkssitten und Ritualien in ihrer Entstehung und geschichtlichen Entwicklung dargestellt von M. Brück. Frankfurt a. M., J. Ch. Hermann'sche Buchhandlung 1840, 162 s.
- 4 Der mosaische Gesetzkodex oder Die sämtlichen mosaischen Gesetze und Institutionen streng systematisch geordnet, exegetisch-philosophisch erläutert und motivirt. Ofen, Typ. Königlich Ungarische Universitäts-Buchdruckerei 1847, 78 s.
- 5 Reform des Judenthums in 100 Thesen dargestellt, dieselben erläutert und motivirt durch Moses. Nagy-Becskerek, Gebr. Bettelheim'sche Buchhandlung 1848, 84 s.

37 SILBERSTEIN, A. — SZIGETI, J.: *Hódmezővásárhelyi zsidók*. Hódmezővásárhely, Máyer Nyomda és Könyvkiadó 2004, s. 40.

38 EINHORN, c. d., s. 136.

39 Pozůstalostní spis M. Bruckové je uchován ve Státním okresním archivu Přerov (dále jen SOKA Přerov), fond Okresní soud Hranice, inv. č. 600 (sign. D 1850/24).

40 SOKA Přerov, fond Okresní úřad Hranice, inv. č. 2161 [sčítání lidu 1857].

41 SOKA Přerov, fond Okresní úřad Hranice, inv. č. 2240 [sčítání lidu 1869].

42 Rabinowicz uvádí, že oba žili jako tovarníci v Německu, toto tvrzení však nebylo možno ověřit.

43 Kromě uvedených spisů připravil Bruck k vydání německý překlad modliteb pro ženy (Seder tefilat benot Jisrael. Andachtsbuch für Fromme Israelitinnen nebst worttreuer Uebersetzung und neuen Gebeten [Technoth] bearbeitet von M. B. — Frankfurt a. M., J. S. Adler 1841) a německý překlad pesachové hagady (Die Pessach-Hagada oder kurzgefasste Erzählung von den Schicksalen der Vorfahren Israels und von deren Auszug aus Egypten. Zum Gebrauche der beiden ersten Abende des Mazot-Festes verdeutscht und durch Anmerkungen erläutert von M. Brück, nebst einem Anhang, eine freie Bearbeitung der Hagada, und viele in Musik gesetzten Lieder enthaltend von L. Stein. Frankfurt a. M., J. S. Adler 1841).

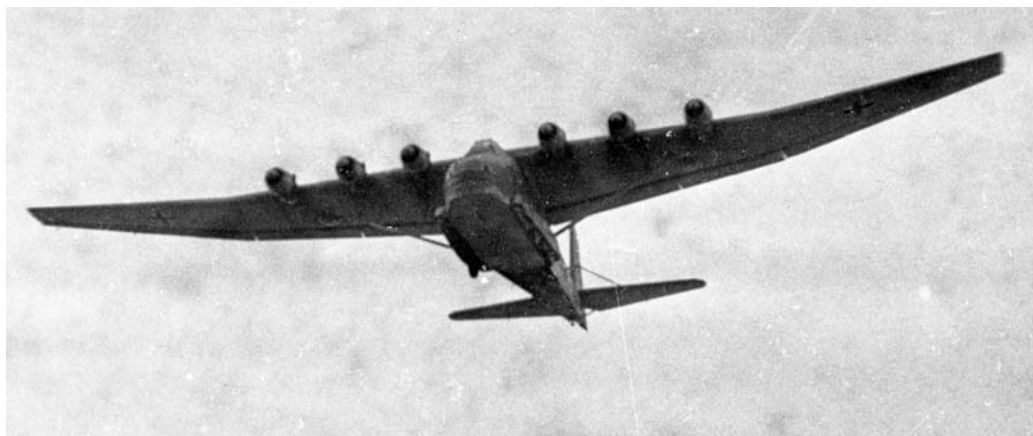
44 Termín „pharisäische“ užíval Bruck jako synonymum pro „rabinische.“

Jan Štěpán

„Giganti“ nad Lipníkem v roce 1944

Tento příspěvek není žádným převratným zjištěním v dějinách 2. světové války a nejde ani o změnu historie. Jde jen o jeden z dokladů toho, co v této válce v určité době běžně mohla vidět řada lidí, zprávy o tom čteme v novinách či kronikách. V době protektorátu sice nebylo možné žít radostný život, to ostatně neumožňuje žádná válka, ale přesto to neznamená, že běžný život neexistoval. Byť to skutečně nebylo jednoduché, byla v tomto období větší volnost, než si běžně představujeme. Mimo jiné to dokazují fotografie, které se pro toto období dochovaly, i když jich nemáme tolik, kolik jich v této kruté době vzniklo. Samozřejmě měli větší možnosti Němci, ale to neznamená, že české obyvatelstvo nemohlo nic fotografovat. Pokud jde o fotografování vojenských objektů, bylo to samozřejmě prakticky nemožné, ale nebylo příležitostně nemožné vyfotografovat objekty, u nichž nebylo možné zjistit, že je někdo fotografuje.

Právě takto vznikly fotografie z dubna 1944, které byly zhotoveny v Lipníku nad Bečvou. Jejich autor J. Ž. si zároveň psal deník, takže známe i okolnosti jeho tehdejšího pohledu na zmáčknutí spouště fotoaparátu.¹ Záznam o prvním pozorování vznikl 31. března 1944: „*Giganti* nad Lipníkem... *Obrovští šestimotoroví, 'Giganti' jsou nad Lipníkem všedním zjevem. Většinou létají velmi nízko a všechno je na nich krásně vidět. Jeden byl označen červeným křížem. Prý se jimi dopravují transporty raněných vojáků do zázemí. Skutečně letí skoro všichni západním směrem.*“ Den, kdy vznikly zde uveřejněné fotografie, byl 2. duben 1944. Fotograf si k nim napsal: „*I dnes letěli přes Lipník 'Giganti', i když ne příliš nízko, přece jsem si jednoho dvakrát vyfotografoval. Nebude na obrázku velký, snad na zvětšení ně vynikne, ale to nevadí, protože hezké budou na snímcích bílé mraky.*“

Me 323 při přeletu zepředu. Foceno 2. 4. 1944

Me 323 při přeletu zezadu. Foceno 2. 4. 1944

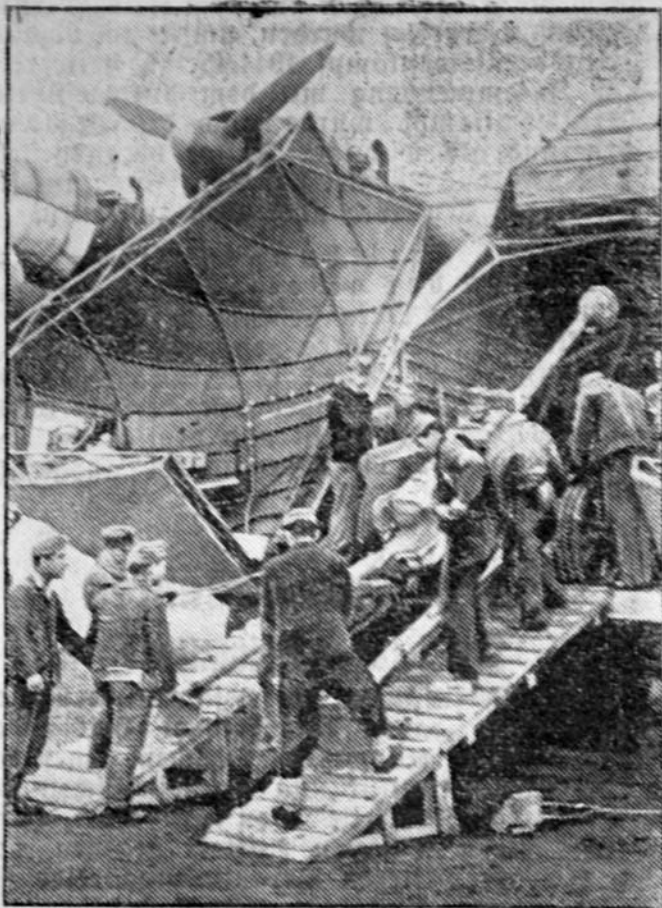
Me 323 při přeletu ve velké výšce. Nedatováno

Me 323 při přeletu ve velké výšce. Nedatováno

Nebýt mraků, nebylo by mi napadlo ,Giganta' fotografovat.“ V pátek 7. dubna 1944 si ještě napsal: „S oblohy to dnes hřmělo bez přestání. Lehké i těžké stíhačky, bombardovací letadla, Stuky, Giganti, všechno se tu prohánělo všemi směry. Projevuje se už blízkost ruské fronty a tím vzrůstá letecká činnost.“ Fotografie naneštěstí nejsou z úhlu, kde by bylo možné přečíst identifikační čísla letadel, takže není možné stroje blíže identifikovat. Jediné, co tedy o nich víme, je to, že letěly z východu na západ, tedy pravděpodobně z ruské fronty a buď transportovaly raněné, nebo vše, co mělo být evakuováno.

Vyfotografovaná letadla jsou německá transportní letadla Messerschmidt 323 Gigant. Toto letadlo mělo délku a výšku 10 metrů, rozpětí křídel 55 metrů. Tento hornokřídový stroj měl šest motorů, se kterými byl schopen dosáhnout rychlosti až 285 km/hod., dostoupit do výšky čtyři kilometry a doletět do vzdálenosti 800—1 000 km. Stroj byl těžce vyzbrojen, ale v případě těžkého nákladu se výzbroj snižovala, naopak při transportu vojska jej mohli převážení vojáci bránit také. Náklad se do trupu dostával přední částí po jejím rozevření do stran, existují dokonce fotografie z vykládky pásové houfnice. Z dostupných informací víme, že v době vzniku snímků podle všeho tato letadla u nás vůbec nebyla. Teprve ve druhé polovině roku 1944 sem byla přenesena z Francie a Rumunska na tři letecké základny v Chrudimi, Skutčích a Stichovicích, které patřily ke Grupe IV/Transportgeschwader 4 a na našem území bylo pravděpodobně jedenáct strojů.² Při startu a hlavně s nákladem potřebovaly ke startu ještě přídatné rakety, které letounu udělily dostatečnou rych-

Ungari d: Der ant.-Jugend bejaht einen deut-
 schen Transportflieger-Verband
 Die jungen Gäste sind interessierte Zuschauer
 beim Verladen einer schweren Pak in den
 riesigen Laderaum des „Giganten“.
 (P.R.-Aufn.: Kriegsb. Kunftmann, P.B., 3.)

Nakládání protitankového kanonu PAK 40 do trupu Me 323. Převzato z Grenzland-Heimat, Sternberk Jahrb.
 68/Nr. 53. 1. 7.1944, s. 3

lost. Letoun byl tak veliký a těžký, že vyžadoval dlouhou zpevněnou při-
 stávací a vzletovou dráhu, která, jak se ukázalo, ve Skutči nebyla. Proto-
 že zde byla rozmáčená půda, letadla, která sem přeletěla z Chrudimi,
 zapadla a do konce války již nikdy nevzlétla.³ Údajně jeden z těchto strojů
 musel nouzově přistát v Kroměříži a místní letiště muselo být upraveno,
 provizorně prodlouženo a přesto musel být start několikrát zopakován, než
 letoun skutečně vzlétl.⁴

1 Veškerý materiál je v soukromém držení autora, fotografie byly vyfoceny fotoaparátlem Balda Baldax.

2 http://cs.wikipedia.org/wiki/Messerschmitt_Me_323 [citace 19.5.2014].

3 http://www.skutec.cz/storage/noviny/9_09/strana3.pdf [citace 19.5.2014].

4 <http://www.lkkm.cz/historie/> [citace 19.5.2014].

Petr Jirák

Oběti Akce Kulak z blízkého okolí Kojetína

Ve sbornících Státního okresního archivu Přerov 2012 a 2013 jsem na základě archivních dokumentů popsal osudy čtyř rodin, které byly v roce 1952 vystěhovány z osady Símře u Soběchleb v tehdeším okrese Hranice.¹ Rodiny byly obětí Akce Kulak, což byla nejrepresivnější součást kolektivizace zemědělství v Československu. Začátkem padesátých let 20. století docházelo za pomoci legislativy, bezpečnostních složek a soudů k nátlaku na soukromé zemědělce, aby vstoupili do jednotných zemědělských družstev (JZD). Dne 2. července 1951 se odehrála tragédie v Babicích u Moravských Budějovic, kde byli zavražděni tři funkcionáři Místního národního výboru (MNV) Babice. Události, jejíž některé okolnosti nejsou dodnes spolehlivě vysvětleny, byly komunistickým vedením státu využity k prohloubení represí vůči soukromým zemědělcům. Směrnice ministra Národní bezpečnosti, ministra vnitra a ministra spravedlnosti ze dne 22. října 1951 o úpravě poměrů rodinných příslušníků odsouzených vesnických boháčů byla tajná, nikdy nebyla schválena vládou ani neprošla Národním shromážděním. Přesto se stala mimořádně závazným předpisem s autoritou celostátního zákona s platností od 1. listopadu 1951, na jehož základě byla provedena tzv. Akce K, respektive Akce Kulak (slovo ruského původu, často se používal český ekvivalent — vesnický boháč). Nejdůležitější úlohu v celé akci mělo ministerstvo Národní bezpečnosti, které kromě nasazení svých složek určovalo pracovní místo a místo nového pobytu zemědělců. Akce byla zastavena 18. ledna 1954, kdy politický sekretariát ÚV KSČ schválil zrušení směrnic tří ministrů a následně ministr Národní bezpečnosti akci zastavil. Zároveň však bylo sekretariátem rozhodnuto, že přesídlené rodiny se nebudou vracet do původního bydliště a že stížnosti proti vysídlení mají být odloženy kvůli neporušení zákona. Velký díl na této obrovské krůvdě měli komunističtí funkcionáři na místní úrovni (okresní, městské a místní národní výbory), kteří podle libosti určovali, kdo je kulak. Násilným vystěhováním bylo od října 1951 do začátku roku 1954 postiženo na 4 000 selských rodin, tedy 15 000—20 000 rodinných příslušníků.²

V okrese Hranice se oběťmi Akce K staly rodiny zemědělců Jaroslava Holubce, Antonína Sehnala, Antonína Vaňka a Antonína Zámorského z osady Símře. V okrese Přerov (do roku 1960 se jednalo o poměrně malý okres) nebyl do akce zahrnut překvapivě nikdo. Naopak v okrese Kojetín (zanikl v roce 1960) bylo celkem šest postižených soukromých zemědělců a jejich rodin (Josef Bělka z Klopotovic, Cyril Gefing z Pavlovic u Kojetína, Hugo Hamerle a Jan Nesvadba z Dobromilic, Alois Hrušák z Křenovic, Jan Vaculík z Lobodic). Mezi někdejšími tajnými spisy ONV Kojetín se nachází několik dokumentů, mapujících Akci Kulak. Krajský národní výbor v Olomouci zaslal 4. ledna 1952 zmíněnou směrnici tří ministrů z 22. října 1951 o úpravě poměrů rodinných příslušníků odsouzených vesnických boháčů. Nadří-

zený orgán nezapomněl zdůraznit: „*Prosím, aby s těmito směrnici bylo zacházeno jako s přísně tajnými a aby byly zachovány veškeré zásady bdělosti a ostražitosti. Při eventuelních obtížích, které by se vyskytly při provádění této akce, žádám o okamžité vyrozumění.*“ Krajské velitelství Státní bezpečnosti v Olomouci zaslalo 22. září 1952 dopis ve věci „*provedení opatření podle směrnic tří ministrů*“ u dvou odsouzených soukromých zemědělců (Hugo Hamerle, Jan Nesvadba) z Dobromilic. Již 23. září 1952 se na ONV uskutečnila porada ve věci úpravy rodinných poměrů obou odsouzených. Porady se zúčastnili František Lužný (předseda ONV), Josef Hrabal (okresní tajemník KSČ), dr. Vladimír Klang (okresní prokurátor), vrchní strážmistr Ryška (zástupce okresního náčelníka Národní bezpečnosti), František Chytil (referent ONV), Jaroslav Doležel (ze zemědělského referátu ONV), Josef Skyba (za Krajskou správu Státní bezpečnosti Olomouc). Bylo rozhodnuto, aby rodiny Hamerleho a Nesvadby byly vysídleny tak, jak bylo uvedeno ve zjišťovacím dotazníku KS StB Olomouc. Dále bylo dohodnuto, aby obě rodiny byly přesídleny jako jeden rodinný celek, jelikož se jednalo o blízké příbuzné, navíc společně hospodařící.³ O osudu obou zemědělců bylo ale rozhodnuto již dříve. Svědčí o tom zápis ze schůze rady ONV Kojetín z 29. února 1952. František Lužný, místopředseda ONV, tenkrát mj. přečetl: „... *přípis místního národního výboru v Dobromilicích, ve kterém tento žádá o sdělení, jak má MNV postupovat v případě rolníka Jana Nesvadby, který hlásil uhynutí 3 prasat narozených 18. srpna 1951 a která mu uhynula v měsíci únoru 1952 a nemají ani 10.–kg váhy, a rolník Nesvadba uvádí, že nemá dostatek krmiva. Po provedené kontrole bylo zjištěno, že dobytek je ve špatném stavu a může se očekávat další uhynutí. Jednohlasně usneseno, že usedlost Jana Nesvadby a p. Hamerleho bude předán ČsSS a rodiny obou zemědělců budou přemístěny jinam.*“⁴ (tato i jiné přímé citace z archiválií byly ponechány v nezměněné podobě, tzn. včetně chyb a překlepů). Obdobné záznamy k ostatním případům akce Kulak v okrese Kojetín nebyly v archivním fondu ONV Kojetín nalezeny. Nachází se v něm alespoň několik dalších sdělení k akci: Krajský národní výbor v Olomouci poslal 30. ledna 1953 vzor výměru k používání v případech vysídlení vesnických boháčů a jejich rodinných příslušníků z příslušného okresu jinam. Přípis byl určen okresním národním výborům v olomouckém kraji, Jednotnému národnímu výboru v Olomouci, referátům pracovních sil. Dne 6. května 1953 se KNV v Olomouci dotazoval, jak pokračuje akce přesídlování rodinných příslušníků odsouzených vesnických boháčů. Obdobné zprávy měly okresní národní výbory předkládat pravidelně každý měsíc, vždy do desátého dne následujícího měsíce. Odpověď ONV Kojetín bohužel nebyla mezi dochovanými spisy nalezena.⁵ Funkcionáři si byli již tehdy zřejmě moc dobře vědomi křivd, které páchali, proto se nemůžeme divit malému množství zaznamenaných a dochovaných informací k akci. Nejvíce se lze dozvědět ze

1 JIRÁK, P.: *Osada Símře a její obyvatelé — oběti kolektivizace zemědělství*. 1. část. In: Sborník Státního okresního archivu Přešova. Přešov 2012, s. 156—183. Týž: *Osada Símře a její obyvatelé — oběti kolektivizace zemědělství*. 2. část. In: Sborník Státního okresního archivu Přešova. Přešov 2013, s. 149—171.

2 RŮŽIČKA, D.: *Kolektivizace venkova, Akce K — Kulak*. [online]. [cit. 2014-08-05]. Dostupné z: www.totalita.cz/kolekt/kolekt_akce_k.php

3 Státní okresní archiv (dále jen SOKA) Přešov, fond ONV Kojetín, inv. č. 134, karton 33.

4 SOKA Přešov, fond ONV Kojetín, inv. č. 4.

5 SOKA Přešov, fond ONV Kojetín, inv. č. 134, karton 33.

soudních spisů, které přirozeně obsahují i dobovou rétoriku či propagandistické obraty a fráze.

Studie se zaměřuje zejména na soudní procesy, které byly vedeny s Aloisem Hrušákem z Křenovic a Janem Vaculíkem z Lobodíc. Procesy s ostatními oběťmi neblahé akce se týkají obcí bývalého okresu Kojetín (1949—1960), které byly v roce 1960 připojeny k okresu Prostějov (Dobromilice, Klopotovice, Pavlovice u Kojetína). Lobodice a Křenovice se v roce 1960 staly součástí okresu Přerov.⁶

Alois Hrušák z Křenovic

Alois Hrušák se narodil 2. července 1889 v Křenovicích.⁷ Absolvoval šest let obecné školy a sedm tříd státní reálné školy v Kroměříži s maturitou. Po studiu v Kroměříži šel na vojnu, kde dosáhl hodnosti nadporučíka. Za první světové války byl zřejmě dobrým vojákem, poněvadž obdržel vyznamenání *signum laudis*. Po válce byl rodinnými okolnostmi donucen zůstat na hospodářství (čp. 14), přestože chtěl dále studovat. Hospodářství v celkové výměře 16,2 hektarů orné půdy převzal po otci v roce 1922. V následujícím roce jeho otec zemřel. Alois byl před druhou světovou válkou asi deset let starostou místního Sokola. V roce 1930 se oženil s Boženou Daňkovou z Křenovic, bývalou učitelkou, jež po sňatku odešla do výslužby. Roku 1939 zemřela a již v dalším roce si Hrušák vzal Marii Dočkalovou (narozena 1. 2. 1916) z Hradiska u Kroměříže, která u něj dříve pracovala jako děvečka. Alois a Marie Hrušákoví měli dvě nezaopatřené děti — Marii (ročník 1941) a Aloise (ročník 1947).

Rod Hrušáků žije v Křenovicích již 200 let. V roce 1814 Tomáš Macúrek prodal Františku Hrušákovi z Popůvek grunt čp. 14 v Křenovicích. Postupně se rod Hrušáků usadil na několika selských usedlostech v obci. Jan Hrušák z čp. 14 měl s Annou (rozená Vanská ze Stříbrnic) pět synů, jedním z nich byl Alois (ročník 1889), o němž pojednává tato stať.⁸ Jeho bratr Bohumír (narozen 5. 1. 1893 v Křenovicích) byl v letech 1917—1918 československým legionářem v Itálii, za první republiky byl vojákem z povolání. Na jaře 1942 se snažil pomoci parašutistickému výsadbku Out Distance (Adolf Opálka, Ivan Kolařík, Karel Čurda), jenž byl vysazen v noci z 27. na 28. března 1942 u Ořechova nedaleko Telče. Milada Hrušáková (ročník 1920), Bohumírova dcera, byla snoubenkou parašutisty Ivana Kolaříka (ročník 1920), který 1. dubna 1942 spáchal sebevraždu. Po seskoku ztratil náprsní tašku se svými falešnými doklady, mezi nimiž byla i fotografie Milady s jejím věnováním. Podle toho gestapo snadno Miladu vyhledalo. Dne 30. května 1942, tedy na začátku druhého stanného práva (tři dny po likvidaci zastupujícího říšského protektora R. Heydricha parašutisty Janem Kubišem a Jozefem Gabčíkem), byla Milada i se svými rodiči Bohumírem a Amálií (narozena v roce 1895 v Měrovicích nad Hanou) popravena v Brně. Stejně smutný osud toho dne stihl rodiče, bratra a švagrovou Ivana Kolaříka.⁹ Alois Hrušák, který byl na začátku padesátých let perzekvován komunistickým režimem v rámci Akce Kulak, tedy dobře poznal i zrudnost nacistického režimu, který mu zlikvidoval bratra, švagrovou a neteř.

V roce 1951 měl předepsán plánovaný stav hovězího dobytka 13 kusů, z toho šest dojnic (ve skutečnosti měl 13 kusů, z toho pět dojnic). Přesto

z předepsaných 10 980 litrů mléka dodal pouze 2 183 litrů. Pro tento čin byl v prosinci 1951 oznámen Okresní prokuratuře v Kojetíně. Pro ohrožování jednotného zemědělského plánu byl odsouzen ke ztrátě svobody v trvání 1,5 měsíce a pokutě ve výši 30 000 korun. Kromě toho byl Hrušák trestán nálezem ONV Kojetín pro nedodávku obilí trestem na svobodu v trvání čtyři měsíce.¹⁰

Předchozí stíhání Aloise Hrušáka dokumentuje soudní spis ze začátku roku 1952. Lidový soud v Kojetíně uznal Hrušáka 19. března 1952 vinným, že v hospodářském roce 1951 v Křenovicích jako samostatný zemědělec na 16,04 hektarech půdy nedodal 16,3 q brambor, 1 481 vajec a 9 174 litrů mléka, tedy z nedbalosti ztěžoval provoz Hospodářského družstva v Kojetíně jako veřejného podniku tím, že nesplnil povinnost svého povolání, přičemž tímto činem bylo ztěžováno plnění jednotného hospodářského plánu v úseku

výživy — tím spáchal trestný čin ohrožení jednotného hospodářského plánu podle § 135 odst. 1, 2 tr. z. Byl za to odsouzen (podle § 135 odst. 2 tr. z. za použití § 30 tr. z. k trestu odnětí svobody na jeden a půl měsíce a podle § 135 odst. 2 tr. z. k peněžitému trestu 30 000 korun (při nedobytnosti k náhradnímu trestu odnětí svobody na pět měsíců). Odsouzení bylo nepodmíněné. Jako svědkové vystoupili mj. František Hošák a Josef Křepelka, předsedou senátu byl JUDr. Ludvík Kubala, prokurátorem Dr. Vladimír Klang. Odsouzenému byl na jeho žádost povolen odklad nastoupení trestu odnětí svobody, protože potřeboval provést jarní polní práce.¹¹

Dne 19. srpna 1952 na něj okresní oddělení Veřejné bezpečnosti (VB) Kojetín¹² podalo Okresní prokuratuře Kojetín trestní oznámení. Hrušák byl toho času ve věznici Krajského soudu v Olomouci, kde si odpykával trest

Alois Hrušák z Křenovic. Fotoarchiv Jana Hrušáka

6 Do roku 1949 bylo všech pět uvedených obcí součástí politického okresu Přerov a soudního okresu Kojetín.

7 Údaje o narození čerpaný z matriky narozených v Křenovicích v letech 1866—1900. Archíválíe z padesátých let 20. století uvádějí často jako datum narození Aloise Hrušáka nesprávný údaj 1. 7. 1889.

8 DOSTÁL, F.: *Křenovice u Kojetína. Grunty, domky a jejich držitelé*. Křenovice 1940, s. 93—94. Dle této publikace byla usedlost čp. 14 připsána Aloisi Hrušákovi v roce 1927.

9 MAJER, P.: *Legionář*. Kojetínský zpravodaj, č. 7—8/2005, s. 6. Výsadek Out Distance nesplnil diverzní a sabotážní úkoly, kterými byl v Anglii pověřen (mj. vyřazení plynárny v Praze Michli z provozu). Ivana Kolaříka lze označit za nejméně známého člena výsadku. Adolf Opálka (ročník 1915) patří k sedmi hrdinům, padlým v boji proti obrovské německé přesile 18. 6. 1942 v kostele sv. Cyrila a Metoděje v Praze. Karel Čurda (ročník 1911) neunesl atmosféru hejdrichiády a přihlásil se na pražském gestapu, jemuž oznámil údaje důležité k likvidaci Kubiše, Gabčíka, dalších parašutistů i mnoha jejich pomocníků. Poté pod jménem Karl Jerhot pracoval pro gestapo jako agent provokatér. V dubnu 1947 byl v Praze za své zločiny oběšen. Tato i jiná doplňující fakta jsou dostupná v řadě historických publikací a studií.

10 SOkA Přerov, fond Lidový soud Kojetín, inv. č. 95, karton 42, sign. T 229/52.

Pamětní deska Bohumíra, Amálie a Milady Hrušákových v Křenovicích. Foto Jirí Lapáček

odněti svobody. V trestním oznámení se píše o trestném činu sabotáže, spáchaném v Křenovicích. V letech 1950—1952 záměrně a úmyslně neplnil dodávkové povinnosti vyplývající z jeho povolání, vědomě a úmyslně své hospodářství zanedbal a uvedl do dezolátního stavu, v červnu 1952 (před žňovými pracemi) záměrně opustil hospodářství a nastoupil trest na svobodě v úmyslu, aby zmařil nebo ztížil plnění a provádění jednotného hospodářského plánu v zemědělském úseku. Hrušák měl k dispozici půdu velmi dobré bonity. Všechny polní práce i péči o dobytek vykonávali dva čeledínové a dvě děvečky. Hrušák sám manuálně nepracoval a staral se jen

o vedení. Trestní oznámení doslovně uvádí: „*Jako člen myslivecké společnosti chodil na hony, pořádal s ostatními střelci výlety do lesa, kde byly pořádány hostiny a pitky, udržoval dále v Křenovicích své postavení bohatého sedláka, na nějž pracují jiní, a svým chováním dával najevo, že pracovat nemusí. Přesto všechno však hospodářství až do r. 1948 vykazovalo stále dobrou prosperitu. Když v této době od Hrušáka odešly pracovní síly a bylo nutno v hospodářství pracovat manuálně, tu Hrušák počal záměrně jednati tak, aby hospodářství upadalo a aby dosavadní značné výnosy se snížily*“.

Podle trestního oznámení se Hrušák v roce 1952 provinil v několika bodech. Podle plánu osel cukrovkou 4,15 hektaru, jenže poté se o ni nestaral, zatímco v polovině června měli již ostatní rolníci v Křenovicích cukrovku okopanou a sjednocenou. Hrušákova cukrová řepa byla obdělána až poté, co MNV Křenovice vyhlásil 30. června 1952 pracovní povinnost občanů.¹³ Výnos z této plodiny byl i přesto menší, než by byl při včasném obdělání. Hrušákův vepřový dobytek trpěl podvýživou. Počátkem července 1952, když se blížily žně, Hrušák prohlásil, že nebude sklízet, ale nastoupí trest na svobodě, vyměřený Lidovým soudem v Kojetíně v březnu 1952: „*Hrušák byl upozorňován, že trest může nastoupiti až po skončení žní, ale Hrušák prohlásil, že když byl odsouzen, tak trest nastoupí, aby na něj nemusel myslet. Domluvil se s manželkou, aby tato odvezla děti k příbuzným do Slezska a on sám prohlásil, že se o hospodářství již nebude starat. Tímto jednáním chtěl Hrušák docílití zničení neb poškození obilovin na svých pozemcích, neboť věděl, že v době žní bude mít každý dosti práce se svými polnostmi a nikdo nebude moci řádně a včas sklídniti obilí jeho.*“ Vzhledem k tomu, že hrozilo vypadání přezrálého obilí z klasů, byl Okresní národní výbor (ONV) Kojetín nucen předat celé hospodářství Československým státním statkům (ČSSS) — dvůr Křenovice, který obiloviny sklídlil. Po podrobném soupisu živého i mrtvého inventáře bylo Hrušákovo hospodářství předáno státním statkům.

Podle trestního oznámení bylo z jednání Hrušáka zřejmé, že tento vědomě, úmyslně a záměrně prováděl sabotáž, aby ztížil plnění jednotného hospodářského plánu v zemědělském úseku: „*Hrušák má středoškolské vzdělání a že tohoto dovedl v hospodářství náležitě využítí svědčí okolnost, že až do r. 1948 hospodařil téměř vzorně, avšak od té doby, kdy seznal, že jeho pozice venkovského boháče a pozice jeho politických činitelů agrárních a národních socialistů jsou nenávratně ztraceny, vedl hospodářství tak, aby to špelo k úpadku... Z toho důvodu nedodržel plánovaný stav dobytka, neplnil předepsané dodávky a nechával dobytek trpěti podvýživou, ač dříve měl v hospodářství dobytek, který mohl být vzorem..., ... raději před žněmi 1952 nastoupil trest na svobodě, jen aby ztížil neb zmařil sklizení obilovin a způsobil tak našemu hospodářství škodu.*“ Trestní oznámení již samozřejmě neuvádí, že na Hrušáka a jiné zemědělce s velkou výměrou půdy byly postupně uvalovány stále větší dodávkové kvóty, které byly čas- to doslova nesplnitelné. Na závěr trestního oznámení zdůrazňuje Hrušáko- vu dřívější příslušnost k agrární straně a po roce 1945 k národně socialistické straně.

Plnění Hrušákových dodávek v roce 1952 (stav k 29. 8. 1952):

Komodita	předpis	dodáno
hovězí maso	1 180 kg	1 005 kg
vepřové maso	1 071 kg	147 kg
vejce	3 150 ks	374 ks
mléko	9 000 l	1 169 l

Alois Hrušák na svou obhajobu koncem srpna 1952 mj. uvedl:

- pro dobytek neměl žádné jaderné krmivo;
- jedna dojnice pometala v šestém měsíci březosti;
- prasata zakrněla následkem nedostatku krmiva, proto je na doporučení veterináře dodal na jatka;
- slepice začaly vlivem počasí snášet později a několik jich uhynulo;
- pole začal obdělávat o čtyři dny později než ostatní, poněvadž utrpěl úraz;
- v době jarních prací musel odevzdat zapůjčené vojenské koně JZD Nedachlebice, poté byl nucen pracovat s koňmi po zemřelém bratrovi Janovi, jenže ty mu byly později odebrány pro JZD Pivín a na obdělávání mu zbyl pouze jediný kůň a navíc netahavý;

11 SOKA Pterov, fond Lidový soud Kojetín, inv. č. 95, karton 38, sign. T 30/52. Okresní prokuratura odklad schválila, byl odložen do 19. 8. 1952. Trest odnětí svobody na 1,5 měsíce si Hrušák nakonec odseděl v době od 15. 7. do 30. 8. 1952. Když byl Hrušák na základě rozsudku z listopadu 1952 ve vězení, byl vydán příkaz, aby si odseděl i náhradní trest odnětí svobody v délce pěti měsíců, poněvadž nezaplátil peněžitou pokutu 30 000 korun, jež mu byla uložena soudem v březnu 1952. Tento trest byl ke dni 10. 6. 1953 pokládán za odpykaný, ale současně mu byla prodloužena trestní vazba o pět měsíců odnětí svobody. Bližší rozvádění tohoto soudního řízení nepovažují za důležité. Potvrzuje Hrušákovy problémy s plněním dodávek, kvůli čemuž se ocitl v hledáčku represivních orgánů státu. Soudní řízení z listopadu 1952 proběhlo v rámci nechvalně proslulé Akce Kulak, na rozdíl od toho z března 1952. V průběhu obou řízení však jako svědci vystoupily z velké části totožné osoby. Rada MNV Křenovice datovala konec jarních prací v obci k 7. 5. 1952. Pouze dvě osoby (Alois Hrušák a Antonín Matoušek) měly osít ještě dva hektary půdy. Viz SOKA Pterov, fond MNV Křenovice, inv. č. 1.

12 Dobové archiválie obsahují i nepřesné varianty názvu okresní bezpečnostní složky, např. obvodní velitelství. Podrobné líčení historického vývoje Veřejné bezpečnosti viz: MACEK, P. — UHLÍŘ, L.: *Dějiny policie a četnictva IV. Československo (1945—1989)*. Praha 2011, s. 50—78.

13 Soudní spis datuje vyhlášení pracovní povinnosti k 30. 6. 1952, ale ve skutečnosti k vyhlášení došlo zřejmě až 2. 7. 1952, alespoň to uvádí kniha protokolů rady MNV Křenovice z let 1950—1953: „*Usneseno vyhlásit pracovní povinnost pro ošetření cukrovky Aloise Hrušáka, dále na ČSSS, každá osoba 18 hod, kdo se nedostaví, neobdrží lístky na potraviny.*“ Viz SOKA Pterov, fond MNV Křenovice, inv. č. 1.

- kvůli nepříznivému počasí se nedalo pracovat v poli, proto řepa značně vyrostla;
- měl již najaté pracovní síly na obdělání řepy, ale MNV mu je nepovolil a určil na obdělání brigádu;
- na své usedlosti přestal hospodařit začátkem července 1952 — po vyhlášení MNV Křenovice, že nemá zájem o obdělávání polí.

Hrušák, který si k 30. srpnu 1952 odseděl trest odnětí svobody na 1,5 měsíce, musel hned čelit dalšímu trestnímu stíhání.¹⁴

Již 15. srpna 1952 okresní oddělení VB Kojetín vyslechlo Františka Hošáka (ročník 1909), předsedu MNV Křenovice, jenž v důsledku nedosažení zemědělského referenta vykonával i práce spojené s touto funkcí, kromě toho byl i vedoucím státního statku v Křenovicích. Vypovídal proti Aloisi Hrušákovi a trestní oznámení se zakládá i na jeho výpovědi. Hrušák odešel z hospodářství až po jeho převedení pod správu ČSSS. Spis obsahuje také vlastnoručně psaný zápis Josefa Křepelky (ročník 1912), zemědělského referenta ONV Kojetín, ze dne 28. srpna 1952. Též Křepelka hodnotil Hrušákův přístup negativně. Začátkem července 1952 se Křepelka spolu s Bártkem, příslušníkem SNB, dostavil k pohovoru s Hrušákem, který prý stále odmítal na usedlosti hospodařit. Teprve poté byla Hrušákova usedlost zajištěna státními statky. Křepelka mj. konstatoval zaplevelenost Hrušákovy zahrady. Okresní plnomocník ministerstva výkupu oznámil 8. září 1952 okresní prokuratuře neplnění dodávkových úkolů zemědělce Aloise Hrušáka na rok 1952, kromě výše zmíněného měl dodat 5 640 kg pšenice, 1 050 kg žita, 7 550 kg ječmene, 50 kg ovsu, 255 kg luštěnin, 4 470 kg brambor a 27 kg máku. Z tohoto nedodal vůbec nic.

František Hošák během výslechu u prokuratury 11. září 1952 uvedl, že Alois Hrušák nastoupil začátkem července 1952 zmíněný trest odnětí svobody, po jeho odpykání se vrátil do Křenovic, ale na hospodářství nepracoval. Žádal MNV o svolení, aby směl odejít do stavebnictví. MNV jeho žádost nedoporučil a navrhl referátu práce ONV v Kojetíně, aby byl obviněný ponechán v zemědělství a přidělen státnímu statku dle rozhodnutí ONV. O Hrušákově manželce Hošák vypověděl: *„Značnou vinu na špatných hospodářských výsledcích obviněného nese jeho manželka Marie, roz. Dočkalová. Obviněný sám je pohodlný a na práci v zemědělství není zvyklý, neboť na něho pracovali vždy jeho zaměstnanci, jeho manželka však je líná, flegma a o hospodářství vůbec neměla zájem. Zatím co jiné zemědělské ženy šly do práce, Hrušáková (v dokumentu několikrát nesprávně uvedena jako Hrušková) stála ve dveřích a dívala se na ně. Marie Hrušáková však nemá žádný vlastnický podíl na zemědělském závodě obviněného, který je jediným vlastníkem. Tenkrát pracovala jako dělnice v n. p. Technoplast Chropyně.“* Hošák se vyjádřil i k perspektivě Hrušáka: *„U obviněného nejsou podmínky, aby začal znovu samostatně hospodařit, jednak proto, že nemá dost dobytka, jednak proto, že na hospodářství za daných okolností nestačí. Obviněný neměl např. žádný vepřový dobytek. Obviněný nemá těž osivo, krmivovou základnu pro dobytek a nemá také peníze, aby si mohl něco nakoupit.“*

Dne 17. září 1952 vypovídal u prokuratury Josef Křepelka. Rovněž mluvil o nedobré pracovní morálce Marie Hrušákové. Na Hrušákovo špatné hospodaření byl upozorněn tajemnicí MNV Křenovice (Zatloukalová) a následně si celou situaci ověřil pohovorem s Hrušákem: *„Když celý roz-*

Kojetín

(razítko úřadovny)

19
P/213/52

Č. j. **VB - 1642/52** v **Okresní prokurátura v Kojetíně** V **Kojetíně** dne **28.9.1952**

Dne 29. IX. 1952

Zápis o zatčení (zadržení)

Dnešního dne o **13.** hod. byl(a) zatčen(a) v **Křenovicích**

na **pro příkaz okresního soudu v Kojetíně ze dne 20.9.52**
čís. M 107/52
Alois Hrušák

(přezdívký, jména za svobodnou u žen)

nar. **1.7.1889**, v **Křenovicích**, okres **Kojetín**

přisl. do **Křenovic**, okres **Kojetín**, stát **ČSR**

stav **ženatý**, národnost **česká**, nábož. **Kř., kat.**

rodiče **Jan a Anna roz. Jánská oba zemřeli,**

manžel-ka, děti **Marie roz. Dočkalová, Marie a Alois děti**

poručník (u mladistvých)

povolání **dříve samostatný rolník t.j. dělník na výstavbě ostrava**

bydliště **Křenovice čp. 14 okres Kojetín**

Zatčení (zadržení) provedl **strážm. Josef Zigmund**

zatčeného (zadrženého) prohlédl **strážm. Zigmund vřeh, str. Jiříčka** v přítomnosti

Zatčený(á) - (zadržený(á)) má u sebe:

osobní doklady (číslo, datum, úřad vyhotovení):

OP čís. 89.07.02/418 vydaný OV NB Kojetín dne 10.9.1950 pod čj. 5337/50, příkazka pro stavbu sídliště Ostrava I Kostelní 20 čís. 81171 vystavena dne 9.9.1952

1 náprsní taška s různými doklady, 1 peněženka s částkou 306 Kčs, 1 klíček, hodinky s řetízkom, 1 kapesní měř.

Zápis o zatčení Aloise Hrušáka. SOKA Přerov

hovor neměl kladného výsledku, požádal jsem velitele stanice SNB v Kojetíně Bartka o pomoc a radu, jak v tomto případě postupovat. Bylo mezi námi dohodnuto, že dne 6. 7. 1952 oba společně s přizváním předsedy MNV v Křenovicích Hošáka navštívíme obviněného ještě jednou a upozorníme ho na jeho špatné hospodaření. Při tomto rozhovoru dne 6. 7. nepodařilo se nám obviněného přesvědčit o nutnosti plnění povinností na hospodářském úseku, které má, a obviněný stále pracovat odmítal. Bylo nutno přikročit k zajištění hospodářského zvířectva, které nebylo dostatečně krmeno, a postarat se o obdělání pozemků.“ Při prohlídce usedlosti byly zjištěny zásoby znehodnoceného krmiva (mj. žitná mouka na sýpce byla značně plesnivá, sušené řízky byly znečištěny slepičím trusem). Krmení hovězího dobytka bylo nedostačující a probíhalo dvakrát denně.

14 Zápis rady MNV Křenovice z 10. 9. 1952 uvádí zamítnutí Hrušákovy žádosti o uvolnění ze zemědělství do průmyslu v Ostravě. Viz SOKA Přerov, fond MNV Křenovice, inv. č. 1.

Alois Hrušák s rodinou. Fotoarchiv Jana Hrušáka

Okresní prokuratura vydala 17. září 1952 usnesení v trestní věci proti Hrušákovi, který byl důvodně podezřelý z trestného činu sabotáže (podle paragrafu 85/1/a tr. z.). A to tím, že v červnu 1952, v době nejpilnějších polních prací a před žněmi, záměrně zanechal hospodaření na své usedlosti, kterou před tím uvedl do tak dezolátního stavu, že se stala neproduktivní. Jeho veškerý majetek, přírůstek a výtěžky, plynoucí ze zajištěného majetku, a majetek, jenž obviněný nabude po zajištění, byl zajištěn. Stalo se tak z obavy, že by mohl být zmařen či ztížen výkon propadnutí majetku.

Lidový soud v Kojetíně vydal 20. září 1952 okresnímu oddělení VB v Kojetíně příkaz k zatčení obviněného Aloise Hrušáka. Jednalo se o návrh okresního prokurátora (podle paragrafu 97 tr. ř.), jenž tak učinil z důvodu nebezpečí útěku obviněného kvůli vysokému trestu, který ho měl podle očekávání postihnout.

Hrušák byl zatčen 28. září 1952 v Křenovicích, ačkoliv toho času pracoval jako dělník na výstavbě Ostravska. Následujícího dne byl vylsnehnut okresní prokuraturou. Hrušák se rozpovídal o brigádě, kterou zajistil MNV začátkem léta 1952. Jelikož se jednalo o děvčata z místního ústavu pro duševně vadné, kterým měl přikázáno zaplatit 30 korun na hodinu za každou osobu, Hrušák brigádu odmítl. Argumentoval, že pracovní síla, kterou si sám najme, zastane práci za deset děvčat a bude ho stát 15 korun na osobu za hodinu. Předseda MNV však trval na svém. Nakonec plečkování řepy provedly 2—3 osoby, které si Hrušák vybral, jenže Hošák prohlásil, že tyto lidé patří do jeho brigády a od Hrušáka mají dostat 30 korun na hodinu. Hrušák nesouhlasil a rozešel se s Hošákem ve zlém. Dne 1. července 1952 se Hrušák z hlášení obecního rozhlasu dozvěděl, že se nestará o obdělávání pole, což se ho dotklo, proto se rozhodl zanechat hospodaření, neboť byl přesvědčen, že to za takových podmínek ani není možné. Sdílel to MNV dne 2. července 1952 a hospodaření ukončil 5. července 1952 a v následujících dnech (6. — 9. července) proběhlo zabavení jeho živého inventáře i hospodářského náradí. Hrušák doslova uvedl: „*Popírám, že jsem měl úmysl sabotážní a znovu tvrdím, že jsem své rozhodnutí opustit hospodaření učinil jedine pod tlakem okolností, které jsem nemohl ani tou nejusilovnější prací přemoci.*“ Pracovní morálku manželky hodnotil velmi dobře („...je nemocná nějakou vnitřní nebo ženskou chorobou, která jí co chvíli upoutá na lůžko“).

František Hošák se 23. října 1952 u prokuratury vyjádřil k odebrání rezervních vojenských koní a koní z likvidovaného statku po zemřelém

Janu Hrušákovi. V obou případech označil postup jako oprávněný. Alois Hrušák mohl MNV Křenovice požádat, aby mu byli zapůjčeni koně z jiné usedlosti, popřípadě požádat Strojní a traktorovou stanici (STS) Kojetín o provedení polních prací, případně si mohl koně koupit.

Okresní prokuratura v Kojetíně zaslala 23. října 1952 Lidovému soudu v Kojetíně žalobu na Aloise Hrušáka: „...v hospodářském roce 1951/1952 v Křenovicích jako samostatně hospodařící rolník na výměře 16,20 ha půdy záměrně zanedbával včasnou a řádnou přípravu půdy k osevu, obdělání cukrovky, výkrm dobytka, zastájení plánovaného počtu dobytka, záměrně neplnil dodávkové úkoly, takže do 30. 6. 1952 nedodal na předepsaných 1 071 kg vepřového masa 924 kg vepřového masa, na předepsaných 3 150 vajec 2 776 vajec a na předepsaných 9 000 l mléka 7 817 l, a dne 5. července 1952 svoji zemědělskou usedlost opustil, tedy nesplnil a porušil povinnost svého povolání v úmyslu ztěžovat plnění jednotného hospodářského plánu v úseku zemědělské výroby. Tím spáchal trestný čin sabotáže podle § 85, odst. 1. písm. a / tr. z.“ Pouze dodávky hovězího masa plnil v roce 1952 uspokojivě. Okresní prokurátor uvedl: „Obviněný uvádí na svoji obhajobu, že hospodařil s manželkou na usedlosti, jak nejlépe mohl, že na všechny úkoly v hospodářství na něho kladené nestačil a že podmínky, za nichž mu bylo hospodařit, byly nad jeho síly, aby je zdolal. Obhajoba obviněného není na místě, neboť mnoho jiných rolníků za stejných podmínek a mnohdy i horších věnuje všechno úsilí k tomu, aby přispěli svému státu svým podílem a tito rolníci čestně své povinnosti plní. Při dobré vůli mohl i obviněný lépe své úkoly plnit. MNV i STS mu byli ochotni poskytnout všechnu možnou pomoc, obviněný však toho nedbal a postavil se k budovatelskému úsilí našich pracujících zády.“ Obhájcem obviněného byl 30. října 1952 ustanoven JUDr. Leopold Mikulík, advokát a člen Advokátní poradny Prostějov.

Hlavní líčení Lidového soudu v Kojetíně se uskutečnilo 19. listopadu 1952 za přítomnosti JUDr. Ludvíka Kubaly (předseda soudu), Anežky Došlové, zemědělské dělnice ČSSS, n. p., bytem Nezamyslice, Josefa Motala, zaměstnance ONV Kojetín, bytem Dřevnovice (soudci), dr. Vladimíra Klanga (prokurátor), obviněného Hrušáka a obhájce Mikulíka.

Alois Hrušák zopakoval, že se necítí vinen. V zemědělství mu kromě manželky pomáhala Anežka Táborská (manželčina sestra) a Josefa Táborská (tchýně Anežky). Jejich pomoc byla pravidelná, pro nárazové práce si příležitostně opatroval pracovní síly. Jinak zopakoval svá dřívější tvrzení a také zdůraznil vysoký věk (63 let) a špatný zdravotní stav (pravostranná kýla, bolest pravé nohy, výrůstky v páteři, na podzim 1951 utrpěl na poli těžší úraz levé nohy — dvě tržné rány na levém stehně, na jaře 1952 spadl z vozu na dlažbu a utrpěl zlomeniny dvou žeber). Jeho manželka se léčila dvakrát nebo třikrát ročně u MUDr. Vojtěcha Hýždala v Kojetíně. Po každé návštěvě ležela až 14 dní, takže nemohla těžce pracovat. Výnos pšenice z 1,60 hektaru byl v roce 1952 slabý, poněvadž bažanti vyzobali na podzim 1951 i na jaře 1952 mnoho zrna. Po Hrušákově hlášení se dostavila komise ONV Kojetín, která uznala škodu ve výši 50 procent. Dodávku vepřového masa nesplnil kvůli absenci jaderných krmiv, ze stejného důvodu nebyl vůbec schopen splnit dodávku mléka. Nedodávku vajec vysvětloval značným úhynem slepic (ze 45 měl v květnu 1952 jen okolo 20). Veterinárnímu ústavu v Ivanovicích na Hané zaslal vzorek, z něhož ústav kon-

statoval TBC slepic. Hrušákovy slepice byly navíc dáveny lasičkami a tchoři. Obviněný se ani nepokusil sehnat nadsmuvní vajíčka nákupem na volném trhu, protože v Křenovicích nebyl nadbytek vajec. Na jaře 1951 ústně upozornil Františka Křepelku, že s manželkou nestačí na hospodářství. Z toho důvodu nabídl svou usedlost MNV Křenovice, ale Křepelka tuto možnost zamítl.

František Hošák zmínil bonitu Hrušákovy půdy (3 a 4), výkon chovanečků ústavu hodnotil podstatně lépe než Hrušák (60—70 % výkonu ostatních brigádníků). Pozastavil se nad nedostatkem jaderného krmiva, obviněný si dle jeho tvrzení mohl na své půdě vypěstovat dostatek jaderného krmiva. Zmínil jiné soukromé zemědělce z Křenovic, v jejichž hospodaření neviděl závady (Leoš Horák, Václav Trefil). Na podzim 1951 Hrušák údajně dával pracovním silám za sklizeň řepy skrajky místo toho, aby si nechal krmivo. Hošák potvrdil obviněnému poškození pšenice bažanty a uhynutí slepic na nemoc.

Josef Křepelka označil chování obviněného za sabotáž jednotného hospodářského plánu. Usuzoval tak z chování Hrušáka, když tento prohlásil, že již hospodařit nebude, z nedodržení agrotechnických lhůt u osevu jařin i cukrovky, případně jednocení řepy, kvůli odmítání pracovních sil MNV kvůli placení, na špatný zdravotní stav svůj i manželky si dříve vůbec nestěžoval, dopoledne nekrmil krávy, našlo se u něho značné množství strojeného hnojiva i krmiva pro dobytek, jež nebylo využito (50 kg sušených řízků, 150 kg již zkažené režné mouky, 3—4 q zkažených brambor).

V odůvodnění rozsudku, který se přiklonil k výpovědím Hošáka a Křepelky („*Soud kladně zhodnotil důkazy shora uvedené, zejména výpovědi svědků Josefa Křepelky... a Františka Hošáka*“), jsou u stavu dobytka uvedena tato čísla: místo plánovaných 15 kusů hovězího dobytka, z toho pět krav, měl v červenci 1952 jen osm kusů, z toho pět krav a místo plánovaného stavu vepřového dobytka (16 kusů) měl pouze deset kusů. Soud podle dobových kritérií přihlédl k stupni nebezpečnosti trestného činu pro společnost. Obviněnému naopak polehčovalo částečné doznání a bylo přihlédnuto i k jeho stáří a menší pracovní schopnosti. Nicméně další pobyt Aloise Hrušáka v Křenovicích mohl podle soudu brzdit socializaci vesnice.

Obhájce neúspěšně navrhoval osvobození Hrušáka ve věci trestného činu sabotáže. Alois Hrušák byl odsouzen k trestu dvou let odnětí svobody (§ 85/1, § 30 tr. z.), k peněžitému trestu 20 000 korun, případně k odnětí svobody na další dva měsíce (§ 48 tr. z.), ke ztrátě čestných práv občanských na pět let (§ 43, 44 tr. z.), k propadnutí jmění (§ 47 tr. z.) a k zákazu pobytu v Křenovicích u Kojetína navždy (§ 53 tr. z.). Do trestu mu byla započtena vazba od 28. září 1952.¹⁵ Obviněný se vzdal odvolání, na rozdíl od prokurátora. Ten vzal odvolání proti rozsudku zpět až 5. prosince 1952. Do toho dne Alois Hrušák pobýval v krajské soudní věznici v Olomouci. Okresní prokuratura zrušila 22. ledna 1953 usnesení o zajištění majetku Aloise Hrušáka (17. září 1952), poněvadž rozsudkem lidového soudu propadlo jmění odsouzeného ve prospěch státu. Dne 19. března 1953 se prokuratura usnesla nařídít výkon náhradního trestu odnětí svobody v trvání dvou měsíců, protože peněžitý trest byl nedobytný (trest dvou měsíců odnětí svobody byl ke dni 10. června 1953 pokládán za odpykaný). Amnestie prezidenta Zápotockého z května 1953 se na Hrušáka nevztahovala,

T 229/52

V Křenovicích dne 13. května 1954

K zn. : T 229/52

Titl.

Lidový soud

v K o j e t í n ě

- služební cestou přes ONV v Kojetíně

Věc : Alois Hrušák - sdělení na dotaz.

Rada MNV v Křenovicích projednala ve své schůzi konané dne 12. května 1954 Váš přípis, ve kterém sdělujete, že p. Alois Hrušák, nar. 2.7.1889, posledně bytem Křenovice se domáhá prominutí vedlejšího trestu zákazu pobytu ve zdejší obci. Učinila toto rozhodnutí :

Po odsouzení jmenovaného byly pozemky ve výměře asi 15 ha přiděleny místním zemědělcům do povinného nájmu podle zákona 55/47 Sb, čímž bylo zajištěno ohospodařování těchto. Nyní, kdy by se měl p. Alois Hrušák vrátit do zdejší obce nezaručil by sám ohospodařování a na veřejnost by to budilo značné nespokojení, že pracuje jako dělník v závodě. Občané stále ještě nechápou, že on není vlastníkem pozemků, nýbrž stát. Dále není jeho navrácení možné proto, že ve zdejší obci není dostatek bytu.

Rada MNV přihlížela i k jeho dobrému pracovnímu výkonu na závodě, ale přesto to nemůže odstranit jeho těžké provinění, jako je sabotáž zemědělského hospodářského plánu.

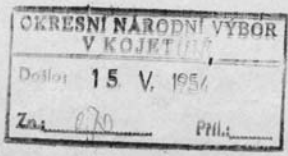
Členové rady MNV:

Kalenda
M. Dmíř

Předseda MNV:

J. P.

Vyjádření MNV Křenovice k možnosti návratu Hrušáka do obce. SOKA Přerov

15 Na dění u soudu reagoval i MNV Křenovice. V zápisu rady MNV z 10. 11. 1952 je Alois Hrušák uveden mezi zemědělci, kteří měli kopat cukrovku. Již deset dní poté, tedy den po rozsudku, se rada usnesla, aby se chovanky zvláštního domova mládeže zapojily do sklizně cukrové řepy po Aloisi Hrušákoví. Schůze konané 29. 12. 1952, 5. 3. a 2. 4. 1953 se zmiňují o dalších místních soukromých zemědělci, označených za vesnické boháče. Figurují mezi nimi také Antonín Hrušák (čp. 15) a František Hrušák ml. (čp. 33). Schůze z 2. 4. 1953 uvádí, že rada ONV oba schválila jako vesnické boháče. Viz SOKA Přerov, fond MNV Křenovice, inv. č. 1. Na rozdíl od Aloise Hrušáka se již nestali obětmi Akce Kulak, přesto si v době kolektivizace vesnice prožili své. Svědčí o tom osud Františka Hrušáka (čp. 33), o němž píše jeho dcera Milada Grusová. Viz PŘÍDAL, J.: *Konec selského stavu na Olomoucku*. Olomouc 2009, s. 103—104.

protože byl odsouzen pro trestný čin sabotáže. Hrušák si trest odnětí svobody odpykával v Samostatném pracovním útvaru Nápravného zařízení Struska Ostrava-Vítkovice. Dne 22. května 1953 byl eskortován k Pracovnímu útvaru nápravného zařízení Králův Dvůr — železářny. Hrušák uvedl v dopisu z roku 1954 místa výkonu svého trestu (železářny v Olomouci, ve Vítkovicích a v Králově Dvoře u Berouna).

Komise pro podmíněně propuštění u Krajského soudu v Praze se na neveřejném zasedání 22. prosince 1953 usnesla propustit Aloise Hrušáka podmíněně z trestu na zkušební dobu tří let. Odsouzený žádal o podmíněně propuštění, přičemž poukazoval na dobrý pracovní výkon. Krajská prokuratura v Praze navrhla jeho podmíněně propuštění. Nápravné zařízení konstatovalo velmi dobrý pracovní výkon Hrušáka jako koksáře u vysokých pecí, dokonce prý projevil kladný postoj k lidově demokratickému zřízení. Orgány lidosprávy doporučily podmíněně propuštění i vzhledem ke stáří a dobrému chování vězně. Hrušák byl propuštěn na podmínku den před štedrým dnem roku 1953.

Hrušákova rodina byla 22. ledna 1953 vystěhována do Razic (část obce Hrobčice na Teplicku), tzn. okolo 350 kilometrů od Křenovic. Hrušák zaslal v únoru 1954 prokuratuře v Kojetíně stížnost ohledně vystěhování. Od manželky věděl, jak probíhalo: za přítomnosti jednoho úředníka ONV Kojetín, jenž Hrušákové slíbil, že si sebou může vzít bytové zařízení dle libosti. Hrušáková tak učinila a její manžel chtěl vědět, zda jsou tyto věci opravdu jejich majetkem. Hrušák byl tenkrát dělníkem železáren Králův Dvůr u Berouna, kde pracoval i o nedělích a bydlel na svobodárně. Prosil o možnost, aby se k němu mohla nastěhovat žena s dětmi. Místo, kde pracoval, si sám našel a byl s ním spokojen. Také se ptal, na koho se obrátit ohledně propuštění manželky ze zaměstnání v Razicích. V poslední březnový den 1954 Hrušák napsal dokonce Kanceláři prezidenta republiky v Praze. Prosil o zrušení zákazu pobytu v rodných Křenovicích a o povolení bydlet ve svém bývalém domě. Zdůrazňoval, že svou usedlost v červenci 1952 neopustil svévolně, ale dal ji se vším zařízením k dispozici MNV: „*Toto moje rozhodnutí bylo však okresním soudem jinak chápáno a byl jsem odsouzen jako bych byl svojí usedlost opustil svévolně.*“ Zmínil svůj kladný vztah k lidově demokratickému zřízení i skutečnost, že byl během trestu velmi dobrým pracovníkem.¹⁶

Dne 8. února 1953, tedy necelý měsíc po vystěhování Hrušákovy rodiny, okresní oddělení veřejné bezpečnosti Kojetín vypracovalo zprávu o nedostatech hospodaření ČSSS v Křenovicích. Zpráva je více než výmluvná, poněvadž kritizuje správce hospodářství státního statku v Křenovicích — Františka Hošáka, který nedávno předtím ostře vystupoval proti Aloisi Hrušákovvi: „*Hospodářství státního statku v Křenovicích obdrželo na podzim 1952 šetovou pšenici. Z této pšenice si vzal Hošák jeden pytel o váze 70 kg a osel touto pšenicí svoje vlastní pole. Na podzim 1952 přišel Hošák o 23. hod. do dvora stát. statku, kde si vzal pytel sušených brambor a řekl, že na kopání vlastních brambor nemá času. Na poli hospodářství ČSSS v Křenovicích zůstalo nesklizeno asi 1,35 ha vojtěšky semenačky, dále nebylo sklizeny ½ míry brambor, asi ¼ míry krmné řepy, ač na sklizení byl čas. Uvedené nedostatky byly zjištěny cestou důvěrnou a lze v tom spatřovati machi-*

nace se strany správce Hošáka. Jest proto žádoucí, aby případ byl na patřičných místech projednán a zjednána náprava.“¹⁷

Ministerstvo spravedlnosti odeslalo Hrušákovu žádost Lidovému soudu v Kojetíně (v některých písemnostech se nesprávně uvádí předchozí název soudu — okresní). Okresní oddělení ministerstva vnitra — oddělení Veřejné bezpečnosti (VB) Kojetín prošetřilo v květnu 1954 Hrušákovu záležitost (ačkoliv se soud případem před 1,5 rokem zabýval). Po Hrušákově odsouzení byly jeho pozemky přiděleny místním zemědělcům do povinného nájmu. V dopise je mj. uvedeno: „*Jmenovaný, kdyby se vrátil do Křenovic, nezaručil by sám obhospodařování a na veřejnost by to budilo značné nespokojení, že sám pracuje jako dělník v závodě.*“ V Křenovicích byl prý oblíben jen u větších zemědělců a byl silně zaměřen proti státnímu zřízení i proti socializaci vesnice. Rada MNV Křenovice se ve schůzi z 12. května 1954 usnesla proti návratu Hrušáka do obce. Většina občanů Křenovic údajně nepochopila, že pozemky již nepatří Hrušákovi, ale státu.¹⁸ Okresní národní výbor Kojetín zaslal 17. května 1954 lidovému soudu stejné doporučení. Dne 22. května 1954 se konalo neveřejné zasedání v této věci. Soud v čele s JUDr. Ludvíkem Kubalou (předseda) a za přítomnosti prokurátora dr. Vladimíra Klanga zamítl Hrušákovu žádost o prominutí vedlejšího trestu zákazu pobytu v Křenovicích.

Závodní rada ROH Královodvorských železáren, n. p., závod „Sokolovský“ v Králově Dvoře u Berouna vypracovala 9. června 1954 kádrový posudek na Aloise Hrušáka: „*Soudruh Hrušák pracoval v oddělení vysoké pece jako potrestaný. Po uplynutí trestu zůstal v tomto oddělení pracovat jako civilní zaměstnanec. Po strážce pracovní jest dobrý. Ke svým spoluzaměstnancům se choval kamarádsky. Jako civilní zaměstnanec udělal přestupek ten, že vynášel dopisy potrestaných a zprostředkoval jejich odeslání. Pro tento přestupek z oddělení vysoké pece přeložen.*“ Posudek došel soudu v Kojetíně o den později, tedy již po neveřejném zasedání.

Budova čp. 14 v Křenovicích (obytné a hospodářské stavení, stavební pozemek a stodola) byla podle usnesení Lidového soudu v Kojetíně ze dne 2. dubna 1955 majetkem MNV Křenovice. Ten ji 1. června 1958 odevzdal za účasti zástupce zemědělského odboru do trvalého užívání JZD Křenovice.

Po pádu komunistického režimu proběhla Hrušáková rehabilitace. Okresní soud v Přerově rozhodl 21. srpna 1990 v neveřejném zasedání v trestní věci proti odsouzenému Aloisi Hrušákovi takto: rozsudek lidového soudu ze dne 19. listopadu 1952 byl prohlášen za zrušený, stejně i všechna další rozhodnutí v téže trestní věci. Rozsudek Lidového soudu Kojetín z 19. března 1952 včetně dalších rozhodnutí v téže trestní věci byl prohlášen za zrušený na základě usnesení Okresního soudu v Přerově, který tak rozhodl 19. února 1991 v neveřejném zasedání. V obou případech se postupovalo podle zákona č. 119/90 Sb. o soudní rehabilitaci a předsedou senátu byl JUDr. Miloslav Stankuš.

16 SOKa Přerov, fond Lidový soud Kojetín, inv. č. 95, karton 42, sign. T 229/52.

17 SOKa Přerov, fond ONV Kojetín, inv. č. 134, karton 33.

18 Zápis rady MNV Křenovice ze schůze konané 12. 5. 1954 uvádí: „*Kdyby se vrátil do zdejší obce jako dělník, vzbudilo by to pobouření, a to hlavně u zemědělců, kteří mají přiděleny pozemky do povinného nájmu z jeho bývalého majetku. Dále proto, že je v obci nedostatek bytů.*“ Z těchto důvodů bylo po delším rozhovoru usneseno nedoporučit Hrušákovu žádost. Viz SOKa Přerov, fond MNV Křenovice, inv. č. 3.

V roce 1999 Marie Poláková a Alois Hrušák z Bíliny, potomci „vesnického boháče“ Aloise Hrušáka, uplatňovali svůj restituční nárok (podle zákona č. 229/91 Sb.) na zemědělský majetek, který v roce 1952 propadl státu.¹⁹

Od Jana Hrušáka z Křenovic jsem obdržel záznam ze vzpomínek Milady Grusové, rozené Hrušákové, která napsala o perzekuci Aloise Hrušáka následující: „*Padesátá léta byla krutá i pro rodinu Aloise Hrušáka z č. 14 v Křenovicích. V tuto dobu dodávky obilí, mléka, vajec určoval tehdejší obecní úřad. Čím více půdy vlastník měl, tím větší mu byl předepsán výnos na 1 ha, aby jej nemohli splnit, jelikož se jim tolik neurodilo. Jako neplnič dodávek byl označen Alois Hrušák, byl vzat do vězení a na hospodářství zůstala jeho žena se dvěma malými dětmi. Marie, jejich dcera, byla můj ročník, spolu jsme seděli ve třídě. Nastoupili jsme do 5. třídy do školy do Kojetína. V průběhu vyučování přišli do školy muži, Máňu omluvili a odvezli domů. Museli nastoupit do auta — ona, maminka a 5letý syn Alois. Mohli si vzít pouze jednu skříň a osobní potřeby. Zavezli je do Razic k Bílině do Čech. Tam byl již sníh. Vyložili je na okraji lesa do chaty bez dveří. Dobří sousedé jim poskytli dveře a půjčili „Petry“ kamna, maminka nalámala v lese dříví a zatopila. O všechn movitý i nemovitý majetek přišli. Ve chlévech měli dobytek, drůbež, vybavené stavení, nic z toho si nesměli vzít. Maminka tam sehnala práci ve vepřině, aby děti užívala.*“²⁰

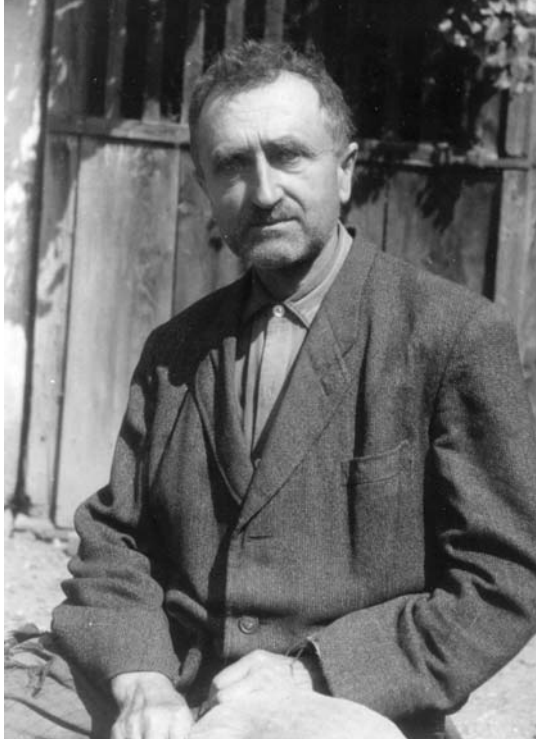
Alois Hrušák zemřel 19. července 1960 v Radovesicích na Litoměřicku, kde žil se svou rodinou. Rodné Křenovice od roku 1952 s největší pravděpodobností nikdy nenavštívil.²¹

Jan Vaculík z Lobodíc

Jan Vaculík se narodil 10. října 1900 v Lobodících.²² Navštěvoval obecnou školu, nižší reálku a poté tříletou hospodářskou školu. Po jejím absolvování nastoupil jako úředník na velkostatku v Kojetíně, do roku 1922 učil na zimní hospodářské škole v Lošticích. Po návratu hospodařil s otcem Janem na usedlosti v čp. 48, kterou v roce 1936 převzal. V roce 1938 se oženil s Marií Kadlecovou, s níž měl celkem tři děti (Jan — ročník 1939, Emílie — ročník 1946, Cyril — ročník 1947). Za první republiky byl Vaculík členem Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu (agrárníci), kde byl okresním vedoucím republikánského dorostu. Za protektorátu byl okresním předsedou svazu zemědělství a lesnictví pro Kojetínsko. Brzy po druhé světové válce vstoupil do lidové strany. Vaculík vlastnil spolu s manželkou usedlost o výměře 13,70 hektaru (v ceně asi 350 000 korun).²³

Do roku 1948 neměl s dodávkami zemědělských produktů problémy. Stejně jako mnoho jiných soukromých zemědělců s větší výměrou půdy začal mít v tomto ohledu potíže až poté, co moc ve státu převzali komunisté. Lidový soud v Kojetíně uznal 20. května 1950 Vaculíka vinným, že v březnu a dubnu 1950 nesplnil osevní plán na rok 1950, neboť na svých pozemcích oproti osevnímu plánu zasel více pšenice (o 55,60 a), žita (o 43 a) a ječmene (o 1,08 ha) a naopak méně cukrovky (1,16 a), brambor (o 31,20 a), čekanky (o 10 a) a píce (o 22,70 a). V roce 1949 nesplnil svou dodávkovou povinnost, neboť v tomto roce nedodal 20 q ječmene, 21 q pšenice a 500 q cukrovky, tedy porušil povinnost vyplývající z jeho povolání v úmyslu ztížit provádění nebo plnění jednotného hospodářského plánu, čímž se dopus-

til zločinu sabotáže (podle § 36/1 zákona č. 231/48 Sb. z. a n. a za použití § 55 tr. z. byl odsouzen k trestu těžkého žaláře v trvání 18 měsíců, zostřeného a doplněného jedním tvrdým ložem čtvrtletně). Dále byl odsouzen k náhradě nákladů trestního řízení (podle § 389 tr. ř.), k peněžitému trestu 25 000 korun (v případě nedobytnosti do těžkého žaláře v trvání šesti měsíců, podle § 47 zák. č. 231/48 Sb.), byla vyslovena konfiskace celého majetku (podle § 48 cit. z.) a také ztráta občanských a způsobilosti k nabytí těchto práv do doby pěti let (podle § 52 cit. z.). Odsouzení bylo nepodmíněné. Hlavní přelíčení se konalo v Klenovicích na Hané (obec v tehdejší okrese Kojetín). Předsedou byl dr. Gazda, prokurátorem dr. Hepnar. Krajský soud v Olomouci jako odvolací soud uznal

Jan Vaculík, soukromý zemědělec z Lobodice.
SOKA Přerov

po ústním líčení i odvolání obviněného a veřejného žalobce. Odvolání obviněného do výroku o vině bylo vyhověno, napadený rozsudek byl v celém rozsahu zrušen a obviněný uznán vinným přečinem ohrožování jednotného hospodářského plánu z nedbalosti podle § 38 zákona č. 231/48 Sb. Byl za to podle § 38 cit. zákona za použití § 260 b) z r. 1852 ř. z. odsouzen k trestu odnětí svobody na devět měsíců a podle § 47 cit. zákona k peněžitému trestu 10 000 korun (v případě nedobytnosti k náhradnímu trestu odnětí svobody na jeden měsíc nepodmíněně). Obviněnému byla do trestu započítána vazba od 20. května 1950. Odsouzení bylo nepodmíněné. Mnoho svědků vypovídalo o velkém pracovním nasazení manželů Vaculíkových, kteří často pracovali od časných ranních do pozdních večerních hodin. Děti jim nebyly kvůli nízkému věku schopny pomoci a o přiděl pracovních sil se Vaculíkovi neúspěšně ucházeli na MNV Lobodice. Odvolací soud uznal, že se to projevilo především v nedostatečném osevu cukrovky ve prospěch ječmene. Stranou nezůstal ani špatný zdravotní stav obviněného. Během líčení vystoupily zčásti stejné osoby jako o dva roky později, např. Anežka Barochová, František Roubal.²⁴ Bližší rozvádění tohoto soudního řízení nepo-

19 SOKA Přerov, fond Lidový soud Kojetín, inv. č. 95, karton 42, sign. T 229/52.

20 Záznam jsem obdržel e-mailem dne 16. 5. 2014. Jan Hrušák a Milada Grusová jsou samozřejmě příbuzní Aloise Hrušáka. Vyprávění Milady Grusové bylo použito rovněž v publikaci: PŘÍDAL, J.: *Konec selského stavu na Olomoucku*. Olomouc 2009, s. 104. Záznam obecní kroniky Křenovic k roku 1952 zmiňuje případ Aloise Hrušáka velmi stručně: „*Rolník p. Alois Hrušák, č. 14 pro neplnění dodávkových povinností a neplacení daní byl vykážán z obce. Pozemky dány do nuceného nájmu.*“ Viz SOKA Přerov, fond MNV Křenovice, neinventarizováno, kronika z let 1956—1970 s retrospektivními záznamy od roku 1939.

21 E-mail od Jana Hrušáka ze dne 16. 5. 2014. Ze dvou potomků Aloise Hrušáka žije již pouze Marie Poláková.

22 Údaje o narození ověřeny v matrice narozených pro Lobodice v letech 1880—1903.

23 SOKA Přerov, fond Lidový soud Kojetín, inv. č. 95, karton 42, sign. T 223/52.

24 SOKA Přerov, fond Lidový soud Kojetín, inv. č. 93, karton 29, sign. T 132/50. Z výkonu trestu se Vaculík vrátil 20. 2. 1951.

Vaculík s koňmi, které používal k obdělávání svých pozemků. SOKa Přerov

važují za důležité. Soudní řízení z května a prosince 1950 bylo předzvěstí ještě větších nesnází soukromého zemědělce Vaculíka. Vše vyvrcholilo v roce 1952 v rámci nechvalně proslulé Akce Kulak.²⁵

Dne 28. srpna 1952 okresní oddělení VB (referát II. Kojetín) podalo okresní prokuratuře v Kojetíně trestní oznámení na Jana Vaculíka. V oznámení se píše o trestném činu hospodářské sabotáže a ohrožení jednotného hospodářského plánu, spáchaném v Lobodovicích. Jako poškozený je uveden veřejný zájem, zásobování. Podstata obvinění zahrnuje sedm bodů:

1. Na podzim 1951 řádně neobdělal a nepřipravil pole k osevu (žitem, pšenicí), vědomě a úmyslně použil k setí nehodnotná osiva, a aby dosáhl větší hustoty u pšenice, posel ji ječmenem, čímž zavinil malý hektarový výnos podzimního obilí.
2. Na jaře 1952 nevyužil mechanizačních prostředků STS, které mu byly prostřednictvím MNV nabídnuty k řádnému obdělání polí.
3. Zasetou cukrovku včas neokopal, neoplečkoval a nevyjednotil, tyto práce musela provést brigáda nařízená MNV.
4. V roce 1951 neodebral a nezakoupil určená umělá hnojiva pro svoji výměru.
5. V roce 1952 nezajistil dostatečnou krmivovou základnu pro plánovaný stav dobytka. Pokud měl naseto krmivo, zkrmil ho nazeleno, čímž zapříčinil následkem podvýživy uhynutí dvou březích dojnic, jedné prasnice a zmetání jedenácti selat (ohrožení dodávky mléka a masa). Při uhynutí a onemocnění dobytka nevyhledal úmyslně veterinární ošetření, nýbrž nechal uhynulý dobytek ležet mezi živým dobytkem (krávu tři dny, prasnici deset dní). Ostatní dobytek vydával v nebezpečí onemocnění a vyvolání nákazy, a to i v sousedních usedlostech a vlastně v celé obci.

²⁵ Kromě toho byl Vaculík dvakrát potrestán ONV Kojetín peněžitou pokutou za neplnění dodávek (20. 1. 1951 pokuta ve výši 5 000 korun, v roce 1952 pokuta obnášející 20 000 korun).

6. V době žní vědomě ponechal pokosený ječmen delší dobu ležet na poli bez mandelování, čímž zapříčinil znehodnocení ječmene zmoknutím.
7. Nesplnil povinný výmlat a dodávku vymláčeného obilí do stanovené doby. Učinil tak teprve tehdy, když mu MNV přistavil mlátičí soupravu na dvůr.

Na základě toho Veřejná bezpečnost uvedla: „*Tímto nekalým jednáním a úmyslným neplněním povinností svého povolání sledoval Vaculík úmyslné maření a ztěžování plnění jednotného hospodářského plánu v úseku rostlinné a živočišné zemědělské výroby a ohrožoval plynulé zásobování obyvatelstva v tomto úseku výroby.*“

Případ zjistil okrskový zmocněnec VB průzkumem v obci. Případ byl oznámen k realizování okresnímu oddělení VB (referát II. Kojetín). Na místo se dostavila 27. srpna 1952 hlídka VB, jež spatřila dovoz ječmene z pole a jeho následné mláčení. Zrno ječmene bylo slabé a znehodnocené nečistotou a plevem z bodláčí. Zrno se pro svou špatnou jakost dalo použít pouze jako krmný ječmen. Přitom v obci byl pěstován kvalitní ječmen a převážně sladovnický. Vaculík argumentoval nedostatkem osiva a pozdním setím. Poté bylo zjištěno, že ječmen nebyl mandelován a několikrát zmokl, čímž byl ještě více znehodnocen. V roce 1951 splnil předepsané dodávky obilí, masa, mléka a vajec jen částečně, v dalším roce se plnění ještě zhoršilo. Vaculík dokonce nedodal vůbec žádnou pšenici ani ječmen.

Plnění Vaculíkových dodávek v roce 1952 (stav k 27. 8. 1952):

Komodita	předpis	dodáno
hovězí maso	825 kg	360 kg
vepřové maso	1 235 kg	299 kg
vejce	2 960 ks	683 ks
mléko	7 250 litrů	637 litrů
pšenice	4 200 kg	—
ječmen	6 350 kg	—
žito	900 kg	900 kg
brambory	3 300 kg	—

Vaculík neměl plánovaný stav hovězího ani vepřového dobytka. Pokud ho měl ustájen, tak v ubohém stavu. Jednalo se o dvě krávy (dojnice), sedm kusů starších jalovic a jednoho býka, dále šest kusů vepřového dobytka, z toho jednu prasnici o váze 70 kg. Váha ostatních kusů vepřového dobytka činila 40—50 kg na kus: „*Tento dobytek na první pohled svědčí o tom, že jest špatně krměn a trpí podvýživou. Jest hubený, srst na prasatech jest dlouhá, stojatá a nasvědčuje tomu, že tyto nejsou řádně ošetřovány. Ve stájích jest značná nečistota a zápach, takže v tomto stavu nelze docílit lepšího růstu dobytka.*“

Dne 10. srpna 1952 uhynula Vaculíkovi prasnice. Nezavolal veterináře a navíc nechal prasnici celý týden ležet ve chlévě mezi živým dobytkem. Prasnice byla odvezena na mrchoviště do Kojetína teprve tehdy, když sousedi podle zápachu upozornili na případ MNV. Dne 22. srpna 1952 náhle uhynula další dojnice. Již několik dní před uhynutím byla nemocná, ale Vaculík veterináře nevyhledal. I v tomto případě mršinu odstranil teprve po zásahu MNV. Již v dubnu 1952 mu uhynula jiná dojnice. V červenci 1952 zmetala prasnice a vylíhlá selata byla všechna mrtvá. Vaculík je odve-

zl na mrchoviště, aniž by nechal příčinu zmetání nechat zjistit veterinářem.

V letech 1951—1952 Vaculík odebral pouze menší část umělého hnojiva, na které měl nárok. Odmítl nabídku k poorání svých pozemků STS a řekl, že práci udělá svým potahem. Trestní oznámení: „*Taktěž nelze připustiti omluvu, že hospodářství nerozumí, a proto toto upadá, neb jest nemyslitelno, aby syn z hospodářství, který vystudoval vyšší hospodářskou školu, byl profesorem na hospodářské škole a konečně od roku 1922 při hospodářství pracuje a toto sám vede, hospodaření nerozuměl. Toto vyvrací též okolnost, že až skoro do roku 1948 plnil své povinnosti dobře, zvláště v době nesvobody, a teprve po únoru 1948 šlo to s hospodářstvím dolů.*“

Dne 26. srpna 1952 byl vyslechnut MVDr. František Kania (ročník 1915) z Tovačova, jenž na příkaz ONV provedl veterinární prohlídku dobytka. Zjistil, že Vaculíkův dobytek byl v podvyživeném a pohublém stavu. Vzhledem k tomu navrhoval porážku dobytka, u menší části předání k řádnému ošetřování. Dodal, že vůbec nebyl informován o nemocech Vaculíkova dobytka. O den později byl vyslechnut František Roubal (ročník 1903), předseda MNV Lobodice. Vaculíka znal delší dobu, označil ho vzhledem k jeho hospodaření za osobu ležerní povahy. Vaculíkův otec naproti tomu hospodařil výborně. Roubal informoval o Vaculíkových špatných postupech při hospodaření (odmítání pomoci, neprovedení mandelování ječmene, pozdní setba, neničení plevele aj.).

Vaculík byl vyslechnut 27. srpna 1952. Po návratu z vězení koncem února 1951 našel hospodářství v dost špatném stavu, protože manželka hospodařila sama a nic neopravovala. Z toho důvodu byl nucen provádět různé opravy a pořizovat některé věci. K hospodaření v roce 1952 uvedl: „*Pro rok 1952 jsem osevní plán dodržel, ale vzhledem na nedostatek osiva nemohl jsem řádně zaset pšenici a tuto jsem pak chtěl na jaře zaorati. Prošel jsem ji však ječmenem a hodlal jsem tohoto použití jako krmiva. Následkem nedostatku pracovních sil nemohl jsem veškeré práce jak podzimní tak jarní provést včas a správně, takže mně zůstal hlavně ječmen značně zaplevelený, který jsem nevyčistil, ježto nebyl kdo to udělati a nemohl jsem provést okopání cukrovky. Mám za to, že kdybych mohl si osev, jakož i veškerou sklizeň, plánovati tak, jak mně to vyhovuje, byl bych sto tyto práce s tímto spojené provést včas i bez použití pracovních sil cizích, při mém špatném zdravotním stavu. Nesouhlasím s plánováním, jaké se provádí nyní, a mám dojem, že hospodářství dnešního ražení nejen u mě, ale i jinde jest tak zvané hospodářství loupeživé, tj. hospodářská substance jest přečerpávána a přesahuje veškeré možnosti plnění. Nelze z určité výměry vyzískat více kalorií, nežli tato snese.*“ V roce 1952 odmítl traktory, protože předtím nebyl s tímto způsobem orby spokojen a navíc neměl dostatek peněz. Ze stejného důvodu nevykoupil všechna umělá hnojiva, na něž měl nárok. Hospodářský úvěr ve výši 10 000 korun vyčerpal na jiné potřeby v hospodářství. Neměl krmivo, zvláště pro prasata, proto dobytek krmil drtinami jetele a vojtěšky s menším množstvím šrotu. Na ONV Kojetín žádal u referenta Křepelky přiděl krmiva, ale bylo mu řečeno, že pracující lid není od toho, aby se staral o jeho prasata. Uhynulou prasnici nechal tak dlouho ležet ve chlévě, poněvadž byl zaneprázdněn při žňových pracích, kdy pomáhal i jiným hospodářům. Na likvidaci plevele v ječmeni neměl dostatek pracovních sil,

Vaculíkův vepřový dobytek v roce 1952. SOKA Přerov

navíc stejné problémy měli i jiní zemědělci na sousedních polích. Značně polehly ječmen pokosila strojní a traktorová stanice, s jejíž prací Vaculík nebyl spokojen. Na závěr dodal: *„Jsem si vědom, že mám hospodářství ve špatném stavu, ale není to vinou mojí, neb kdybych mohl plánovat osev tak, jak bych sám chtěl, jistě bych práci zdolal i s těmi pracovními silami, jaké mám dnes, a to i při mé churavosti a neschopnosti pracovní. Trpím již od svého mládí neurastením a měl jsem již dvakrát kloubový reumatismus, a proto jsem těžší práce neschopen.“*

U řady dalších informací o Vaculíkovi, uvedených v trestním oznámení, není přímo uveden zdroj. Vaculík zaměstnával jako stálou pracovní sílu deputátníka, čeledína a dvě služky: *„Pokud se dalo zjistit, tyto osoby značně vykořisťoval různým způsobem, sám však nepracoval, vyhledával společnost sobě rovnou a zabýval se hodně politikou. Při tom žil z práce svých zaměstnanců, kteří mu jeho hospodářství obdělávali.“* Konkretizace Vaculíkovy politické činnosti zahrnuje rovněž protektorátní období. Vaculík prý využíval známostí s bývalými agrárníky i znalosti němčiny. Jako okresní předseda svazu zemědělství a lesnictví přicházel s Němci často do styku: *„V této době plnil předepsané dodávky dobře a skoro vzorně. Neměl nikdy žádné nepřijemnosti s úřady pro jejich neplnění. Vaculík podle jeho doznání byl osobně znám s tehdejším ministrem Hrubým²⁶, se kterým udržoval písemné styky, jak vyšetřující hlídce korespondenci prokázal. I těchto styků využíval ve svůj prospěch a využil zákroku uvedeného ministra, když mu bylo odepráno vydání poukazu na stavební materiál k nějaké opravě a prostřednictvím jeho musel mu býti pak poukaz okresním úřadem v Kojetíně vydán. V obci jest považován jako zastávce tehdejšího režimu. Toto prováděl však takovým způsobem, že nic konkrétního nemohlo býti proti němu*

26 Adolf Hrubý (1893—1951), protektorátní ministr zemědělství a lesnictví (1942—1945).

dne 8. 1. 1953

Rehabilitace

Rozsudek.

Jménem republiky!

Okresní soud v Kojetíně uznal dnes právem:

Obviněný

Jan Vaculík,

nar. 10.10.1900 v Lobodících, okr. Kojetín, samost. zemědělec na
13.70 ha v Lobodících č.48, t.č. ve vazbě okresního soudu v Kojetíně,

je v i n e n,

že v Lobodících jako samostatně hospodářící zemědělec na výměře 13.70
ha orné půdy snížil úmyslně výrobnost svého zemědělského závodu tím,
že

1/ pokud jde o výrobu rostlinnou :

a/ na podzim 1951 upotřebil vědomě pšenici jako osivo znehodnocené
ječmenem,

b/ na jaře 1952 zpozdil své polní práce a neprovedl odplevelení,

c/ na jaře 1952 neoplečkoval, neokopal a nevyjednotil čas zasetou
cukrovku,

d/ o žních 1952 zdržel výmlat a dodávku obilí u sebe, dodav jen
žito do stanoveného termínu 25.8.1952 ;

2/ pokud jde o výrobu živočišnou v r.1952 :

a/ nezastávil plánované stavy dobytka, takže místo plánovaných 11
kusů skotu, z toho 5 krav měl jen 9 kusů skotu, z toho 2 krávy
a místo plánovaných 14 kusů prasat, z toho 3 prasnic měl jen 5
kusů prasat, z toho jednu prasnici,

b/ neopatřil dostatečné množství krmiva pro dobytek a tím způsobil
špatný výživný stav a malou užítkovost dobytka,

c/ nedal zverolékařsky ošetřit onemocnělý dobytek, takže následkem
toho a též podvýživou uhynuly 2 březí krávy, jedna prasnice

a druhá prasnice zmetala 11 selat,
d/ několik dnů v srpnu 1952 nechal ležet uhynulou krávu a od 22. do
24.8.1952 nechal ležet uhynulou prasnici mezi ostatním dobytkem
resp. na dvoře, čímž v parném letním počasí vzniklo nebezpečí
onemocnění ostatního dobytka ;

následkem toho všeho nesplnil obviněný Jan Vaculík do 28.8.1952
/ zatčení/, předepsané mu dodávky pro r.1952 tak, že na předpis 42 q
pšenice nedodal žádnou pšenici / sklizenou bylo 19.25 q/, na předpis
63.50 q ječmene nedodal žádný ječmen / sklizenou bylo 49 q ječmene /,
na předpis 0.45 q ovsu nedodal žádný / sklizenou 9.50 q/, na dílčí
pololetní předpis vepřového masa nedodal 3.18 q, na předpis 2960
vajec nedodal 2277 vajec a na dílčí pololetní předpis 3615 l mléka
nedodal 2978 l,

tedy nesplnil povinnost svého povolání v úmyslu ztěžovat plnění
jednotného hospodářského plánu v úseku výživy,

tím spáchal

restný čin sabotáže podle § 85 odst.1 písm.a/ tr.z.

Za to

se odsuzuje

Rozsudek Lidového soudu Kojetín v trestní věci proti Vaculíkovi — úvodní strana. SOKA Přerov

zjištěno, a tento nebyl ani trestán ani vyšetřován podle retribučních dekretů.“ V roce 1945 Vaculík vstoupil do lidové strany a v obci vyvíjel prudkou kampaň proti komunistům: „I v této době jeho hospodářství nijak netrpělo, neb Vaculík stále měl pracovní síly a sám nemusel pracovat. Teprve po únoru 1948, kdy mu byly postupně pracovní síly odčerpány, počal své hospodářství zanedbávat a toto upadalo, což svědčí o tom, že pokud žil z práce námezdních sil, dařilo se mu dobře, jakmile ale měl počítí pracovat sám, toto mu podle jeho nešlo.“ Vaculík je označen za velkého kritika lidové

demokratického režimu a socializace vesnice, navíc se v tomto ohledu snažil ovlivňovat i menší zemědělce. Ani potrestání ho nijak nenapravilo, naopak se podle zjištění VB utvrdil v záporném poměru k socialistickému budování, což měl potvrzovat stav jeho hospodářství. Na závěr příslušník VB napsal: „*Vaculík jest velmi sečtělý, má odborné znalosti z oboru zemědělství, kterých však nepoužije nikdy ve prospěch celku. Jest povahy velmi falešné, navenek vystupuje jako nemocný člověk a svým nářkem na nemoc snaží se ovlivniti i veřejné činitele a úřady. Tohoto však užívá vždy a všude ve svůj prospěch. Tohoto triku bude se snažiti využiti i při trestním řízení, třeba i předložením lékařského vysvědčení, aby své potrestání, které bude jistě spravedlivé, zmírnil, resp. oddálil.*“

František Nejezchleb, vrchní strážmistr, zatkl Vaculíka 28. srpna 1952 v Lobodících. Následujícího dne byl soukromý zemědělec převzat do věznice v Kojetíně. Při výslechu (30. srpna 1952) uvedl důvody, proč nebyl schopen plnit dodávky. Odmítal mlátičku MNV, protože byla příliš velká, špatně mlátila a čistila. Místní národní výbor mu ji ale vnutil, proto musel vybourat kus zdi a odstavit plot, aby ji dostal do domu. Mluvil o špatném zdravotním stavu své osoby i manželky. Stěžoval si dokonce na neukázněnost rodinných příslušníků. Uvedl zadlužení a bídu své rodiny i absenci pracovních sil. Okresní prokuratura se téhož dne usnesla zajistit veškerý majetek, přírůstek a výtěžky, plynoucí ze zajištěného majetku a majetek, který obviněný nabyl po zajištění. Učinila tak kvůli důvodnému podezření Vaculíka z trestného činu zemědělské sabotáže, u něhož bylo možné vyslovit propadnutí jmění.

Dne 1. září 1952 okresní oddělení VB (referát II. Kojetín) sdělilo prokuratuře dodatky k trestnímu oznámení. V roce 1951 uhynulo Vaculíkovi za podezřelých okolností čtyřtýdenní tele. Vaculík udal, že ho ušlapal býček, jenž se utrhł. Bezpečnost se domnívala, že se tele utrhł a spadlo větrákem do sklepa, kde bylo ponecháno, aniž by ho Vaculík hledal. Obviněný totiž vypověděl, že již den předtím se býček utrhł a začal šlapat tele, které se následně též utrhlo a spadlo otevřeným větrákem do sklepa. Rovněž byl vypracován přehled sklizně a výnosu obilovin za rok 1952. Veškeré obiloviny byly při malém výnosu špatné jakosti, silně promíchané plevelem, takže se nedaly použít jako normální jakostní obilí. Pšenice, ječmene a oves byla sklizena necelá polovina z plánovaného výnosu. Bezpečnost zaslala i sedm fotografií, jež dokumentují nevalný stav Vaculíkových koní a dobytka.

Kojetínské cukrovary, n. p. Tovačov, napsaly 6. září 1952 okresní prokuratuře, že Vaculík měl v roce 1951 předpis 1 170 q cukrovky, ale dodal jen 411,90 q. Všichni řepaři z okresu dodali v roce 1951 81 procent svých předpisů.

Krajská prokuratura v Olomouci zamítla 8. září 1952 Vaculíkovu stížnost proti ponechání ve vazbě a potvrdila rozhodnutí okresní prokuratury.

Dne 17. září 1952 okresní prokuratura znovu vyslechla Františka Roubala, předsedu MNV Lobodice. Vaculíkův případ byl 2. září 1952 projednán v radě MNV, kde bylo rozhodnuto o Vaculíkově trestním stíhání vzhledem k jeho hospodářským výsledkům. Zároveň se jednalo o převedení usedlosti do socialistického sektoru, případně do nuceného nájmu samostatně hospodařících zemědělců. Po zajištění Vaculíkova majetku byly pozemky rozděleny do nuceného nájmu, chovný dobytek přidělen zemědělcům, kte-

ří neměli zastájený stav, nevhodný dobytek byl odveden na jatky. Chlévy bylo v plánu předat JZD, obytné budovy obsadit družstevníkem, jenž by ošetřoval dobytek. Značnou spoluvinu na špatných výsledcích nesla podle Roubala Vaculíkova choť (mj. nesplnění dodávky vajec a mléka, „*za které je v hospodářství všeobecně odpovědna hospodyně... více se věnovala dětem než práci v hospodářství*“). Na MNV se Vaculík nikdy neobrátil se žádostí o přidělení pracovních sil a obvykle se spoléhal jen na výpomoc přátel z řad větších a středních rolníků. U Vaculíka pracovala i Anežka Bartochová, hospodyně jeho otce Jana.

Dne 17. září 1952 byl znovu vyslechnut i Josef Křepelka, zemědělský referent ONV Kojetín. Ve Vaculíkových chlévech vládla velká nečistota, zvláště vepřový dobytek se topil v řídkém hnoji. Hospodářské budovy nebyly opravovány řadu let, ač k tomu měl Vaculík možnosti, poněvadž na druhé straně měl zařízenou výzkumnou laboratoř, vybavenou předměty značné hodnoty. Hospodářské nářadí měl v dezolátním stavu, o pole se staral špatně. Rovněž Křepelka zmínil Vaculíkovu ženu Marii jako spoluviníka špatného stavu hospodářství.

Okresní prokuratura napsala 17. září 1952 okresnímu oddělení VB (referát II. Kojetín) na základě výpovědi Roubala a Křepelky: „*Prosím, aby jednání Marie Vaculíkové bylo ošetřeno a v případě, že budou zjištěny skutečnosti, odůvodňující podezření z trest. činu, podáno na Marii Vaculíkovou trest. oznámení.*“

Vaculík žádal 18. září 1952 předvedení těchto svědků:

- dr. Otevřela z Tovačova, ošetřujícího lékaře rodiny, aby potvrdil Vaculíkův chatrný stav, který se ještě zhoršil pro nedostatek spánku před zněmí a ve zních 1952
- odborného lékaře duševních chorob, aby potvrdil, že člověk duševně vyčerpaný není schopen normální úvahy (ponechání uhynulého dobytka mezi živými zvířaty několik dní ve stáji)
- Anežky Bartochové z Lobodic (č.p. 49) a Františka Pelíška, místního faráře — kvůli výpovědím o poměrech ve Vaculíkově rodině i hospodářství

Okresní prokuratura vyslechla 22. září 1952 Bartochovou i Pelíška. Farář Pelíšek (narozen 1894 v Krnově) znal Vaculíka během celé doby svého působení v obci (15 let). Označil ho za dobráka, jenž někdy z vlastní vůle hrál v kostele na varhany, v neděli bezplatně. Hra ho prý uklidňovala duševně. Podle Pelíška trpěl neurastenii, poněvadž užíval prostředky na tlášení nervů: „*Občané v obci se o obviněném Janu Vaculíkovi vícekrát přede mnou vyjádřili, že jej nepokládají za duševně úplně normálního, na což usuzují podle jeho někdy naivních a dětinských řečí... Od hospodářů také odjakživa, co jsem v Lobodicích, a tedy i v době tzv. první republiky, slyším, že obviněný Jan Vaculík teoretické znalosti sice má, že však není způsobilý být dobrým praktickým hospodářem.*“ Marie Vaculíková se podle faráře nevyhýbala práci v hospodářství, ale trpěla špatným zdravotním stavem. Toho času byla v nemocnici v Prostějově, často byla nápadně bleďá a hubená. Podle lidí v obci trpěla opucháním nohou po větší tělesné námaze a nedostatkem červených krvinek. Navíc se starala o tři děti ve věku 5, 6 a 13 let.

Anežka Bartochová (narozena 1900 v Újezdci u Přerova) měla po zemřelém Janu Vaculíkovi starším v nájmu 4 hektary pole (do jara 1952 u něho

C. j. Zn B 7089-IV-Hn.

v Plzni

dne 30.05.1953.

Vyrozumění o propuštění nebo přemístění vězně

Okresní .....
 prokurátor .....
 soud .....
 národní výbor .....

Okresní prokurátura
 v Kojetíně.
 Dne 4. VI. 1953 ho
 jednou mo
 řádk

Pt 309/52

Kojetín
 Pt 309/52

K č. j. ....

V a c u l í k Jan

nar. dne 10.10.1900.

odsouzený rozsudkem okresního

soudu v Kojetíně

z 19.11.1952.

č. j. T 223/52

k trestu odnětí svobody v trvání 1 a 1/2 roku

Kojetín

z vazby dne -

hod. -

dopraven k dalšímu výkonu trestu do zdejšího útvaru nápravných zařízení dne 25.5.1953.

přemístěn k dalšímu výkonu trestu do ..... dne .....

propuštěn v důsledku přerušení trestu — udělení milosti dne ..... podmíněně

propuštěn dne .....

zemřel dne .....

odpykal si trest

dne ..... a propuštěn na svobodu a odevzdán .....

hald.
 Kj: 4/6 B. d.

Náčelník:

Hald

Vyrozumění o přemístění Vaculíka do věznice v Borech. SOka Přerov

pracovala jako hospodyně). Obviněný podle ní nebyl odmala zvyklý na zemědělskou práci, poněvadž studoval a na fyzickou práci nebyl připraven. Vždy užíval nějaké prášky a sám vždy naříkal na nervy a žlučník: „Říkal, že se ze všeho zblázní. Jeho otec říkal, že by potřeboval léčení na nervové klinice. S obviněným někdy nebyla žádná řeč, někdy se jednalo o vážnou věc a obviněný se začal smát. Jeho otec se proto někdy moc zlobil.“ O Vaculíkové rekla totéž co Pelíšek — snaha pracovat jí nešla upříť, ale někdy jí velmi limitoval zdravotní stav včetně nedostatku červených krvinek. V poslední době měla s manželem rozpory kvůli množství práce a finančnímu nedostatku. Jejich třináctiletý syn byl slabý, ale oběma rodičům pomáhal. Bartochová dodala, že Vaculík není pro praktické hospodářství tak šikovný jako ostatní rolníci.

MUDr. Emil Otevřel sdělil okresní prokuratuře v nedatovaném dopisu (došel 23. září 1952), že Vaculíka znal téměř 30 let. Po celou dobu jej periodicky ošetřoval pro přirozenou slabost nervového systému, který se snažil vyrovnávat různými léky, jež ale dlouhým užíváním ztratily na účinnosti. Vaculík navíc v poslední době trpěl finančními potížemi, takže si léky stejně nemohl opatřovat. U Vaculíka došlo k úplné apatii nervového i tělesného systému. Na závěr lékař uvedl: „Je-li člověk v takovém stavu plně zodpovědný za své činy, přísluší posouditi odborným soudním lékařům.“

Uvažoval jsem, zda údaje o duševním zdravotním stavu Jana Vaculíka do pojednání vůbec uvádět. Nakonec jsem se k tomu odvážil s ohledem na dvě věci. Vaculík již dávno nežije a za druhé se jedná o bod, který hraje v soudním řízení z roku 1952 nezanedbatelnou úlohu. Zdravotní stav obviněného samozřejmě nijak neomlouvá jednání se soukromými zemědělci v padesátých letech, spíše naopak. U předchozích pěti případů Akce Kulak (Alois Hrušák, kvarteto rolníků ze Símře) jsem se s problematikou špatného psychického stavu zemědělce nesetkal. Na druhé straně i tito hospo-

Hrob rodiny Gefingovy na hřbitově v Pavlovicích u Kojetína. Foto P. Jirák

dáři museli mít během kolektivizace nervy napjaté, což je s ohledem k perzekuci více než pochopitelné.

Okresní oddělení VB (referát II Kojetín) zaslalo okresní prokuratuře 30. září 1952 trestní oznámení na Marii Vaculíkovou pro podezření z ohrožení jednotného hospodářského plánu. Zaslalo i dobrozdání MUDr. Vojtěcha Hýždala z Kojetína a protokolární výpověď zvěrolékaře Františka Kanii (ročník 1915) z Krajského národního výboru Olomouc. Oba označili ponechání mršin mezi živými kusy za velmi zdravotně závadné a nebezpečné. Podle trestního oznámení z 22. září 1952 byla Vaculíková podezřelá, že své povinnosti vykonávala nedbale, čímž zapříčinila neplnění závazků a na hospodářství byla způsobena značná škoda. Soustavným neplněním povinných dodávek bylo značně ohroženo veřejné zásobování obyvatelstva. Dále se uvádí zjištěné skutečnosti Vaculíkova hospodaření. Jeho žena jako spolumajitelka za ně byla podle VB též zodpovědná. Prý se nijak nesnažila působit na muže, aby své jednání změnil. Navíc se prý ani na poli ani v hospodářství nesnažila zlepšit jakost obilí, užitekčnost či výnos dobytka apod. V poslední době žila převážně u své matky a muži ani nepřipravovala stravu. Během výslechu svalovala vinu na muže, jenž vždy trval na svých příkazech. Na jejich hospodářství se stále více projevoval nedostatek peněz. Sama se navíc starala o tři děti, které byly často nemocné. Nebyla v žádné politické straně, sympatizovala se stranami, v nichž byl postupně její muž (agrárníci, lidovci), byla silného náboženského založení, původem ze zemědělské rodiny. Vrchní strážmistr Vítámvás uvedl, že ji veřejný hlas v obci označoval za osobu nepřátelskou lidově demokratickému režimu, socializaci vesnice a jako spoluvníka jejího manžela. Okresní prokuratu-

ra v Kojetíně připojila 2. října 1952 trestní věc proti Marii Vaculíkové (ohrožení jednotného hospodářského plánu) k související trestní věci proti Janu Vaculíkovi (sabotáž).

Žaloba okresní prokuratury na Jana Vaculíka ze dne 17. října 1952 uváděla, „že v Lobodících jako samostatně hospodařící zemědělec na výměře 13,70 ha orné půdy záměrně snižoval výrobnost svého zemědělského závodu...“. Následuje výše uvedený výčet (neokopání řepy, oddalování dodávky obilí, ponechání uhynulého dobytka ve stáji aj.). V důsledku svého přístupu nesplnil předepsané dodávky — nedodal žádnou pšenici (předpis 42 q, sklizeno 19,25 q) ani ječmen (předpis 63,50 q, sklizeno 49 q). Na předpis 8,25 q hovězího nedodal 4,65 q, na předpis 12,35 q vepřového nedodal 9,36 q, na předpis 2 960 vajec nedodal 2 277 vajec a na předpis 7 230 litrů mléka nedodal 6 593 litrů. Ohledně dodávky cukrové řepy je výmluvná tato pasáž: „U cukrovky podle průzkumu bude výnos 50—60 q z 1 ha místo průměrných 250—300 q cukrovky na 1 ha.“ Nesplnil povinnost svého povolání v úmyslu ztěžovat plnění jednotného hospodářského plánu v úseku výživy, čímž spáchal trestný čin sabotáže. Podle prokurátora se zvláště v Lobodících očekávalo, že se Vaculík po výkonu trestu napraví a začne řádně hospodařit. Jeho jednání po propuštění až do dalšího zatčení naopak podle prokuratury odhalilo, že se jedná o sabotéra hospodářského zřízení.

Okresní prokurátor ve stejný den zastavil trestní stíhání proti Marii Vaculíkové. V soudním spisu je přiloženo potvrzení MUDr. Emila Otevřela o jejím zdravotním stavu. Lékařská zpráva potvrzuje a zpřesňuje výpovědi Pelíška a Bartochové. Vaculíková onemocněla v průběhu těhotenství zánětem ledvin, jenž se stal chronickým. V důsledku vleklé choroby se dostavila chudokrevnost (Anaemia secundaria, Leukopenia) a pacientka tělesně chátrala. Během pěti let třikrát porodila nedonošené dítě. Péče o děti ji velmi zaměstnávala a její stav se horšil, fyzické práce nebyla vůbec schopna. Na podzim 1952 ji lékař poslal do nemocnice v Prostějově. Její stav se po příchodu zlepšil, ale i tak byla nadále neschopna těžších prací. Vážně nemocná žena nebyla nakonec stíhána, nicméně jako manželka odsouzeného „kulaka“ si i tak užila své. Špatný zdravotní stav jejího muže nebyl pro funkcionáře žádnou překážkou k provádění perzekuce.

Dne 25. října 1952 se Vaculík vyjádřil k nemožnosti pořídit si obhájce a žádal soud o zřízení obhájce ex offio. Tím byl 30. října 1952 ustanoven JUDr. Miloslav Kochánek, advokát a člen advokátní poradny v Kojetíně.

Hlavní líčení Lidového soudu v Kojetíně z 19. listopadu 1952 se uskutečnilo za účasti těchto osob: JUDr. Ludvík Kubala (předseda soudu), Anežka Došlová, zemědělská dělnice u ČSSS, n. p., bytem Nezamyslice, Josef Motal, zaměstnanec ONV Kojetín, bytem Dřevnovice (soudci), dr. Vladimír Klang (prokurátor). Líčení proběhlo ve stejný den a za přítomnosti stejných soudců a prokurátora jako v případě Aloise Hrušáka. Vaculík přednesl dlouhou řeč na svou obhajobu, kdy podrobně popsal důvody nesplnění dodávek aj. Uhynulá kráva prý ležela ve stáji od pátku večer do neděle ráno, kdy mu ji pomohli vytáhnout jiní zemědělci. V sobotu nikdo neměl čas, nebo nebyl doma. Odpoledne ji odvezl na mrchoviště. Mrtvou prasnici odtáhl ze stáje ještě v den uhynutí, naložil ji na vůz a asi za tři dny odvezl na mrchoviště v Kojetíně. Není bez zajímavosti, že tyto podrobnosti zazněly od Vaculíka až u soudu. Josef Křepelka znovu uvedl své názory na Vacu-

líka. Na vlastní oči viděl Vaculíkovu prasnici brodit se po kolena ve svých výkalech. Mrtvou prasnici nespátřil, ale od veterináře Martinka se dozvěděl, že ve stáji ležela 7—8 dní. Laboratoř obviněného překvapila Křepelku svou vybaveností. František Roubal se nemohl k soudu dostat, poněvadž byl po dopravní nehodě hospitalizován v kroměřížské nemocnici jako těžce zraněná osoba.

Prokurátor navrhl potrestání mj. podle § 85 (sabotáž), obhájce mírné potrestání (event. § 135, 134). Podle rozsudku lidového soudu byl Vaculík vinen tím, že jako samostatně hospodařící zemědělec na výměře 13,70 hektaru orné půdy snížil úmyslně výrobnost svého zemědělského závodu. Následuje konkrétní výčet prohrěšků, který je velmi podobný (skoro stejný) jako v obžalobě. Neplněním povinnosti svého povolání v úmyslu ztěžovat plnění jednotného hospodářského plánu v úseku výživy spáchal trestní čin sabotáže podle § 85 odst. 1 písmene a) trestního zákoníku. Podle § 85 odst. 1 za použití § 30 tr. z. byl odsouzen k trestu odnětí svobody na jeden a půl roku, podle § 48 tr. z. k peněžitému trestu 10 000 korun (při nedobytnosti k náhradnímu trestu odnětí svobody na jeden měsíc), podle § 23 tr. z. se mu do trestu započítávala vazba od 28. srpna 1952, podle § 43, 44 tr. z. byla vyslovena ztráta čestných práv občanských na tři roky, podle § 47 tr. z. propadnutí jmění obviněného, podle § 53 tr. z. zákaz pobytu obviněného v Lobodících navždy. Odsouzení bylo nepodmíněné.

V několika bodech byl Vaculík zproštěn žaloby (podle § 162 písmene c) tr. ř.) — neobdělání a nepřipravení půdy k osevu na podzim 1951, ponechání pokoseného ječmene na poli bez mandelování o žních 1952, že na předpis 8,25 q hovězího masa nedodal 4,65 q, na předpis 12,35 q vepřového masa nedodal dalších 6,18 q, na předpis 7 230 l mléka nedodal dalších 3 615 l mléka. Obviněný se na rozdíl od prokurátora vzdal odvolání. Hlavní líčení trvalo celkem 6,5 hodiny (15:15—21:45 hodin).

Také u soudu se řešil zdravotní stav obviněného. Podle lékařské zprávy z 24. května 1950 (připojen ke spisu T 131/50) prodělal obviněný v dětství hydrocephalus, od 17 let trpěl na srdce a měl epileptické záchvaty, stupňující se věkem. Soud tento a jiné odkazy zhodnotil kladně a nezpochybnil špatný zdravotní stav obviněného, přesto však dospěl k názoru, že se v případě jednání Vaculíka, navíc již jednou trestaného, jednalo o skutkovou podstatu sabotáže. Nemůže nás to moc překvapit, poněvadž v Československu padesátých let 20. století se děly ještě větší krivdy. Akce Kulak byla provedena podle tajné směrnice tří ministrů a soudní řízení byla jen formalitou. Tvrdý postih Vaculíka byl vlastně předurčen již jeho zařazením do represivní akce.

Na základě rozhodnutí lidového soudu z 15. prosince 1952 byl Vaculík povinen nahradit náklady trestního řízení ve výši 5 229 korun a Advokátní poradně v Prostějově částku 3 000 korun. Již 20. listopadu 1952 byl dopraven k dalšímu výkonu trestu do věznice Krajského soudu v Olomouci.

Dne 30. prosince 1952 se na okresní prokuraturu bez předvolání dostavila Marie Vaculíková. Žádala, aby jí byl ve smyslu § 286 tr. ř. z propadnutého jmění odsouzeného manžela vyňat jeho vázaný vklad ve výši 48 000 korun. Ve prospěch státu propadla především jejich usedlost. Při výkonu byla zajištěna i její polovina, toho času rovněž ve správě MNV Lobodice. Ze své poloviny nedostávala žádný nájem, proto byla zcela bez finančních

prostředků. Peníze, získané z prodeje dobytka, použil MNV k zaplacení pohledávek, jež vážly na usedlosti. Marie byla stále nemocná a práce neschopná, často byla hospitalizována v nemocnici. Žila u svého bratra Jana Kadlece, zemědělce na 13 ha půdy v Lobodicích, jenž živil jí i její tři děti. Rovněž Kadlec měl problémy, poněvadž žil se starou matkou a platil tehdy pokutu ve výši 35 000 korun za nedodávku mléka. Na závěr doslova apelovala: „*Nemám žádné jiné vlastní prostředky k tomu, abych uhájila svoji výživu a výživu svých dětí. Vázaný vklad v částce 48 000 Kč je veden na manžela Jana Vaculíka, avšak aspoň polovina je ve skutečnosti z mého přičinění a tedy mým vlastnictvím, neboť vklad pochází z výtěžků hospodářství, jehož jsme byli každý k 1/2 spoluvlastníky. V OSAZ v Tovačově jsem si již vyřídila, že v případě, kdyby byl vklad nebo aspoň jeho polovina ze zajištění uvolněny, byla by mi též měsíčně uvolňována určitá částka z vkladu jako výživné do té doby, než budu moci pracovat, nebo než se vrátí Jan Vaculík z trestu.*“ Okresní prokurátor v Kojetíně zrušil 23. ledna 1953 zajištění majetku Jana Vaculíka (nařízené usnesením prokurátora ze dne 30. srpna 1952), poněvadž rozsudek ze dne 19. listopadu 1952 mj. vyslovil propadnutí jmění odsouzeného. Dne 30. ledna 1953 prokuraturu znovu navštívila Marie Vaculíková. Po vysvětlení, že možnost vynětí vázaného vkladu z konfiskace jmění Jana Vaculíka neodpovídala zákonné možnosti o vynětí majetkových kusů ze zajištění (podle § 286 tr. ř.), vzala žádost zpět. Stále byla podporována rodinou, dokonce i manžel jí z vazby poukázal částku 1 000 korun. Během jarních prací plánovala pomoc zemědělcům, aby si opatřila prostředky k výživě. Dne 17. dubna 1953 byla ovšem i s dětmi vystěhována z Lobodic do Moravan v tehdejší okresu Čáslav, kde pracovala jako dělnice státních statků. Moravany, část obce Ronov nad Doubavou, jsou od Lobodic vzdáleny téměř 200 kilometrů.

Dne 19. března 1953 okresní prokurátor nařídil výkon náhradního trestu odnětí svobody v trvání jednoho měsíce, poněvadž peněžitý trest ve výši 10 000 korun byl nedobytný. Exekuce nebyla vykonána, protože nebyly nalezeny zabavitelné věci. Dne 7. dubna 1953 bylo z propadlého jmění zabaveno šatstvo, prádlo a obuv Jana Vaculíka. Náhradní trest jednoho měsíce odnětí svobody byl k 23. dubnu 1953 pokládán za odpykaný. Doba pravděpodobného skončení výkonu hlavního trestu se posunula o měsíc, tj. do 28. března 1954. Ještě v květnu 1953 byl Vaculík vězněn v Útvaru nápravných zařízení v Olomouci. Dne 22. května 1953 byl přemístěn do Prahy na Pankrác, ale již 25. května 1953 byl dopraven do Útvaru nápravných zařízení Plzeň-Bory. Dne 11. listopadu 1953 byl přemístěn do Sběrného střediska Olomouc. Dne 28. března 1954 si Vaculík odpykal trest v Útvaru nápravných zařízení Valdice u Jičína, kde byl od 18. listopadu 1953. Dle rozhodnutí okresního prokurátora v Jičíně se náklady za vazbu neměly vymáhat, jelikož Vaculík pracoval na nehonorané práci pouze za kapesné (sdělení ÚNZ ve Valdicích u Jičína ze dne 28. června 1954).²⁷

Stíhání Jana Vaculíka a vystěhování jeho rodiny do Čech je v obecní kronice Lobodic popsáno těmito slovy: „*Národní správa na majetek Jana Vaculíka — V důsledku neustálého porušování hospodářského plánu soustavným neplněním dodávkových povinností a zanedbáváním řádného obdělá-*

27 SOKA Pterov, fond Lidový soud Kojetín, inv. č. 95, karton 42, sign. T 223/52.

vání půdy vydal ONV v Kojetíně výnos, jímž se na hospodářství Jana Vaculíka č. 48 zavádí národní správa.“ Dále kronika zmiňuje: „Vystěhování rodiny Jana Vaculíka z obce — Vzhledem k neudržitelnému stavu na zemědělském závodě Jana Vaculíka, který viditelně sabotoval svoje hospodářství, bylo rozhodnuto okr. prokuraturoou, aby Vaculík byl zajištěn vazbou a jeho manželka s třemi dětmi byla vystěhována na státní statek v Moravanech u Čáslavi v Čechách. Usnesením lidového soudu v Kojetíně propadla polovina majetku Jana Vaculíka ve prospěch státu a druhou polovinu převzala Marie Vaculíková, manželka jmenovaného.“ Místní národní výbor Lobodice dostal na přelomu let 1952 a 1953 od ONV úkol navrhnout vesnické boháče (kulaky). Mezi osmičkou zemědělců nechybí ani Jan Vaculík, jenž byl tou dobou již ve vězení.²⁸

Dochoval se i záznam z roku 1952, jehož autorem je Vojtěch Jegla (ročník 1910), předseda vesnické organizace KSČ v Lobodicích. Jegla shrnul Vaculíkův případ dobovou rétorikou, přičemž mj. uvedl: „Do pole si vyjížděl jako pravý statkář až v 9 hodin dopoledne, zrůna chodil hrát na varhany do kostela... Pan statkář měl jiné zájmy, vybudoval si speciální laboratoř, do které nepouštěl ani příslušníky svojí rodiny. Co tam vyráběl, to ukáže průzkum laboratoře. A tak celému řádění tohoto vesnického boháče učinilo konec SNB... Nyní je zajištěn a obec i drobní a střední zemědělci si oddechnou po zbavení jednoho škůdce. Občané z Lobodic i z blízkého okolí budou mítí příležitost se při veřejném přelíčení lidového soudu s tímto škůdcem národa přesvědčit o tom, že s takovými lidmi jako je Vaculík, bychom socialismus u nás nevybudovali.“²⁹

Vaculík žil po návratu z vězení se svou rodinou v Moravanech, odkud 7. září 1954 zaslal dopis okresnímu prokurátorovi v Kojetíně. Žádal navrácení laboratoře, jež byla součástí zabavené usedlosti v Lobodicích. Žádost včetně některých slovních obrátů hodně vypovídá o tehdejšími Vaculíkově duševním stavu, mj.: „*Nevim, jak mi tehdy bylo rozuměno, poněvadž jsem byl velmi vzrušen, /viděl jsem v duchu před sebou mapu, znázorňující politické rozvrstvení světa, v němž se ČSR úplně ztrácí/ Netušil jsem, že bude sáhnuto i k vystěhování mé rodiny, s malými dětmi.*“ Vaculík dle svých slov bojoval po propuštění z vězení o život, prodělal několik vážných záchvatů, ve vězeňské nemocnici ve Valdicích byl intravenózně léčen dvojnásobnými dávkami pevitonu. Toho času byl léčen u odborníka srdečních chorob v Chotěboři. Okresní prokurátor v Kojetíně se 17. září 1954 rozhodl nevyhovět Vaculíkově naléhavé žádosti a nepropustil zařízení laboratoře z propadlého jmění.

Po zrušení farmy státních statků v Moravanech byly objekty přiděleny místnímu JZD, kde byl Vaculík zaměstnán jako hlídač s nízkým platem (260 korun měsíčně). I s manželkou a dvěma nejmladšími dětmi byl odkázán na syna Jana, údržbáře mlékárny v Čáslavi. Všichni bydleli v bytě, jenž byl zdravotní komisí ONV Čáslav uznán za zdravotně závadný. Jan Vaculík ml. se chtěl po absolvování učiliště v Chrudimi nastěhovat do domu v Lobodicích, kam chtěl vzít i nezletilé sourozence a nemocné rodiče. V dopisu z 3. ledna 1957 žádal radu ONV Kojetín o povolení pobytu v Lobodicích pro sebe i čtyři zmíněné rodinné příslušníky. Jan Vaculík ml. uvedl, že mu zákaz pobytu v Lobodicích byl vysloven výměrem ONV Kojetín z 8. dubna 1953 jako nezletilému synu Marie Vaculíkové. Ta se k synově žádosti při-

pojila vlastním nedatovaným dopisem. Dne 5. dubna 1957 však rada ONV Kojetín žádosti obou zamítla a trvala na svém rozhodnutí z 8. dubna 1953.³⁰

Bohumír Štéger (1908—1985), kulturní inspektor ONV Kojetín, sepsal v červnu 1956 zprávu o konfiskátu po Vaculících. Štéger navrhoval řadu předmětů předat muzeu v Tovačově, mj. starý plášť hanáckého (blatáckého) kroje, obraz Panny Marie Čenstochovské s polským nápisem, staré knihy. Součástí domu čp. 48 je hanácký žudr, jehož oprava proběhla v roce 1957. Žudr existuje dodnes a patří k malému množství dochovaných žudrů na Hané.³¹

Okresní soud v Přerově rozhodl 22. května 1969 v neveřejném zasedání o zahlázení odsouzení Jana Vaculíka. Rozsudky Lidového soudu Kojetín z 20. května 1950 a 19. listopadu 1952 byly zahlazeny podle § 69 odst. 1 tr. z. Zahlázení proběhlo na žádost Marie Vaculíkové, poněvadž její manžel Jan zemřel 28. dubna 1964. Po pádu komunistického režimu se Okresní soud v Přerově usnesl 20. září 1990 v neveřejném zasedání o Vaculíkové soudní rehabilitaci podle zákona č. 119/90 Sb. Rozsudky z 20. května 1950 i 19. listopadu 1952 byly prohlášeny za zrušené, včetně dalších rozhodnutí ve stejných trestních věcech. Předsedou senátu byl JUDr. Tomáš Vrána.³²

Všichni potomci Jana Vaculíka žijí v Lobodících či blízkém okolí. Na rozdíl od potomků Aloise Hrušáka se vrátili do míst, kde vyrůstali.³³

Stručné shrnutí ostatních případů Akce Kulak v zaniklém okrese Kojetín

Josef Bělka se narodil 10. března 1903 v Tvorovicích. Kromě základní školní docházky absolvoval dva ročníky zimní hospodářské školy v Kojetíně. Pocházel z rolnické rodiny z Tvorovic, ale samostatně hospodařil na přiřazeném hospodářství v Klopotovicích (čp. 17), které zahrnovalo usedlost v ceně 500 000 korun a 19,50 hektarů polí a luk. Josef měl s Annou, rozenou Kloboukovou (ročník 1903), syny Jaroslava (ročník 1928) a Františka (ročník 1932). Po druhé světové válce Bělka vstoupil do lidové strany, v Klopotovicích byl jejím předsedou. V roce 1946 byl zvolen místopředsedou MNV Klopotovice, v letech 1947—1948 byl dokonce předsedou MNV, ale v únoru 1948 byl z funkce odvolán. Ve stejné době zanikla v Klopotovicích lidová strana.

Dne 9. prosince 1952 se u Lidového soudu v Kojetíně konalo hlavní líčení s Josefem Bělkou, který byl obviněn z toho, že v hospodářském roce

28 SOKa Přerov, fond MNV Lobodice, neinventarizováno, kronika z let 1921—1966. Dále MNV Lobodice navrhli tyto osoby: Zdráhal Jan č. 45, Turovský Alois č. 43, Kadlec Jan č. 40, Dočkal František č. 13, Přecechtěl Vojtěch č. 12, Vaculík František č. 7 a Turovský Josef č. 5. V roce 1953 se v Lobodících po podzimní sklizni rozpadlo JZD I. typu, ani soukromý sektor neplnil svoje povinnosti a přibývalo úpadkových hospodářství. V roce 1955 bylo JZD v Lobodících znovu založeno. Slavnostní rozorání mezi proběhlo 21. 11. 1955. Josef Turovský spáchal 12. 5. 1957 sebevraždu. Soupis vesnických boháčů z Lobodic rovněž zde: SOKa Přerov, fond MNV Lobodice, inv. č. 29, karton 1. Rada ONV Kojetín všechny návrhy schválila 16. 1. 1953.

29 SOKa Přerov, fond MNV Lobodice, inv. č. 76, karton 4.

30 SOKa Přerov, fond Lidový soud Kojetín, inv. č. 95, karton 42, sign. T 223/52.

31 SOKa Přerov, fond ONV Kojetín, inv. č. 920, karton 363. Zpráva začíná tímto odstavcem: „*Měl jsem možnost shlédnouti včera stav (zbytků) mobilarií konfiskátu ve výměně Vaculíkova domu v Lobodících č. 48. Z MNV tam s námi nebyl nikdo (omluvíli se polními pracemi), se mnou tam byl s. prof. J. Kopriva kvůli chemikáliím. Přivolaali jsme paní ze sousedství, abychom nevcházeli do otevřeného objektu sami. Tyto řádky mají být úřední zprávou a nikoli novinářským líčením hrůzy a obrazu spuštění, proto věčně...*“ Podobný způsob psaní nebyl Štégerovi rozhodně cizí a dá se dokumentovat v řadě jiných písemností.

32 SOKa Přerov, fond Lidový soud Kojetín, inv. č. 95, karton 42, sign. T 223/52. Údaje o rehabilitaci uvedeny zčásti zde: SOKa Přerov, fond Lidový soud Kojetín, inv. č. 93, karton 29, sign. T 132/50.

33 Jan Vaculík ml. (ročník 1939) mně přislíbil rozhovor o tom, jak probíhala perzekuce jeho rodiny. Rozhovor se nakonec neuskutečnil kvůli časovému zaneprázdnění pana Vaculíka. Studie tak byla ochuzena o výpověď pamětníka událostí.

1951/1952 povrchně obdělal půdu a nedostatečně ji hnojl, čímž snížil předpoklady pro plánované výnosy plodin, jež se nakonec i uskutečnily. Co se týče hovězího a vepřového dobytka, nedodržel plánovaný stav a špatně krmil. Z dodávek na rok 1952 nedodal do konce třetího čtvrtletí 8,20 q obilí, 7,88 q hovězího masa, 6,23 q vepřového masa, 1 309 vajec a 4 919 litrů mléka. Jeho jednání bylo vyhodnoceno jako trestný čin ohrožení jednotného hospodářského plánu (podle § 135 odstavce 1, 2 tr. z.). Bělka byl nepodmíněně odsouzen k trestu odnětí svobody na osm měsíců, k peněžitému trestu ve výši 30 000 korun (při nedobytnosti k náhradnímu trestu odnětí svobody na čtyři měsíce), ke ztrátě čestných občanských práv na tři roky, jeho jmění propadlo a v neposlední řadě byl vysloven zákaz pobytu v Klopotovicích navždy.³⁴

Bělkova rodina byla 7. ledna 1953 přestěhována do obce Nebřenice-Popovičky v okrese Říčany,³⁵ téměř 250 kilometrů od Klopotovic. Údaje o Bělkově úmrtí se nepodařilo zjistit.

Po pádu komunistického režimu byl Josef Bělka rehabilitován podle zákona č. 119/90 Sb. Okresní soud v Přerově se o tom usnesl 20. února 1991 v neveřejném zasedání, kdy byl rozsudek Lidového soudu v Kojetíně z 9. prosince 1952 prohlášen za zrušený.³⁶

Cyril Gefing se narodil 22. října 1896 v Pavlovicích u Kojetína, kde také absolvoval obecnou školu. V roce 1926 se oženil s Josefou, rozenou Foltýnovou (ročník 1906), z nedalekých Unčic. Manželé byli spolujatelii hospodářské usedlosti a 27 hektarů polí. Metoděj, Cyrilův otec, koupil v roce 1912 mlýn v Pavlovicích u Kojetína. Když Metoděj o třicet let později zemřel, připadl mlýn Cyrilovi.³⁷ Cyril a Josefa spolu měli dcery Anežku Exnerovou (ročník 1928) a Evu Coufalíkovou (ročník 1931). Za první republiky byl Cyril postupně členem lidové strany a agrární strany, rovněž patřil ke spolku Orel. V letech 1945—1948 byl členem národní socialistické strany.

Podle rozsudku Lidového soudu v Kojetíně z 15. prosince 1952 Gefing nedostatečně krmil hovězí a vepřový dobytek, čímž snížil jeho užitkovost. Do konce třetího kvartálu 1952 nedodal 671 kg vepřového masa a 3 689 litrů mléka. Neplněním povinností svého povolání spáchal trestný čin ohrožení jednotného hospodářského plánu (podle § 135 odstavce 1, 2 tr. z.). Byl nepodmíněně odsouzen k trestu odnětí svobody na šest měsíců a k peněžitému trestu 80 000 korun (při nedobytnosti k náhradnímu trestu odnětí svobody na dalších šest měsíců). Po odvolání prokurátora dr. Vladimíra Klanga se 24. března 1953 konalo u Krajského soudu v Olomouci veřejné odvolací líčení. Klangovo odvolání bylo do výroku o vině a trestu zamítnuto. Krajský soud potvrdil rozhodnutí Lidového soudu v Kojetíně z 15. prosince 1952.³⁸

Kronika Pavlovic u Kojetína líčí Gefingův případ lakonicky: „*Cyril Gefing, zemědělec č. 19, byl pro trvalé neplnění dodávek živočišné výroby vzat na podzim do vazby okresní bezpečnosti v Kojetíně a na jeho hospodářství zavedena národní správa. Správcem ustanoven Jan Koutný č. 104.*“³⁹

Jednalo se o nejméně drastický případ Akce Kulak v okrese Kojetín, vždyť u Gefinga nebyl vysloven mj. zákaz pobytu v Pavlovicích u Kojetína navždy a jeho rodina nebyla vystěhována. Podle dobového soupisu k akci se vyskytlo celkem 188 případů, kdy bylo původní rozhodnutí o vystěhování zrušeno.⁴⁰

Číslo: 9025/45-V-taj.52.

V OLOMOUCI dne 22. září 1952.
Telefon č. 4344Věc: Hugo Hamrle, Jan Nesvadba -
vesničtí boháči provedení
opatření podle směrnic tří ministrů.

Okresnímu národnímu výboru

K čj.:

v Kojetíně

Přílohy:

/ k rukám s. předsedy/.

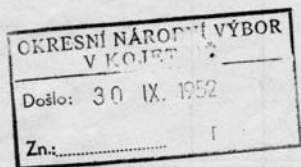
Hugo Hamrle a Jan Nesvadba, vesničtí boháči z Dobromilic byli odsouzeni okresním soudem v Kojetíně dne 14.5.1952 za trestné činy sabotáže při plnění jim uložených zemědělských povinností.

Jelikož u obou jmenovaných mimo hlavního trestu odnětí svobody u Hamrleho i Nesvadby na 2 roky byly vysloveny vedlejší tresty : propadnutí jmění a zákaz pobytu bylo provedeno zdejší krajsou správou šetření ve smyslu směrnic ministerstva národní bezpečnosti, vnitra a spravedlnosti. Zjištěné údaje příkládám ve Zjišťovacím dotazníku.

Předkládám k dalšímu opatření podle uvedených směrnic.

Náčelník KS Stb :

kpt. Bedřich Štejn

Opatření podle směrnic tří ministrů u Hamerleho a Nesvadby. SOKa Přerov

Cyril Gefing zemřel v roce 1980, jeho manželka Josefa o šest let později.⁴¹ Rehabilitace Cyrila Gefinga se uskutečnila v průběhu neveřejného zasedání Okresního soudu v Přerově dne 21. února 1991. Rozsudky z 15. prosince 1952 a 24. března 1953 byly podle zákona č. 119/90 Sb. prohlášeny za zrušené.⁴²

34 SOKa Přerov, fond Lidový soud Kojetín, inv. č. 95, karton 43, sign. T 239/52. Bělkův případ je velmi stručně zmíněn v PŘIDAL, J.: *Konec selského stavu na Olomoucku*. Olomouc 2009, s. 90.

35 BLÁŽEK, P. — JECH, K. — KUBÁLEK, M. a kol: *Akce „K“. Vyhánění sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech*. Studie, seznamy a dokumenty. Praha 2010, s. 357.

36 SOKa Přerov, fond Lidový soud Kojetín, inv. č. 95, karton 43, sign. T 239/52.

37 Dne 15. 11. 1923 byl Cyril Gefing postřelen při loupežném přepadení mlýna. Kronika dokonce uvádí, že se jednalo o smrtelné postřelení, avšak o pár řádků dále správně upozorňuje na zdárné uzdravení přepadeného. Oba pachatelé zločinu byli v roce 1924 odsouzeni k trestu odnětí svobody na pět a šest let. Viz SOKa Prostějov, fond Archiv obce Pavlovice u Kojetína, inv. č. 8.

38 SOKa Přerov, fond Lidový soud Kojetín, inv. č. 95, karton 43, sign. T 240/52.

39 SOKa Prostějov, fond MNV Pavlovice u Kojetína, inv. č. 103. Gefingův mlýn, v němž byl nájemcem Jan Přecechtěl, byl podle kroniky uzavřen již v roce 1951, ale šrotovník mlýna byl ONV povolen k dalšímu používání pro malé a střední zemědělce.

40 BLÁŽEK, P. — JECH, K. — KUBÁLEK, M. a kol: *Akce „K“. Vyhánění sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech*. Studie, seznamy a dokumenty. Praha 2010, s. 518—521. Cyril Gefing je v seznamu uveden pod číslem 23.

41 Hrob rodiny Gefingovy v Pavlovicích u Kojetína. Eva Coufalíková, mladší dcera Cyrila Gefinga, zemřela v roce 2000.

Hugo Hamerle se narodil 2. května 1893 v Dobromilicích. Po ukončení základní školní docházky absolvoval dvouletý hospodářský zimní kurs. V roce 1919 se oženil s Hedvikou Skácelovou (ročník 1895) z Kovalovic u Tištiny. Hugo a Hedvika měli dcery Helenu (ročník 1921) a Miluši (ročník 1929). Helena se v roce 1942 provdala za Ing. Vávru, který na začátku padesátých let pracoval na Krajském národním výboru v Brně. Hugo věnoval páru přes osm hektarů půdy a dům v Dobromilicích (čp. 117). Miluše si v roce 1948 vzala za muže Jana Nesvadbu. Tomuto páru Hugo věnoval přes 15 hektarů zemědělské půdy a hospodářskou usedlost (čp. 120). V roce 1952 Hamerle obhospodařoval 12,37 hektarů půdy a vlastnil dva domy v Dobromilicích (čp. 118, 281). Za první republiky byl organizován v Domočině, odnoži agrární strany. Ve stejné době byl členem výboru společenské záložny v Dobromilicích, akcionářem cukrovaru v Němčicích nad Hanou a měl podíly rovněž v lihovaru v Tištině a v mlékárně v Nezamyslicích.

Jan Nesvadba se narodil 12. června 1919 v Dobromilicích. Absolvoval pět let obecné a tři roky měšťanské školy v Dobromilicích a dva ročníky zimní hospodářské školy v Kojetíně. V roce 1948 se oženil s Miluší Hamerlovou. V roce 1949 se jim narodila dcera Helena a koncem roku 1951 syn Jan.⁴³ V roce 1952 manželé Nesvadbovi vlastnili celkem 19,53 hektarů orné půdy a usedlost (čp. 120).

Dne 14. května 1952 vynesl Lidový soud v Kojetíně rozsudek. Hugo Hamerle a jeho zeť Jan Nesvadba byli podle rozsudku vinní tím, že jako samostatní zemědělci, hospodařící společně, v letech 1950—1951 úmyslně neobdělali půdu, neprovedli osev, nezastájili a řádně neošetrovali hovězí a vepřový dobytek, nepečovali o hospodářské stroje, čímž snížili výnos půdy a užitkovost dobytka a uvedli své hospodářství, kterého se chtěli zbavit, do špatného stavu. Oba též nesplnili dodávkové povinnosti. Hamerle nedodal v roce 1950 celkem 572 litrů mléka a 8,92 q vepřového masa, v roce 1951 již 5 779 litrů mléka, 670 q cukrovky, 1,18 q hovězího masa, 2,44 q vepřového masa, 181 vajec, 3,15 kg drůbeže a 7,23 q obilí. Jan Nesvadba nedodal v roce 1950 také 4 299 litrů mléka, v následujícím roce 9 447 litrů mléka, 612,3 q cukrovky, 8,98 q hovězího masa, 188 vajec a 25,50 q brambor. Neplněním a porušením povinností svého povolání v úmyslu ztěžovat provádění jednotného hospodářského plánu v úseku výživy spáchali trestný čin sabotáže (podle § 85 odst. 1 písm. a/ tr. z.). Nepodmíněné odsouzení u obou zemědělců zahrnovalo trest odnětí svobody na dva roky, ztrátu občanských práv na pět let, propadnutí jmění a doživotní zákaz pobytu v Dobromilicích. Hamerlemu byl uložen peněžitý trest ve výši 20 000 korun (při nedobytnosti náhradní trest odnětí svobody na tři měsíce), Nesvadbovi peněžitý trest ve výši 30 000 korun (při nedobytnosti náhradní trest odnětí svobody na čtyři měsíce).⁴⁴

Blízcí příbuzní Hamerleho a Nesvadby byli 26. listopadu 1952 vystěhováni do Dobročovic v tehdejší okrese Český Brod,⁴⁵ tzn. téměř 250 kilometrů od Dobromilic. Údaje o úmrtí Hamerleho a Nesvadby se nepodařilo zjistit.

Rehabilitace Huga Hamerleho a Jana Nesvadby proběhla během neveřejného zasedání Okresního soudu v Přerově dne 6. září 1990. Rozsudky ze dne 14. května 1952 byly podle zákona č. 119/90 Sb. prohlášeny za zru-

šené. Stejně jako v ostatních případech byly zrušeny i další rozhodnutí v trestní věci, obsahově navazující na zrušený rozsudek.⁴⁶

Závěr

Uvedené případy odsouzení zemědělců z okresu Kojetín se od sebe příliš neliší, poněvadž se jedná o oběti Akce Kulak z počátku padesátých let 20. století. Represivní postup vůči obětem byl velmi podobný, zakládal se na obvinění z neplnění povinností, zejména neplnění dodávek zemědělských produktů. Přitom v soudních spisech stojí černé na bílém, že obvinění neměli s plněním problémy do roku 1948. Po nástupu komunistů k moci se to změnilo z důvodu represe soukromých zemědělců, především s větší výměrou půdy (většinou nad 15 hektarů). Režim jim zvyšoval dodávky, aby je rolníci nemohli splnit. Ani odvolání se na nepříznivé počasí, řádění škůdců či jiné negativní okolnosti obviněným nepomohla.

Hrušák, Vaculík i dvojice z Dobromilic (Hamerle, Nesvadba) byli odsouzeni za sabotáž (podle § 85), Bělka s Gefingem „jen“ za ohrožení jednotného hospodářského plánu (podle § 135). Z toho důvodu byly tresty u prvních čtyř zemědělců tvrdší — odnětí svobody na jeden a půl až dva roky, ztráta čestných občanských práv na tři až pět let, propadnutí jmění a peněžní pokuty ve výši 10 000 — 30 000 korun. Bělka obdržel trest odnětí svobody na osm měsíců, peněžní trest ve výši 30 000 korun, ztratil občanská práva na tři roky a jeho jmění propadlo. Gefing byl odsouzen k trestu odnětí svobody na půl roku a k vysoké peněžní pokutě 80 000 korun. Gefing měl štěstí v neštěstí, protože v jeho případě nebyl vysloven trest doživotního zákazu pobytu. Jeho rodina nebyla z Pavlovic u Kojetína vystěhována a jemu byl po výkonu trestu umožněn návrat do obce. V rámci Akce Kulak se vyskytlo málo obdobných případů. Rodiny zbývajících zemědělců byly vystěhovány do vzdálených oblastí Československa. Vaculíkovi, Bělkovi, Hamerlovi a Nesvadbovi do středních Čech, Hrušákovi dokonce až do severních Čech.

Perzekuovaná šestice zemědělců z Kojetínska obhospodařovala od 12,5 do 27 hektarů orné půdy.

Není bez zajímavosti častá angažovanost zemědělců v politických stranách, jež byly trnem v očích komunistů. Hamerle, Hrušák, Vaculík a Gefing patřili za první republiky k agrární straně. Gefing byl již předtím členem lidové strany. Hrušák a Gefing vstoupili po roce 1945 do národně socialistické strany, Vaculík a Bělka se ve stejné době stali členy lidové strany. Bělka byl dokonce krátce předsedou Místního národního výboru v Klopoticích.

Většina obětí Akce Kulak v okrese Kojetín měla tehdy střední věk. Hrušák měl již 63 let, Hamerlemu a Gefingovi do šedesátky také moc nechy-

42 SOKA Přerov, fond Lidový soud Kojetín, inv. č. 95, karton 43, sign. T 240/52.

43 Údaje o narození Hedviky Hamerlové, Miluše Nesvadbové a jejich dětí Heleny a Jana viz SOKA Přerov, fond ONV Kojetín, inv. č. 134, karton 33.

44 SOKA Přerov, fond Lidový soud Kojetín, inv. č. 95, karton 39, sign. T 88/1952. O kalvárii Hamerleho a Nesvadby se zmiňuje rovněž Jan Přidal, přičemž uvádí nepřesné údaje o délce věznění obou zemědělců. Viz PŘIDAL, J.: *Konec selského stavu na Olomoucku*. Olomouc 2009, s. 101—102.

45 BLAŽEK, P. — JECH, K. — KUBÁLEK, M. a kol: *Akce „K“. Vyhnání sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech*. Studie, seznamy a dokumenty. Praha 2010, s. 341. Hamerle pracoval po výkonu trestu na hospodářství státních statků v Dobročovicích jako dělník a hlídač. Viz PŘIDAL, J.: *Konec selského stavu na Olomoucku*. Olomouc 2009, s. 102.

46 SOKA Přerov, fond Lidový soud Kojetín, inv. č. 95, karton 39, sign. T 88/1952.

bělo, Vaculík s Bělkou měli okolo padesáti let. Nesvadba byl jednoznačně nejmladší, protože se v roce 1952 dožil teprve 33 let.

Nezletilé potomky měli v roce 1952 Nesvadba (2), Hrušák (2) a Vaculík (3). Potomci ostatních tří zemědělců měli již 20 a více let.

Perzekuci soukromých zemědělců v okrese Kojetín lze srovnat s perzekucí sedláků v osadě Símře na Hranicku, neboť v obou případech mluvíme o Akci Kulak. V archivním fondu ONV Hranice byly nalezeny zápisy z porad ONV (3. a 31. března 1952), na nichž se projednávala likvidace hospodářských usedlostí v Símři a jejich převzetí národním podnikem Československé státní statky. První porada proběhla ještě před soudními řízeními se zemědělci, obě dvě před vystěhováním jejich rodin. Záznam obdobné porady ONV Kojetín z 29. února 1952 se zabývá pouze dvojicí zemědělců z Dobromilic. Podobné záznamy k Bělkovi, Gefingovi, Hrušákovi a Vaculíkovi nebyly v archiváliích Státního okresního archivu Přerov nalezeny. Okresní národní výbor v Kojetíně se však nepochybně zabýval i jejich perzekucí.

Soukromí zemědělci ze Símře neměli s plněním povinností, plynoucích z jejich povolání, žádný problém do roku 1948. V tomto ohledu na tom byli stejně jako sexteto hospodářů z okresu Kojetín. Vysvětlení je jednoduché — represivní politika komunistického Československa vůči soukromým zemědělcům s větší výměrou půdy. Hospodáři ze Símře měli ještě více půdy než Hrušák, Vaculík a zbývající čtyři zemědělci z Kojetínska. Oběti Akce Kulak ze Símře byly většinou mladší než oběti z okresu Kojetín, měly rovněž větší počet malých dětí. Simerští zemědělci byli méně politicky angažovaní. Za zmínku stojí krátkodobé členství Antonína Vaňka v KSČ a Akčním výboru Národní fronty v Soběchleších. Ostatní zemědělci z okresů Hranice a Kojetín, perzekuovaní v rámci Akce Kulak, se buď politicky neangažovali, nebo byli v průběhu života členy nekomunistických stran (agrární, lidové, národně socialistické).

Všichni čtyři zemědělci ze Símře se odvolali proti rozsudkům Lidového soudu Hranice. Nijak si tím však nepomohli, protože Krajský soud v Olomouci jim udělil ještě tvrdší tresty. Z šestice obětí Akce K v okrese Kojetín se pouze v Gefingově případě konalo odvolací líčení u Krajského soudu v Olomouci. V případě okresů Hranice i Kojetín byla část zemědělců odsouzena za sabotáž a část za ohrožení jednotného hospodářského plánu. Též vynesené tresty byly velmi podobné. Rodiny téměř všech zemědělců byly vystěhovány do Čech, výjimky představují Gefingova rodina, jež zůstala v Pavlovicích u Kojetína, a manželka Antonína Vaňka, jež byla v roce 1952 těhotná. Proto jí bylo umožněno dočasně zůstat u rodičů v Blazicích na Kroměřížsku. Ani později nebyla vystěhována a spolu s manželem žila poblíž Símře, předchozího bydliště.

Soukromí zemědělci ze Símře se angažovali v protinacistickém odboji, když koncem války zásobovali a jinak pomáhali partyzánům na Záhoří. Ani u jednoho z šestice obětí Akce Kulak z okresu Kojetín jsem obdobnou činnost nezjistil.

Bělka, Gefing, Hamerle, Hrušák, Nesvadba, Vaculík i čtyři soukromí zemědělci ze Símře byli v letech 1990—1991 rehabilitováni. O zrušení nespravedlivých rozsudků z období stalinismu většinou požádali potomci stíhaných zemědělců.

František Všetíčka

Přišel od řek babylonských

Občanská válka v Rusku vyhnala do světa početnou intelektuální obec, mezi nimi také nemalé množství spisovatelů. Nejedni z nich delší nebo kratší dobu pobýval rovněž v Československu. Málokterý z nich setrval v nově vzniklém státě trvale. Jistou výjimku představoval Josif Kallinikov, narozený v Orlu v lednu 1890. Do Československa přibyl roku 1922; tehdy ještě nevěděl, že se mu mladá republika stane osudem. O svém vztahu k tomuto státu po desíti letech napsal: „*V Československu jsem se stal spisovatelem, v Československu jsem mohl pracovat a žít, zde jsem prožil deset let intenzivního života, zde jsem začal nový život.*“

Český čtenář se obeznamoval s Kallinikovovým dílem postupně. Jistým paradoxem je, že nejprve autora poznal jako literárního historika, přesněji literárního psychologa. V roce 1931 vydal totiž Kallinikov monografii s názvem Lev Tolstoj — tragédie sexuální. Zaměření této práce je jednoznačně vetknuto do jejího titulu. Tolstoj a jeho dílo se stalo mnohým ruským exilovým spisovatelům vzorem, pobídkou a předmětem analýz. Nejdůležitější šel touto cestou Dmitrij Merežkovskij, který se k Tolstému několikrát vrátil. Tímto směrem se ubíral i Kallinikov, jenž do tolstojovské monografie promítl mnohé ze svých psychologických problémů (v druhé polovině dvacátých let prožil totiž hlubokou osobní a rodinnou krizi).

Teprve roku 1932 se Kallinikov představil románovou trilogií Mnichové a ženy (v originále Mošči, tj. Ostatky). Rozměrné dílo podává obraz nejen o neřestném životě v pravoslavných klášteřích, ale také prohloubené svědectví o ruském společenském životě od počátku století do bolševické revoluce. Posmrtně pak vyšel Kallinikovův román Při řekách babylonských, zachycující konec Bílé armády na Rusi a bídnou a nespokojenou existenci jejích příslušníků v egyptské emigraci (poněkud neběžný název díla je převzat z Knihy žalmů).

Josif Kallinikov patří k těm zřídkačným prozaikům, kteří tíhnou k rozměrným románovým plátnům — Mnichové a ženy jsou trilogií, Při řekách babylonských je dílogie. Posledně jmenovaný román měl přitom být prvním dílem nedokončené trilogie nazvané Chaos.

Kallinikov nebyl členem žádné exilové literární skupiny a nesblížil se s žádným centrem ruské emigrace. Bylo to nepochybně dáno jeho psychou a také tím, že byl levicově zaměřen. Svědčí o tom především román Při řekách babylonských, jenž je důraznou kritikou Bílé armády a jejích trosk, přežívajících v egyptské internaci pod anglickou patronací. Autorovu levicovou orientaci ztělesňuje v románě především jeho ústřední postava Volgin, jenž — ač bývalý příslušník Děnikinovy armády — nakonec rozšiřuje sovětské propagandistické materiály. Není proto divu, že byl Kallinikov v Moskvě už ve dvacátých letech vydáván; nepochybně v tomto směru nemalou roli sehrál zejména Maxim Gorkij, s nímž se mladý spisovatel seznámil už na počátku své lite-

Hrob Kallinikova na hranickém hřbitově

rární dráhy. Sovětská přízeň však netrvala dlouho a Kallinikov byl z domácího kulturního povědomí vymazán. K postavě Volgina třeba dodat, že autorovy sympatie jsou plně na jeho straně — vědomě jej obdařil příznačným a promlouvajícím jménem. Není pochyb, že jde o postavu do značné míry autobiografickou, vedle shodných životních osudů o tom svědčí i skutečnost, že Volgin podobně jako jeho tvůrce píše básně. Kallinikov jimi vstoupil už v desátých letech do literatury, jeho první sbírka se nadneseně jmenuje Okřídlené písně.

Československý stát Kallinikova přijal, horší už to bylo s ohlasem jeho tvorby. Jediného sympatizujícího kritika našel v Marii Majerové, která psala jak o trilogii Mnichové a ženy (Čin 6, 1934), tak o románě Při řekách babylonských (Čin 8, 1936). Měla pro Kallinikovovo dílo porozumění, což bylo dáno jejím prozaickým naturelem, jejím smyslem pro náročnou práci nad textem a s textem.

Zcela jinak tomu bylo s ostatními kritiky. F. X. Šalda Kallinikovovu tolstojovskou publikaci v podstatě odmítl: „*Co zde podává Kallinikov, není nic víc než nejhrubší materie, hlína nebo kámen, z níž sochař tvoří; co Tolstoj vyvedl z této materie, je pravé a vlastní dílo jeho jedinečné tvořivosti básnické, jejíž kvality se musí hledat v jeho konstituci charakterově básnické — a nikde jinde; zejména ne v zážitcích životných, o něž se konečkonců sdílí Tolstoj se značným počtem autorů jiných*“ (Šaldův zápisník 4, 1931—1932). Ještě drsnějšího přijetí se dostalo jeho velkým románům. Marxista Bedřich Václavek své mínění o trilogii Mnichové a ženy vepsal již do názvu své recenze: *Revoluce zkyčářená. V závěru posudku označil román za „křiklavý barvotisk slátaný z nejpustšího diletantismu myšlenkového“* (Tvorba 7, 1932). U marxisty, hodnotícího románové dílo zachycující také říjnovou revoluci, takový postoj nepřekvapuje, ale obdobný, ne-li kritičtější tón najdeme i v posudku katolíka Oldřicha Králíka, jenž o dílo Při řekách babylonských napsal: „*Spisovatel promarnil možnosti složitějšího tématu, neměl odvahy sestoupit do pekla běžeckého tábora, upadl do pohodlného vyprávění o chytráckých úskocích před tíhou osudu.*“ Na jiném místě recenze uvedl, že Kallinikov „*maluje pomýjemi*“ (Listy pro umění a kritiku 4, 1936).

Josef Kallinikov je nepochybně naturalista, mnohdy přílišný a jednostranný naturalista. Přesto se však v jeho textech objeví nejednen postřeh a nejedna myšlenka, jež svědčí o jeho vidoucnosti. V druhém svazku románu Při řekách babylonských k nim patří např. toto vystižení arabského obydlí: „*Vchod do domu byl tmavý a v jeho tmě zanikalo světlo i pravda.*“ Jak jednoduché a složité zároveň.

Josef Kallinikov se léčil v lázních Teplice nad Bečvou, kde 4. května 1934 podlehl své nemoci. Pohřben je v Hranicích na Moravě (hrob číslo 160). Při pohřbu nad jeho rakví promluvil Josef Kopta, jenž patřil do nemalého počtu českých spisovatelů, jež Kallinikov překládal do ruštiny.

Milada Písková

Ing. Jiří Lazebníček osmdesátiletý

Dendrolog, mykolog, cestovatel, významná osobnost vědeckého a společenského života. Původem Olomoučan, narodil se zde 9. června 1934. Vzdělání ale získal v Brně, kam se jeho rodiče přestěhovali za prací. Absolvoval brněnské reálné gymnázium, roku 1957 ukončil studium na Lesnické fakultě Vysoké školy zemědělské v Brně.

Po absolvování vysoké školy nastoupil jako lesní inženýr do funkce typologa lesů ve Školním lesním podniku Lesnické fakulty VŠZ ve Křtinách. Na počátku 60. let byl v téže profesi zaměstnán v Ústavu pro hospodářskou úpravu lesů v Olomouci. Jeho dalším působištěm se stalo Slezské muzeum v Opavě, když byl na základě konkurzu přijat na místo dendrologa do Krajského arboreta v Novém Dvoře u Opavy. V té době prováděl také dendrologický výzkum v parcích severovýchodní a jižní Moravy, podílel se na založení dendrologické laboratoře a sbírky semen. Při Slezském muzeu založil roku 1962 mykologický kroužek.

V roce 1963 byl přijat jako stipendista do brněnské pobočky Botanického ústavu Československé akademie věd. Patřil k nejbližším spolupracovníkům RNDr. Františka Šmardy, se kterým prováděl např. *Mykologický výzkum Moravy a západního Slovenska*. Podílel se na mezinárodní akci *Mapování sto druhů evropských makromycetů*. V roce 1964 spolupracoval na přípravě světové výstavy *Houby — Fungi* v Moravském muzeu v Brně. Po reorganizaci brněnské pobočky Botanického ústavu ČSAV působil jako asistent-technik na katedře mezinárodního biologického programu (IBP) VŠZ v Brně, spolupracoval na vybudování jejich pracovišť v Lednici a v Soběšicích u Brna. Ve vědecké práci se soustředil na zjišťování primární produkce biomasy lužního lesa.

V roce 1972 přešel do Ústavu pro hospodářskou úpravu vojenských lesů v Praze na pracoviště ve Velké Bystřici u Olomouce. Prováděl typologický výzkum a typologická mapování na více než 53 lesních celcích. Podílel se na navrhování a vyhlášení genových základů lesních dřevin, na projektování semenných plantáží modřinu a borovice.

Další oblastí Lazebníčkových odborných zájmů je mykologie. Její kořeny nalézáme opět už v době gymnaziálních studií. Na počátku 70. let zpracoval lesnické, mykologické a botanické podklady pro vyhlášení první československé mykologické přírodní rezervace *Bosonožský háj*.

Hlubokých odborných znalostí dokázal vždy využít i v praktickém životě, ať už jako popularizátor formou přednáškové činnosti, při vedení desítek botanických a mykologických exkurzí v Brně, Opavě, Olomouci aj. Od roku 1964 se zabývá také ochranou hub a jejich životního prostředí, a to nejen u nás, ale i v mezinárodním měřítku. Zúčastnil se desítek odborných konferencí u nás i v zahraničí i několika kongresů evropských mykologů, např. v Polsku (1966), Dánsku (1971), Maďarsku (1978), kde navrhl vytvo-

Už tradiční výstava hub ve Vlastivědném muzeu Šumperk má řadu svých příznivců

ření Evropské komise pro ochranu hub a jejich přírodního prostředí (ECPF). Sám v ní působil jako člen-korespondent.

K celoživotním zájmům Jiřího Lazebníčka patří geobotanické mapování. Podílel se na zpracování *Geobotanické mapy České republiky a Geobotanické mapy Slovenska*. Jeho texty najdeme také v sedmi monografiích CHKO o národních parcích Slovenska. Publikoval přes 200 odborných studií.

Olomoučané znají ing. Lazebníčka jako neúnavného popularizátora mykologických výzkumů, ochotného informátora v mykologické poradně. Vyhledávané jsou jeho přednášky a přírodovědné vycházky. Ing. Lazebníček dlouhodobě spolupracuje s opavskými přírodovědci a přerovskou mykologickou poradnou.

K jeho profilu patří neodmyslitelně také cestovatelská vášeň. Navštívil pět světadílů a procestoval 133 zemí. Je členem *Zeměpisného sdružení v Brně*, kde dosáhl pozice *Velmistra světových cest (VSC)*.

Ke všem svým aktivitám pořizuje fotodokumentaci. Jeho fotografie z cest a přírody jsme mohli vidět na řadě autorských výstav v Olomouci, Brně, Šumperku, Opavě aj.

V Olomouci se podílí také na činnosti *Vlastivědné společnosti muzejní*, pracuje již řadu let v jejím výboru, vede přírodovědnou sekci. Spolupracoval také s Univerzitou Palackého, a to jako externí učitel a konzultant studentských diplomových prací.

Ing. Jiří Lazebníček dovršil v tomto roce osmdesát let života. Jeho pracovní elán a zájem o společenské dění jsou stále příkladem pro jeho okolí, inspirací pro mladou generaci.

Bohumír Kolář

Český geograf a geomorfolog Ladislav Zapletal

(11. 5. 1924 Přerov — 14. 5. 1999 Olomouc)

Doc. RNDr. Ladislav Zapletal, CSc., se narodil v Přerově před devadesáti lety a celý život věnoval vědecké práci a výuce vysokoškolských studentů v oboru geografie. Působil v Praze, Litvínově, Opavě a v Olomouci. Po maturitě na gymnáziu v Přerově (dnes Gymnázium Jakuba Škody) studoval na Univerzitě Karlově v Praze a většinu života působil jako odborný asistent a pedagog na katedře geografie Přírodovědecké fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Docent RNDr. Ladislav Zapletal zemřel před patnácti lety a v roce 2014 by se dožil 90 let.

Ladislav Zapletal se narodil v Přerově v rohovém domě na náměstí Svobody, kde je dnes penzion a restaurace U Madony.¹ Po studiu na přerovském

Ladislav Zapletal

Rodný dům Dr. Ladislava Zapletala na náměstí Svobody č. 16 v Přerově

Bludný balvan byl transportován za pomoci těžké vojenské techniky

gymnáziu byl v době okupace zatčen gestapem a odsouzen pro nedovolené fotografování. Vyšším soudem byl sice později osvobozen, ale rodiče přesto museli zaplatit velmi vysokou, soudem stanovenou pokutu.

Po válce studoval Ladislav Zapletal na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze, kde začal uveřejňovat první populárněvědecké a odborné články v časopisech a natáčel pořady v Československém rozhlasu. Při studiu pracoval na fakultě jako asistent. V roce 1950 absolvoval Přírodovědeckou fakultu Karlovy Univerzity a získal i absolutorium na tamní filozofické fakultě. Na základě rozsáhlé disertační práce nazvané Chřiby byl v roce 1951 jmenován doktorem přírodních věd (RNDr.). Po promoci mu bylo přiděleno místo v pohraničí: odešel tedy do Litvínova, kde učil na gymnáziu (1951—1953) jako středoškolský profesor zeměpisu a biologie. V Litvínově, v oblasti s tolik pozměněným zemským povrchem, získal pravděpodobně blízký vztah ke geomorfologii a začal rozvíjet antropogenní geomorfologii — vědní obor o změnách zemského povrchu v důsledku zásahu člověka. Tomuto oboru se potom věnoval celý život.

V roce 1953 se v Přerově oženil s Ludmilou Jirkovou, pocházející také z Přerova, která se později stala pěveckou pedagožkou a uznávanou odbornicí na reedukaci hlasu,² a má s ní dva syny: MUDr. Ladislav Zapletal (1954) a PhDr. Jiří Zapletal (1956). Z Litvínova byl na svou žádost přeložen do Olomouckého kraje, krátce bydlel v Přerově u rodičů své ženy a dojížděl učit na Obchodní akademii do Olomouce. Po základní vojenské službě se přestěhoval s rodinou do Opavy, kde v letech 1956—1960 učil na Vyšší pedagogické škole. Tam založil opavskou pobočku Československé společnosti zeměpisné (ČSSZ)³ a mimo jiné nechal na jedno z opavských náměstí přemístit mohutný bludný balvan a vytvořil tím památník pleistocenního zalednění na Opavsku.

Když v pleistocénu (zhruba před 200 000 lety) zasahoval na naše území skandinávský ledovec, sahala jeho nejnižnější část až do blízkosti Opavy

RNDr. Ladislav Zapletal (uprostřed) na sjezdu československých geografů

(Slezsko). RNDr. Ladislav Zapletal objevil v pískovně u Pahlance zeminou překrytý téměř jedenáctitunový bludný balvan ze švédské žuly (rapakivi), který byl v době ledové na naše dnešní území zavlčen ledovcem. Bludný balvan byl po vykopání ze štěrkopísku převezen za pomoci těžké vojenské techniky (dvou místních posádek) z místa nálezu do Opavy. Tento mimořádně velký „bludný balvan“ ze Skandinávie byl pak instalován v parku Nádražního okruhu jako „Památník pleistocenního zalednění“ (1958). Nález a instalace bludného balvanu vzbudily tehdy velkou pozornost odborníků i laické veřejnosti a jeho fotografie se pak objevily v časopisech, vydávaných ve třech světadílech.

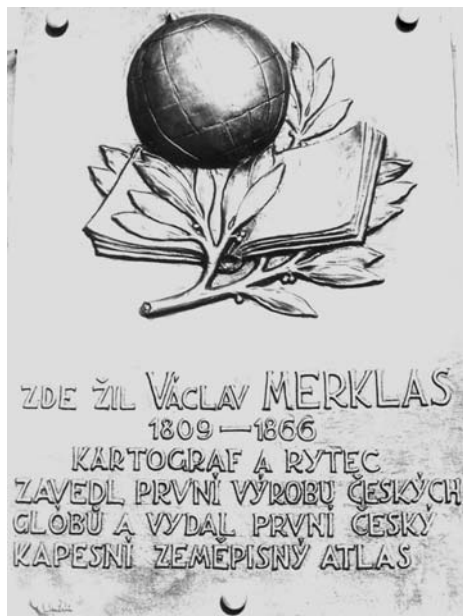
Vznik žulového památníku připomíná mimo jiné i nedávný článek „Bludný balvan slaví půlstoletí od svého umístění v centru Opavy“ (viz M. FREIBERG). Tuto událost připomnělo v roce 2008 také opavské Slezské muzeum expozicí v oddělení geologie.

V Olomouci, kde Ladislav Zapletal působil od roku 1960 až do konce svého plodného života, byl profesní život českého geografa spjat s Univerzitou Palackého, kde přednášel na katedře geografie Přírodovědecké fakulty UP už v době svého pobytu v Opavě. Na olomoucké univerzitě přednášel fyzic-

1 Na pohlednici z počátku dvacátého století je rohový dům na náměstí Svobody, kterému se říkalo „U panenky Marie“. Dům byl pojmenován podle sochy, která je umístěna nad vchodem. Dobová pohlednice dokumentuje, jak vypadalo nároží Kramářova a Nerudovy ulice. Dnes jsou domy téměř stejné, ale po stavební rekonstrukci.

2 Viz Kdo je kdo. Osobnosti současnosti. Praha 2005, s. 754, heslo Zapletalová Ludmila, PhDr.

3 Členem Československé společnosti zeměpisné (dnes Česká geografická společnost) byl od roku 1945. V Opavě založil pobočku „Společnosti zeměpisné“ (1959), později přemístěnou do Olomouce, a byl dvanáct let jejím předsedou; vedl organizační tým pro zajištění VIII. sjezdu „českých geografů“ v Opavě (1959) a XI. sjezdu Československé společnosti zeměpisné v Olomouci (1969). Od 60. let byl v předsednictvu výboru „Česko-slovenské společnosti zeměpisné“ při ČSAV v Praze a byl jejím vědeckým sekretářem (1969—1972).

Pamětní deska Václavu Merklasovi odhalená v Opavě

kou geografii, regionální geografii, geomorfologii a také dějiny geografie. Za více než třicet let činnosti na univerzitě vydal stovky odborných článků a studií, vědeckých i popularizačních prací, několik knižních publikací a vysokoškolské učební texty. Odborné publikace Ladislava Zapletala vyšly v pěti jazycích.

V Brně na Geografickém ústavu ČSAV získal vědeckou hodnost CSc. Od roku 1974 byl vedoucím autorského kolektivu Geografického terminologického slovníku. V oblasti vědecké práce má zásadní význam jeho publikační činnost zaměřená na antropogenní geomorfologii,⁴ obor zabývající se změnami zemského povrchu působením člověka; v roce 1969 napsal první českou učebnici tohoto oboru a je považován za zakladatele tohoto oboru u nás. V oboru kartografie byl zaujat studiem Komenského mapy Moravy

a z oboru regionální geografie jsou významné studie Geografický výklad antropogenního reliéfu Severomoravského kraje a Geomorfologie Osoblažské pahorkatiny. Zájem o geografii moravských měst se odrazil ve třech knižních monografiích: Havířov, Krnov a Olomouc. Z nich nejdůležitější je Geografie města Krnova, která je dosud nejpodrobnější knihou svého druhu u nás. Podílel se také na vydání publikací o okresech Olomouc, Přerov, Vsetín, Karviná a Opava. Stanovil geografické hranice dříve jen etnický vymezeného regionu Haná v publikaci Nejstarší mapa Hané, zabýval se také geografii řeky Moravy a publikoval geografické interpretace kartograficky zjištěných faktorů o zemském povrchu Hrubého Jeseníku.

Velkou pozornost věnoval práci pro Československou společnost zeměpisnou při ČSAV (dnes Česká geografická společnost), jejíž opavskou pobočku, později přejmenovanou na Severomoravskou, založil a vedl celých dvanáct let. Z podnětu Ladislava Zapletala a především jeho zásluhou byly pořízeny pamětní desky zasloužilým geografům: Dr. Františku Machátovi (1876—1935), představiteli moderní české geografie, který je mj. autorem několika atlasů, map a zeměpisných učebnic, v Horce nad Moravou (1968) a v Opavě (1967); kartografu a rytci Václavu Merklasovi (1809—1866), který zavedl první výrobu českých glóbů a vydal první český kapesní zeměpisný atlas. Pamětní desky vznikly péčí opavské pobočky Československé společnosti zeměpisné pod vedením Ladislava Zapletala.

⁴ Stal se v Československu zakladatelem tohoto vědního oboru. Jako první geograf u nás určil a pojmenoval všechny druhy antropogenních forem reliéfu (dvanáct druhů) a v průběhu své vědecké práce napsal základní odborné studie v této nové oblasti; určil zavedení nové kartografické metody vyjadřování antropogenizace terénu v mapách, vyřešil terminologii a přivedl obor na úroveň, která došla uznání u nás i v zahraničí.

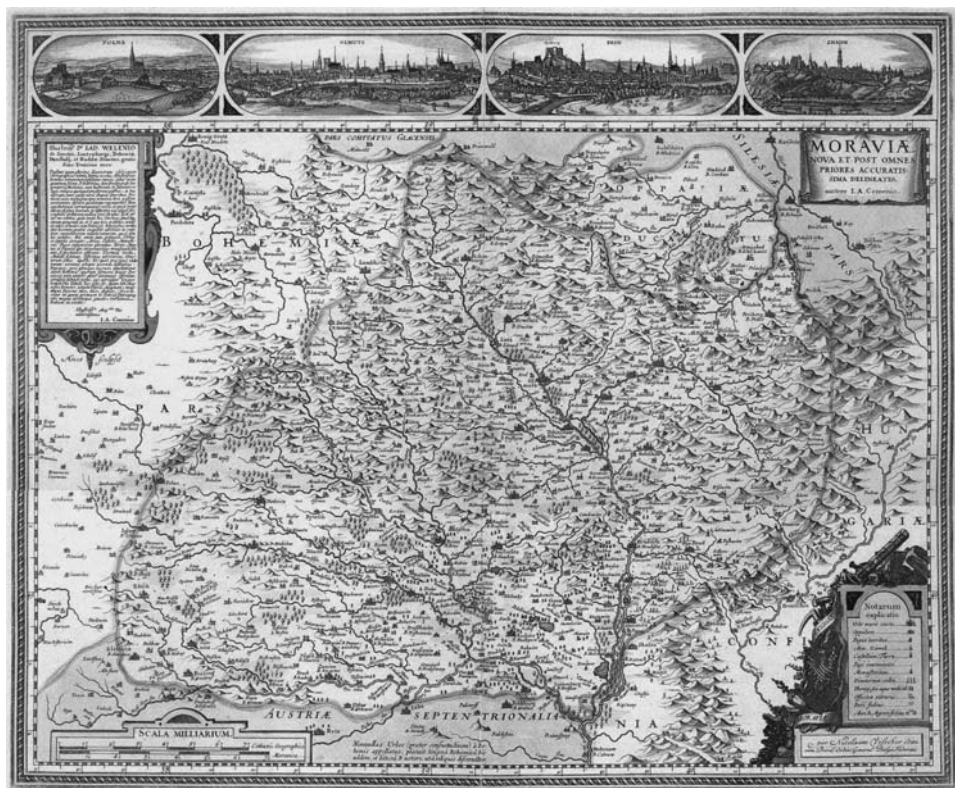
Ladislav Zapletal zahajuje v Přerově expozici Komenského mapy Moravy

Za mimořádně inspirativní možno považovat jeho působení v Zeměpisném ústavu Univerzity Karlovy v Praze (už za dob studií). Jeho odbornost ho předurčila nejen k členství v realizačních týmech a badatelských kolektivech. V geografických a geomorfologických ústavech ČSAV a na univerzitách byl vnímán velmi pozitivně. Měla na tom podíl i jeho úspěšná účast při výzkumech na geografických pracovištích zahraničních univerzit. Svou erudici uplatnil při řešení několika státních vědeckých úkolů a v mimořádně bohaté publikační činnosti. Vědecké kvality olomouckého geografa a geomorfologa byly oceněny Akademií věd v Bulharsku a v dalších evropských ústavech a univerzitách.

Řekne-li se geograf, člověku se vybaví mapa nebo atlas. Mapa bývala synonymem poznání určité země, kraje, místa. Země nepoznané bývaly označovány jako „bílá místa“ a vybaveny nápisem „Hic sunt leones“. Poznání a mapa se časem tak ztotožnily, že se tato slova stala synonymy. Něco zmapovat znamenalo poznat. Není proto divu, že geografové byli vnímáni jako světlonoši lidského poznání.

Ve vědecké práci doc. RNDr. Ladislava Zapletala, CSc., hrály mapy nemalou roli. Zvláště pak mapa Jana Amose Komenského, již se zabýval s mimořádnou láskou a velkým vědeckým úsilím mimo jiné i proto, že v tehdejší době byla v Československu uložena její nejstarší podoba (z roku 1627) jen v Muzeu Jana Amose Komenského v Přerově. Mapa byla vydávána ve velkých zeměpisných atlasech. Celkem se v našich zemích dochovalo asi 100—120 výtisků této historicky i kartograficky cenné Komenského mapy Moravy.

Ladislav Zapletal jako první geograf na světě vypracoval a publikoval jejich rozsáhlou, podrobnou a stále používanou klasifikaci a významně tak přispěl k identifikaci jednotlivých vydání Komenského mapy Moravy.

Komenského mapa Moravy z roku 1680 podle rytiny z roku 1627

Zasloužil se také o vydání dvou jejích novodobých výtisků (faksimile KMM). Několik jeho publikací je uloženo i v Knihovně Kongresu ve Washingtonu. Je tam např. Nejstarší mapa Hané, což je analýza a vědecké zpracování ručně kreslené a kolorované unikátní mapy z počátku 19. století, uložené ve sbírkách Muzea Jana Amose Komenského v Přerově.

Některé poznatky Ladislava Zapletala měly váhu objevu. Platí to i o nálezu „švédské hrady“, z níž se zásluhou Zapletalova zkoumání vyklubala keltská svatyně. Dodnes je také oceňována jeho analýza Jakvertovy unikátní plastické mapy východní Moravy a následné zpracování plastických map v Československu.

V roce 1966 udělila ČSAV Ladislavu Zapletalovi hodnost kandidáta geografických věd na základě dizertační práce Příspěvek ke geomorfologii Osoblažska. V červnu 1968 byl na Univerzitě Jana Evangelisty Purkyně v Brně (dnes Masarykova univerzita) schválen jeho rozsáhlý habilitační spis Návrh klasifikace a terminologie antropogenní geomorfologie (Příspěvek ke studiu antropogenních forem reliéfu). Ale vzhledem k politickým událostem v období tzv. normalizace došlo k více než dvacetiletému pozdržení této schválené a uznané práce, kterou se RNDr. Ladislav Zapletal stal zakladatelem české a slovenské antropogenní geomorfologie. Docentura mu byla na základě této práce přiznána až po tzv. sametové revoluci v lednu 1990.

Ladislav Zapletal při zahájení výstavy historických glóbů v Olomouci

Publikační činnost Ladislava Zapletala byla neobyčejně rozsáhlá a invenčně pestrá. Byl autorem a spoluautorem 16 knižních vědeckých publikací, autorem dvou vysokoškolských učebních textů a více než 300 odborných vědeckých a popularizačních prací. Patří mezi ně *Základy antropogenní geomorfologie*, *Geografie města Krnova*, *Úvod do geomorfologie*, *Komenského mapa Moravy*, *Nejstarší mapa Hané*, *Zeměpisné názvy*, *Geografický výklad antropogenního reliéfu Severomoravského kraje*. V zahraničí je nejznámější Zapletalova práce *Geneticko-morfologická klasifikace antropogenních forem reliéfu*. Je tam často citována a některé její části vyšly v překladech. Kniha *Geomorfologie Osoblažské pahorkatiny* obsahuje do té doby nejpodrobnější nástin pleistocenního zalednění území naší vlasti.

V popularizačních pracích psal např. o podnebí, krasu, jeskyních, údolích, oprámech, pinkách, explozních kráterech v Československu, o siluetách měst, lanovkách, plastických mapách, o sklípčích na brambory na svazích u Liptovské Tepličky (Slovensko) jako o malých antropogenních formách reliéfu, o barvě a průhlednosti slovenských jezer, psal o geografii kamenolomů, štěrkoven, pískoven a hlinišť, o historických učebnicích zeměpisu, o státních hranicích Československa a jejich změnách, psal o morfologii Traianova valu v Rumunsku, o militárním (vojenském) antropogenním valu v Bystřici pod Hostýnem, o geografii řeky Moravy a také o bludných balvanech. Bibliografie publikací Ladislava Zapletala vycházely příležitostně, a to většinou v letech životního jubilea.

Odborné vědecké práce vydával buď jako samostatné publikace (např. *Geografie města Krnova* a *Komenského mapa Moravy*), nebo v časopise *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis* v nakladatelství *Academia Praha* (např. *Geomorfologie osoblažské pahorkatiny*, *Nejstarší mapa Hané*, *Genetický výklad antropogenního reliéfu Severomoravského kraje*, *Základy regionální geografie*, *Príspevek ke geografii území řeky Moravy* a *Gene-*

Z rukou ministra školství prof. MUDr. Adama přijímá docentský diplom.

Fotografie ze soukromého archivu zapůjčila PhDr. Ludmila Zapletalová v roce 2014

ticko-morfologická klasifikace antropogenních forem reliéfu, Vymezení a geografická determinace dříve etnického regionu Haná). Některé odborné texty byly vydány jako vysokoškolské učebnice (skripta), např. třisetstránkový Úvod do antropogenní geomorfologie (1969) nebo Geomorfologie I. Úvod do geomorfologie — geomorfografie (1975). Velkou část textů věnoval geomorfologii severomoravského regionu (dnes Olomoucký kraj a Moravskoslezský kraj).

Několik vědeckých prací napsal pro mezinárodní geografické kongresy v zahraničí, ale ne všech se mohl osobně zúčastnit; například Antropogenní formy reliéfu pro International Geographical Congress, Stockholm (1960) a Antropogenní geomorfologie, London (1964), Nová metoda geomorfologické charakteristiky antropogenního reliéfu, Moskva (1977). Texty Ladislava Zapletala vyšly v angličtině, němčině, francouzštině a ruštině. Většina děl byla vydána tiskem v Olomouci a Praze, některé práce vyšly v Brně, Přerově a Ostravě, ale také ve Stockholmu (1960), Londýně (1964), Paříži, Alma-Atě, Dillí (1968), Moskvě (1977) a v Tokiu (1980). Některé knihy a odborné studie Ladislava Zapletala jsou uloženy také v Chicagu a v Library of Congress ve Washingtonu D. C. (USA). Jsou to většinou texty z oboru geomorfologie, kartografie a antropogenní geomorfologie.

Práce Ladislava Zapletala zahrnuje nejen činnost publikační: odborné studie, knihy, články a recenze, ale také rozhlasové pořady (např. Komenský a Komenského mapa Moravy) a činnost organizační (práce v Československé společnosti zeměpisné). I když publikační činnost stojí na prvním místě, nesmíme zapomenout i na práci vysokoškolského pedagoga. Na katedře geografie Přírodovědecké fakulty UP v Olomouci přednášel v letech 1959—1989.

V roce 1990 byl doc. RNDr. Ladislav Zapletal, CSc. rehabilitován ministrem školství České republiky. Za celoživotní vědeckou práci mu byla udělena Medaile Univerzity Palackého, následně i Medaile Jana Amose Komenského na Masarykově univerzitě v Brně a Zlatý odznak „České geografické společnosti“ při ČSAV. Za rozsáhlou publikační, pedagogickou a organizační činnost dostal také vyznamenání „Za geografii“ (1972) od ústředního výboru Československé společnosti zeměpisné. Na XIV. sjezdu České geografické společnosti (ČGS) byl jmenován „čestným členem společnosti“ (1994). Několik ocenění získal v zahraničí. Ladislav Zapletal zemřel v Olomouci krátce po svých 75. narozeninách.

Literatura:

- Historie katedry geografie*: Ladislav Zapletal (1924—1999). Olomouc 2009, s. 34.
- Biografický slovník Slezska a severní Moravy*, heslo: Ladislav Zapletal. Ostrava 2003, Nová řada, sešit 4, s. 123—124.
- Cena města Olomouce* — návrh na udělení ceny (in memoriam) v roce 2004.
- BECHNÝ, J.: *70 let Ladislava Zapletala*. Naše Opavsko, V, 1984, č. 20.
- CEKOTA, V.: *Doc. RNDr. Ladislav Zapletal se dožívá sedmdesáti let*. Přerovský Obzor, I, 13. — 19. května 1994, č. 13, s. 4.
- FIALA, J.: *Docent RNDr. Ladislav Zapletal*. Kdy — kde — co v Olomouci, 1994.
- FIALA, J.: *Narození 11. května*. Kdy — kde — co v Olomouci, 1974, číslo 5, s. 12. (geograf Ladislav Zapletal, grafik František Bělohávek a knihovník Bohumír Smejkal)
- FIŠMISTROVÁ, V.: *Nedožitě 80. narozeniny docenta RNDr. Ladislava Zapletala, CSc.* Přerovské listy, 2004, květen, s. 8.
- FIŠMISTROVÁ, V.: *Před 85 lety se narodil v Přerově...* Přerovské listy, květen 2009.
- FŇUKAL, M. a kol.: *Ladislav Zapletal (1924—1999)*. In.: *Historie katedry geografie Přírodovědecké fakulty Univerzity Palackého v Olomouci*. Olomouc 2009, s. 34.
- FREIBERG, M.: *Bludný balvan slaví půlstoletí od svého umístění v centru Opavy*. Deník 23. července 2008. Opava 2008, s. 3—5.
- HONOVÁ, S.: *Osobnosti střední Moravy*. Kalendář výročí 2014. Heslo: Ladislav Zapletal, 90. výročí narození a 15. výročí úmrtí. Olomouc 2014, s. 33.
- Kdo je kdo v České republice na přelomu 20. století*. Praha 1998, s. 689—690.
- Kdo je kdo v České republice 91/92*, II. díl, heslo: Ladislav Zapletal. Praha 1991, s. 1120.
- Kdo je kdo v České republice 94/95*, heslo: Ladislav Zapletal. Praha 1994, s. 656.
- KOLÁŘ, B.: *Geograf a geomorfolog Ladislav Zapletal*. Radniční listy. Olomouc 2004.
- KOLÁŘ, B.: *Mapovat znamená poznávat. Doc. Ladislav Zapletal sedmdesátiletý (1924)*. Hanácké noviny, V, 14. května 1994, č. 113.
- KRAMPLOVÁ, J.: *Vědecký výzkum Krnovska se stal jeho posláním. Životní jubileum geografa Ladislava Zapletala (70 let)*. Region Bruntál, ročník 3, číslo 19. Bruntál 1994.
- Přehled publikací Dr. Ladislava Zapletala za léta 1946—1958*. Opava 1958.
- Publikační činnost Ladislava Zapletala*. Sborník Československé geografické společnosti (ČSGS). Praha 1984, č. 1, s. 52—57. (Tištěný soupis asi 300 autorových publikovaných prací z oboru geografie.)
- ZAPLETAL, L.: *Geneticko-morfologická klasifikace antropogenních forem reliéfu*. In: *Acta Universitatis Palackianae Olomouensis Facultas rerum naturalium*, tom. 23, s. 239—427.
- ZAPLETAL, L.: *Úvod do antropogenní geomorfologie*. 278 s. Olomouc 1969.
- ZAPLETAL, L.: *Geomorfologie. Úvod do geomorfologie — geomorfografie*. Olomouc 1975.
- ZAPLETAL, L.: *Komenského mapa Moravy. Moraviae nova et ...* Olomouc 1977.
- ZAPLETAL, L.: *Komenského mapa Moravy z roku 1627*. Přerov 1979.

Jiří Lapáček

Slavomír Kratochvil, první oběť domácího odboje za 1. světové války

„Zatneme pěstě a rozsvítíme zraky a budeme pak se zdáti jako nezlomné planoucí pochodně uprostřed rozpoutaných živelů. A nepopustíme, až dojde-me toho, co jest naším cílem!“

Tato slova napsal Slavomír Kratochvil na konec svého článku, kterým v novinách Přerovský obzor z 29. června 1912 referoval o počínajícím VI. všesokolském sletu v Praze a I. všeslovanském. V té době mu zbývaly dva roky života.

Jaký to byl život a proč si zasluhuje být připomenut? Slavomír Kratochvil se narodil 2. ledna 1889 v obci Trnava. Ta se rozkládá severně od Slušovic po obou březích potoka Trnávky a místní ji dělili na dvě části „Hořansko“ a „Dolansko“. Mezi obyvateli panovala rivalita, protože „Dolanští“ považovali „Hořanské“ za sprosté vagabundy zalezlé ve svých dřevěnicích kdesi v kopcích na Pasekách, zatímco pro hořejší byli dolejší zjemnělymi pánečky, kteří nad nimi, poctivými Valachy, ohrnují nos. Slavomírův otec pocházel z nedalekých Vizovic a do Trnavy přišel v roce 1878 na své první učitelské místo a zůstal zde až do smrti v roce 1937. Začal učit plný ideálů, nicméně po osmi letech zaznamenal do školní kroniky následující: *„Ó bych věděl, jak trpké sklamaní bylo přede mnou, bych věděl, jak neúprosná a drsná skutečnost nemilosrdně bude rváti, trhati a bořiti ty pěkné myšlenky, ty touhy, ty idee, jež ve skutek měly uvedeny býti za samostatné činnosti. Jak krásných věcí a vědomostí nahromadí se v duši mladíka na ústavu, že zdá se mu ten život praktický velmi růžovým býti, kdy myslí, že vše, co myslí, co ví, může se snadno ve skutek uvést, poněvadž přesvědčen je o užitečnosti a prospěchu podniku svého.“*¹

V rodině přišlo na svět sedm dětí, ale jen čtyři se dožily dospělého věku. Slavomír byl v pořadí čtvrtý, po starších bratrech Jaroslavu a Otakarovi. Po obecné škole navštěvoval měšťanku ve Vizovicích a v letech 1903—1907 absolvoval státní průmyslovou školu v Brně, strojnický obor. Svě první a poslední zaměstnání získal ve firmě Heinik v Přerově, kam nastoupil od 1. října 1907 jako technický úředník. Věnoval se budování úřednické stavovské organizace. To bylo přerušeno od konce září 1910 do konce září 1911 jeho vojenskou službou jako jednoročního dobrovolníka u válečného námořnictva v Pulji.²

Přerov patřil na začátku 20. století k nejrychleji se rozvíjejícím městům na Moravě. Dávno předstihl lidnatostí sousední Hranice a Lipník, podle sčítání lidu z roku 1910 se počet jeho obyvatel přehoupl přes 20 000, čímž se zařadil na 7. místo v pořadí měst na Moravě. Čile se zde rozvíjel průmysl strojírenský, chemický a potravinářský. Z hlediska národnostního již od roku 1861 byla přerovská radnice v českých rukou. Německý živel před-

stavovali úředníci na dráze a zaměstnanci průmyslových podniků barona Skeneho.

Slavomír Kratochvíl trávil svůj volný čas především v přerovském Sokole, kam se přihlásil krátce po svém příchodu do města. Byl zdatným cvičencem, závodníkem a cvičitelem. Po úrazu ruky, který se mu stal 10. listopadu 1911 v sokolovně při cvičení na kruzích, se aktivně zapojil do sokolské činnosti jako člen správního výboru, sboru vzdělávacího a zábavního, cvičitelského sboru sokolské župy Středomoravské a jejího II. okrsku a řídil sokolskou hlídku Přerovského obzoru.

Z jeho korespondence s Hermou Hoškovou z doby jeho vojenské služby v letech 1910—1911 lze získat představu o tom, jak se jeho myšlení radikalizovalo. Například 17. října 1910 psal: „*Včera jsme docela vážně cvičili pohyby a polohy při přísaze; na rozkaz si má člověk vzpomenout na ‚Pána-boha‘ a na další povel se už zase salutuje a takové míchanici se člověk nesmí chechtat...‘* Kratochvílovi nevadila tělesná námaha, ale pociťoval duševní útlak: „*To tělesné zotročování by jim člověk odpustil, ale ducha by mohli alespoň ušetřit a přesvědčení individuální respektovat.*“ Odpor v něm budovalo spojení katolické církve s militarismem, takže si dovolil napsat: „*... zvláště pitomé vyhrůžky, že budeme ‚eingesperrt‘, nebudeme-li umět ve škole a pak už zmíněné ‚bohoslužebné‘ kvérgrify. Umíme už víc té parády církevní, než v pravdě vojenského cvičení. Do kostela sice nechodíme, ale — ‚kniet nieder zum Gebet‘ a ‚Kappen ab‘ (pokleknout k modlitbě a čapky dolů) i s flintou opakujeme denně k všeobecnému obveselení obecnstva, které chodí kolem a zastavujíc se, baví se pohledem na nás.*“ A když si pomyslel, že by jej mohl vidět někdo ze známých, tu by se nejraději propadl studem. Nesnesl představu, kdyby „*musel klečat s čapkou na koleně — druhou rukou držet kvér, hlavu pěkně vzhůru a myslet si: Pánbu je mocný, ale zajíce kráva nechytne!*“

V dubnu 1911 komentoval návštěvu následníka trůnu arcivévodý Františka Ferdinanda d'Este: „*... dostali jsme návštěvu ‚jeho jasností‘ pana následníka Ferdinanda a do třetice jsme museli vyjet ustříc ‚Jemu‘ — totiž ‚z Boží milosti‘ císaři Vilémovi II.... Náš milovaný následovník udělal na mne dojem staršího číšníka z větší restaurace — dobře krmeného, ale nevy spalého — pouze admirálská uniforma mu pomohla k tomu, že jsme ho odlišovali. Jeho vzácná paní choť v nepřilíš elegantním pytlovitém županu není těž zjevem, který by dovedl nadechnout. Toho dne, tuším po prvé, co jsem na lodi, bylo nám dopřáno dopoledne chodit po palubě ‚jen tak‘ — poněvadž tato návštěva nebyla oficiální, muselo se ale ukázat, že máme též volný čas...‘* Druhého dne vstávali brzy po půlnoci a konali přípravy: „*To přišel Fr. Ferd. S úřední parádou — kanony hučely jak božtěllové hmoždíře — a jeli jsme plnou silou naproti Vilémovi! Od 8—12 hod. jsem byl ve službě a tak z celé parády jsem slyšel pouze hřmot děl a ‚jásavé‘, mnohokrát opakované trojnásobné: Hurrah! Ani jsem ‚Ho‘ nespátril!“³*

1 Státní okresní archiv Zlín, fond Národní škola Trnava, inv. č. 326, fol. 22—23. Srovnej ŠPAČKOVÁ, K.: *Život lidí v podhorské valašské vesnici ovlivněny událostmi 19. století a první světovou válkou*. Trnava 2008, s. 14.

2 Obecní úřad Trnava, Rodní a křestní kniha, sv. VIII, s. 111. Podoba jména zaznamenaná v rodné matrice je s krátkým -i. Takto jméno používal i jeho otec a sourozenci. Podoba s dlouhým -í, která se používá dnes, je z toho pohledu nesprávná.

3 ULMAN, J.: *Z korespondence Sl. Kratochvíla s Hermou Hoškovou*. Zpravodaj Sokolské župy Středomoravské Kratochvílovy, říjen 1933.

Zcela jasně pak své zásady formuloval Kratochvil ve výše citovaných větách z článku k všesokolskému sletu z roku 1912. Těmito slovy naznačil svůj český a protirakouský program. Do nich vložil všechnu lásku k sokolstvu a národu, velkou touhu po osvobození národa, víru v lepší příští i všechnu tu nenávisť vůči Rakousku. Jeho protiklerikální postoj našel vyjádření v tom, že v roce 1912 vystoupil z římskokatolické církve a stal se bezvěrcem.

V předválečných letech se členové přerovského Sokola Jaroslav Jemelka, Ludvík Tovaryš, Karel Doležel, Vojtěch Fárek, Václav Leixner a jiní z družiny kolem Slavomíra Kratochvila scházeli po cvičení, schůzích nebo podnikcích v hostinci u Stoklásků. Kritizovaly se maloměstské poměry Přerova, slabiny jeho života veřejného a politického i poměry v Rakousku. Slavomír Kratochvil ve společnosti dominoval: s viržinkou v ústech, při skleňičce vína se účastnil vážných debat, ale dovedl se také veselit. Byl všude tam, kde se zpívalo a bylo veselo, kde se vtípkovalo. Byl pro všechny rázovitou postavou, z níž vyzařovala jakási síla individuality. Měl svá osobitá gesta, strhující způsob řeči, již dovedl přesvědčovat. Kratochvil byl sice někdy prudký v myšlenkách a názorech, ale ty myšlenky měly jádro, hodnotu. Proto je obhajoval tak prudce, s celým zápalem vnitřního přesvědčení o jejich hodnotě. Nebyl kariérista, toužící po jméne a funkcích. Práce byla mu samozřejmou věcí, náplní, smyslem života. Nešel nikdy za nějakým cílem, aniž jej řádně promyslel. Dospěl-li k nějakému dobrému názoru, tu se snažil přesvědčit o něm také jiné. Často s ním mnozí nesouhlasili, často s ním bojovali, ale často se mnozí zamyslili nad jeho zásadovostí a neústupnou vytrvalostí. Za vším stál vždy plně, celý a za každých okolností. Kratochvil vynikal nad své okolí v první řadě tím, že nedovedl nikdy, za žádnou cenu dělat se svým svědomím kompromisy.

V den vyhlášení války Srbsku 28. července 1914 se setkali v Přerově na Masarykově náměstí profesor Jaromír Souček, knihkupec František Radoušek a Slavomír Kratochvil, tři dobří známí, členové Sokola a kulturní pracovníci. Mluvili o nastávající válce, o možnostech zatčení a internování podezřelých. Všichni tři byli známi svými radikálními protirakouskými názory a panslavistickým naladěním. Když mluvili o zatýkání a internování, řekl prof. Souček Radouškovi: „*Ty, Franto, půjdeš první. Potom půjde Slávek, protože ten si také nedá na hubu pozor, a potom půjdu já!*“

Po vypuknutí války byly z řad civilního obyvatelstva utvořeny jakési pomocné sbory, jejichž členové měli za úkol vypomáhat při podávání občerstvení i jiných pracích na nádraží u vlaků s raněnými, vracejícími se z fronty do nemocnic a lazaretů a u vlaků, které vezly vojsko na frontu. Členem se stal i Slavomír Kratochvil, vojenské služby pro své zranění neschopný, který zde chtěl mezi vojáky rozmnožovat letáky, protože měl legitimaci opravňující ke vstupu na nádraží.

Měl tak možnost rozšiřovat mezi vojáky protirakouskou báseň „Jsme Rakušany“, jejímž autorem byl Antonín Rozsypal, později drogist v Kroměříži. Báseň napsal již v březnu 1909 u příležitosti anexe Bosny a Hercegoviny, v době mobilizace. Rozsypal chodíval do hospůdky „U zlatého klíče“ v Přerově, jejíž majitelkou byla paní Kutálková, vdova po lékaři. Zde se scházela společnost mladých intelektuálů a přicházel tam někdy také Slavomír Kratochvil. V jejich společnosti u Kutálek také Rozsypal četl

báseň Jsme Rakušany a na jejich podnět nebo prostřednictvím některého z nich dal báseň redaktoru přerovských Národních novin Františku Fialovi. V čísle 14. těchto novin z 3. dubna 1909, v němž báseň měla být uveřejněna, ale vyšel na vybiteném místě jen titul — „Jsme Rakušany“, dva rakouští orli a „zabaveno“. Báseň se dostala k veřejnosti tím způsobem, že nezabavené výtisky rozšiřovali zaměstnanci tiskárny Bartheldy a spol. v Přerově, kde se Národní noviny tiskly, a redaktor Fiala. Slavomír Kratochvil byl textem básně v době začínající války přímo posedlý, dokonce ji posílal své přítelkyně na pokračování napsanou na pohlednicích začátkem listopadu 1914.

Současně s básní předával Kratochvil vojákům také tzv. ruské manifesty, které se začaly šířit od září 1914. Jednalo se ale o texty vzniklé v českém prostředí, které měly vzbuzovat dojem ruského původu (apokryfní). Do Přerova je přivezl tehdejší profesor hospodářské školy dr. Ing. Václav Raštica, od něhož si je vypůjčil Ladislav Elmer, ředitel Kokorovy továrny, a dal opsat knihkupci Františku Radouškovi. Od Radouška si je potom opsal Kratochvil a další osoby.

Rennenkampfova proklamace: „*Čechové!*“

S vavříny na skráních stojí bratři Rusové před branami vlasti Vaší. Přicházejí k Vám ne jako nepřátelé, ale jako osvoboditelé. Právě na nivách halíčských rozbili bratři Rusové Vaše pouta a za svobodu Vaši kladli životy. Za to, stali se slovanskými hrdiny dne.

Čechové, hodina slovanské slávy udeřila, nadešla chvíle splnění Vašich snů.“

Carský manifest: „*Carský manifest Českému národu!*“

Nepřicházíme k Vám se sliby, kterých národ český z Vídně již tolik vyslechl, ale přicházíme se skutky; přinášíme Vám svobodu a osvobození.

Národ Český, který od věků tvořil výspu proti příboji germánů, oloupen byl o všechna práva, jež předkové jeho si vyzdobili — zejména od bitvy pohorské úpí již pod těžkým cizím jařmem. Vzor tomu však, Národ Český, proti vůli svých utlačovatelů povznesl se vlastní silou tak, že stojí na poli kulturním a hospodářském v čele všech slovanských národů.

Národu Českému budou vrácena všechna práva i země, jež nepřízní poměrů byly od koruny během staleté odervány, ale i krev Vaší nešťastné větve slovanské, po stali trpíví pod cizím jařmem maďarským, bude jako nejbližší pokrevn Národa Českého k české zemi připojena.

19. XI. 1914 Alex Sazonov⁴

Báseň i manifesty Kratochvil rozmnožoval na hektografu se svým dobrým přítelem typografem Františkem Volkem, potom s Václavem Leixnerem a Vojtěchem Fárkem, a to v bytě paní Havelčíkové v Kostelní ulici, kde bydlel. Manifestů se mnoho nedělalo, jim se líbila více báseň Jsme Rakušany, při jejímž rozmnožování strávili několik večerů. Práce ale byla

4 Literatura o ruských manifestech za 1. světové války viz MATĚJOVSKÝ, A.: *Carský manifest*. In: Dokumenty naší národní revoluce. Praha 1923, s. 3—7; PAPOUŠEK, J.: *Carské Rusko a naše osvobození*. Praha 1927; MARTÍNEK, F.: *Vojenská a civilní správa v prvních letech světové války a jejich rozporů v českých věcech*. Zprávy Vojenského archivu a musea RČS. Praha 1927, s. 5—54; MARTÍNEK, F.: *Ruské manifesty v českých zemích za světové války*. Naše revoluce, 1935, s. 1—55; PAULOVÁ, M.: *Dějiny Maffie. Odboj Čechů a Jihošlovánů za světové války 1914—1918*. 1. díl. Praha 1937; *Sborník dokumentů k vnitřnímu vývoji v českých zemích za 1. světové války 1914—1918*. Svazek I. — Rok 1914. Praha 1993.

zdlouhavá, a tak Volek řekl Kratochvilovi, aby toho zanechali, že báseň vysadí v tiskárně a rozmnoží tiskem. Výroba letáků se asi začátkem listopadu 1914 přenesla do Rolnické tiskárny, v níž byl Volek zaměstnán.

V pondělí 16. listopadu 1914 večer se sešli v hostinci akciového pivovaru v Přerově Slavomír Kratochvil, Vojtěch Fárek, Vladimír Stejskal, všichni členové Sokola, a František Klabazna, asistent městského stavebního úřadu v Přerově. V noci asi o půl dvanácté přišel do hostince starosta obce Polkovic u Kojetína Alois Křepelka a statkář František Kašík z Křenovic se dvěma neodvedenými branci, které vezl Křepelka toho dne ráno k odvodům do Olomouce.⁵

Kratochvil k nim přisedl a rozmlouval hlavně o válce a válečných výdajích. Když Křepelka a Kašík odcházeli, dal Kratochvil Křepelkovi dva letáky s bání „Jsmě Rakušany“, aby měli památku z Přerova. Druhého dne ráno 17. listopadu ukazoval Křepelka tyto letáky občanům v místě a byl prý vybidnut, aby věc udal příslušným úřadům a letáky odvezdal. Křepelka odjel ve středu 18. listopadu do Přerova, kde učinil oznámení na okresním hejtmanství a na četnické stanici. Ihned po oznámení zavedli četníci strážmistři František Schmid a Václav Baštař vyšetřování, zjistili jména čtyř osob, které se nacházely inkriminovaného večera v hostinci akciového pivovaru, a zatkli je. Po provedených výsleších byli téhož dne večer čtyři zatčení dopraveni k polnímu válečnému soudu v Ostravě.

Císařským nařízením ze 31. července 1914 byla přenesena civilní politická správa ve válečné oblasti Halič, Bukovina, těšínské Slezsko, severovýchodní Morava na vojenské velení. Když v září 1914 obsadila ruská vojska Lvov a vpadla do Bukoviny a Uher, bylo nad celou touto válečnou oblastí, která podléhala vojenskému velitelství v Krakově (Militärkommando), vyhlášeno stanné právo. Vojenské velitelství včetně justičních složek a několika útvarů řadového vojska se vlivem válečných událostí přestěhovalo 19. listopadu 1914 z Krakova do Moravské Ostravy. Územní působnost vojenského velitelství se vztahovala na Halič, Slezsko a severní Moravu až k Prostějovu a Svitavám.

Krakovskému vojenskému velitelství stál v čele generál Ludwig Matuschka, který pro své zločiny spáchané v Moravské Ostravě dostal přívlastek „krvavý“. Podle svědectví pamětníka: *„Byl to člověk selského vzhledu, v jeho tváři se zračila povaha kata. Nosil vysoké boty a při chůzi ostravskými ulicemi se založenýma rukama na zádech upíral stále zrak k zemi: vzbuzoval hrůzu a strach u všech důstojníků, kteří byli nuceni stýkati se s ním služebně. Ve své úřadovně byl obklopen lavičkami, obtěžkanými haldami aktů, které bedlivě prohlížel a podepisoval. Žádný akt neušel jeho pozornosti, o všem musel být informován... Byl postrachem Čechů vůbec a na Ostravsku zvlášť. Pro Čechy neměl jiného výrazu, než „Böhmische Bande.“ Koncem srpna 1915 byl penzionován, když poslal z horlivosti na jižní frontu prapor mužstva složeného většinou z nemocných a slabých vojinů neschopných boje. Po vzniku republiky se hlásil do československé armády. V žádosti mimo jiné uvedl: „... Chtěl bych míti konečně také vlast, již bych mohl sloužit.“ Až po třech letech prověřování byl odmítnut.*

Přelíčení bylo vedeno proti čtyřem obžalovaným: Slavomíru Kratochvilovi, Vojtěchu Fárkovi, Vladimíru Stejskalovi a Františku Klabazňovi. Tři posledně jmenovaní nebyli však dle stanného práva odsouzeni, nýbrž bylo

řízení proti nim u vojenského soudu v Moravské Ostravě dále vedeno, nikoliv však dle stanného práva.⁶

Kratochvilovým obhájcem ex offio byl vídeňský advokát, poručík Dr. Rudolf Grünfeld. Ve snaze pomoci Kratochvilovi se pokoušel prokázat, že obsah básně na letáku není velezrádný, nýbrž že celá báseň je jen výronem přepjatého člověka, jenž předvádí stinné stránky války a volá po míru. Obžalovaný Kratochvil, který vlastně sám na sebe bere veškerou vinu, není zločincem, nýbrž idealistou, jenž si jistě nebyl vědom dosahu svého jednání. Proto navrhoval obhájce jeho osvobození a v případě odsouzení žádal pro něj o milost. Jinou cestou k záchraně obžalovaného před nejvyšším trestem byl pokus o prodlužování soudního řízení, které by pak překročilo dobu určenou pro stanný soud.

Bohužel byla jeho snaha marná. Ve 13. hodin 23. listopadu přijali členové soudu usnesení. Slavomír Kratochvil byl odsouzen k trestu smrti provazem pro zločin velezrady dle § 58 c trestního zákona, kterého se dopustil tím, že v polovici listopadu 1914 rozmnožoval a rozšiřoval ve městě Přerově letáky obsahující českou báseň, ve které se líčily válečné poměry, účel války a obětavost obyvatelstva pobuřujícím způsobem a nabádalo se k činům, které směřovaly ke zvýšení nebezpečí pro stát z venku a ke vzpouře uvnitř, dále, že nosil carovo provolání k českému národu. Pod svůj podpis na rozsudku přidal generál Matuschka dovětek: „*Potvrzuje se a trest smrti s ohledem na obtíže se získáním kata se provede zastřelením.*“

Několik minut před půl šestou odpoledne téhož dne byl Kratochvil odveden čtyřčlennou vojenskou hlídkou na dvůr okresního soudu, kde pod velením důstojníka byl již oddíl vojáků. Zanedlouho přišli členové vojenského soudu. Předseda, podplukovník-auditor dr. Hortwig začal ještě jednou číst rozsudek smrti. Kratochvil pln odhodlání, neobyčejně klidný, odmítl posunkem ruky a několika slovy vyslechnout ortel smrti: „*Mám toho již dost!*“ Potom, když si vzpomněl na návrh Dr. Grünfelda o udělení milosti, a chtěje proto charakterizovat strach generála Matuschky z velezrádce a spěch s odsouzením, podotkl ironicky: „*Pěkně jste mne protežovali!*“ Mrtvé tělo bylo pochováno na hřbitově v Moravské Ostravě.

Slavomír Kratochvil se tak stal první civilní obětí rakouské válečné justice. Musíme si uvědomit, že za normálních okolností, v době míru, se přitom jednalo o delikty s nízkou trestní sazbou (šíření letáků s posměšnými básničkami, verbální buřičské projevy). Jeho poprava byla oznámena pro výstrahu v Přerově prostřednictvím plakátů a oznámení v novinách. Zpráva o tomto činu se dostala i k profesorovi T. G. Masarykovi, který ve své řeči na schůzi Československého spolku v Petrohradě dne 18. května 1917 uvedl: „*Druhý velmi silný dojem, který trvá dodnes a je rozhodný pro mne i mé jednání, byli naši čeští vojáci... A přišly brzy zprávy, že vojáci byli krutě trestáni, jakmile vyjeli z Prahy a jiných větších českých měst. Doslechli jsme se již o trestu smrti. Pak přišly na Moravě honby na ty, kteří měli ruský manifest. První byl pověšen Kratochvil, pak přišel druhý, třetí atd.*“ Na jednom místě v knize Světová revoluce napsal: „*Doma a v armádě se stupňo-*

5 O Křepelkovi viz Polkovic. *Dějiny a současnost obce*. Polkovice 2008, s. 133—146.

6 Viz MARTÍNEK, F.: *Vojenská a civilní správa v prvních letech světové války a jejich rozpor v českých věcech*. Zprávy Vojensko-archivu a musea RČS. Praha 1927, s. 5—54; JIŘÍK, K.: *Zločiny vojenské justice v Moravské Ostravě na počátku 1. světové války*. Vlastivědné listy 1988, č. 2, s. 12—15; *Dějiny Ostravy*. Ostrava 1993, s. s. 259—261.

vala persekuce; poprava Kratochvilova (23. listopadu) mne přímo již vyhá-
něla, ale přeče jsem se dočkal ještě popravy Matějky (15. prosince).“

Polní soud odsoudil během necelého jednorozhodného působení v Moravské Ostravě celkem devět osob k smrti (z toho bylo pět Čechů, dva Poláci, jeden Němec, jeden Žid) a několik desítek osob k mnohaletému žaláři. Podobně jako případ Kratochvilův vyvolal širší zájem i případ Josefa Kotka, redak-
tora prostějovských novin Pokrok, který byl popraven přesně o měsíc pozdě-
ji. Zároveň probíhaly v Čechách a na dalších místech na Moravě soudní
řízení s obžalovanými pro rozšiřování letáků s carskými manifesty. V roz-
hodnutích soudů první instance padaly další rozsudky smrti, které však
byly po odvolání nebo cestou milosti zmírněny.

Jiljí Matějka. SOKA Přerov

Daleko méně známý je stejně tragický příběh Jil-
jího Matějky. Narodil se 1. září 1878 ve Zbraslavi
u Brna, vyučil se krejčím a své řemeslo provozoval
v Přerově. Nebyl nikde politicky organizován
a veřejností byl považován spíše za podivína. Na
počátku války byl povolán do Olomouce k nuceným
válečným pracím, protože byl však přidělen ne
k pracím svého (krejčovského) řemesla, nýbrž ke
svatbě zákopů, utekl odtud a od té doby zahořkl pro-
ti rakouskému režimu. Poslední léta šil po domech.
Přišel se zeptat, zda v domácnosti není třeba něco
přešít, vyspravit. Zuzitkoval každý kousek látky
a rád přešil bez odporu starší obleky pro děti, což
jiní dělali neradi. Pracoval obyčejně jenom v létě,
nevyržel v těsné, uzavřené místnosti a odstěhoval

se i se šicím strojem na dvůr, když bylo slunce, které měl rád a za vese-
lého zpěvu mu šla práce báječně od ruky. Mimo polední půlhodinové př-
estávky neznal oddechu až večer po šesté hodině. Když byl třeba pozván do
zahrady v poledne k oddechu, odmítal říkáje, že přes den jen v práci zapo-
mene. Na dotaz, na co že rád zapomíná, mávnul jen rukou a řekl: „Na hlou-
posti z mladých let...“ a zase mlčel nebo dál zpíval. Nejspíš v tom byl jeho
životní románek lásky. Jindy vlastenecky horoval a poukazoval na tehdej-
ší bezútěšnou přítomnost a šfavnatými slovy zle cuchal celé to „malé“
Rakousko a stále říkal, že jim jednou něco provede. Když mu někdo řekl,
že je dnes škoda každého, kdo se připraví o svobodu, ba snad i o život kvů-
li „milému“ Rakousku, řekl lakonicky: „Mně je to všecko jedno, necením si
žítova, ale povím jim to!“ To bylo koncem srpna 1914. V Obzoru vzpomínal

1-2. L. 1. L. 11.	11. + 9/ 1914.	Jiljí Matějka	Martin Matějka jeden z jeho dětí z Zbraslavi Děvčinský Matějka jeden z jeho dětí z Zbraslavi jeden z jeho dětí z Zbraslavi	Marek Dina František Křížek Josef Křížek Zbraslavský manželka Zbraslavský jeden z jeho dětí z Zbraslavi	Polní voj. domovní ve Přerově Zbraslavský František Křížek
-------------------------	-------------------	------------------	---	--	---

Zápis v matrice narozených Jiljí Matějka. MZA Brno

Vyhláška.

Krejčí **Eugen Matějka** byl rozsudkem c. k. soudu vojenského velitelství krakovského v Mor. Ostravě ze dne 8. prosince 1914 pro zločin rušení veřejného pořádku dle § 65 a) tr. z. spáchaný tím, že dne 27. listopadu 1914 v Přerově v hostinci veřejně a před více lidmi pronesenými rusofilskými a Rakousku nepřátelskými výroky k zášti proti jednotnému státnímu svazku císařství popuditi hleděl, dále pro zločin urážky Veličenstva dle § 63. tr. z. spáchaný tím, že při téže příležitosti úctu k císaři veřejně a před více lidmi pronesenými potupnými výroky porušil, **podle stanného práva odsouzen k smrti provazem.**

Vojenský velitel **trest smrti provazem** proměnil cestou milosti **v trest smrti zastřelením.**

Rozsudek byl dne 9. prosince o 10. hod. dopol. ve dvoře soudní budovy vykonán.

Což se tímto uvádí ve všeobecnou známost.

V _____, dne 17. prosince 1914.

(L. S.)

C. k. okresní hejtman.

Pohřeb J. Matějky 16. 2. 1919 v Přerově. Foto Emil Křemen v časopisu Český svět, 14. 3. 1919, č. 28

jeden z jeho zákazníků, že tři dny před uvržením do žaláře se přišel poptat, zdali je něco potřeba, že by to ještě ušil, možná, že už více šít nebude. Svědek se mu smál, ale dobře si všiml, že je rozervaný a nesvůj. Podporu odmítl a dav „S Bohem!“ navždy zmizel.

Byl odsouzen dle stanného práva k trestu smrti provazem pro zločin rušení veřejného pokoje dle § 65 a, trestního zákona, spáchaný tím, že se pokusil dne 27. listopadu 1914 v hostinci v Přerově veřejně a před více lidmi pobuřovat pronesenými rusofilskými a protirakouskými projevy proti jednotnému státnímu svazku císařství, dále pro zločin urážky veličenstva dle § 63. trestního zákona, spáchaný tím, že při téže příležitosti veřejně a před více lidmi pronesenými potupami porušil úctu k císaři. Tento trest smrti provazem změnil vojenský velitel v trest smrti zastřelením. Rozsudek byl vykonán 9. prosince téhož roku v 10 hodin dopoledne v soudním dvoře v Ostravě. Jednal sám za sebe. Svědci onoho přelíčení líčili, že mu vojenský soud dával zřetelný pokyn, aby se přiznal, že byl opilý, když ta slova pronesl. V tu chvíli hrdě zvolal: „*Ne, nebyl jsem opilý, vím, co jsem mluvil, a jsem si toho vědom.*“ Vykonaný rozsudek byl na příkaz shora oznámen po celé Moravě.⁷

Symbolický význam oběti Slavomíra Kratochvila byl vyzdvihován především za první republiky v sokolském prostředí. Dne 1. listopadu 1918 se uskutečnil v Ostravě průvod téměř 50 000 lidí od Národního domu na hřbitov, kde byli pochováni popravení. Již v polovině listopadu vydal přerovský Obzor pohlednici s Kratochvilovou reprodukcí. Tělo popraveného Slavomíra Kratochvila bylo exhumováno, převezeno do Přerova a 5. ledna 1919 uloženo za velké účasti obyvatel do čestného hrobu na přerovském hřbitově.

Přerovská jednota informovala o svém úmyslu Slavomírova otce, který zaslal dopis následujícího znění: „*V Trnavě 8. 12. 1918*

Ctěně tělocvičné jednotě Sokol v Přerově! Bratři milí!

Ten výstřel Mor. Ostravský, jímž usmrčen byl náš hodný syn — ranil celou mou rodinu těžce. A jak správně soudím, byli i jiní, další a zvláště celý Sokol Přerovský, jejímž členem byl ubohý Slávek — touto ranou zasažen. Tuto hroznou — pro nás všecky — dobu válečnou nesměli jsme ani my, rodičové, ukázati smutek nad ztrátou hodného syna.

Sotva se však zhroutila nadvláda naší tyranie, sotva vyhoupla se naše samostatná česká republika, mohli jsme si z plných plic a od srdce oddychnouti, poznal jsem, že bratři Sokoli nezapomněli — na Slávka. Dostalo se zvěčnělému, mi i celé rodině mnoho důkazů pozornosti a lásky — v pravdě lásky bratrské.

I v mé rodině byl podobný úmysl. Ale — mohu se stavěti Vám, milí bratři, v cestu? Vždyť nebožtík Slávek byl více Vaším — než naším. K Vaší Jednotě lnul celým tělem i duší. Váš úmysl, milí bratři, celou mou rodinu potěšil. Podává nám důkaz nezměrné lásky Vaší — a my se s radostí poddáváme. Láskou Vaší ubíráte bolesti, jíž nám ti černožlutí vrahové srdce k rozpuknutí naplnili.

Drazí bratři, učinite, co za dobré a vhodné uznáte k uskutečnění Vaší šlechetné snahy — já ve všem Vám rád vyhovím; jen dopište!

Na zdar! František Kratochvíl“

Kratochvilova rodina věnovala koncem roku 1918 k uctění Slavomírovy památky peněžní obnos ve výši 300 korun Masarykově knihovně v Přerově.

Náklady spojené s pohřbem se staly předmětem jednání mezi sokolskou jednotou a městem, protože jednota odhadovala náklady spojené s výkopem, převozem a pohřbením maximálně na 900 korun, zatímco účet z městského pohřebního ústavu zněl na 1 964 korun.

Od března 1919 vyjednávala přerovská jednota s Českou obcí sokolskou o pořízení důstojného pomníku. Zprvu byl osloven architekt A. Dryák, následně byla věc přenesena na profesory Státní odborné školy sochařské a kamenické v Hořicích. Dne 28. listopadu 1920 pak byl odhalen na Kratochvilově hrobě pomník, jehož autorem byl Antonín Mára, profesor hořické školy. Pomník zhotovila přerovská kamenosochařská dílna Polášek—Urban. Při té příležitosti byly vydány pohlednice, na nichž je omylem uveden jako autor Jaroslav Mára. Od té doby se pomník stal místem pravidelných každoročních připomínek a výročních setkání sokolů a lidí, kterým byl a je čín Slavomíra Kratochvila aktem hrdinství a sebeobětování. Například po válce 18. listopadu 1945 se zúčastnilo členstvo a dorost sokola pouť ke hrobu Slavomíra Kratochvila, kde byla znovu odhalena plaketa „Na stráž“. Slavomír Kratochvíl byl jmenován čestným členem Československé obce legionářské „In memoriam“.

V dopise z 28. ledna 1919 napsal František Slaměník starostovi města: „*Při zprávě o převezení ostatků rakouským bezprávním popraveného Slavomíra Kratochvila, vzorného to a nepoddajného Čecha a Sokola, počali mnozí nazývati po něm ulici Kostelní. Máme však Kostelní ulice dvě, Velkou a Malou, i jsem toho mínění, aby jméno Kratochvílovo dáno bylo Kostelní ulici Malé, ležící šikmo proti domu, v němž bydlel Kratochvíl. Protože pak*

7 V matrice narozených je zapsán jako Jiljí, on se podepisoval Jiljí. V soudních pramenech a některých textech o něm se uvádí jméno Eugen či Evžen. To vzniklo pravděpodobně u soudu, kde bylo české Jiljí (latinsky Aegidius, německy Ágidius) zaměněno za Eugenius — Evžen. *Obzor*, 24. 1. 1919; 17. 1. 1919, s. 2; 19. 1. 1919; 17. 2. 1919, s. 1; 18. 2. 1919. *Sborník dokumentů k vnitřnímu vývoji v českých zemích za 1. světové války 1914—1918*. Svazek I. — Rok 1914. Praha 1993, s. 150, č. 71.

ulice Kostelní (dosavadní Velká) přiléhá k farnímu kostelu a jméno své má již ode dávna, nejsem pro to, aby bylo měněno.“ Přerovská městská rada na svém zasedání 8. ledna 1923 doporučila, aby se městské zastupitelstvo usneslo k uctění památky Slavomíra Kratochvila pojmenovat ulici Velkou Kostelní ulicí Kratochvilovou, což bylo na zasedání městského zastupitelstva 27. ledna 1923 přijato.

V srpnu 1921 byla připravena přerovskou jednotou výstava o Slavomíru Kratochvilovi, na níž byly vystaveny obraz Slavomíra Kratochvila od Antonína Kubáta, model pomníku, fotografie a výtisky Obzoru. Dne 13. března 1921 bylo rozhodnuto o přejmenování župy Středomoravská na Sokolskou župu Kratochvilovu.

Na budově staré přerovské sokolovny byla 23. listopadu 1924 odhalena pamětní deska věnovaná Slavomíru Kratochvilovi sokolstvem Středomoravské župy Kratochvilovi. Průběh oslavy lze podle novinové zprávy podat takto. V sále sokolovny, kde se sešli členové Sokola z města i širokého okolí, zástupci župy Středomoravské a Moravsko-slezské a příbuzní, měl veřejnou přednášku dr. Kasal. Po jeho vystoupení byla starostou župy ing. T. Oplockým dána do opatrování pamětní deska. Poté se všichni odebrali ve čtyřstupech na hřbitov k hrobu Kratochvilovu, kde položili vavřínový věnec. Po výstavbě nové sokolovny v roce 1936 byla deska přenesena na ni. V době nacistické okupace byla snata a znovu instalována 1. května 1946. Později k ní přibyla bronzová pamětní deska od sochaře Josefa Bajáka, která byla původně odhalena v roce 1970 na budově cechu 04 Přerovských strojřen jako připomínka toho, že Slavomír Kratochvil byl zaměstnán u strojřenské firmy Heinik. Po zbourání budovy byla přenesena na sokolovnu.

Ve schůzi městské rady ve Vizovicích, konané dne 7. června 1928 bylo po delší debatě a návrhu zástupce firmy Polášek a Urban z Přerova usneseno, aby byla objednána u této firmy pamětní deska, která měla být vsazena na chodbě školní budovy. Text zněl: *„Město Vizovice v desátém výročí svobody první oběti odboje Slavomíru Kratochvilovi a svým padlým hrdinům.“* Pod jmény padlých: *„Odhaleno při návštěvě vůdce zahraničního odboje prvního presidenta čs. republiky Dr. T. G. Masaryka 24. 6. 1928.“* O návštěvě prezidenta T. G. Masaryka přinesly zprávu Lidové noviny z 25. června 1928: *„Odpoledne byly první větší zastávkou Vizovice, kde byla před příjezdem presidentovým slavnost odhalení pamětní desky popravenému rodáku Slavomíru Kratochvilovi a padlým ve válce. Starosta Bakala vzpomněl zde ve velmi krásné řeči bývalého pobytu presidentova na Valašsku a poprosil ho, aby nezapomínal na tento chudý kraj. Za starostenský sbor promluvil senátor Hrejsa.*

„Pane starosto, senátore — odpověďel p. president — já ovšem stejně jako vy vzpomínám na doby, kdy jsme spolu pracovali. A vidím, že jste udělali pokrok. Znáte staré dobré rčení: pomoz si sám a pomůže ti Pánbůh. A proto vám všem říkám, pomozte si sami a pomůže vám vláda — usměje se. — Energicky se za to vzít. A pak my ostatní poběžíme za vámi. Přeju vám další pokrok a všecko dobré.

Po holdu dětí a zapsání do pamětní desky pozdraví a políbí pan president matku Kratochvilovou, která je tu se svým mužem.

A dál ke Zlínu...“

Do kroniky obecné školy chlapecké i dívčí ve Vizovicích bylo zaznamenáno toto: „... *Náměstí upraveno, domy ozdobeny prapory a květinami. Ve školním vchodu vystavena před bustou prezidentovou mramorová deska, odhalená před příjezdem bývalému žáku zdejší školy, protirakouskému odbojci, popravenému Slavomíru Kratochvilovi a všem padlým rodákům — hrdinům. Vchod lemovaly dvě šestistupňové pestré skupiny sokolůků. Sotva domluvil říd. uč. M. Bakala slavnostní řeč, již se jásosem četného občanstva šinula auta: Z třetího vystoupil p. prezident... Po hlášení starodružníka Jar. Čizmáře za 56 legionářů obchází p. prezident zástupce úřadů, spolkové deputace, rodiče Kratochvilovi. — Dojemná scéna. — Matce, která ztratila syna pro vlast, tekou radostí slzy... Prezident dlouho se dívá v zstaranou tvář, tiskne v pohnutí ruce a pak se slovy: ‚Ubohá, ale šťastná matko,‘ líbá paní Kratochvilovou. — Pak stojí před celým zástupem, jakoby si chtěl vrýt v paměť snad poslední návštěvu na svém Valašsku, zalétá myšlenkami před 20 lety,, vzpomíná svých známých...*

Určených 20 minut rychle uběhlo... ‚Nepomůže, musíme zase dál...‘ ‚Pane presidente, nedajte sa a buďte nám dlouho a dlouho zdrav, svěží a silný, pro blaho lidu i státu.‘

Také na budově okresního soudu v Ostravě byla 18. listopadu 1932 instalována pamětní deska s nápisem: „*Zde umřel Slavomír Kratochvíl, sokol z Přerova. Byl první sokolskou obětí rakouské válečné justice. Zastřelen na dvoře této budovy 23. XI. 1914 v 17.30 hod.*“

V neděli 4. listopadu 1934 o 10. hodině byla v Žerotínově zámku oficiálně zahájena výstava pamětihodností a vzpomínek na Slavomíra Kratochvila. V čele výstavní síně vévodil velký Kubátův obraz Slávka Kratochvila, pod ním ležel jeho úmrtní list. Na stěnách u vchodu Kratochvilův portrét zhotovený akad. malířem Svatoplukem Součkem, po druhé straně olejomalba mistra Antonína Kubáta. Před průčelím katafalk, sádrový model známého Kratochvilova pomníku, vše v rámci bohaté zeleně, vavřínových věnců. Před plným sálem, za účasti zástupců přerovských okresních i městských úřadů, reprezentantů vojenské posádky, škol, finančních a železničních úřadů, za účasti zástupců sokolské župy Kratochvilovy i místní jednoty a velmi početně se dostavivších legionářů byla slavnost zahájena sborem „O vlasti má“, zazpívaným za dirigování ředitele Karla Maříka Legionářským kroužkem a pěveckým spolkem „Tyrš“. Poté se ujal slova jednatel Tomášek, který uvítal přítomné a ve své projevu naznačil účel výstavy vzpomínek na Slavomíra Kratochvila, který se svým hrdinským činem stal v pravém slova smyslu jedním z velkých mučedníků československého národa. Poté poděkoval Janu Ulmanovi z Lipníka, který si dal téměř dva roky trvající práci se shledáváním a soustředěním 95 fotografií a velmi cenného historického písemného materiálu, a zároveň poděkoval i Miloši Sumovi za překrásné uspořádání a vypravení výstavního interiéru. Koncepce výstavy byla zamýšlena jako myšlenkový biografický film Slávkovy života, od jeho kolébky v Trnavě u Vizovic a jeho návštěvy obecných škol přes brněnské studium k prvnímu kroku do zralého intenzivního života, od jeho obětavé práce v přerovském Sokole do jeho vojenské služby u rakouského námořnictva v Pulji. Vzácný listinný a tištěný materiál představoval jeho odvážnou duši, postavenou vždy v odboj proti hroutícímu se Rakousku. V závěru biografický film líčil nejsmutnější kapi-

tolu Slávkovy smrti, výstava pak vrcholila oddělením, jež naznačovalo, že oběť Slavomíra Kratochvíla nebyla marná, neboť se stala ohromným žulovým kvádrem k vybudování našeho osvobozeného státu. Oslavy 20. výročí Kratochvilovy smrti vyvrcholily ve dnech 24. a 25. listopadu 1934 za účasti Kratochvilových rodičů.

Na budově školy v Trnavě, kde se Slavomír Kratochvil narodil, byla odhalena pamětní deska 26. června 1936. Při té příležitosti se vyjádřil jeho otec k tomu, co pro rodiče znamenala jeho smrt: *„Byli jsme jako rodičové, totiž já a maminka, po zprávě o popravě Slávkově úplně zničení — otupěli. Přišlo to tak náhle, bez rozloučení, bez přípravy. Chtěli jsme ho navštívit v Olomouci, když jsem byli zpraveni o jeho zatčení. Marně jsme použili lsi s mlékařským vozíkem. Už ho tam nebylo. I když jsme se chvěli o něho, nedomyšleli jsme se nikdy tak hrozného konce. — Ale jako Čechové, pociťovali jsme určitý druh pýchy, to že nás syn byl z těch, kteří své vlastenectví dokazovali i svou krví. Ale to víte, byla to taková bolestná, řekl bych zoufalá pýcha, protože se za ní skrýval silný žal nad ztraceným děckem.“*

Příběh Slavomíra Kratochvíla byl zachycen i v textech zveřejněných v novinách, případně sbornících a samostatných publikacích. Již od roku 1918 se o něj zajímal spisovatel Stanislav Kovanda, který také vydal první Kratochvilův životopis pod názvem Památce bratra Slavomíra Kratochvíla 1914 v roce 1924. Vedle jeho osudů se zaměřil také na pronásledování dalších občanů Přerova, především Františka Radouška, přičemž čerpal zvláště z osobních výpovědí. Na rozdíl od něj Jan Ulman zpracoval Kratochvilův životopis na základě velmi důkladného sběru archivních a obrazových materiálů, které byly také použity na již zmiňované výstavě v roce 1934. Vydání samostatné brožury Slavomír Kratochvil, první oběť domácího odboje v roce 1934 také předcházela série článků ve Zpravodaji Sokolské župy Středomoravské Kratochvilovy. Pozdější autoři vesměs vycházeli z jeho práce. Dodejme, že sokolský pracovník Jan Ulman ctil ve svém životě odkaz Slavomíra Kratochvíla. Po okupaci českých zemí nacisty se zapojil do činnosti ilegální odbojové organizace Obrana národa, byl zatčen gestapem a zemřel dle oznámení gestapa 17. července 1942.

V současné době se nachází ve Sbírce dokumentace k dějinám tělovýchovy SOKA Přerov ucelený soubor památek na Slavomíra Kratochvíla. Především je to spis c. a k. polního soudu vojenského velitelství v Krakově (K. u k. Feldgericht des Militär-Kommandos Krakau zn. K. 962/14. Tento spis, stejně jako spis z procesu s Františkem Radouškem K 983/14, podle dochované korespondence začala jednota shánět již v prosinci 1918. Dne 12. prosince oznámil D. Bekárek z Ostravy, že Kratochvilův spis již sehnal, doveze jej do Přerova a odevzdá okresnímu soudu, kde z něj bude možné pořizovat výpisky. Dále je tu 110 reprodukcí fotografií nebo dokumentů nalepených na tvrdé podložce, které byly použity na výstavě. Ve sbírce je rovněž určité množství dalších originálních dokumentů z činnosti Slavomíra Kratochvíla nebo korespondence obsahující informace o následné péči o Kratochvilův odkaz. Nakonec je to obsáhlý soubor novinových výstřížků z let 1912—1935 s těžištěm v roce 1934.

Výběrová bibliografie prací o Slavomíru Kratochvilovi podle data vydání

- KRATOCHVIL, S.: *VI. sletu všesokolskému a I. československému v Praze*. Přerovský obzor, 29. 6. 1912, č. 26, s. 1.
- Slavomír Kratochvíl*. Vyhláška. Přerovský obzor, 30. 11. 1914, s. 2.
- KOVANDA, S.: *Úmrtní den Slavomíra Kratochvila*. Ostravský deník, 1918.
- Uctění památky za české smýšlení popraveného Přerovana Kratochvila v Mor. Ostravě*. Přerovský Obzor, 3. 11. 1918, příloha.
- KOVANDA, S.: *Za Slávem Kratochvílem*. Přerovský obzor, 20. 11. 1918, s. 3.
- Velezrádný leták, pro nějž Slavomír Kratochvíl z Přerova na Moravě byl popraven rakouskou vojenskou hrůzovládou dne 19. listopadu 1914 v Mor. Ostravě*. Vyd. P. Plaček v edici Červánky svobody, sborník časových letáků, č. 17. Pacov 1919. 4 s.
- ZAPLETAL, F.: *Zadostiučinění*. Obzor, 5. 1. 1919, s. 1—2.
- Z posledních chvíl Slavomíra Kratochvila*. Obzor, 5. 1. 1919, s. 1—2.
- Slávek Kratochvíl v rodině a v úřadě*. Obzor, 5. 1. 1919, s. 2.
- Nad hrobem Slávka Kratochvila*. Obzor, 5. 1. 1919, s. 2.
- Panichida*. Obzor, 7. 1. 1919, s. 1—2.
- V. F.: *První...!* Obzor, 2. 12. 1919, s. 2—3, 3: 12. 1919, s. 2—3.
- V—h.: *23. listopad*. Obzor 23. 11. 1920, s. 1.
- Památce bratra Kratochvila*. Obzor 23. 11. 1920, s. 1.
- Zpravodaj Sokolské župy Středomoravské*. Přerov 25. 11. 1920, č. 2, s. 1.
- PAVLŮ, B.: *Pane redaktora!* Obzor, 28. 11. 1920, s. 1.
- Za brem Slávem Kratochvílem*. Obzor, 28. 11. 1920, s. 2.
- VLČEK, B.: *Síla oběti*. Obzor, 28. 11. 1920, s. 2.
- SOUČEK, J.: „*Nešťastná vojna*.“ Obzor, 28. 11. 1920, s. 1—2.
- Z dokumentů Slávka Kratochvila*. Obzor, 28. 11. 1920, příl. s. 1—2.
- Slavnostní akt odhalení pomníku Slavomíru Kratochvilovi*. Obzor, 30. 11. 1920, s. 1.
- Z dopisů*. Obzor, 30. 11. 1920, s. 2.
- VLČEK, V.: *K odhalení pomníku*. Obzor, 5. 12. 1920, příloha s. 1.
- KUDELA, J.: *Ohlas smrti Slavomíra Kratochvila*. Obzor, 12. 12. 1920, s. 1.
- RYBKA, A.: *Po deseti letech*. Obzor, 23. 11. 1924, s. 1.
- 10. výročí smrti Slavomíra Kratochvila*. Obzor, 25. 11. 1924, s. 3.
- Sokolská „Tělocvičná akademie“*. Obzor, 26. 11. 1924, s. 2.
- KASAL: *Za Slávem Kratochvílem*. Obzor, 27. 11. 1924, s. 1—2; 29. 11. 1924, s. 2—2.
- KOVANDA, S.: *Památce bratra Slavomíra Kratochvila*. Přerov 1919. 15 s. 2. Přerov 1924. 32 s.
- HRBÁČEK, M.: *K desetiletému výročí násilné smrti Slavomíra Kratochvila*. Vlastivědný sborník pro mládež župy Středomoravské, 3, 1924—1925, s. 92—93.
- MARTÍNEK, F.: *Vojenská a civilní správa v prvých letech světové války a jejich rozpor v českých věcech*. Zprávy Vojenského archivu a musea RČS. Praha 1927, s. 5—54.
- KOSTÍKOVÁ, A.: *Oběti rakouské persekuce na přerovském hřbitově*. Vlastivědný sborník pro mládež župy Středomoravské, 6, 1927—1928, příl. k č. 6 Přerovsko, s. 5—7.
- SUCHDOLSKÝ, L.: *Veliké chvíle města Vizovic*. Obzor, 1. 7. 1928, s. 1—2.
- SUCHDOLSKÝ, L.: *Slzy, o kterých se nevědělo*. Obzor, 25. 11. 1928, s. 2.
- ZYKA, Jar. B.: *Paměti Slavomíra Kratochvila*. Jas, 1929.
- SOUKUP, F.: *První popravu*. Obzor, 28. 10. 1931, s. 1—2.
- SEKERA, H.: *K odhalení pamětní desky Slavomíra Kratochvila v M. Ostravě*. Obzor, 18. 9. 1932, s. 5.
- FÁREK, V.: *Slavomír Kratochvíl, první oběť za svobodu národa*. In: Přerov. Přerovsko—Kojetínsko. Brno 1933, s. 44—45.
- ULMAN, J.: *Příspěvky ke studiu Sl. Kratochvila*. (Poznámky k „velezrádné“ básni „Jsme Rakušany“.) Zpravodaj Sokolské župy Středomoravské Kratochvilovy, září 1933.
- ULMAN, J.: *Z korespondence Sl. Kratochvila s Hermou Hoškovou*. Zpravodaj Sokolské župy Středomoravské Kratochvilovy, říjen 1933.

- ULMAN, J.: *23. listopad 1914*. Zpravodaj Sokolské župy Středomoravské Kratochvílovy, listopad 1933.
- ULMAN, J.: *Sl. Kratochvíl jako redaktor sokolské hlídky „Přerovského Obzoru“*. (Poznámky k ročníkům 1912 a 1913.) Zpravodaj Sokolské župy Středomoravské Kratochvílovy, prosinec 1933.
- ULMAN, J.: *Sl. Kratochvíl v Sokole*. Zpravodaj Sokolské župy Středomoravské Kratochvílovy, leden 1934.
- ULMAN, J.: *Slavomír Kratochvíl* (Poznámky k jeho povaze.) Zpravodaj Sokolské župy Středomoravské Kratochvílovy, únor 1934.
- ULMAN, J.: *Dr. Rudolf Grünfeld, obhájce Sl. Kratochvíla*. Zpravodaj Sokolské župy Středomoravské Kratochvílovy, březen 1934.
- ULMAN, J.: *Sl. Kratochvíl v r. 1914*. Zpravodaj Sokolské župy Středomoravské Kratochvílovy, duben 1934.
- ULMAN, J.: *Sl. Kratochvíl a válka v r. 1914*. Zpravodaj Sokolské župy Středomoravské Kratochvílovy, květen 1934.
- ULMAN, J.: *Z korespondence Sl. Kratochvíla s V. Leixnerem*. Zpravodaj Sokolské župy Středomoravské Kratochvílovy, červen 1934.
- ULMAN, J.: *Sl. Kratochvíl a Alois Křepelka*. Zpravodaj Sokolské župy Středomoravské Kratochvílovy, říjen 1934.
- KOHOUTEK, V.: *Vzpomínka na Kratochvílovu rodinu*. Zpravodaj Sokolské župy Středomoravské Kratochvílovy, říjen 1934.
- lský, J.: *Ulman, K dvacátému výročí popravě Sl. Kratochvíla*. Zpravodaj Sokolské župy Středomoravské Kratochvílovy, listopad 1934.
- lský: *Pietní oslavy Slavomíra Kratochvíla v Přerově zahájeny*. Obzor, 12. 10. 1934, s. 2.
- Výstava vzpomínek na br. Slavomíra Kratochvíla v Přerově*. Obzor, 6. 11. 1934, s. 1.
- Zahajovací řeč bratra Tomáška k výstavě Sl. Kratochvíla v Přerově*. Obzor, 7. 11. 1934, s. 4.
- Ke krásné výstavě památek na Slavomíra Kratochvíla v Přerově*. Obzor, 8. 11. 1934.
- ULMAN, J.: *K dvacátému výročí popravě Slavomíra Kratochvíla*. Obzor, 25. 11. 1934, s. 1—2.
- Z korespondence Sl. Kratochvíla s Hermou Hoškovou*. Obzor, 25. 11. 1934, s. 1—2.
- ULMAN, J.: *Slavomír Kratochvíl, první oběť domácího odboje*. Přerov 1934. 72 s.
- PLEVA, S.: *Zde umřel za vlast Slavomír Kratochvíl, sokol z Přerova*. Vlastivědný sborník střední a severní Moravy, 13, 1934—1935, s. 49—50.
- MARTÍNEK, F.: *Ruské manifesty v českých zemích za světové války*. Naše revoluce, 1935, s. 1—55.
- ULMAN, J.: *Poznámky k politické příslušnosti Slavomíra Kratochvíla*. Obzor, 20. 1. 1935, s. 1—2.
- Generál Matuschka a auditor Dr. Caro*. Obzor, 27. 1. 1935, s. 1.
- ULMAN, J.: *Jak došlo k zatčení Fr. Radouška*. Obzor, 10. 3. 1935.
- ULMAN, J.: *Slavomír Kratochvíl, první oběť domácího odboje*. In: Památník Československé obce legionářské, jednoty Přerov. Přerov 1936, s. 19—26.
- Odhalení pamětní desky na rodném domě Slávka Kratochvíla*. Obzor, 19. 7. 1936, příl. 40 let hanácké župy lékařské, s. 7.
- ULMAN, J.: *K odhalení pamětní desky první oběti protirakouského odboje*. Obzor, 26. 7. 1936, s. 2.
- n: *Odhalení pamětní desky Slavomíru Kratochvílovi v Trnavě*. Obzor, 28. 7. 1936, s. 3.
- S-al: *Před 22 lety padl první náš voják*. Obzor, 22. 11. 1936, s. 1.
- BALAJKA, J.: *Odhalení pamětní desky v rodišti Slavomíra Kratochvíla*. Vlastivědný sborník střední a severní Moravy, 15, 1936—37, příl. k č. 1, Léto, s. 4—7.
- L. B.: *Poslední cesta Slavkovy maminky*. Obzor, 21. 8. 1937, s. 3.
- lský: *Otec Slavomíra Kratochvíla mrtev*. Obzor, 23. 11. 1937, s. 2; 25. 11. 1937, s. 2.
- Zasvěceno světěle památce br. Slavomíra Kratochvíla*. Naše Haná, 18. 11. 1945, příl. Sokolský hlas, s. 1—2.
- ls: *Slavomír Kratochvíl prvním čestným členem ČsOL*. Naše Haná, 20. 11. 1945, s. 2.
- Křl: *Odhalení pamětní desky br. Slavomíra Kratochvílovi*. Naše Haná, 17. 5. 1946, s. 5.

- SVOBODA, J.: *Památce Slavomíra Kratochvíla*. Naše Haná, 22. 11. 1946, příl. Sokolský hlas, s. 1.
- Pouť k hrobu Slavomíra Kratochvíla*. Naše Haná, 6. 12. 1946, příl. Sokolský hlas, s. 1—2.
- ROSMUS, K.: *První padlí*. Kultura Přerova, 1964, listopad, s. 2.
- HORÁK, A.: *Bajákvův Slavomír Kratochvíl*. Nové Přerovsko, 1. 5. 1970.
- JANDA, P.: *Na památku mučedníků*. OKZ, 17, 1974, č. 12, s. 75.
- PŘÍDAL, J.: *K 60. výročí popravy Slavomíra Kratochvíla v Přerově*. Kultura Přerova, 17, 1974, s. 166—167.
- Bojovníci proti válce*. Nové Přerovsko, 7. 1. 1983, s. 7.
- JIRÍK, K.: *Zločiny vojenské justice v Moravské Ostravě na počátku 1. světové války*. Vlastivědné listy 1988, č. 2, s. 12—15.
- CEKOTA, V.: *75 let od smrti Slavomíra Kratochvíla, první oběti protirakouského odboje*. Kultura Přerova, 32, 1989, s. 165.
- RYCHLÍK, A. J.: „*Velezrada*“ *Slavomíra Kratochvíla*. Nové Přerovsko, 24. 11. 1989, s. 5.
- VOŽDA, G.: *Jméno nezapomenutelné*. Nové Přerovsko, 6. 1. 1989, s. 2; 13. 1. 1989, s. 2; 20. 1. 1989, s. 2; 3. 2. 1989, s. 2.
- SKOPAL, J.: *Vzpomínka na Slavomíra Kratochvíla*. Nové Přerovsko, 21. 12. 1990, s. 5.
- KOZÁK, M.: *Slavomír Kratochvíl — symbol sokolské myšlenky*. Přerovsko, 22. 11. 1991, s. 5.
- ŽDÁTSKÝ, L.: *Kdo byl Slávek Kratochvíl*. Region. Kulturní a hospodářský občasník Podřevnicka, 1, 1992, č. 1, s. 17.
- Sokolská župa středomoravská — Kratochvílova Přerov*. Nové Přerovsko, 2. 3. 1993, s. 8.
- MILOŠ, S.: *O dvou sokolských osudech*. Hanácké noviny, 29. 11. 1994, s. 3.
- ŠNAJDR, D.: *Přerovští Sokolové*. Přerovské echo, 1994, listopad, s. 13.
- FIŠMISTROVÁ, V.: *Výročí*. Nové Přerovsko, 18. 11. 1994, s. 3.
- SKOPAL, J.: *Vzpomínka na S. Kratochvíla*. Nové Přerovsko, 8. 12. 1995, s. 6.
- Slavomír Kratochvíl*. Zpravodaj Dřevohostice, 1997, č. 4, s. 24—25.
- ŠONSKÁ, B.: *Sokolská župa středomoravská — Kratochvílova*. In: Sokol, učitelstvo a vznik ČSR. Sborník příspěvků z konference konané ve dnech 20. — 21. 10. 1998 v Přerově. Přerov 1999, s. 63—66.
- FIŠMISTROVÁ, V.: *Slavomír Kratochvíl*. Přerovské echo, 1999, leden, s. 3.
- FIŠMISTROVÁ, V.: *Slavomír Kratochvíl, první oběť protirakouského odboje, 1889—1914*. Přerov. Povídání o městě. Přerov 2000, s. 86.
- SKOPAL, J.: *Vzpomínáme na Slavomíra Kratochvíla*. Nové Přerovsko, 26. 11. 2004, (č. 48), s. 10.
- FIŠMISTROVÁ, V.: *Skončil na popravišti za protirakouské verše*. In: 750 let města Přerova. Tematická příloha Přerovského deníku ... červen 2006, s. 37.
- ŠVÁSTOVÁ, M.: *Za poznáním památek... známé sochy na městském hřbitově*. Přerovské listy, 6, 2007, č. 2, s. 9.
- Přerov opraví za 400 tisíc sochu a pomník*. Nové Přerovsko, 18. 4. 2008, č. 16, s. 3 (1 fot.).
- FIŠMISTROVÁ, V.: *Samostatný československý stát uvítali Přerované s nadšením*. Nové Přerovsko, 24. 10. 2008, č. 43, Příloha ke kávě, aneb, Jak se žije na Přerovsku, s. 23; 31. 10. 2008, č. 44, příloha, s. 19; 7. 11. 2008, č. 45, příloha, s. 12; 14. 11. 2008, č. 46, s. 19 (1 fot.); 21. 11. 2008, č. 47, příl., s. 19.
- ROZKOŠNÝ, M.: *Přerovské ulice nesou jména významných rodáků a osobností kraje*. Nové Přerovsko, 26. 9. 2008, č. 39, Příloha ke kávě, aneb, Jak se žije na Přerovsku, s. 21.
- ŠPAČKOVÁ, K.: *Život lidí v podhorské valašské vesnici ovlivněný událostmi 19. století a první světovou válkou*. Trnava 2008.
- POLÁKOVÁ-UVÍROVÁ, P.: *Za svobodné Československo bojovali i mnozí Přerované*. Nové Přerovsko, 25. 10. 2013, č. 43, s. 6.

Rodní a křestní kniha. Rok 1889.

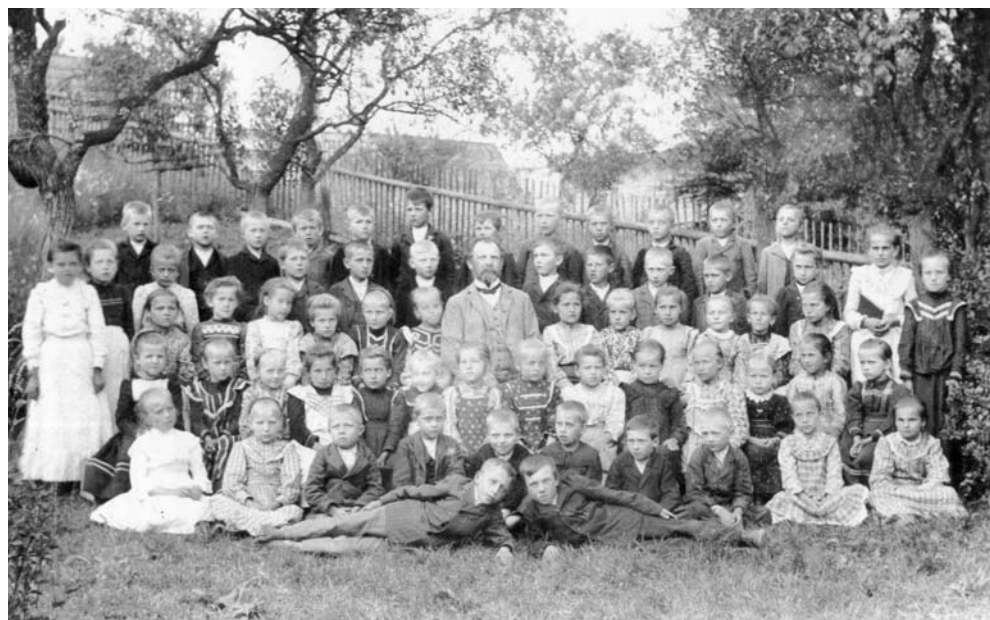
Svaz. VIII. str. III.

Den, měsíc a rok		Křtence						Otce			Matky			Křtící kněz B á b a	Kmotrův jmeno, stav a bydliště		
narození	početní	jméno	Náboj.	Pohlaví	Leto		jméno, stav a rod	Náboj.		jméno, stav a rod	Náboj.						
			katol.	nekatol.	mužské	ženské	manželské	neomanželské									
1889. leden 2. 3.		Slavomír 156. Melody	1	1	1					František Křatochvíl, nadučitel v Trnavě, syn Františka Křatochvíla, prvotředníka ve Vyšovicích a jeho manželky Stanislavy			1		1	Barbora 2. Prnava č. 55.	Jan Křatochvíl podnikatel v Vyšovicích jeho matka
<p><i>Memoranda jeho zpráva ohledně křtění č. 156. Melody narozeného v Trnavě ze dne 12/12. 1914. č. 32345/6 (Qualifikation. Erschieden) J. P. 1889.</i></p> <p><i>Yasná svatba v občině Trnava 25/12/1889 z pohledu, že zde jsou jen 2 kř. svatby křt. v Trnavě od 18/12 1914 č. 32345/6 a odpovídá od svého křtění v Trnavě ač bezpříčinně. † 25/10. 1916, 46 let věku / manžel narozen v Trnavě, křt. 28/10. 1866, 22 let věku. č. 32345/6 (na křtění v Trnavě) dne 12. 12. 1889 (Qualifikation! Erschieden!)</i></p>																	

Zápis v matrice narozených obce Trnava. Obecní úřad Trnava

Pohlednice z Trnavy. Rodinný archiv Libuše Kolajové

Slavomír, Jaroslav a Otakar Kratochvílovi

Řídící učitel František Kratochvíl se svými žáky 12. 6. 1911. Rodinný archiv Libuše Kolajové

Vyučovací předměty

Měsíc	Náboženství	Jazyk vyučovací					Přírodopis	Přírodopis	Zeměpis	Dějepis	Psaní	Kreslení	Zpěv	Tělocvik	Ženské práce nábit	z. zemský jazyk Zemědělské písem- ních prací	By postoupil, schopen, nebo neschopen	Datum,		Poznámka (spaněhlí známky z mravdí; přestěhoval se nebo zemřel)		
		Čtení	Mluvnice	Pravopis	Sloh	Pědy a měřičské tvary a měřič												Vysvětlení propozic	vyučení na odchodnou		kdy vydáno bylo	
		ni p d	d ds d sd							ds ds d												
		ni p d	vd d ds d ds							sd sd d												
		ni p d	vd d ds d ds							ds ds d												
		ni p d	d d ds d ds							ds ds d												
		ni p d	vd vd d vd d ²							ds d vd												
		ni p vd	vd vd vd vd vd							ds ds d												
		ni p d	vd vd vd vd vd							ds ds d												
		ni p vd	vd vd vd vd vd							d ds d												
		ni p ds	d n n sd ds							ds n d												
		ni p n	ds sd ds sd ds							ds ds ds												
		ni p vd	ds sd ds sd ds							ds n ds												
		ni p ds	ds sd ds ds ds							ds sd ds												
		ni p ds	ds sd ds sd ds							d d ds												
		ni p ds	ds n ds n sd							d d ds												
		ni p ds	ds ds ds sd sd							d d ds												
		ni p ds	ds sd ds sd ds							d d ds												

Roční vysvědčení.

Kratochvíl Slavomír, z Trnavy na Moravě

narozený dne 2. ledna 1889, katolického náboženství,
žák třetí třídy školy měšťanské
dostává tímto za školní rok 1902/03 následující známky:

Mravné chování úplně přiměřené
Pílnost vytrvalá

Z jednotlivých předmětův učebných:

z náboženství	velmi dobře
z jazyka vyučovacího a z písemnosti	velmi dobře
ze zeměpisu	velmi dobře
z dějepisu	velmi dobře
z přírodopisu	velmi dobře
z přírodopyslu	velmi dobře
z počtů a z jednoduchého vedení knih	velmi dobře
z měřictví a měřického kreslení	velmi dobře
z volnorukého kreslení	velmi dobře
z krasopisu	
ze zpěvu	velmi dobře
z tělocviku	velmi dobře
z druhého jazyka zemského	velmi dobře

Zevnějšek písemných prací velmi úhledný

Počet zameškaných hodin učebných 16
z nichž neomluveno 0

Jest schopen postoupiti do třídy

Toto vysvědčení platí jako vysvědčení propouštěcí.

dne 15. července 1903.

Eugen Poláček,
ředitel.

Frant. Kadeřa,
řídící učitel.

Měšťanská škola ve Vizovicích, kterou navštěvoval S. Kratochvíl

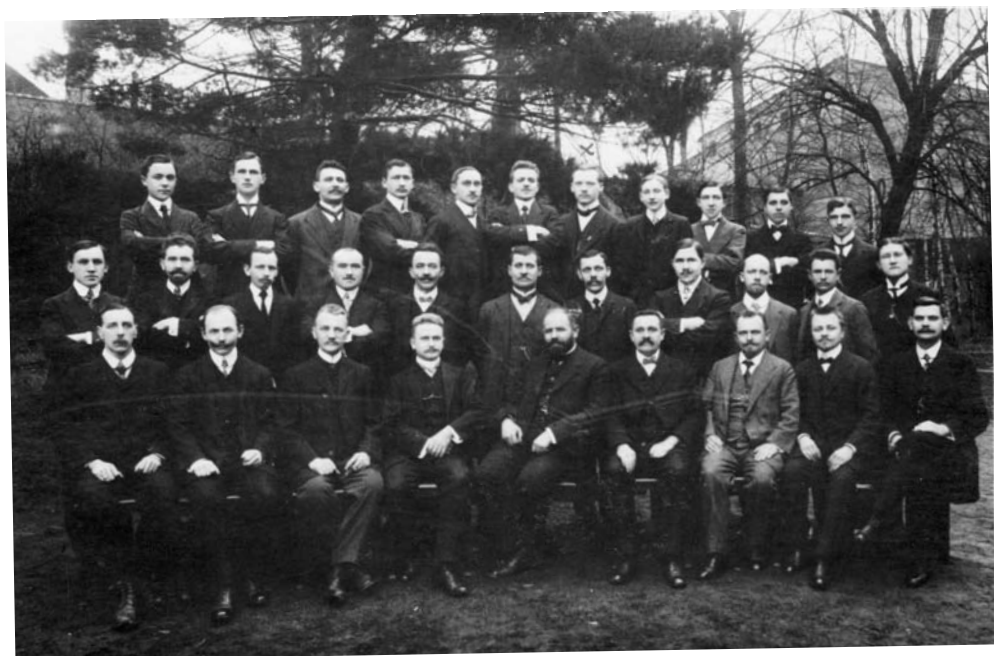
Třetí zleva v první řadě S. Kratochvíl na měšťanské škole ve Vizovicích

C. k. státní průmyslová škola v Brně, Kudelova ulice, poblíž náměstí 28. října

Kratochvílova kresba na korespondenčním lístku, adresováno sestře Ludmile Kratochvílové

Mezi úřednictvem firmy Heinik v Přerově od r. 1907

Ve cvičebním sboru Sokola Přerov v r. 1910

Bratr *Stanislav Kratochvíl*, z *Přerova*

súčastnil se

ZÁVODŮ

pořádaných

sokol. župou středomoravskou

dne *3. července 1910* v *Přerově*

a dosáhl

na hrazdě	16 bodů	ze skoku vys.	7 bodů
bradlech	10 „	užou křesblí	3 „
koni na šif	4 „		„
kruzích	9 „	u prostných cvič.	8 „

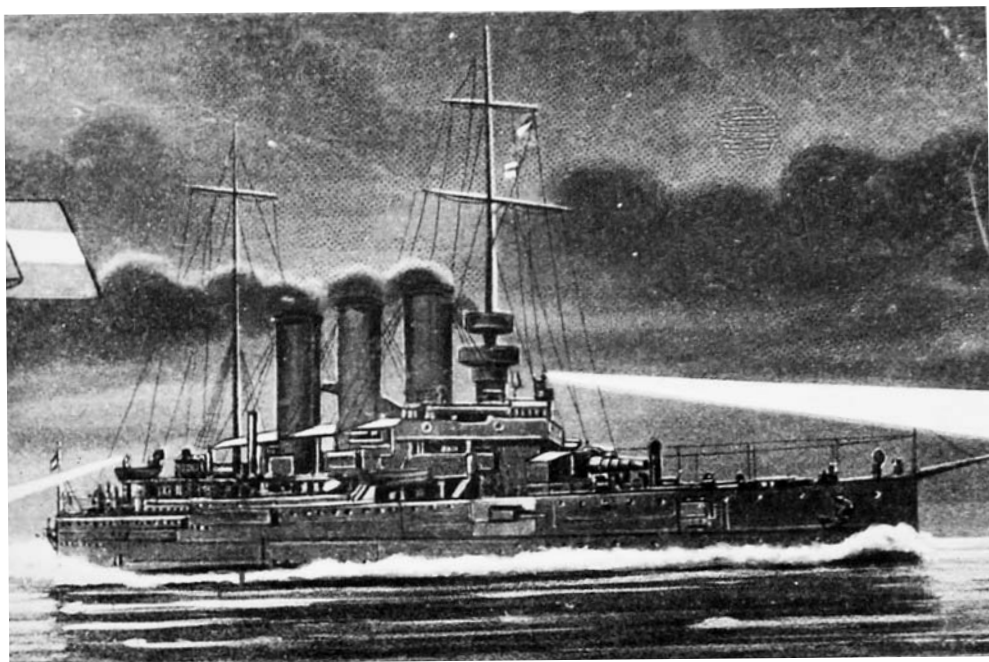
součtem *57* bodů

čili *712* % bodů dosažitelných i získal tímto *miesto třinácté*
v oddělení *vyšším*.

v *Tovačově*, dne *4 července 1910*

Jos. Polamek
ředitel

Frant. Brázda
jednotel

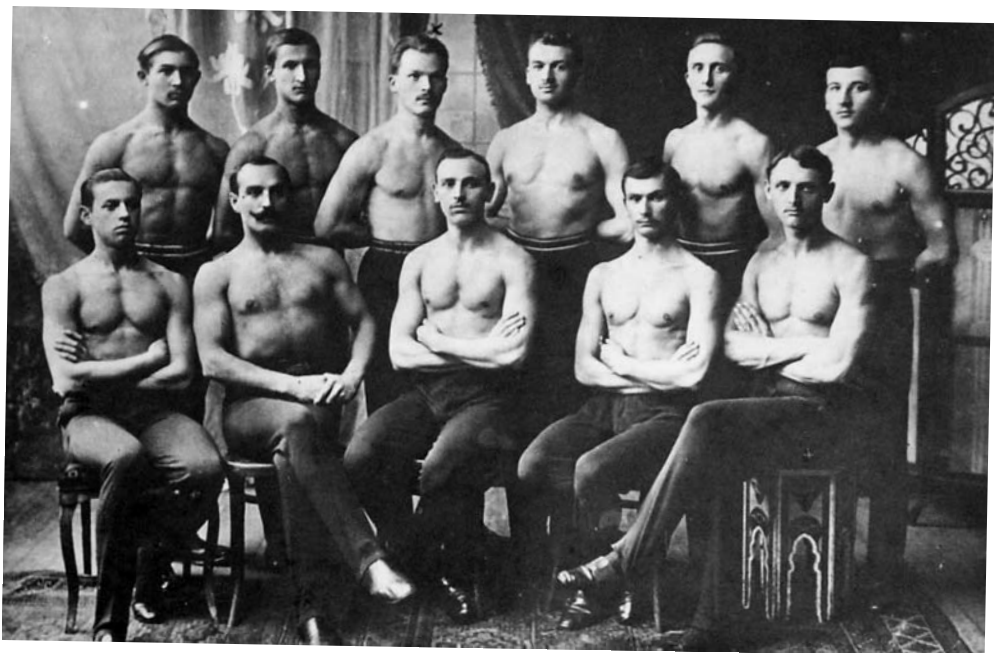
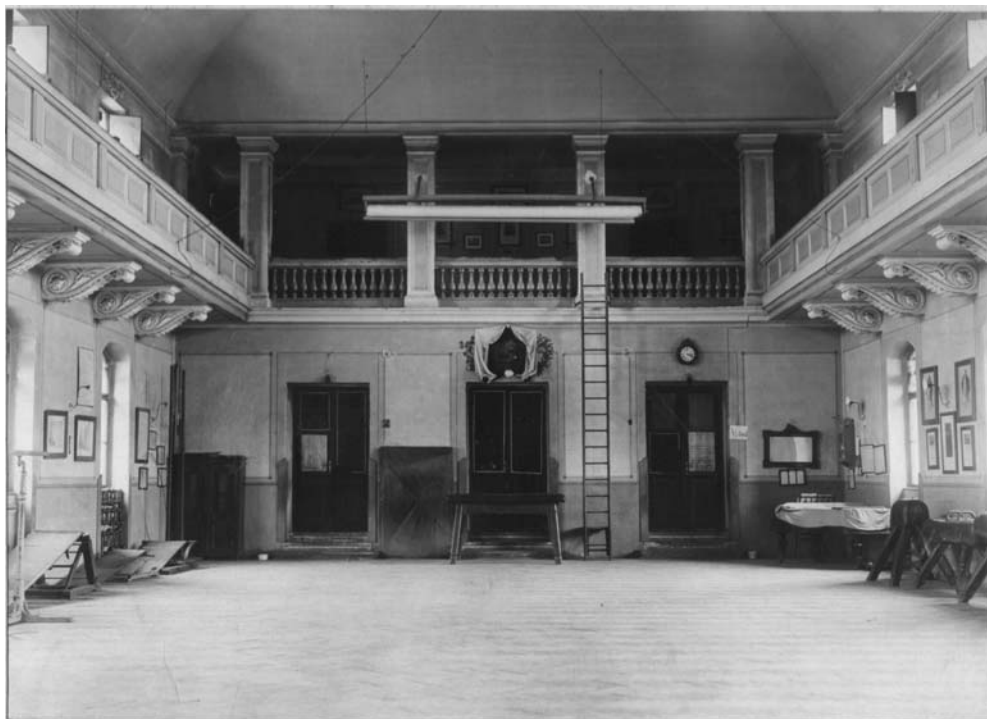
Křižník S. M. S. Kaiser Karl VI., na němž sloužil S. Kratochvíl
Přístavní město Pulja, ve kterém sloužil Kratochvíl u námořnictva

Karikatura námořníka, kterou poslal S. Kratochvíl A. Řezníčkové z Pulji 1911 • Herma Hošková, se kterou si Kratochvíl dopisoval z vojny

S. Kratochvíl v popředí první zprava mezi námořníky v Pulji 1911

Interiér staré přerovské sokolovny na levém břehu Bečvy

Ve cvičitelském sboru dorostu

Pozdrav
z TRNAVY.

25/XII-12

*Celou pozetskou partijn
- a Vás speciálně pozdravuje
Kratochvíl.*

Tisk L. Klabusaya v Holešově. — Nákladem Fl. Gericha v Trnavě.

Ohlašovací list.

Číslo indexu 1104

Ulice *Latková č. 10 1 posch*

Náměstí

		Poznámka.
1. Jméno a příjmení	<i>Kratochvíl Kratochvíl</i>	<p>Hlášení diti se má v 48 hodinách dvěma stejné změnami a převně vyplněnými ohlašovacími listy. Odtášení z Přerova, jakož i každá změna bytu v obvodu města Přerova děje se vrácením úředně stvrzeného ohlašovacího listu v téže době a každé opomenutí jakož i nesprávné ohlášení přísně se trestá.</p> <p>Při hlášení musí se předložiti listiny příslušnosti dokazující, jako: domov. list, četovní list, služební, pracovní knížka atd.</p>
2. Povolání, zaměstnání	<i>konstrukt. a by. technik</i>	
3. Rodiště, okres a země; den, měsíc a rok narození	<i>Truava Tyzovice ho. 2/1 1889</i>	
4. Obec domovská, okres a země	<i>Truava, Tyzovice horan</i>	
5. Průkaz domovský, místo, čas a číslo jeho vystavení		
6. Národnost	<i>česka</i>	
7. Vyznání náboženské	<i>neob. bez vyznání</i>	
8. Stav: zda-li svobodný, ženatý, ovdovělý neb rozvedený	<i>svobodný</i>	
9. Jméno a data narození (den, měsíc a rok) manželky		
10. Příjmení manž. před provd.		
11. Rodiště manž. okres a země		
12. Oddání; církevní neb civilně den, měsíc, rok a místo		
13. Jméno, den, měsíc, rok a místo narození nesamostatných dětí žijících ve svazku rodném	<i>26/II. 1914 byt konstrukt. mař.</i>	
14. Platí ročně nájem	<i>K h</i>	
15. Dřívější obydlí	<i>Přerov Palackého 12</i>	

Přestěhoval se

dne *24/IV 1914*

Vystěhoval se

dne *26/II. 1914*

konstrukt.

Podpis majitele domu neb přechovávatele:

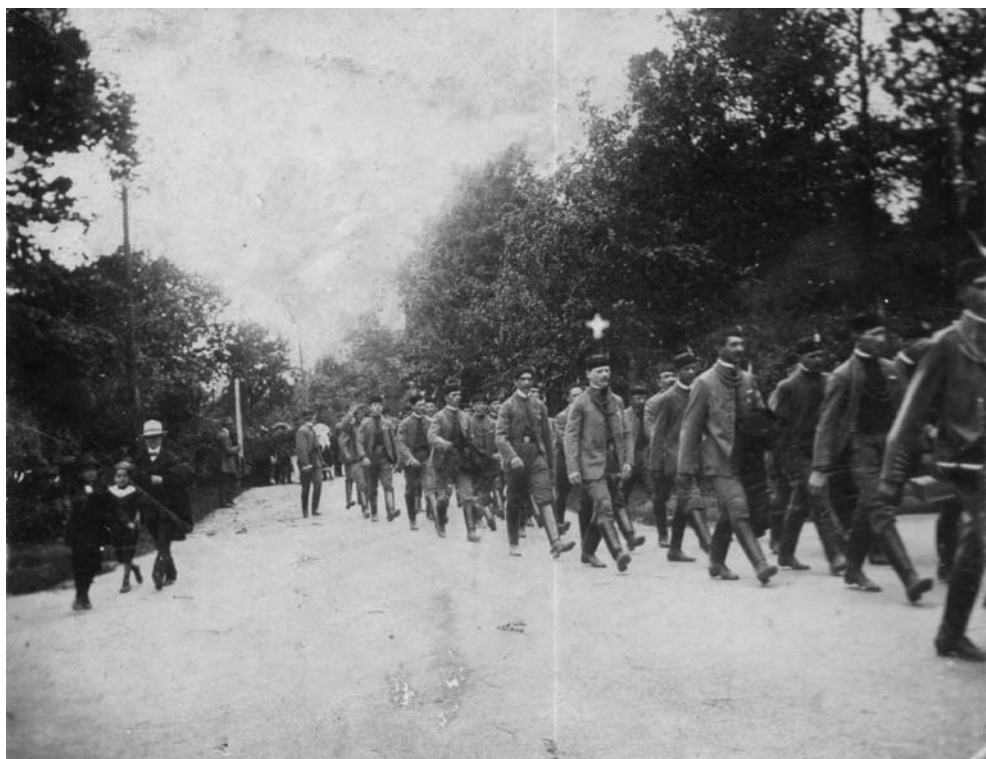
Jana Šotal

Přípomnutí. Změna bytu musí se ihned oznámit a listek tento za účelem opravy sebou vzíti.

Přihlašuje se dopoledne od 8—12 a odpoledne od 2—5 hodin.

Pohlednice zasláná Kratochvílem z rodiště do Přerova v r. 1912

Policejní přihláška

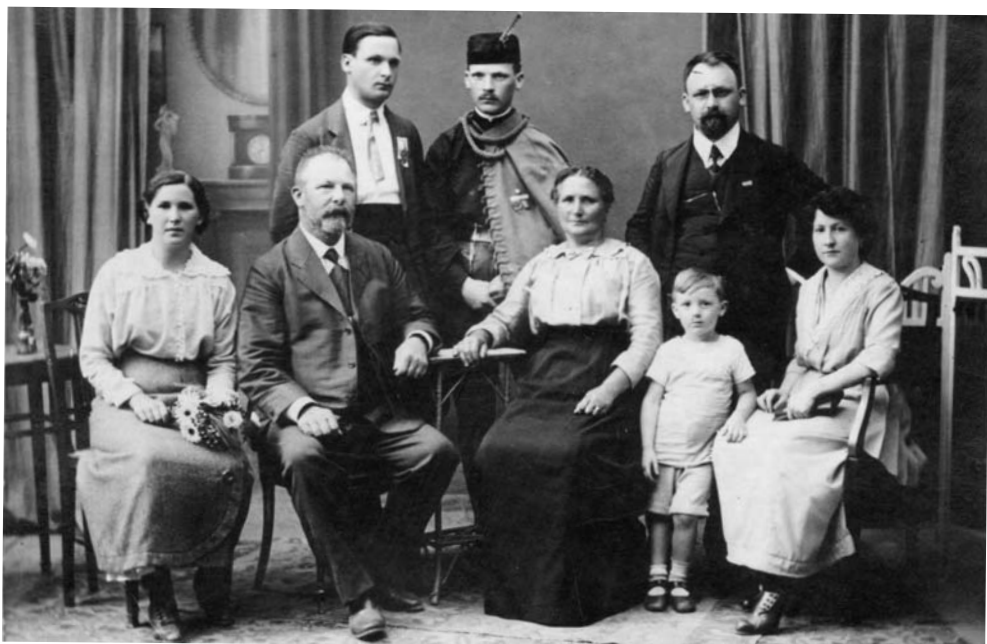
Mezi bratry přerovské jednoty na Bečvě

S. Kratochvíl 2. 6. 1912 v průvodu konaném v rámci župního sletu v Přerově

Vedoucí dorostu V. Leixner, S. Kratochvíl a F. Svoboda v roce 1913

Výlet na Praděd 7. a 8. 9. 1913, ze kterého poslali účastníci Františku Radouškoví pohlednici, pro kterou byl vyšetřován. První zprava S. Kratochvíl

Slavomír Kratochvíl v rodinném kruhu 29. 6. 1914

Starý dům, kde před svým zatčením bydlel v r. 1914 S. Kratochvíl (v 1. posch. v rodině obchodníka Ferd. Dostála-Merkůra)

NÁRODNÍ NOVINY

Neodvislý týdeník pro český lid.

Vychází každé úterý s datem následujícího dne. — Redakce, administrace a expedice v Přerově, Za mlynskou čísto 13. Předplatci se ročně 6 K, půlročně 4 K, čtvrtletně 2 K. Reklama podle nepečetěných vzorů. Inzeráty účtují se levně. Slatým inserentům valná štátní vyhovdy.

Pr. 30,9

Jméno Jeho Velikénstva Císáře!

C. k. krajský soud v Olomouci nalezl k návrhu c. k. státního zastupitelství ze dne 20. března 1909 č. 52 29 řádko za právo: Obsah článku v periodickém tisku „Národní Noviny“ v č. 12 ze dne 15. března 1909 v Přerově vycházejícím „Přerovské válce“ a část článku „Z české metropole“ v místě podjímajícím slovy: „přítěra“ až k slovům: „obzavny vojevem italským“ tvoří podstatu přečinu dle čl. IX zák. ze 17/12 1862 č. 8 ř. z. pro rok 1863 a přečinu proti veřejnému pokoji a řádu dle § 308 (310/2) t. z. zabavení tohoto řečeného tisku, jak je c. k. okr. hejtmánství v Přerově dne 19. března vytknuto dle, potvrzuje se tedy dle §§ 487, 489 t. z., dle jeho rozšíření se započívá dle § 489 t. z., a dle § 37 t. z. ze dne 17. prosince 1862 č. 6 ř. z. pro rok 1863 a narážejí se změnami zabavených exemplářů těchto časopisů.

Dávody.

Právními důvody, které jsou základem vymezených místech těchto článků a směřují k provedení operací císařského vojska a o pohybch síle a stanoviti trup úpravě se uveřejňují až z jejich povahy a z vládnoucích poměrů jest zřejmé, že tím zájem státu může býti ohrožen a dále nepravdivě a veřejnou bezpečnost ohrožující pověsti bez dostatečných důvodů, aby tyto za pravdivé mohly býti pokládány, se rozšiřují a dále rozšiřují, což tvoří skutkovou povahu přečinu čl. IX. zákona ze 17/12 1862 č. 8. ř. z. pro r. 1863 a přečinu § 308 (310) od 2. t. z. i. j. v. ze dne 17. prosince 1862 č. 6 ř. z. pro rok 1863 a narážejí se změnami zabavených exemplářů těchto časopisů. Pokud se však týče další části článku „Z české metropole“ od slov „celá Evropa“ až ku konci na druhé straně „Přítěra“ neshledává soudčivý skutkovou povahu trestního činu a nebylo tudíž návrhu na potvrzení konfiskace obhájené této části vyhověno.

C. k. krajský soud v Olomouci odděl. X, dne 23. března 1909.

Nečitatelný podpis.

Naučení Slovanstvů.

Slovanstvo hral se smutkem. Vítězství, jehož dosáhla právě diplomacie evropská nad válkou, jest zároveň vítězstvím nad Slovanstvem. Protože mir vykoupen jest nejen úplnou diplomatickou porážkou Ruska a jeho pokoráním, nýbrž také důkazem, že Rusko nikoliv nemůže, nýbrž za dnešního slabého německým okolím i vlastní chofí Němku přímo otráveného cara, pro Slovanstvo hroulí ani rukou. Za kus Mandžurie obtočoval miliony a statisíce vojáků svých, za věc Srbska neriskoval ani pouhé nebezpečí války po boku dvou, tm jiných států. A při tom ruská diplomacie osvědčila od počátku neslikovnost tak úžasnou, že zdá se, jakoby diplomacie ruská byla chodila přímo do porádku vysoké školy hlouposti v Kocourkách na místě u prohaných a mazaných dvorů evropských. Čemu nikdo nevěřil stalo se: ukázalo se, že diplomacie ruská jest ještě hloupejší než její

car. Kasala se dnes vysoko, aby musila za několik dní pokoriti se tím hlouběji. Při tom vyrážela sama zbraní s tím spojením z ruky, na př. Izvolaky nedohodnuv se před tím s Anglií, ustoupil požadavkům rakouským, kterým se Anglie chtěla opráti. Anglie vidouce potom, že po boku tak zblablého spojence nemůže se olivžiti žádné akce, ustoupila též. A dnes jeho ozývá se v té veřejnosti evropské, která šla s Ruskem, že na Rusko není žádné společní jako na spojení, a že dleznou hledati opory pro rovnováhu evropskou jinde. Anglo-rusko-francouzská dohoda se neosvědčila, oněvděť Rusko v posledním civilní vybočité a zklamalo. Ovšem také Francie zklamala úplně slovanské a české snilky, kteří věřili hlavně, že několik zdvořilých, projevů a upřímná opora jest jinde a toleť. Nehledě k tomu, že právě nepokrokovější živý řec, pouze horují dnes přímo pro kulturu. Komuko na místě pro zpátečnické Slovanstvo, francouzský svět oficiální i republikánský, oddává se dnes, právě jako za traktování Napoleona III. blábolyvím spánku.

Právními důvody, které jsou základem vymezených místech těchto článků a směřují k provedení operací císařského vojska a o pohybch síle a stanoviti trup úpravě se uveřejňují až z jejich povahy a z vládnoucích poměrů jest zřejmé, že tím zájem státu může býti ohrožen a dále nepravdivě a veřejnou bezpečnost ohrožující pověsti bez dostatečných důvodů, aby tyto za pravdivé mohly býti pokládány, se rozšiřují a dále rozšiřují, což tvoří skutkovou povahu přečinu čl. IX. zákona ze 17/12 1862 č. 8. ř. z. pro r. 1863 a přečinu § 308 (310) od 2. t. z. i. j. v. ze dne 17. prosince 1862 č. 6 ř. z. pro rok 1863 a narážejí se změnami zabavených exemplářů těchto časopisů. Pokud se však týče další části článku „Z české metropole“ od slov „celá Evropa“ až ku konci na druhé straně „Přítěra“ neshledává soudčivý skutkovou povahu trestního činu a nebylo tudíž návrhu na potvrzení konfiskace obhájené této části vyhověno.

Nečitatelný podpis.

FEUILLETON.

Jsmé Rakušany . . .

Jsmé Rakušany, císař nás volá.
Poděj tuu lide, ruku pomocnou!
Nastav žau mureš prsa svá hold,
opuť své dítky, ženu nemocnou!
Vzdýj „pro vlast krále“
Vzdýj lže stále.
Ty smutně zhras, bodla ošifně,
po nichž krev proudi,
Báh neodsoudi,
Ba ústy kněž jesti požehná . . .

Jsmé Rakušany, císař nás volá!
Zanechme vnitních s Němci rozbroj,
spojme se s nimi! Neptil z dola
kazi chce plány jejich výboj.
S mloustnou skráni,
teď se k nám sklání;
ústupky línit jsou nám hotovi.
Však až nás ptač ně
většina padne,
přípou nám zase staré okovy . . .

aké k Slovákům. Dr. Samánek na př. v. ani v přitomnosti své vyjednává s ním právě o tom maďarský emisar, že i volební předloha byla by dopadla s podmínkou lakové dohody pro Slovaky daleko příznivější nežli dnes. Dr. Herold kládí do této dohody o niž už předběžně byl jednal v Londýně s předním státníkem maďarským, velké nádeje.

Maďari shovrali opora pro naše federativní snahy a chtěli podporu naši pro svoje bankovní a vojenské požadavky. Poslanec Ugron vlivný zvláště, přiznával v rozmluvě se smou Bosu Srbsku a chtěl pouze záruku volného průvozu zboží na Soluň. Ovšem Maďari rekl docela otevíra: „Samí se neudržíme“. Buď pjděme s vámi Slovaky proti Němcům, Auť naujme jiti s Němci proti Slovanům.“ Avšak žáriloví některých velkých žurnalistů, kteří nemohli strpěti úspěch něčeho; co začalo bez nich a dilo dohody proto polírali, zmanila dohodu zrovna tak, že my společní na Viden a její spravdivost k nám a že proto jsme ji proti Maďarům podporovali a klonali. Ze Slovinci spolehali na pomoc — Čechi a jiti část jich dokonce

Právními důvody, které jsou základem vymezených místech těchto článků a směřují k provedení operací císařského vojska a o pohybch síle a stanoviti trup úpravě se uveřejňují až z jejich povahy a z vládnoucích poměrů jest zřejmé, že tím zájem státu může býti ohrožen a dále nepravdivě a veřejnou bezpečnost ohrožující pověsti bez dostatečných důvodů, aby tyto za pravdivé mohly býti pokládány, se rozšiřují a dále rozšiřují, což tvoří skutkovou povahu přečinu čl. IX. zákona ze 17/12 1862 č. 8. ř. z. pro r. 1863 a přečinu § 308 (310) od 2. t. z. i. j. v. ze dne 17. prosince 1862 č. 6 ř. z. pro rok 1863 a narážejí se změnami zabavených exemplářů těchto časopisů. Pokud se však týče další části článku „Z české metropole“ od slov „celá Evropa“ až ku konci na druhé straně „Přítěra“ neshledává soudčivý skutkovou povahu trestního činu a nebylo tudíž návrhu na potvrzení konfiskace obhájené této části vyhověno.

Nečitatelný podpis.

Jsmé Rakušany, císař nás volá
bude prý k nám také uznalým,
budem-li — sami zbiti jiz zpoia —
vstříme mužně kráť sítím ústvaným
vítěznou zbraňi.
A když nás rani,
roztrháš ruku, nebo hnát,
dostanem za to
kočici zlato
s penlíčkou pestrou na kabát!

Jsmé Rakušany, císař nás volá:
máme se na smrt pro nechat hnát,
a sami vzdáti. — Proč? Nechtíme zhoia.
Pánům se zachlelo vojáků hrát. —
Nevdí ani
takovi páni,
co chudat len v živole snáš béd,
když za ně v boji
ztráti nohu svojí,
a když mu za ni dají flašinel.

„Amarus“.

NÁRODNÍ NOVINY

Neodvislý týdeník pro český lid.

Vychází každý pátek odpovídne s datem následujícího dne. — Redakce, administrace a expedice v Přerově, Za nilynem čísle 13. Předpláči se ročně 8 K, půlročně 4 K, čtvrtletně 2 K. Reklamae se napečetí a nefrankují. Inzeraty dává se levně. Sialým inseratům vztáhní vyboby.

Pr. 30 9.

Jmencem Jeho Velikénstva Císaré!

C. k. krajský soud v Olomouci našel k návrhu c. k. státního zastupitelství ze dne 20. března 1909 č. 25/2 9 takto za právo: Obsah článku v periodickém tiskopisu „Národní Noviny“ v č. 12 ze dne 15. března 1909 v Přerově vycházejícím „Přisravy k válce“ a část článku „Z české metropole“ v místě podtitulkem slovy: „přisravy“ a k slovům: „obrazny vojákem italským“ tvoří podstatu přečinu dle čl. IX zák. ze 17/12 1862 č. 8 H. zák. pro rok 1863 a přečinu proti veřejnému pokoji a řádu dle čl. 308 (310/2) tr. z. a zároveň tohoto řebného tiskopisu, jak je c. k. okr. hejtmánství v Přerově dne 19. března vykonáno dále, potvrzuje se tedy čís. 487, 489 tr. z., další jeho rozšířování se zpočátku dle čl. 493 tr. z. a dle § 37 tisk. z. ze dne 17. prosince 1862 č. 6 F. z. pro rok 1863 nazývá se změnami zabavených exemplářů těchto zápisů.

Dávody.

Jelikož v inkrimovaných člancích pokud se týče naznačených mísech téžieho o plánu a směru vojenských operací císařského vojska a o pohybech síla a stanovišti trap zprávy se uvěřejíají až z jejich povahy a z vladnostních poměrů jest zřejmo, že tím rájem státu může býti ohrožen a dále nepravdivé a veřejnou bezpečnost ohrožující pověsti bez dostatečných důvodů, aby tyto za pravdivé mohly býti pokládány, se rostrajují a dále rozšiřují, což tvoří skutkovou povahu přečinu čl. IX. zákona ze 17/12 1862 č. 8. F. z. pro r. 1863 a přečinu § 308 (310 od. 2), tr. z., jest se tedy návrh c. k. státního zastupitelství odvodněno, pročeti bylo našelí jest v enantitau uvedeno. Pokud se však týče další části článku „Z české metropole“ od slov „celá Evropa“ až ku konci na druhé straně „Přýe s válkou“ nesbédává soudní dvůr skutkovou povahu trestného činu a nebylo žádán návrhu na potvrzení konfiskace ohledně této části vybaveno.

C. k. krajský soud v Olomouci odděl. X, dne 23. března 1909.

Neodvislý podpis.

Naučení Slovanstvu.

Slovanstvo hali se smolkem. Vítězství, jehož dosáhla právě diplomacie evropská nad válkou, jest zároveň vítězstvím nad Slovanstvem. Protože mir vykoupěn jest nejen opěnou diplomatickou porážkou Ruska a jeho pokolením, nýbrž také důkazem, že Rusko nikoliv nemůže, nýbrž za dnešního slabého německým okolím i vlastní chotí Němckou přímo otráveného cara, pro Slovanstvo hlouoti ani rukou. Za kns Mandžorie obětovalo miliony a statisíce vojáků svých, za věc Srbska neriskovalo ani pouhé nebezpečí války po boku dvou, tří jiných států. A při tom ruská diplomacie osvědčila od počátku neokovnost tak útvarnou, že zdá se, jakoby diplomacie ruská byla chodila přímo do pověsine vysoké školy hlouposti v Kocourkovo na místě u probímaných a mazaných dvortů evropských. Cennu nikdo netvrdil stalo se: ukázalo se, že diplomacie ruská jest ještě hloupejší než její

car. Kasala se dnes vysoko, aby musila za několik dní pokoriti se tím hlouběji. Při tom vyražila sama zbrau svým spojencům z ruky, na pf. Lvovský nedobrodny se před tím s Anglií, ustoupil požadavkům rakouským, kterým se Anglie chtěla opráti. Anglie vidouc potom, že po boku tak zbabělého spojence nemůže se odvážeti žádná akce, ustoupila též. A dnes již ozývá se i v té veřejnosti evropské, která síla s Ruskem, že na Rusko není žádná spolechní jako na spojence, a že dlužno hledati opory pro rovnováhu evropskou jinde. Anglo-rusko-francouzská dohoda se neosvědčila, poněvadž Rusko v poslední chvíli vybocilo a zklamalo. Orviem také Francie zklamala opěně slovancké a české snilky, kteří věřili hlavně, že několik zdrojůvích přejevů a upřimná opora jest jedno a totéž. Nehledě k tomu, že právě nepokrovkovéjí žvily francouzské horují dnes přímo pro „kulturní“ Němcko na místě pro zpalečnické Slovanstvo, francouzský svět oficielní i republikánský, oddává se dnes, právě jako za kritikou Napoleona III. býhovým smům, že někdy arcikněze František Ferdinand bude pomáhati francouzským sílkům proti supremacii Hohenzollernův a proto za dvě lakavá slova Lusgovra dal by všechny krásné a upřimné články našich frankofilských horlivců Čenkovů, Schmitů a Hladků a byl i býti psány párem sebe skvělejšími. Hledali jsme prosě spojence tuze daleko — my Slované rakouští a balkánští a ti, kteří byli blízko nám ne z čitu, ale ze společných zájmů se nabalili, ty jsme prostě odmítli. A přece v každé poltické akci čl máme býti pouze vzpruhou vianou a posilou, ale zarukou její může býti jediné zájem společný. O vítězství nad Srbskem rozhodlo hlavně, že proti němu poslalví se také Maďari, proti jejichž vůli v Rakousku není žádná akce zahraniční možná. Ale své doby Maďari hledali spolek se Slovaný. Navzáni přátelství se Srby, byli v Bělehradě demonstrativně vítáni a uctění a shodli se i s Poláky. Češové měli býti tím mostem k ostatnímu Slovanstvu

a také k Slovákům, Dr. Samánek na pf. ví, an v přítomnosti své vyjednával s nim právě o tom maďarský emisar, že i voleni předloha byla by dopada s podmínkou takové dohody pro Slovaný daleko příznivější nežli dnes. Dr. Herold kladl do této dohody o níž už předběžně byl jednal v Londýně s předním státníkem maďarským, velké vadeje.

Maďari slibovali opora pro naše federativní snahy a chtěli podporu naši pro svoja bankovní a vojenské požadavky. Poslanec Ugrou vlivný zajisté, přiznával v rozmluvě se mnou Bosnu Srbsku a chtěl pouze záruku vošného průvodu zboží na Soluň. Orviem Maďari tešli docela otevřeně: „Samí se neudržíme“, aneb půjdeme s vámi Slovaný proti Němcku, aneb musíme jíti s Němci proti Slovanům.“ Avšak žárilivost některých velkých žurnalistů, kteří nemohli strpěti úspěch něbeho, co začalo bez nich a dílo dohody proto potráli, zmarila dohodu zrovna tak, že my spoléhali na Viedu a její spravedlivost k nám a že proto jsme ji proti Maďarům podporovali i okolnost, že Slovaný spoléhali na pomoc — Čechů a jistá část jich dokonce vyloužená na Rusy . . .

Sloven, dohoda, do níž měli býti pojalí i Vlachové a kterou podporovali jak bezpečně vima, i důvěrnici dvora anglického, byla námi odmlouána a Maďari učinili co ohlásili otevřeně předslem pro případ ten: spojili se s Němci proti nám. A tato německo-maďarská koalice v Rakousku zvířila dnes nad Srbskem a připravila celému Slovanstvu, Rusku nevymějvace, velkou porážku. Bezdětně se rnuje otázka: Bylo by tak bývalo možným, kdyby bylo došlo na onu dohodu? Neboť proti vůli Maďarů Rakousko by se nebylo odvážilo k zahraniční, tím méně válečné akci. Austroslavism, v jehož duchu tečili na ruské náde před nějakým týdnem i — radikální poslanec český, až ho Benerth sám za to do nebes velebil, nás zklamala úplně, Rusové nám nepomohli a my jsme nepomohli Slovákům naspak, svou podporou jich ve smyálu protimaďarském vyvolali jsme nejkrutější persekuci

FEUILLETON.

Jsmc Rakušaný . . .

Zabaveno.

Zabaveno.

Ant. Rozsypal, autor básně
„Jsme Rakušany“

Leták s básní „Jsme
Rakušany“

(33/6-481)
Jsme Rakušany, císař nás volá!
Podej mu lidé ruku pomocnou!
Nastav zaň mužně prsa svá holá,
opuť své dítky, ženu nemocnou!
vždyť „pro vlast“, krále“
vraždít lze státe!

Ty smrtné zbraně, bodla ostřená,
po nichž krev proudí,

Bůh neodsoudí,

ba ústy kněží ještě pozehná!

Jsme Rakušany, císař nás volá!

zanechme vnitřních s Němci rozbroyů,

spojme se s nimi! Nepřítel z dola

kazit chce plány jejich výbojů!

S milostnou skrání teď se knám sklání;

ústupky činit jsou nám hotovi.

Však až nás pro ně

většina padne.

přípnou nám zase staré okovy!

Jsme Rakušany, císař nás volá!

a bude prý k nám také uznalým!

budem-li - sami zbiti již z pola -

vstříc křáčet šikům uštváným

vítěznou zbraní.

A když nás raní,

roztříští ruku neb hnát,

dostanem za to

kočičí zlato

spentličkou pestrou na kobát!

Jsme Rakušany, císař nás volá

máme se na smrt proň nechat hnát,

a sami vpaždít! Proč? Nevíme z hola

Pánům se zachtělo vojačky hrát!

Nevědí ani

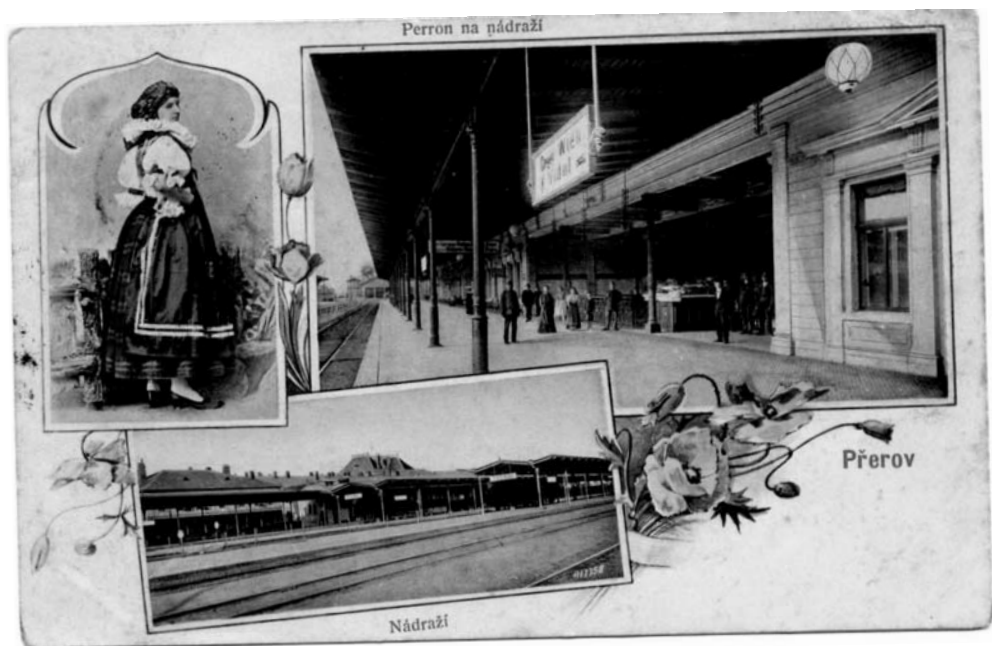
takoví páni,

co chudšas sám v životě snáší béd,

když za ně v boj

ztratí nohu svoji

akdyž mu za ni dají - flašinet!

Pohlednice se záběry z přerovského nádraží

Přerovské vojenské nákladové nádraží

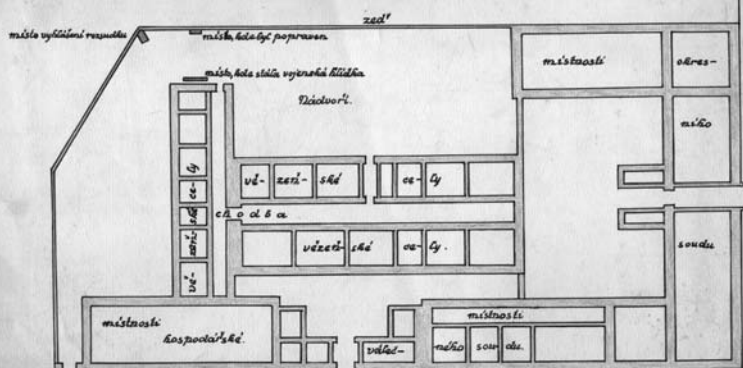

Alois Křepelka, starosta Polkovic, který udal S. Kratochvíla • Karel Regner svob. pán z Bleylebeny, přerovský okresní hejtman v r. 1914

Pohlednice se záběry z Přerova, též restaurace Pivovar

*Budova a nádvoří okresního soudu v M. Ostravě,
kde byl 23 listopadu 1914 popraven Slavomír Kratochvíl.
(Pocta původního plánu.)*

Ulice S. Kratochvíla (oběje Strážnická).

Hornická škola, oběd byla pozorována poprava.

J. U. 1924.

Krakovskému vojenskému velitelství stál v čele generál Ludwig Matuschka. Archiv města Ostravy • Dr. Norbert Hortwig, podplukovník — auditor, jenž předsedal přelíčení se S. Kratochvílem 23. 11. 1914 • Dr. Rudolf Grünfeld, obhájce S. Kratochvíla

Budova a nádvoří Okresního soudu v Moravské Ostravě

GZ.: K. 962/14.

Im Namen Seiner Majestät des Kaisers!

Das k. k. Landwehrrdivisionsbrigadegericht als erkennendes Gericht in Steier, Oesterreich hat nach der am 23. November 1914 unter dem Vorsitz des farn Oberstleutnant Ludwig Krenning Etl. von Egghoff und der Leitung des Oberstleutnant - Mitglieds Dr. Robert Hartwig in Anwesenheit des Feldwebels Alois Otte als Schriftführers, des Oberstleutnant - Mitglieds Dr. Euseb Beck als Anklägers, des Privatklägers des Angeklagten Slavomir Kratochvil

und des Hauptleutnant Dr. Ginzfeld als Verteidigers durchgeführten Hauptverhandlung über die gegen

wegen Verurteilung nach § 58: D. L. g.

erhobene Anklage vom 20. November 1914, GZ.: K. 962/14, und den vom Ankläger gestellten Antrag auf Aburteilung im Sinne des Absatzes

zu Recht erkannt: Slavomir Kratochvil aus Trnava, Laziska Hlleschova in steier gebürtig, abendliche Primar schüler, 25 Jahre alt, wim. kat., ledig, berufliche Brauer, unbefehlter, wohnhaft in Prečan, Praga im Steiermarken in Steier - Oesterreich.

ist Hilfig Das Vorbringen Das Gefordertes
nach § 58: 2 St. 9. bezugem Das Reich, Das
so in Dresden mit Dresden l. J. Flugblatt
mit einem Aufsatz in bestimmter Sprache
veröffentlichte in. vorbereitet, wenn die
gegenwärtigen konzipierten Beschlüsse,
Das Zweck Das bringt in. Die Offensiv-
keit Das Bevölkerung in unvorsichtiger
Weise gefährdet werden, somit zu Abwehr-
maßnahmen aufgefordert wird, welche auf
eine Propaganda Das Aufsatz für die
Haut von Körper und einer Empörung
im Innern angelegt sind, ferner Das
so bei sich bemerkbar Das Dresden
Das bestimmte Volk freimütig und in
sichere gemäß §. 444 We. St. L. O., sowie
Das Befehl Das k. k. Obersteheramt
vom 3. August 1914 - Res. 40 44 §. 59
Hauptamtlich zum Jahr nach Das König
arriviert.

Gründe:

Im Leipzig Das Organisations und
Das bestimmte Das Dresden an Das bestimmte

Der Inhalt gründet sich auf die im
Ermittlungsbezogenen Offiziersstellen und
müßte auf die Tatsachen bekannt
werden.

Mähr.-Osterr., am 23. November 1914.

Herrn Oberst
als Schriftführer.

Georg von Krenn

Ludwig von Krenn
als Major

Diebstahl bestätigt und ist im Laufe der
Ermittlung mit Rücksicht auf die
Vichtigkeit der Angelegenheit als
Vorgang zu verzeichnen.

M. Ostrau am 23. November 1914

L. Matějka

Militärkommandant

Umschreibung um 3^h 30' min.

M. Ostrau, am 23. November 1914

ZA ČESKOU SAMOSTATNOST

**Pohlednice s protirakouskou tematikou
vydávaná v zahraničí**

**Průvod na hřbitov v Moravské Ostravě
k hrobům popravených, 1. 11. 1918**

**Řeč prof. Stanislava Kovandy
při panychidě v Moravské
Ostravě 1. 11. 1918**

**Rakev s ostatky S. Kratochví-
la v Moravské Ostravě r. 1918**

27/6/19

TĚLOCVIČNÁ JEDNOTA „SOKOL“ V PŘEROVĚ oznamuje všemu členstvu, okolním jednotám sokolským i uvědomělému občanstvu města a okolí, že bude její péčí z Moravské Ostravy do Přerova převezena mrtvola zdatného a věrného Sokola, pilného vzdělavatele dorostu i nadějného kulturního pracovníka

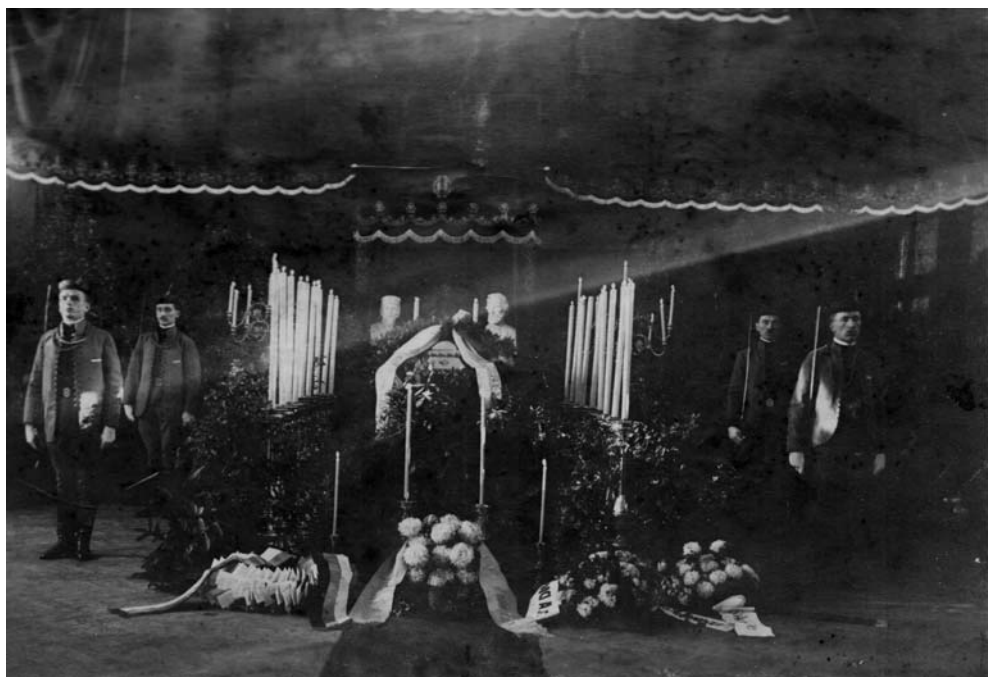
BRATRA SLAVOMÍRA KRATOCHVÍLA

Zahynul na rakouském popravisti v Moravské Ostravě dne 23. listopadu 1914 po 5. hodině odpoledne ve 26. roce plodného života, potrestán byl násilnickým vojenským soudem za své české a pokrokové smýšlení. Zemřel statečně a památka jeho nevymizí, tak jako nevymizí pamět hrozných příkoří, jimž vystaven byl pod cizáckou vládou český lid.

Pohřeb drahého zesnulého vykoná se v neděli dne 5. ledna 1919 o 3. hodině odpoledne ze Sokolovny na přerovský hřbitov.

V PŘEROVĚ v prosinci 1918.

TĚLOCVIČNÁ JEDNOTA SOKOL.

Parte s oznámením o pohřbu S. Kratochvila v Přerově

Pohřeb S. Kratochvila v Přerově, katafalk v tělocvičně 5. 1. 1919

Pohřeb S. Kratochvila v Přerově, Mostní ulice

Pohřeb S. Kratochvíla v Přerově, náměstí T. G. Masaryka

Pohřeb S. Kratochvila v Pířerově, Velká Kostelní ulice

Pohřeb S. Kratochvila v Pířerově, Mořtěnská ulice

PRESIDENT
ČESKOSLOVENSKÉ
REPUBLIKY

V Praze, dne 21. listopadu 1920.

Vážení pánové,

poprava Kratochvílova učinila na mne veliký dojem. Byl jsem hned od vypuknutí války dobře informován o protičeské a zejména protisokolské náladě v rozhodujících kruzích vojenských; odsouzení Kratochvílovo bylo mně důkazem, že Vídeň na dobro trhá svazky s námi a povoluje úplně násilnické politice militaristického pan-germanismu. Proto smrt Kratochvílova stala se

mně jedním z hlavních důvodů pro mé definitivní protirakouské rozhodnutí.

Prerovskému Sokolu vzkazuju
bratrské N a z d a r !

T. G. Masaryk

Model Kratochvilova pomníku od A. Máry

Odhalení pomníku S. Kratochvila v Přerově 28. 11. 1920. Řeč starosty Josefa Vdolka

Odhalení pomníku S. Kratochvíla v Přerově 28. 11. 1920. Řeč starosty Č.O.S. Dr. J. Scheinera

Odhalení pomníku S. Kratochvíla v Přerově 28. 11. 1920. Řeč L. Elmera

Odhalení pomníku S. Kratochvíla v Přerově 28. 11. 1920. L. Elmer, J. Polame, Dr. V. Vítek, Dr. J. Scheiner, F. Mašek, Š. Klein, T. Oplocký

Fotografie z výstavy o S. Kratochvílovi poslaná Fr. Kratochvílovi z Přerova 14. srpna 1921. „Pozdrav a vzpomínka, jež provanuta je hlubokou pietou k Vašemu synu, hrdinnému a nesmrtelnému bratru Slavomíru, zasílá ze sokolské výstavy Vám a ct. rodině oddaný Findejs“

Kresba A. Kubáta, ulice S. Kratochvíla, pojmenovaná r. 1923

Stará přerovská sokolovna s pamětní deskou odhalenou v r. 1924

Odhalení Kratochvilovy desky ve Vizovicích 24. 6. 1928

Prezident T. G. Masaryk na návštěvě ve Vizovicích po odhalení pamětní desky S. Kratochvila 24. 6. 1928

Mor. Ostrava 18. IX. 1932

Odhalení pamětní desky v Moravské Ostravě 18. 9. 1932

Přerovská výstava o S. Kratochvílovi v r. 1934

Otakar Kratochvíl byl 4. 3. 1932 při vykonávání své sokolské povinnosti raněn mrtvicí ve vizovické sokolovně na místě, kde se nejraději zdržoval. Rodinný archiv Libuše Kolajové

Rodiče S. Kratochvíla s jeho spoluvězni Stejskalem, Fárkem a Klabazňou, 1934

Pohlednice z Trnavy. Rodinný archiv Libuše Kolajové

**Odhalování pamětní desky
v Trnavě 26. 6. 1936.** Rodinný
archiv Libuše Kolajové

**Pamětní deska na trnavské
škole**

Kde není uvedeno jinak, pochází
přílohy ze SOKA Přerov.

O autorech

Mgr. Petr Jirák

archivář Státního okresního archivu Přerov
p.jirak@pr.archives.cz

Mgr. Bohumír Kolář

publicista a pedagog
bohkolar@volny.cz

PhDr. Jiří Lapáček

ředitel Státního okresního archivu Přerov
j.lapacek@pr.archives.cz

PhDr. Miroslav Marada

archivář Státního okresního archivu Přerov
m.marada@pr.archives.cz

Bc. Jan Mikulík

pracovník společnosti Archaia Olomouc o. p. s. a Muzea Komenského v Přerově
janmikulik@seznam.cz

Mgr. Jiří J. K. Nebeský

editor sborníku Kdysi a nedávno — Texty o dějinách Hranicka
jiri.nebesky@gmail.com

Doc. PhDr. Milada Písková, CSc.

Mgr. Zdeněk Schenk

archeolog Muzea Komenského v Přerově, Archaia Olomouc o. p. s.
shimmy@email.cz

PhDr. Jan Štěpán, Ph.D.

archivář Zemského archivu v Opavě, pobočka Olomouc
j.stepan@ol.archives.cz

Mgr. Aleš Vohnický

pedagog
vohnicky.a@email.cz

Doc. PhDr. František Všeticka, CSc.

fvseticka@seznam.cz